

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Vaida ŠEIŽĖ

Vadybos studijų programos studentė

KAIMIŠKŲJŲ VIETŲ EKONOMINĖS IR
SOCIOKULTŪRINĖS SITUACIJOS POKYČIAI:
PAKRUOJO RAJONO ATVEJIS

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Vaida ŠEIŽĖ

KAIMIŠKŲJŲ VIETОВIŲ EKONOMINĖS IR
SOCIOKULTŪRINĖS SITUACIJOS POKYČIAI:
PAKRUOJO RAJONO ATVEJIS

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, Vadyba (N200)
Specializacija – Viešasis administravimas

Darbo vadovas:
doc. dr. Jonas JASAITIS

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Vadybos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Vaida Šeižė. Kaimiškujų vietovių ekonominės ir sociokultūrinės situacijos pokyčiai: Pakruojo rajono atvejis

Magistro darbas

Magistro tiriamajame darbe analizuojama šiuolaikinė kaimo raida, apimanti ekonominius, socialinius, politinius, kultūrinius ir aplinkosauginius pokyčius bei tendencijas, išryškėjusias pastaraisiais metais, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare. Teorinėje dalyje išanalizuotas europinio kaimo plėtros modelis, kuriam būdingas tvaraus kaimo supratimas, daugiafunkcinis žemės ūkis ir daugiasektorinė ekonomika. Didelis dėmesys skiriamas kaimo paveldui, ekologiškai žemdirbystei, kaimo gyventojų gyvenimo gerovės tobulinimo galimybių paieškai. Didžiausia kliūtis spartesnei atokesnių žemo urbanizacijos lygio vietovių pažangai yra labai primityvus kaimo vaidmens besiformuojančioje žinių (dažnai vadinamoje - tinklaveikos) visuomenėje supratimas, vyraujantis ne tik plačiojoje visuomenėje, bet ir valdymo institucijose.

Atliekant tyrimą buvo siekiama išanalizuoti Pakruojo rajono dabartinę ekonominę ir sociokultūrinę situaciją, atskleisti esmines šio krašto problemas ir pozityvių pokyčių galimybes. Pakruojo rajonas yra charakterizuojamas kaip tipiškas atokus kaimiškas kraštas, kuriame agrarinis sektorius tebėra vyraujantis. Tyrime panaudotas teritorijos tikslinės mikroregionizacijos metodas. Rajono teritorija buvo suskirstyta į kelis hipotetinius mikroregionus, siekiant išryškinti jų vietinių išteklių optimalaus panaudojimo galimybes. Darbe pateikiami pagrindiniai tyrimo rezultatai, kurie atskleidžia esmines kaimo vietovių problemas ir pozityvių pokyčių paieškos kryptis.

Pagrindiniai žodžiai: kaimo raida, europinis kaimo plėtros modelis, ekonominiai ir sociokultūriniai vietovių pokyčiai, mikroregionai.

SUMMARY

Vaida Šeizė. **Changes of Economic and Socio-Cultural Situation in Rural Areas: Case Study of Pakruojis District**

Master's Thesis

Master's thesis analyzes the contemporary rural development, including economic, social, political, cultural and environmental changes and tendencies revealed in recent years after Lithuania's joining to European Union. The theoretical part presents the European rural development model, which is characterized by sustainable rural development, multifunctional agriculture and multi-sectoral economy. Great attention is paid to rural heritage, organic farming, as well as to search for opportunities to improve the rural residents welfare.

The study was aimed to analyze the current economic and socio-cultural situation of Pakruojis district, to disclose the essential problems of this region and the possibilities of positive changes. Pakruojis district is characterized as a typical remote rural region where the agrarian sector still remains as predominant. The target micro-regionalization method was used in the empirical researches. It means that district's territory was divided into several hypothetical micro-regions in order to highlight their local resources for optimal utilization. The main results of the study, which reveals the essential problems of rural areas and the trends for the search of positive changes, are presented in the thesis. The biggest obstacle to more rapid progress of the remote low-urbanized areas is a very primitive understanding of the modern role of rural areas in the post-industrial society, which is predominant not only among public, but also in local and even central governance institutions.

Keywords: rural development, European rural development model, economic and socio-cultural changes, micro-regions.

TURINYS

ĮVADAS

1. ŽEMO URBANIZACIJOS LYGIO VIETOVIŲ VAIDMENS POKYČIAI ŽINIŲ

VISUOMENĖJE.....	16
1.1. Kaimo plėtros sampratos analizė	17
1.2. Europinis kaimo plėtros modelis ir jo įgyvendinimo perspektyvos	22
1.3. Kaimo plėtros regioniniai aspektai	25
1.4. Kaimiškosios gyvenvietės raida ir perspektyvos	26
1.5. Šiuolaikinė miesto ir kaimo partnerystė	29
2. BENDRUOMENINIS JUDĖJIMAS KAIMIŠKOSIOSE VIETOVĖSE.....	32
2.1. Vietos bendruomenių renesansas naujų iššūkių akivaizdoje	32
2.2. LEADER programos raida ir Vietos veiklos grupių (VVG) susiformavimas	34
2.3. Bendruomeninio judėjimo tarptautiškumas	40
3. KAIMIŠKŲJŲ VIETOVIŲ EKONOMINĖS IR SOCIOKULTŪRINĖS SITUACIJOS	
ANALIZĖ PAKRUOJO RAJONE.....	44
3.1. Pakruojo rajono charakteristika	44
3.2. Tyrimo metodika ir organizavimas	45
3.3. Tyrimo imtis ir tiriamieji	48
3.4. Ekonominės ir sociokultūrinės situacijos tyrimo duomenų analizė.....	49
3.5. Kaimiškųjų seniūnijų seniūnų nuostatų analizė.....	79
3.6. Kaimo raidos perspektyvos – bendruomeninės veiklos organizatorių akimis.....	82

IŠVADOS

REKOMENDACIJOS

LITERATŪRA

PRIEDAI

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1. Kaimo plėtros politikos nuostatos Lietuvai tapus ES nare	20
2. Šiuolaikinės kaimo plėtros sampratos keturios dimensijos	21
3. Kaimo plėtros tyrimų centro sukurti teoriniai modeliai	23
4. Pagrindiniai kaimo bendruomenės centro raidos etapai	33
5. Septyni pagrindiniai „Leader“ elementai	36
6. Kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal padėtį darbo rinkoje	51
7. Kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal darbo sritį	51
8. Respondentų pasiskirstymas pagal galimybę naudotis nuosavu kompiuteriu ir prieiga prie interneto	56
9. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenimo sąlygas mikroregionuose	58
10. Gyvenimo perspektyvų vertinimas mikroregionuose	58
11. Respondentų galimybė naudotis komunalinėmis paslaugomis mikroregionuose	59
12. Respondentų pasiskirstymas į klausimą pagal gyventojų skaičiaus kitimą	60
13. Respondentų pasiskirstymas pagal ūkininkavimo būdą	63
14. Respondentų pasiskirstymas pagal ūkininkavimo būdą mikroregionuose	63
15. Socialinių paslaugų kokybė	67
16. Respondentų nuomonė apie teigiamus pokyčius Pakruojo rajone	68
17. Respondentų nuomonė apie didžiausias Pakruojo rajono mikroregionų problemas	69
18. Respondentai ketinantys emigruoti mikroregionuose	69
19. Valstybė į kurią respondentai ketina emigruoti	70
20. Susirinkimų dažnumas kaimo bendruomenėse	71
21. Kultūrinės veiklos pokyčiai mikroregionuose	72
22. Lankytini objektai Pakruojo rajone	73
23. Mikroregionų gyvenviečių saugumas mikroregionuose	75
24. Gyvenviečių tvarkingumas ir jaukumas mikroregionuose	76
25. Gyvenviečių susisiekimas su savivaldybės centru visuomeniniu transportu	76

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos strateginiai ir bendrieji teisės aktai, reglamentuojantys kaimo plėtrą.....	18
2. XX ir XXI a. kaimo politikos modelis	19
3. ES valstybių narių teritorijų skirstymas.....	25
4. Lietuvos kaimo tipų raida XX – XXI a.	27
5. Senasis ir naujasis požiūris į kaimo vietovę	28
6. Partnerystės sąvokos supratimas mokslinėje literatūroje	30
7. Partnerystės skirstymas pagal logikos tipus ir jų charakteristikas.....	30
8. Leader metodu įgyvendinamų vietos projektų apžvalga	33
9. Leader įgyvendinimas ES ir finansavimas	37
10. Pagrindinės strategijos tezės ir jų privalumai bei trūkumai.....	38
11. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonių įgyvendinimo statistika	39
12. Kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal pagrindinį pragyvenimo šaltinį mikroregionuose.....	52
13. Bendruomenių narių pasiskirstymas pagal pagrindinį pragyvenimo šaltinį mikroregionuose	53
14. Kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal jų šeimos sudėtį	54
15. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų skaičių mikroregionuose.....	55
16. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamą būstą ir jo statybos metus	55
17. Gyvenamoji vietovė, kurioje respondantai pageidautų gyventi	56
18. Kaimo gyventojų materialinė padėtis pagal vidutines pajamas ir gyvenimo kokybę	57
19. Gyventojai sudarantys daugumą mikroregionuose.....	60
20. Darbingų gyventojų skaičiaus kitimas mikroregionuose.....	61
21. Ūkinės veiklos būklė mikroregionuose	61
22. Respondentų turimos nuosavos žemės dydis pagal mikroregionus	62
23. Veiklos sričių svarba pagal mikroregionus	64
24. Socialinių paslaugų įmonės ar įstaigos esančios mikroregionuose	66
25. Probleminės sritys mikroregionuose	67
26. Mikroregionų bendruomenių veiklumas	71
27. Respondentų dalyvavimas visuomeninėje veikloje.....	74
28. Laisvi, nenaudojami pastatai mikroregionuose	75
29. Gyvenviečių ekonominio perspektyvumo vertinimas	77
30. Uždavinių svarba vietos bendruomenėms	77

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Išsivysčiusiose ES valstybėse nuo praėjusio šimtmečio pabaigos besiformuojantis europinis kaimo plėtros modelis keičia požiūrį į kaimiškąsias vietas. Šiose šalyse didėja susidomėjimas naujomis kaimiškųjų vietovių galimybėmis: naujų gyvenviečių planavimu, racionalių atsinaujinančių energijos šaltinių pritaikymu, rekreacinių ir edukacinių išteklių panaudojimu tinklaveiklos visuomenės išprusimo informacinės (tinklaveikos) visuomenės išprusimo spragoms likviduoti, neagrarinio verslo plėtra. Tam tikra visuomenės dalis tarsi iš naujo atranda užmiesčio teritorijas, įvertindamos jas tiek kaip teikiančias žymiai patogesnę gyvenamąją aplinką ir sveikos gyvensenos šaltinį, tiek kaip atveriančias naujas verslo kryptis bei naujas mokslinio pažinimo sritis. Išsivysčiusiose valstybėse kaimo politikos tikslas apima žmonių gerovės, ekonomikos bei aplinkos aspektus. Šiuolaikinė kaimo plėtra jokių būdu nebeapsiriboja tik agrarinio sektoriaus modernizavimu, bet įtakoja ženklus socialinius, politinius, kultūrinius ir aplinkosauginius pokyčius, skirtus gerinti gyvenimo kokybę.

Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vyko esminiai kaimo plėtros politikos bei jos finansavimo pokyčiai. 2004 m. Lietuvai įstojus į ES, atsivėrė naujos galimybės pasinaudoti jos struktūrinių fondų parama kaimo plėtrai. Vienas iš pagrindinių Lietuvos 2007–2013 m. kaimo plėtros strategijos tikslų yra didinti gyventojų užimtumą. (Nacionalinė 2007–2013 m. kaimo plėtros strategija, 2007). Labai svarbu, kad neurbanizuotos vietovės taptų žymiai patogesnėmis gyventi, dirbti ir ugdyti jaunąją kartą.

Įgyvendinant europinį kaimo plėtros modelį viena iš pagrindinių priemonių yra *LEADER* programa. Jos tikslas – skatinti kaimo plėtrą, stiprinant vietos valdymo institucijų, verslo ir bendruomenės partnerystę. (Lietuvos LEADER, 2004–2012). Ši vietos bendruomenių iniciatyvos dėka atsiradusi programa formavosi keliais etapais: iš pradžių ji apėmė tik kelias valstybes, kol palaipsniui išplito visose ES narėse: *LEADER I* (1991–1994 m.), *LEADER II* (1995–1999 m.), *LEADER +* (2000–2006 m.) ir *LEADER* metodas (2007–2013 m.). (Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2006). Lietuva, įstojusi į ES, pateko į trečiąją šios iniciatyvos bangą, kai iki numatytų programų įgyvendinimo buvo likę tik kiek daugiau nei pora metų.

Tuo laikotarpiu kaimo gyventojai ėmė gana sparčiai burtis į bendruomenines organizacijas: vietos bendruomenes ir jų asociacijas, pavadintas vietos veiklos grupėmis (VVG). VVG sutelkia viešąjį, verslo ir nevyriausybinių sektorių, todėl svarbiausiu kaimo plėtros veiksmu tampa jų partnerystė. VVG analizuoja jos aprėpiamos vietovės gyventojų poreikius, formuluoja prioritetus ir įgyvendina integruotas vietos plėtros strategijas. J. Žukovskis (2009) teigia, kad pagrindinis Lietuvos kaimo plėtros siekis – gerinti kaime gyvenančių žmonių gyvenimo ir darbo sąlygas. Tik tada kaimas taps patrauklesniu verslui ir kaip gyvenamoji vietovė – išsilavinusiems žmonėms bei jaunimui.

Teorinius modernios kaimo plėtros pagrindus Lietuvoje vienas iš pirmųjų ėmėsi analizuoti a.a. prof. Mečislovas Treinys, iškėlęs idėją apie daugiafunkcinio žemės ūkio formavimąsi, naujus kaimiškųjų vietovių vaidmens pokyčius bei neprekinį (viešųjų) gėrybių kūrimą. Jo tyrimai labai organiškai papildė Jono Prano Aleksos, Antano Stancevičiaus, Petro Vasinausko, Kazimiero Jasiūno ir kitų kaimiškosios ekonomikos tyrėjų įvairiais Lietuvos istorijos laikotarpiais išsakytas apžvalgas.

Šias idėjas dabar plėtoja nemažas būrys jo buvusių bendradarbių ir pasekėjų: V. Atkočiūnienė, J. Čaplikas, R. Melnikienė, D. Vidickienė, Antanas ir Arūnas Poviliūnai ir kiti tyrėjai, dirbantys Aleksandro Stulginskio universitete, Lietuvos agrarinės ekonomikos institute, Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centre bei kitose mokslo institucijose. Nuo 2005 m. į šiuolaikinių kaimo funkcijų tyrimus įsitraukė ir Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakultete įkurtas naujasis Kaimo plėtros tyrimų centras.

Tačiau kol kas daugelio kaimiškųjų vietos bendruomenių veikla daugiausiai yra orientuota į kasdieninių, anaiptol ne strateginių problemų sprendimą: visuomeninių organizacijų pastatų rekonstravimą, švenčių ir kitų masinių renginių organizavimą, viešųjų erdvių sutvarkymą ir pan. **Tyrimų problema** – kaip paskatinti vietos bendruomenių **ekonominę** veiklą – parengti ir įgyvendinti **bendruomeninius** projektus, kuriais būtų siekiama kurti naujas darbo vietas ir tobulinti kaimo gyvenviečių infrastruktūrą, pasitelkiant ES struktūrinių fondų paramą, skirtą kaimo vietovių ūkio modernizavimui.

Tyrimo objektas. Pakruojo rajono žemo urbanizacijos lygio ir neurbanizuotų vietovių (miestelių, kaimiškųjų gyvenviečių ir vienkiemų) gyventojai.

Tyrimo dalykas. Pakruojo rajono ekonominės ir sociokultūrinės situacijos pozityvios raidos perspektyvos.

Tyrimo tikslas. Įvertinti dabartinę Pakruojo rajono ekonominę ir sociokultūrinę situaciją, siekiant atskleisti naujas vietinių išteklių panaudojimo kryptis, pritaikant vietovių mikroregionizacijos idėją, įgalinančią ieškoti optimalių teritorijos specializavimo krypčių ir priemonių.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti teorinius modernios kaimo raidos aspektus, apibendrinant įvairiose ES valstybėse išryškėjančius naujus sprendimus ir netradicines alternatyvas.

2. Įvertinti Pakruojo rajono ekonominės ir sociokultūrinės aplinkos pokyčius, turinčius esminės įtakos tolesnei kaimiškųjų teritorijų raidai.

3. Pateikti pasiūlymus kaip efektyviau panaudoti vietinius išteklius vietovių ekonominiam ir sociokultūriniam gyvybingumui stiprinti.

Tyrimo hipotezė išreiškiama prielaida, kad kiekvienos vietovės bendruomenė tik tada galės sėkmingai plėtoti savo ekonominę veiklą, jei jos kryptys bus specializuotos, atsižvelgiant į gamtinius, geografinius ir žmonių išteklius. Tokia tyrimų kryptis vietos veiklos grupės (VVG) iniciatyva nuo 2011 metų jau plėtojama Rokiškio rajone (žr. www.rokiskiovvg.lt). Ja yra susidomėjusios ir keletas kitų rajonų bendruomenės, tačiau kol kas nėra nei įgyvendintų projektų, nei teorinių apibendrinimų. Kadangi šie tyrimai dar tik prasidėjo, nėra išryškėjusi nei galimų mikroregionų paskirtis, nei jų specifika skirtingose Lietuvos vietovėse, nei pati mikroregionizacijos strategija. Tačiau akivaizdu, kad dabartinis unifikuotas neurbanizuotų bei atokesnių žemo urbanizacijos lygio vietovių valdymo modelis, akcentuojantis stambaus, neretai netgi latifundinio tradicinio agrarinio sektoriaus prioritetus, yra neefektyvus, t.y. nepadedantis įveikti dabartinio sąstingio ir net nebeapsaugantis nuo tolesnio šių vietovių nuosmukio, ekonominės ir kultūrinės atskirties didėjimo.

Praktinis uždavinys – išanalizuoti Pakruojo rajono mikroregionų ekonominę ir sociokultūrinę situaciją. Kadangi netrukus nuo Lietuvos valstybės atkūrimo (1990) prasidėjo žemės nuosavybės restitucija, t.y. okupantų nacionalizuotos žemės grąžinimas savininkams, sąlygojęs tiek teigiamus, tiek ir neigiamus kaimiškujų vietovių pokyčius, tai šis tyrimas leidžia atskleisti naują informaciją ir padeda išryškinti galimybes, kaip galima tikslingiau panaudoti ES struktūrinių fondų paramos lėšas ir vietinius išteklius Pakruojo rajone.

Tyrimo naujumas išreikštas tuo, kad kaimiškojo rajono teritorija suskirstyta į šešis sąlyginius mikroregionus ne pagal seniūnijų ribas, bet pagal panašias ekonomines - socialines sąlygas, siekiant išryškinti jų ekonominės ir kultūrinės veiklos perspektyvas, kuo efektyviau išnaudojant jų vietinius išteklius. Nuo to laiko, kai rajono vietos veiklos grupė (VVG) parengė integruotos plėtros strategiją, rajono ekonominė ir socialinė situacija jau yra gerokai pakitusi, todėl šis tyrimas leidžia atskleisti naujus duomenis apie viso rajono ir atskirų jo mikroregionų patrauklumą investicijoms, palyginti gyvenimo kokybę, atskleisti efektyvias ekonomines plėtotės perspektyvas. Tyrimo duomenys bus naudingi Lietuvos VVG, kaimiškosioms seniūnijoms ir vietos bendruomenėms. Tokia informacija ypač aktuali Lietuvos kaimo plėtros politikos formuotojams, siekiantiems rasti efektyvesnius atokesnių, mažiau urbanizuotų vietovių ūkio skatinimo būdus.

Tyrimo metodika ir organizavimas: mokslinės literatūros ir statistinių duomenų analizė, lyginamosios analizės metodas, apžvelgiant atskirų laikotarpių LEADER programos taikymo rezultatus, kaimo gyventojų ir vietos bendruomenių aktyvo anketinė apklausa, seniūnų ir kitų kaimo plėtros ekspertų interviu. Tyrimų duomenys apdoroti, naudojant matematinius ir grafinius metodus.

Tyrimo teorinį pagrindą sudaro europinio kaimo raidos modelio analizė, kaimo ekonominės ir sociokultūrinės plėtotės procesų bei LEADER iniciatyvos Europos Sąjungoje apžvalga, LEADER programos įgyvendinimo procesų ir kaimo raidos dalyvių vaidmenų Lietuvoje analizė. Rašant ši

darbą buvo nagrinėti tiek Lietuvos, tiek ir užsienio teoriniai šaltiniai, kuriuose analizuojami šiuolaikinės kaimo raidos procesai, naujos užmiesčio vietovių funkcijos besiformuojančioje žinių visuomenėje, gyvenimo kokybės pokyčiai ir pozityvių permainų perspektyvos. Rėmėmės pagrindinių mokslo centrų, kuriuose analizuojami kaimiškųjų vietovių ekonominiai ir sociokultūriniai pokyčiai, per pastarąjį dešimtmetį paskelbtais tyrimų rezultatais: Lietuvos agrarinės ekonomikos institute, Vilniaus universitete, Mykolo Romerio universitete, Kauno technologijos universitete, Aleksandro Stulginskio (buvusiame Lietuvos žemės ūkio) universitete, Šiaulių ir Klaipėdos universitetuose, Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų bei Lietuvos socialinių tyrimų centruose.

Tyrimo empirinę bazę sudaro Pakruojo rajono mikroregionų ekonominės ir sociokultūrinės situacijos tyrimas. Išanalizavus tyrimo rezultatus, suformuluoti pasiūlymai vietos valdymo institucijoms, bendruomenėms ir verslo atstovams, kaip būtų galima stiprinti rajono ekonominę ir sociokultūrinę veiklą.

Tyrimo imtis ir tiriamieji. Kiekybiniame tyrime nuo 2011 m. lapkričio mėn. iki 2012 m. kovo mėn. dalyvavo 692 respondentai: 207 kaimo bendruomenių aktyvo nariai ir 485 Pakruojo rajono kaimo gyventojai. Tyrimo metu buvo išplatinta 851 anketa. 10 anketų teko pripažinti netinkamomis tolesnei analizei nes jos buvo nepilnai arba netvarkingai užpildytos. 149 anketos liko neužpildytos. Tvarkingai užpildytų anketų grįžtamumas – 81,3 proc. Remiantis socialinių tyrimų metodologija galime teigti, jog apklausoje dalyvavusių respondentų skaičiaus pakanka analizei atlikti.

Kokybiniame tyrime nuo 2012 m. balandžio mėn. iki birželio mėn. dalyvavo trylika asmenų, kurie buvo suskirstyti pagal dvi tikslines grupes: 8 rajono kaimiškųjų seniūnijų seniūnai ir 5 kaimo plėtros ekspertai, rajono bendruomeninio judėjimo žinovai ir organizatoriai: VVG „Pakruojo rajono partnerystė“ pirmininkas, rajono bendruomenių sąjungos pirmininkas, Pakruojo seniūnijos seniūno pavaduotojas ir patarėjas kaimo reikalams, akredituotas *LEADER* programos projektų rengimo ir konsultavimo specialistas bei pagal šią programą įgyvendinamų projektų vertintojas. Kiekvienai grupei buvo panaudoti skirtingi interviu klausimai.

Tyrimo loginės struktūros pagrindimas. Tyrimo uždaviniai buvo sprendžiami tokia seka:

1. Siekiant išryškinti teorinius kaimo plėtros aspektus, taikyti mokslinės literatūros, statistinių duomenų ir dokumentų analizės metodai. Analizuojami užsienio ir lietuvių autorių darbai, Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti norminiai dokumentai, reglamentuojantys kaimo socioekonominės plėtros procesus ir jos dalyvių vaidmenis, *LEADER* programos įgyvendinimą Lietuvoje, viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus bei verslo sąveiką. Tai atskleidžia nagrinėjamos temos aktualumą bei padeda pasirengti tyrimui.

2. Siekiant išsiaiškinti, kaip įvairinti ir stiprinti ekonominę ir sociokultūrinę veiklą kaimo vietovėse, kaip sukurti naujas darbo vietas ir pagerinti atokesnių vietovių gyventojų darbo ir buities

sąlygas, buvo atliekama anketinė kaimo gyventojų ir bendruomenių aktyvo narių apklausa bei seniūnų ir kitų kaimo plėtros ekspertų apklausa interviu metodu.

3. Remiantis apklausos duomenimis, išryškinti svarbiausi Pakruojo rajono mikroregionų ekonominės ir sociokultūrinės situacijos skirtumai, kurie leido pateikti pasiūlymus vietos valdymo institucijoms, bendruomenėms ir verslui.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas bei priedai. Darbą sudaro 95 p. teksto, neskaitant priedų. Jame pateikta 30 lentelių ir 25 paveikslai.

Tyrimo rezultatų sklaida. Šio magistrinio darbo autorė dalyvavo trijuose konferencijose:

- Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto organizuojamoje 12-ojoje tarptautinėje studentų mokslo darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“. Pranešimo tema: „VVG veikla įgyvendinant europinį kaimo plėtros modelį; Pakruojo VVG atvejo analizė“.

- Respublikinėje mokslinėje praktinėje konferencijoje „Lietuvos savivaldos institucijų strateginės plėtros galimybės: valdymas, turizmas, darbo rinka“, Kėdainiuose. Pranešimo tema: „Vietos bendruomenių ir savivaldos institucijų partnerystė, skatinant pozityvius ekonominius ir sociokultūrinius pokyčius kaimiškajame regione“.

- Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Kaimo plėtros tyrimų centro organizuojamoje 5-ojoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Šiuolaikinio kaimo vizija“. Pranešimo tema: „Kaimiškojo rajono mikroregionalizacijos perspektyvos: Pakruojo rajono atvejis“.

Tyrimo rezultatai paskelbti Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto mokslo darbų leidinyje „Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos“, 2012, 3(27), p. 45–58. Straipsnio pavadinimas „Kaimiškųjų vietovių mikrorajonizacijos perspektyvos: Pakruojo rajono atvejis“. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/mokslas/mokslo-leidiniai/ekonomika-ir-vadyba-aktualijos-ir-perspektyvos/10549-ekonomika27> .

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Sąvokos (lietuvių ir anglų kalbomis)	Apibrėžimai
Besimokanti organizacija (<i>Learning Organization</i>)	Tokioje organizacijoje nuolat ugdomi žmonių sugebėjimai siekti tikrai trokštamų rezultatų, diegiamas naujas, konstruktyvus mąstymas ir žmonės mokosi mokytis kartu (Senge, 1990).
Inovacija (<i>Innovation</i>)	Naujų ir potencialiai naudingų idėjų, veiklos būdų ar produktų diegimas tam tikroje situacijoje, kurioje jų įsisavinimas sukelia pokyčius; sėkmingas naujų technologijų, idėjų ir metodų komercinis pritaikymas, pateikiant rinkai naujus arba tobulinant jau esamus produktus ir procesus (Mckie, 2004).
Organizacija (<i>Organization</i>)	Du ar daugiau žmonių, kartu dirbančių tam tikroje struktūroje, kad pasiektų tikslą ar tam tikrų tikslų visumą (Stoner, Freeman, Gilbert, 2000).
Prognozavimo metodo tikslas (<i>Objective of Forecasting</i>)	Perkelti turimą informaciją į ateitį ir pereiti nuo apdorotos informacijos prie prognozės (Kvainauskaitė, Snieška, 2003).
Prognozavimo subjektas (<i>Subject od Forecasting</i>)	Tai asmuo, kuris vykdo arba inicijuoja prognozavimo procesą (Kvainauskaitė, Snieška, 2003).
Strategija (<i>Strategy</i>)	Sprendimų visuma, apibrėžianti organizacijos svarbiausius ateities tikslus ir veiksmus bei priemones tiems tikslams įgyvendinti (Vasiliauskas, 2004).
Strategijos įgyvendinimas (<i>Strategy Implementation</i>)	Strateginio valdymo stadija, apimanti strategijos įgyvendinimo programų rengimą, biudžetų, darbo grupių sudarymą, užduočių vykdytojams rengimą ir išteklių paskirstymą (Vasiliauskas, 2004).
Viešasis administravimas (<i>Public Administration</i>)	Įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų įstatymais įgaliotų subjektų vykdomoji veikla, skirta įstatymams, kitiems teisės aktams, vietos savivaldos institucijų sprendimams įgyvendinti, numatytoms viešosioms paslaugoms administruoti (LR Viešojo administravimo įstatymas, 1999).
Infrastruktūra (<i>Infrastructure</i>)	Įrenginiai (transporto, ryšių, energijos, vandens tiekimo, statybos) ir įstaigos (mokyklos rengiančios kvalifikuotus darbuotojus, ligoninės), reikalingos normaliai gamybinių šakų ir visuomenės veiklai. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).
Ekspertinis vertinimas (<i>Expert Assessment</i>)	Procesas, kurio metu ekspertai remdamiesi savo žiniomis ir patirtimi, taip pat vadovaudamiesi ekspertinio vertinimo užduotimi, įvertina tiekėjų pasiūlymuose nurodytų pirkimo objektų parametrus arba nustato ekonomiškai naudingiausio pasiūlymo vertinimo kriterijus, jų parametrus, kriterijų ir jų parametų lyginamuosius svorius (Kardelis, 2002).
Interviu (<i>Interview</i>)	Socialinės psichologinės informacijos gavimas apklausiant žodžiu. Gauta informacija naudojama siekiant sukurti darbinės hipotezės, dominančias tyrėją, taip pat norint papildyti ar patikslinti duomenis, gautus kitais tyrimo metodais, ar panaudoti kaip pagrindinį duomenų rinkimo būdą (Bitinas, 2000).
Metodologija (<i>Methodology</i>)	Tai pažinimo metodai ir būdai konkrečioje mokslo kryptyje (Vasiliauskas, 2002). Metodologija – (graikų k. žodžiai <i>methodos</i> ir <i>logos</i>) turi dvi reikšmes: 1) mokslas, aiškinantis mokslinio tyrimo metodus, bendrų

	mokslo metodų teorija; 2) tikrovės pažinimo teorija, tirianti mokslinio mąstymo būdą bei principus. Plačiąją prasme metodologiją galima apibrėžti kaip bendriausius pažinimo principus. Konkrečiame tyrime metodologija – pagrindinė tyrimo idėja, t.y. tie pagrindiniai teoriniai teiginiai, kuriais remiantis buvo sumanytas tyrimas, ir korektiškai nusakyti tyrimo metodai. (Leonavičius, 2005).
Plėtotinė metodologija (<i>Emergent Approach</i>)	Tai strategija, kurios galutinė tikslinė orientacija nėra iš anksto aiški ir kurios daliniai strateginiai sprendimai rengiami laipsniškai ir nenutrūkstamai (Arimavičiūtė, 2005).
Nustatytinė metodologija (<i>Prescriptive Approach</i>)	Tai strategija, kurios galutiniai tikslai suformuluojami iš anksto, o pagrindiniai strateginiai sprendimai kompleksiskai parengiami prieš pradėdant strategiją įgyvendinti. Visos trys strateginio proceso dalys – strateginė analizė, strategijos kūrimas ir jos įgyvendinimas – eina nuosekliai viena po kitos (Vasiliauskas, 2004)
SSGG analizė (<i>SWOT Analysis</i>)	Analizė sujungianti išorinės aplinkos ir išteklių analizės rezultatus, suskirstanti organizacijos strategiją lemiančius veiksnius į keturias grupes: stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes (Arimavičiūtė, 2009).
Subjektas, rengiantis ir įgyvendinantis strategiją (<i>Subject, preparing and implementing strategy</i>)	Tai fizinis asmuo ar bet kurio tipo organizacija, kurie įgyvendindami valdymo sprendimus rodo savo požiūrį į sistemos problemas ir jų sprendimą, į jos neproblemišką būseną ir kokybinius pokyčius, taip pat įgyvendina savo interesus sistemos kokybinių pokyčių priemonėmis (tokią strategiją rengiančio ir įgyvendinančio subjekto samprata reiškia, kad jos turinį visada formuoja subjektas, įgyvendinantis savo interesus, tikslus bei vertybines orientacijas ir išreiškiantis savo gebėjimą suvokti sistemos situaciją per subjektyvių vertinimų prizmę) (Melnikas, Smaliukienė, 2007).
Programa (<i>Programme</i>)	Veiklos, skirtos institucijos misijai ir strateginiams tikslams įgyvendinti, plano dalis, kurioje nustatyti tikslai, uždaviniai, jų įgyvendinimo vertinimo kriterijai, priemonės (projektai), numatytos lėšos ir laukiamas šios programos įgyvendinimo poveikis visuomenei (Arimavičiūtė, 2009).
Bendradarbiavimas (<i>Collaboration</i>)	Tai bendros kūrybos procesas: du ar daugiau individų, turinčių vienas kitą papildančių įgūdžių, veikia kartu kurdami bendrą supratimą, kurio nė vienas iš jų neturėjo anksčiau ir nebūtų galėję savarankiškai pasiekti (Fullan, 1998).
Lisabonos strategija (<i>Lisbon strategy</i>)	2000 m. kovą Europos Vadovų Taryba Lisabonoje numatė strategiją, siekiančią per dešimt metų Europos Sąjungą paversti konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių ekonomika pasaulyje, kurioje ekonominė plėtra būtų suderinta su augimu, socialine sanglauda, pagarba aplinkai ir visuotiniu užimtumu. Ji apima beveik visas ES ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės veiklos sferas. (Europos Parlamentas, 2004)
Naujoji Lisabonos strategija (<i>New Lisbon Strategy</i>)	2005 m. vasario pradžioje Europos Komisija paskelbė atnaujintą Lisabonos strategiją. Pagrindiniai atnaujintos Lisabonos strategijos uždaviniai, siekiant ekonominio augimo ir darbo vietų kūrimo, yra šie: paversti Europą patrauklia vieta investuoti ir dirbti, ekonominio augimo varikliu pasitelkti žinias ir inovacijas bei pakeisti politiką taip, kad verslas galėtų sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų (Steponavičienė, 2005)
Nacionalinė Lisabonos strategijos įgyvendinimo	Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2008 m. spalio 1 d. nutarimu Nr. 1047 patvirtino Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo

programa (<i>National Lisbon Strategy Implementation Programme</i>)	2008–2010 metų programą, kurios tikslas – didinti Lietuvos konkurencingumą. Programoje išskirti ekonomikos augimo ir užimtumo skatinimo uždaviniai ir priemonės jiems įgyvendinti, pagrindiniai rodikliai ir Lietuvos siekiai iki 2010 metų. (LRV, 2008)
Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (<i>National Strategy for Sustainable Development</i>)	Ilgos trukmės strateginio planavimo dokumentas, patvirtintas LR Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 (Žin., 2003, Nr. 89-4029), kuriame pagal darnaus vystymosi prioritetus ir principus suformuluota valstybės darnaus vystymosi vizija ir misija, numatyti darnaus vystymosi tikslai, uždaviniai, jų įgyvendinimo priemonės ir rodikliai..
Nacionalinė regioninė politika (<i>National Regional Policy</i>)	Valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai siekiant mažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiuose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą.(Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas (Žin., 2000, Nr 66-1987; 2002, Nr. 123-5558).
Regionas (<i>Region</i>)	Tai vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika. (Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas, 2000)
Mikroregionas (<i>Micro-region</i>)	Vietove, kuri pasižymi specialia paskirtimi. Dažniausiai išsiskiriame tokios paskirties mikroregionus: naujų gyvenviečių (miegamasis), perspektyvios agrarinės veiklos; industrinis, relaksacinis ir turizmo traukos. Kai kuriuose rajonuose yra tokie specifiniai mikroregionai, kaip pasienio, miškų ir pan. (Jasaitis, 2012).
Regionalizacija (<i>Regionalization</i>)	Sudėtingas, geografinėje erdvėje vykstantis regionų formavimo procesas, pagrįstas politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių santykių plėtra (Bagdzevičienė, 2007).
Regionų plėtra (<i>Regional development</i>)	Galima apibūdinti, kaip bendruomenės gyvenimo socialinio, ekonominio, aplinkosaugos, sveikatos apsaugos, technologijos, kultūros ir rekreacijos aspektų vystymą tam tikroje valstybės teritorijoje. (Bagdzevičienė, R., Rimas, J., Venckus, A., 2008)
Tinklaveikos visuomenė (<i>Network Society</i>)	Naujoji komunikacijos sistema, vis labiau linkstanti „kalbėti“ visuotine skaitmenine kalba, globaliu mastu integruoja mūsų kultūros žodžių, garsų ir vaizdinių kūrimą bei sklaidą, pritaikydama juos skirtingoms individų tapatybėms ir nuostatomis. <...> Mūsų visuomenės struktūra vis labiau formuojasi dvipolės – tinklo ir savimonės – priešpriešos pagrindu. <...> Tinklaveikos visuomenės sąlygomis kapitalo judėjimas yra kontroliuojamas globaliu lygiu, o darbas tampa individualizuotu. (M.Cactells, 2005)

1. ŽEMO URBANIZACIJOS LYGIO VIETOVIŲ VAIDMENS POKYČIAI ŽINIŲ VISUOMENĖJE

Formuojantis žinių visuomenei, kuomet žinios tampa pagrindiniu veiksmu lemiančiu sėkmę ir kai ūkyje dominuoja ne pramonė ar žemės ūkis, o paslaugų sektorius, tuomet pradeda radikalčiai keistis visuomenės vaidmuo bei skirtingo urbanizacijos lygio vietovių funkcijos. Anot J. Jasaičio (2009) žinių visuomenės formavimasis iš esmės keičia visų valstybės teritorijų, tiek urbanizuotų, tiek neurbanizuotų vietovių vaidmenį. Strateginio valdymo procese diegiama darnios plėtros koncepcija reikalauja traktuoti visą valstybės teritoriją kaip vieningą gyvybinę erdvę, kurioje vienodai vystomas ekonominis, socialinis, kultūrinis ir politinis gyvenimas. Kaimo samprata pagal europinį jo socioekonominės plėtros modelį yra iš esmės pasikeitusi ir nebeatitinka anksčiau naudoto apibrėžimo, kuris jį nusakydavo kaip priešingybę miestui. Kaip teigiama Lietuvos Respublikos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme *“kaimai yra kitos gyvenamosios vietovės, neturinčios miesto ir miestelio požymių”*. Tačiau toks įvardijimas yra abstraktus ir netarnauja socialiniam planavimui. Todėl šiuo metu siūloma vietoves skirti pagal kaimiškumo lygį į priemiesčių, t.y. esančius stambųjų miestų traukos zonoje ir atokius regionus. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) ekspertai 2010 m. pasiūlė išskirti penkis regionus: 1) miesto regionai; 2) pusiau kaimo regionai, esantys arti miesto; 3) atokūs pusiau kaimo regionai; 4) kaimo regionai, esantys arti miesto; 5) atokūs kaimo regionai (Dijkstra, Ruiz, 2010). Taip skirstant kaimiškumas siejamas su gyventojų užimtumo specifika ir bendruomeniniu gyvenimu, nebeapsiribojant agrariniu sektoriumi.

Tradiciskai kaimiškosios vietovės esminiu bruožu laikytas žemės ūkis lieka svarbus ekonominiu, socialiniu, kultūros ir aplinkosaugos požiūriu, tačiau šiais laikais apibrėžiant kaimiškumą būtina atsižvelgti, kad vis daugiau kaimo gyventojų yra užimti pramonės, paslaugų ir kituose sektoriuose. Šią aplinkybę akcentuoja D. Vidickienė, R. Melnikienė, Ž. Gedminaitė-Raudonė, E. Ribašauskienė, M. Treinys, V. Atkočiūnienė, J. Jasaitis ir kiti tyrėjai 2004-2011 metais paskelbtuose mokslo darbuose. Vidickienė (2010) teigia, kad diskusijose apie kaimą nuolat pabrėžiama besikeičianti žemės ūkio vieta kaimo ekonomikoje, didėjantis kaime gyvenančios darbo jėgos mobilumas, išaugusi kaimo rekreacinių išteklių reikšmė ir kaimo, kaip gyvenamosios vietos populiarumas. Tai rodo, kad ir Lietuvos kaimas sparčiai žengia į postindustrinę savo vystymosi stadiją.

Vidickienė ir Melnikienė (2008) teigia, kad kaimo regioninė plėtra nepakankamai susieta su bendrąja regiono ir jame esančių miestų, jų pramonės ir paslaugų centrų plėtra. Žmonių noras gyventi tam tikrame regione tampa ypač svarbiu regiono konkurenciniu pranašumu, nes šiuolaikiniame ekonomikos išsivystymo etape pagrindine regionų konkurencinį pajėgumą

didinančia jėga tampa žmogiškieji ištekliai. Tačiau Lietuvos kaimiškųjų regionų potencialas dar yra mažai tyrinėtas. Pagrindinė problema slypi tame, kad iki šiol dažniausiai buvo orientuojamasi į oficialųjį kaimo apibrėžimą, t.y. į kaimą – gyvenvietę. Lietuvoje nėra oficialiai priimto regionų skirstymo į kaimiškus ir miestiškus. Kaimiškųjų regionų išskyrimo kriterijai vis dar yra teorinės diskusijos ne tik Lietuvoje, bet ir kitose valstybėse. Ypatingas dėmesys kaimo plėtros raidoje turėtų būti skiriamas šeimos ūkiams, vietos iniciatyvoms ir bendruomeninei veiklai skatinti.

1.1. Kaimo plėtros sampratos analizė

Kaimo plėtros samprata mokslinėje literatūroje dažniausiai siejama su gyvenimo kokybės gerinimu, tobulinant jo ūkinę ir socialinę infrastruktūrą, tobulinant bendruomeninius ryšius, kuriant darbo vietas, puoselėjant kraštovaizdį bei etninę kultūrą. Lazarevaitė, Raupelienė, Perkumienė (2006) kaimo plėtrą įvardija, kaip tęstinį procesą, kuris susijęs su teigiamais kiekybiniais ir kokybiniais pokyčiais kaimo sistemoje. Jarmaliūnaitė (2007) kaimo plėtrą apibūdina, kaip socialinius – ekonominius sistemos (kaimo ekonomikos, bendruomenių, infrastruktūros) tikslingai orientuotus struktūrinius pokyčius kaimo vietovėje. Tuo pačiu tai yra tęstinis procesas, kurio metu vietovėje veikiančios institucijos ir/arba vietos žmonės inicijuoja, stiprina bei stabilizuoja veiklą, siekdami efektyviausiu būdu panaudoti vietos išteklius, kad būtų ne tik pagerintos gyvenimo ir darbo sąlygos, bet jos taptų žymiai patrauklesnės.

Baležentis (2008) akcentuoja, kad vienas iš pagrindinių žemės ūkio ir kaimo plėtros konkurencingumo didinimo veiksnių yra inovacijos. Autorius teigia, kad „*inovacijų diegimo stoka gali lemti ilgalaikį technologinį žemės ūkio ir kaimo plėtros atsilikimą*“. Todėl kaimo plėtros strategijose ypač svarbu numatyti inovatyvių idėjų kūrimą ir įgyvendinimą. Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatyme (2002) kaimo plėtra įvardijama, kaip kaimo vietovių gyventojų gyvenimo ir darbo sąlygų kokybės gerinimas, kaimo vietovių ekonominės ir socialinės struktūros tobulinimas, bendruomeninių ryšių stiprinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas, skatinti alternatyviąją veiklą kaime, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį ir gamtinę aplinką. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikėje strategijoje numatoma, kad „*išryškės dvi ūkių plėtros kryptys: specializuoti, tradicinę produkciją gaminantys, ES rinkoje konkurencingi ūkiai, tiekiantys produkciją perdirbimo įmonėms ir prekybos organizacijom, kita – natūralius ir ekologiškus produktus gaminantys bei netradicinę veiklą plėtojantys ūkiai, veikiantys rinkos nišose*“.

Pagrindiniai teisiniai dokumentai, nustatantys Lietuvos žemės ir maisto ūkio bei kaimo plėtros politiką pateikti 1 lentelėje.

**Lietuvos Respublikos strateginiai ir bendrieji teisės aktai,
reglamentuojantys kaimo plėtrą**

Priėmimo metai	Teisės akto pavadinimas
1991	Įstatymas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“
1992	Lietuvos Respublikos Konstitucija
2000	LRS nutarimas „Dėl žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijos patvirtinimo“
2000	Regioninės plėtros įstatymas
2000	Nacionalinė žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000–2006 metų programa (SAPARD)
2002	Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas
2003	LRV nutarimas „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“
2004	Lietuvos 2004 – 2006 m. planas
2004	Lietuvos 2004 – 2006 m. bendrasis programavimo dokumentas (BPD)
2006	Nacionalinė kaimo plėtros 2007–2013 m. strategija
2007	Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa

Šaltinis: Baležentis, A., Abugelytė, A. Lietuvos kaimo infrastruktūros plėtros valdymo teisės aktų sistemos analizė. Mykolo Romerio universitetas. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie žemės ūkio ministerijos. [žiūrėta 2011-10-19].
Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/12/39.pdf>.

Kaip teigia Arimavičiūtė (2005) nuo 2000 m. Lietuvos žemės ūkio sektoriuje taikomas programinis valdymas, kuris yra vykdomas per tikslines programas. 2006 m. Lietuvoje buvo suformuluotos Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. strategijos pagrindinės nuostatos ir parengta Nacionalinė kaimo plėtros strategija 2007–2013 m. strategija. Remiantis šiais dokumentais 2007 m. parengtas strategijos įgyvendinimo programinis dokumentas „Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programa“. 2010 m. LR žemės ūkio ministerija ir Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas (LAEI) pirmą kartą Lietuvoje parengė ir išleido žaliąją knygą „Lietuvos kaimo ateitis“ (Žalioji knyga, 2010). Žaliojoje knygoje viešai diskusijai pateiktas mokslininkų ir politikų požiūris į Lietuvos ateities kaimą po 2013 m., kuomet prasidės naujas programavimo laikotarpis ir kuriam strategija jau pradedama rengti. Tačiau Lietuvos žemės ūkio sektoriaus ir kaimo plėtros strateginių dokumentų nuo 2000 m. analizė, parodo, kad išsamios ilgalaikės žemės ūkio sektoriaus raidos prognozės buvo atliktos tik nuo 2002 m. paskelbtose Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijos įgyvendinimo programose.

Žaliosios knygos „Lietuvos kaimo ateitis“ sudarytojai kvietė visuomenę prisidėti prie Lietuvos kaimo ir kaimo politikos vizijos po 2013 m. formavimo. Atsirado naujasis požiūris į kaimą, palapsniui pereinama prie naujo XX ir XXI a. sandūroje susiformavusio požiūrio į paramos kaimui tikslus ir priemones. XXI a. pradžios kaimo politikoje jau akcentuojamas ne ekonominis, bet kultūrinis principas, į pirmąją vietą paramos tiksluose iškeliant rūpestį – ką paliksime ateities kartoms ir kaip jų gerovę suderinti su dabartine veikla kaime. Akcentuojama, kad „*greta žemės ūkio svarbiomis kaimo politikos sritimis tapo gamtosauga, gyvenimo kokybė kaime ir vietinių iniciatyvų skatinimas*“. (Žalioji knyga, 2010). 2 lentelėje pateikiami kaimo politikos principai, pateikti Žaliojoje knygoje.

XX ir XXI a. kaimo politikos modelis

Principas	XX a. antrosios pusės kaimo politikos modelis	XXI a. kaimo politikos modelis
Ekonominis principas	Žemės ūkis industrializuojamas, siekiant padidinti darbo našumą, kuris daug žemesnis nei pramonėje.	Daugiasektorinė ekonomika, padedanti išvengti žemės ūkio produktų perprodukcijos ir gamtos alinimo bei kurianti darbo vietas nenorintiems ar nesugebantiems ūkininkauti.
Socialinis principas	Kaimas yra miesto maitintojas, todėl norint užtikrinti pakankamo maisto kiekio gamybą, valstybė turi paremti žemdirbius, kad jie liktų gyventi kaime.	Kaimas yra miesto sodas, todėl norint užtikrinti jo žydėjimą ir derėjimą, valstybė turi rūpintis gamtos išsaugojimu, visų pirma paremdama gamtą tausojančius ir sveikus produktus gaminančius žemdirbius.
Politinis principas	Žemdirbiai reikalauja „teisingų“ kainų.	Siekimas suderinti vietinės kaimo bendruomenės vertybes su persikėlėlių iš miesto gyvenimo būdu.
Kultūrinis principas	Kaimas – nacionalinių tradicijų saugotojas.	Gyvenimas harmonijoje su gamta, galvojant apie ateities kartas.

Šaltinis: sudarytas darbo autoriaus, remiantis Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija ir Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas (2010). Žalioji knyga. Lietuvos kaimo ateitis. [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/documents/Mokslas-mokymas/ZK.pdf>.

Ateities perspektyvos kaimo plėtros politikoje apžvelgiamos ir ES Komisijos ataskaitoje „Kaimiškojo pasaulio ateitis“ atkreiptas dėmesys į kaimų bendruomenes, išryškintos naujosios kaimo socialinės funkcijos. Pamažu įsisažmoninta būtinybė suformuoti specialią kaimo plėtros politiką, kurios svarbiausi uždaviniai (Jasaitis, 2006) yra šie:

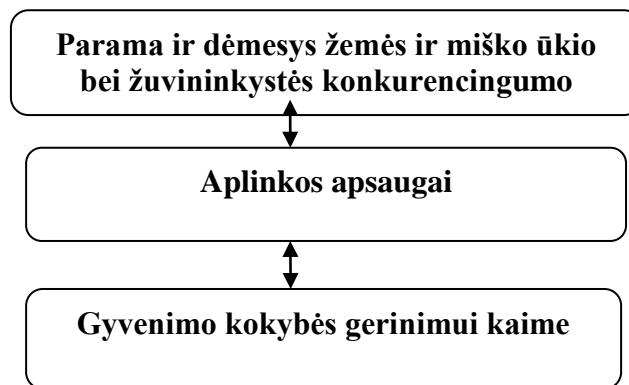
- 1) ūkinės veiklos įvairinimas ir naujų darbo vietų kūrimas;
- 2) kaimo fizinės ir socialinės infrastruktūros pertvarkymas, atsižvelgiant į didėjančių gyventojų, neužimtų pirminėje žemės ūkio gamyboje, skaičių ir jų specifinius poreikius;
- 3) kaimo gyventojų pilietinio aktyvumo ir atsakomybės ugdymas, tam pasitelkiant kaimo bendruomenes ir kitus visuomeninius darinius;
- 4) griežtas gamtosauginių reikalavimų laikymasis ir kraštovaizdžio puoselėjimas, išryškinęs ekologinio ūkininkavimo svarbą;
- 5) kaimo kultūrinio savitumo, jo etnografinio ir dorinio paveldo išsaugojimas ir puoselėjimas, į šį paveldą žiūrint kaip į galimybę įveikti poindustrinės visuomenės narių susvetimėjimą, atkurti kaimynišką piliečių bendravimą, sustiprinti bendrųjų tautos ir valstybės siekių suvokimą.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimo centro parengtoje koncepcijoje išdėstytos tokios kaimo raidos kryptys (Jasaitis, 2006):

- „stambūs, specializuoti ūkiai, naudojančys moderniausias technologijas, galintys konkuruoti visoje ES ir transatlantinėje rinkoje;
- vietos rinkos poreikius tenkinantys, operatyviai prie jos pokyčių prisitaikantys šeimos ūkiai, optimaliai išnaudojantys turimą žemės sklypą, tampantys pagrindiniais kraštovaizdžio, etnografinio ir dorovinio paveldo saugotojais kaimiškose vietovėse;

- netradicine žemės ūkio ir alternatyviaja (ne žemės ūkio) veikla užsiimantys universalios paskirties ūkiniai dariniai, plėtojantys amatus, paslaugas, kaimo turizmą, t. y. smulkųjį ir vidutinį verslą;
- pavyzdiniai mokomieji įvairios paskirties ūkiai, išbandantys naujausias technologijas, įrangą, naujas produkcijos rūšis;
- miestuose dirbančių specialistų įsikūrimas kaime, jų indėlis rengiant regionines ir vietines strategijas, puoselėjant kultūrinę veiklą, skatinant kaimo vietovių ekonominę ir kultūrinę bendradarbiavimą“.

Poviliūnas (2008) teigia, kad Lietuvai tapus ES nare, kaimo plėtros politiką galima apibrėžti trimis pagrindinėmis nuostatomis (žr. 1 pav.):

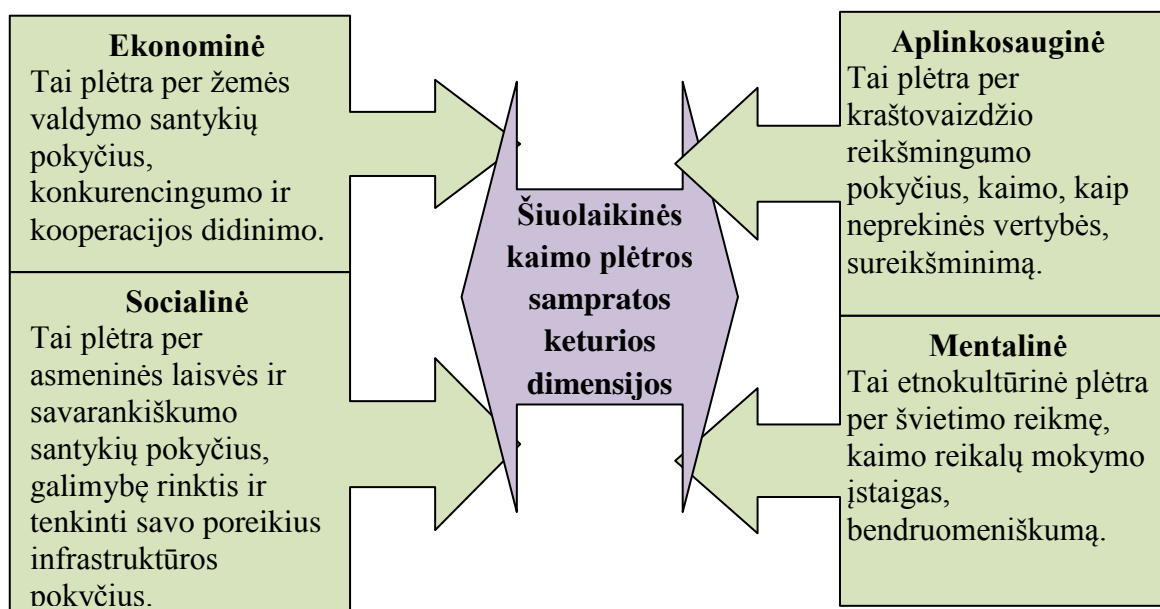

1 pav. Kaimo plėtros politikos nuostatos Lietuvai tapus ES nare

Šaltinis: Sudaryta darbo autoriaus. Remiantis Poviliūnas, A (2008)

Anot A. Poviliūno reikėtų kuo didesnę dėmesį skirti žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimui. Svarbiausia kryptimi turėtų tapti aplinkos apsaugos sritis ir gyvenimo kokybės gerinimas kaimuose.

Treinys (2005) išskiria keturias šiuolaikines kaimo plėtros dimensijas: ekonominė, socialinė, aplinkosauginė, mentalinė.

2 pav. Šiuolaikinės kaimo plėtros keturios dimensijos

Šaltinis: Sudaryta darbo autoriaus, remiantis Treinys, M. (2005). Daugiafunkcinio kaimo plėtra. Lietuvos kaimo raida. Vilnius: LAEI

Žukovskis (2009) siūlo keturias lygiagrečias, viena kitą papildančias kaimo plėtros kryptis, kurios leistų siekti bendro rezultato – gyventojų gerovės:

- 1) žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektorių konkurencingumo didinimas – žmogiškajam kapitalui ugdyti (žinių perdavimas ir naujovių skatinimas) bei kokybiškai produkcijai gaminti;
- 2) kraštovaizdžio išsaugojimas ir aplinkos gražinimas – gamtiniam ištekliams saugoti ir gausinti, taip pat didelės gamtinės vertės ūkininkavimo ir miškininkystės sistemoms bei Europos kaimo vietovių kultūriniais kraštovaizdžiams išsaugoti;
- 3) gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas ir kaimo ekonomikos įvairinimas – vietos infrastruktūrai plėtoti, žmogiškajam kapitalui kaimo vietovėse atnaujinti, darbo vietoms kurti ir ūkinei veiklai įvairinti;
- 4) vietos veiklos grupių (VVG) strategijų ruošimo rėmimas ir jų įgyvendinimas – valdymo naujovėms diegti kaimo plėtros organizacijose, pritaikant vietinio lygmens požiūrį – „iš apačios į viršų“.

Plačiąja prasme kaimo plėtros sąvoka yra apibrėžianti kaimo ekonominius, socialinius, aplinkosauginius elementus, taip pat jų funkcionavimui būtinos infrastruktūros kūrimą ar tobulinimą. Siaurąja prasme kaimo plėtra – tai netradicinio žemės ūkio ir alternatyvios žemės ūkiui kaimo ekonominės veiklos plėtra. Akcentuojama, kad reikia išlaikyti pusiausvyrą tarp ekonominių ir aplinkosaugos tikslų bei visuomenės poreikių. Mokslinėje literatūroje vieni mokslininkai kaimo plėtros sampratą sieja su ekonomine plėtra, kiti pabrėžia socialinį, o treči aplinkosauginį ar etinį

aspektą. Išsivysčiusių šalių patirtis rodo, jog reikia radikaliai keisti požiūrį į kaimiškų vietovių ūkinę, kultūrinę, ekonominę ir sociokultūrinę veiklą.

Dabartiniu metu ir pati sąvoka „kaimo plėtra“ traktuojama kaip ypač diskutuotina. Nemaža tyrėjų (A. Baležentis, J. Jasaitis, V. Atkočiūnienė ir kt.) pabrėžia, kad pati plėtros sąvoka šiame kontekste naudojama nekorektiškai. Iš tikrųjų **kaimiškumas** postindustrinėje informacinėje (tinklaveikos) visuomenėje neplinta, o priešingai, traukiasi, akivaizdžiai užleisdamas pirmenybę **urbanizacijai**. Į kaimiškąsias vietas ateina vadinamosios industrinės technologijos, ryškiai kyla net agrarinio sektoriaus veiklų darbo našumas, diegiama miestiško tipo infrastruktūra ir komunalinės paslaugos. Todėl ieškoma, kaip tiksliau įvardinti ekonominius ir sociokultūrinius pokyčius, vykstančius žemo urbanizacijos lygio bei neurbanizuotose vietovėse: miesteliuose, kaimiškose gyvenvietėse ir net vienkiemiuose. Tyrėjai vis dažniau mini tokias sąvokas, kaip kaimo raida, plėtotė arba vystymas.

1.2. Europinis kaimo plėtros modelis ir jo įgyvendinimo perspektyvos

Aptardamas europinį kaimo plėtros modelį, Treinys (2006) pažymi, kad konceptualūs jo bruožai yra tvarus, daugiafunkcinis žemės ūkis ir daugiasektorinė kaimo plėtra. Viena išskirtinių šio modelio ypatybių yra jo plėtotė **nedideliuose šeimos ūkiuose**, turinčiuose ilgą privačios nuosavybės raidos istoriją. Šiam modeliui būdingas dėmesys kaimo paveldui, sustiprėjusi žemdirbių ekologinė sąmonė, didėjantis maisto produktų etikos gyvulių gerovės suvokimas. Besiformuojantis europinis kaimo plėtros modelis sąlygoja naujo požiūrio į kaimiškąsias vietas įsitvirtinimą. Naujus šalies neurbanizuotų vietovių struktūros pokyčius sąlygoja žemės privatinės nuosavybės teisės atkūrimas ir Lietuvos įstojimas į ES (Jasaitis ir Ratkevičienė, 2008).

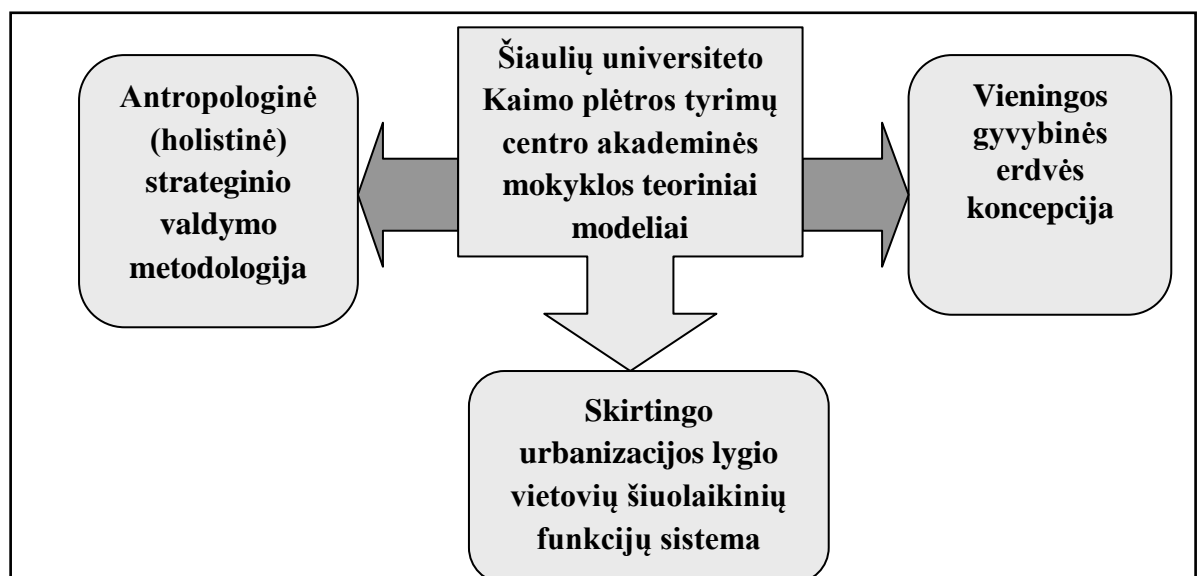
Europoje vis labiau vertinamas švarus oras, saugomas kraštovaizdis, paslaugų prieinamumas ir įvairovė, socialinės atskirties mažinimo galimybės gyvenamojoje vietovėje ir kt. (Jasaitis, 2006). Lazarevaitė (2006) daugiafunkcionalumo idėjas apibūdina išryškindama dvi skirtingas teorines kryptis. Pirmoji kaimo plėtros teorija orientuojasi į tradicinį žemės ūkį, antroji – į kaimo vietovės funkcionalumą. Pastaroji išreiškia suderinamumą tarp individualaus ir bendruomeninio požiūrio į kaimo plėtrą. Lietuvoje daugiafunkcinio žemės ūkio idėjos išryškėja V. Atkočiūnienės, A. Aleksandravičiaus, A. Poviliūno ir kitų mokslininkų darbuose.

Europoje dominuoja keletas skirtingų kaimo plėtros idėjų. D. Ploeg, A. Long, ir J. Banks yra daugiafunkcinio žemės ūkio idėjos šalininkai (jų tyrimai apima Vakarų Europos šalis). D. Terziev, M. Delgado, E. Ramos, R. Gallardo, F. Ramos yra naujos institucinės ekonomikos idėjos teoretikai analizuojantys Centrinės ir Rytų Europos šalis (Lazarevaitė, 2006).

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centre sukurta nauja akademinė mokykla, kuri naująją kaimo raidą traktuoja kaip jo šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimą, apimančią neurbanizuotų ir atokesnių žemo urbanizacijos lygio vietovių ekonominės, būsto politikos, edukacinių ir rekreacinių išteklių panaudojimo, kaimo etnografinio ir dorovinio paveldo ir kraštovaizdžio ir bendruomenės apsaugos problemų sprendimus. Vadovaujantis šios mokyklos teorine paradigma, akcentuojama, kad kaimiškoji gyvenamoji vietovė šiuolaikinėje visuomenėje negali būti vertinama kaip ekonomiškai neperspektyvi ir ribojanti galimybes visapusiškai pozityviai asmenybės raiškai. Jasaitis (2010) teigia, kad strateginio valdymo procese yra būtina pereiti nuo industrinėje visuomenėje naudoto planavimo, grindžiamo makroekonominiais rodikliais, prie antropologinio planavimo metodologijos, kuri yra orientuota į asmenybę, jo veiklą ir gyvenimo kokybę. Vadovaujantis antropologine metodologija sudaromos prielaidos darniam vietovės vystymuisi, kuris yra būdingas labiau išsivysčiusioms valstybėms. Todėl pirmiausiai būtina atsisakyti pasenusios neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių sampratos.

Šis autorius teigia, kad „*jokios pažangos kaimo plėtroje neįmanoma pasiekti, jei manysime, kad kaimiškoje vietovėje įmanoma vystyti tik žemdirbystę*“. Išsivysčiusiose šalyse kaimo vietovė suvokiama, kaip naujų pramonės įmonių įsikūrimo vieta. Atsiranda galimybė plėtoti neagrarinę veiklą, steigti naujas darbo vietas išsilavinusiems žmonėms, pasinaudoti kaimiškosios aplinkos konkurenciniais pranašumais ir turimais ištekliais, plečiant sveikatingumo, sporto bei pramogų centrus, šeimyninio poilsio zonas. Plėtojant daugiafunkcinę žemės ūkį ir daugiasektorinę kaimo plėtrą galima tikėtis ženklios pažangos užmiesčio teritorijų raidoje.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centre sukurti teoriniai modeliai, kuriais vadovaujantis atliekami kaimo gyventojų struktūros bei jų ūkinės, kultūrinės ir socialinės veiklos pokyčių tyrimai, pateikiami pasiūlymai tobulinti šių vietovių strateginį valdymą (žr. 3 pav.)

3 pav. Kaimo plėtros tyrimų centro sukurti teoriniai modeliai

Šaltinis: Sudaryta darbo autoriaus, remiantis šaltiniu: Kaimo plėtros tyrimo centras. [žiūrėta 2011-04-05]. Prieiga per internetą: <http://su.lt/smf/apie-fakulteta/struktura/centrai/kaimo-pletros-tyrim-centras>.

Vadovaujantis šios mokyklos teorine paradigma, akcentuojama, kad kaimiškoji vietovė žinių visuomenėje negali būti vertinama kaip ekonomiškai neperspektyvi ir ribojanti galimybes visapusiškai pozityviai asmenybės raiškai. 2005–2007 m. sukurtą teorinį modelį „Skirtingo urbanizacijos lygio vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema” sudaro šešios funkcijos, apibrėžiančios naujas miesto ir kaimo partnerystės gaires, klasterių formavimą, orientaciją į tautines ir dorovines vertybes:

- 1) rezidencinė (būsto, sodybos, gyvenviečių planavimo) funkcija;
- 2) daugiasektorinės ekonominės veiklos diversifikacijos funkcija;
- 3) relaksacijos ir reabilitacijos, optimaliai panaudojant rekreacinius išteklius, funkcija;
- 4) edukacinė (žmogaus ir gamtos vienovės atkūrimo) funkcija;
- 5) etnografinio ir etinio paveldo puoselėjimo, asmenybės vertybinių orientacijų ugdymo funkcija;
- 6) kraštovaizdžio apsaugos ir saugios bendruomenei aplinkos puoselėjimo funkcija. (Plačiau apie „Skirtingo urbanizacijos lygio vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemą” žr. 1 priede).

2008 m. sukurta ir toliau plėtojama „Vieningos gyvybinės erdvės koncepcija“ visą valstybės teritoriją traktuoja kaip nedalomą visumą, kurioje siekiama išvengti ekonominės, kultūrinės ir politinės bet kurio regiono atskirties.

2010 m. buvo sukurta antropologinė (holistinė) strateginio valdymo metodologija, kuri remiasi nauja kaimiškujų vietovių vaidmens žinių visuomenėje samprata ir viešojo sektoriaus institucijų orientacija į gyventojų šiuolaikinių bazinių socialinių poreikių tenkinimą. Vadovaujantis antropologine metodologija sudaromos prielaidos darniam vietovės vystymuisi, kuris būdingas išsivysčiusioms valstybėms.

Vadovaujantis antropologine metodologija, strateginis planavimas vykdomas remiantis išsamia vidaus išteklių bei išorinės situacijos analize, turi apimti šias visuomenės gyvenimo sritis:

- 1) būsto politika, tenkinanti visų pilietinės visuomenės sluoksnių interesus, užtikrinanti jaukią ir saugią bendruomenės aplinką;
- 2) ekonomikos skatinimas, remiantis pažangiausiomis technologijomis ir griežtai laikantis aplinkosaugos reikalavimų;
- 3) optimalių sąlygų sudarymas mokymuisi visą gyvenimą;
- 4) aukščiausius dorovės standartus atitinkančios vertybinės orientacijos formavimas;
- 5) etnografinio paveldo ir tautinės tapatybės puoselėjimas, besiremiantis pasaulinės kultūros universalijomis (Jasaitis, 2010).

Kaimiškųjų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimas atveria galimybes spartinti jų ekonominę ir socialinę pažangą, tobulinti aprūpinimą prekėmis ir paslaugomis, skatinti gyventojų profesinės kompetencijos tobulėjimą, įgyvendinti naują būsto sampratą, geriau tenkinančią visų šeimos narių interesus, formuoti patriotiškai ir pilietiškai susipratusią bendruomenę.

1.3. Kaimo plėtros regioniniai aspektai

Įvairiuose moksliniuose darbuose regiono sąvoka apibrėžiama skirtingai. Dažnai kaip sinonimai vartojamos tokios sąvokos, kaip teritorija, regionas, kraštas, rajonas ir kt. Vis dėlto labiausiai linkstama prie termino „regionas“. Atkočiūnienė, Gineitienė, Žiogelytė (2010) regioną apibrėžia, kaip teritoriją, kuri pasižymi tam tikromis specifinėmis gamtinėmis, demografinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis, kurios ją charakterizuoja ir skiria nuo gretimų teritorijų. Regionai formuojasi istoriškai, savaime darydami įtaką gamtinėms ir ekonominėms sąlygoms. Tačiau regionas negali būti siejamas vien tik su teritorija, kuri apibūdinama kiekybiniais rodikliais. Būtina atsižvelgti į atskiro regiono savitumus, nagrinėjamus remiantis kokybiniais kriterijais.

Bruneckienė, Kilijonienė (2011) regioną apibrėžia kaip didesnės ekonominės-socialinės erdvės sudedamąją dalį, kuri nuo kitų ją supančių teritorijų skiriasi materialiniais ir informaciniais ryšiais, tarpusavyje susijusiomis ekonominėmis, socialinėmis, demografinėmis, istorinėmis, gamtinėmis, politinėmis ar infrastruktūros sistemomis. Šileika, Šimulienė (2011) teigia, jog regionas siejamas su tam tikros erdvės išskyrimu iš visumos. Šie autoriai teigia, kad Lietuva kol kas neturi tokio darinio, kuris visiškai atitiktų regiono apibrėžimą, būtų pripažintas kaip etnografinis ir administracinis vienetas. Vartojama regiono sąvoka yra iracionali, regioną atspindi tik pagal formą ir nevisai išreiškia jo turinį. Pasak Tamošiūno (2004, 2009), regionu traktuojamas savarankiškas teritorinis administracinis vienetas. Lietuvoje regionai tapatinami su apskritimis, kurių Lietuvoje šiuo metu yra dešimt.

Europinėje regioninėje politikoje regionai apibrėžiami naudojantis 1972 m. priimta NUTS – (*pranc. nomenclature des Unités Territoriales Statistiques, liet. Teritorinių statistinių vienetų nomenklatura*) nomenklatura). Ši unifikuota ES valstybių narių teritorijų skirstymo į ES regioninėje politikoje dalyvaujančius regionus sistema sukurta, siekiant įgyvendinti vieningą ES regionų klasifikavimą, kad būtų galima efektyviau rinkti ir naudoti palyginamąją regionų statistiką. NUTS klasifikacija apima penkis lygmenis, kurie apibrėžiami pagal teritorinius parametrus.

ES valstybių narių teritorijų skirstymas

Klasifikacijos lygmenys	Apibūdinimas
NUTS I	Dažniausiai į šią kategoriją patenka visa šalis (ypač mažesnės valstybės narės), kitais atvejais ji skirta smulkesniems teritoriniams dariniams, paprastai egzistuojantiems dėl federacinės konkrečių valstybių narių santvarkos (pvz., Vokietijos žemė, Belgijos regionas).
NUTS II	Santykinai dideli valstybių narių regionai (Prancūzijos, Italijos regionas, Ispanijos autonominė provincija; Nyderlandų provincijos), mažesnių valstybių narių atveju – visa šalis (pvz. Lietuva).
NUTS III	Tarpinis lygmuo tarp regiono ir savivaldybės (Vokietijos apskritis, Prancūzijos departamentas, Švedijos lenas, Suomijos žemė).
NUTS IV	Savivaldybė (Prancūzijos, Švedijos komuna, Vokietijos municipalitetas).
NUTS V	Už savivaldybės smulkesni teritoriniai vienetai (Lietuvos seniūnija)

Šaltinis: Sudaryta darbo autoriaus, remiantis šaltiniu: Dzemyda, I. (2011). Regioninės plėtros vadyba. [žiūrėta 2012-02-24]. Prieiga per internetą: <http://www.scribd.com/doc/55291565/Regionin%C4%97s-pl%C4%97tros-vadyba>.

ES regioninė politika įgyvendinama per aukščiausio lygmens administracinius teritorinius vienetus – NUTS I ir NUTS II, kartais NUTS III regionus. Lietuva ES kontekste traktuojama kaip NUTS II lygio regionas, o tarpiniai teritoriniai dariniai (apskritys) – kaip NUTS III lygio vienetai. Tačiau Europos Sąjungoje ne visos valstybės traktuojamos kaip vienas atskiras regionas. Toks traktavimas tinka mažoms pagal savo teritoriją valstybėms, tuo tarpu didžiosiose ES valstybėse, išskiriami atskiri teritoriniai regionai, tarp kurių taip pat yra ryškūs skirtumai (Europos Parlamento ir Tarybos..., 2003).

Taip pat regionai gali būti grupuojami ir pagal kaimiškumą. Šį klasifikavimo metodą pasiūlė L. Dijkstra ir H. Poelmano. Tokį regionų klasifikavimo metodą nuo 2010 m. taip pat pradėjo taikyti „Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija“ (angl. OECD). Jis pagrįstas nauja kaimiškojo regiono samprata, kuomet kaimiškumas matuojamas, įvertinant važiavimo trukmę nuo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto. Pagal šį metodą regionas priskiriamas vienam iš 3 tipų:

- kaimo vietovė, jei daugiau kaip 50 proc. to regiono gyventojų važiavimas nuo savo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto užtrunka ilgiau negu 90 min.;
- pusiau kaimo vietovė, jei daugiau kaip 50 proc. to regiono gyventojų važiavimas nuo savo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto užtrunka nuo 46 iki 75 min.;
- miesto vietovė, jei daugiau kaip 50 proc. to regiono gyventojų važiavimas nuo savo gyvenamosios vietos iki artimiausio miesto užtrunka iki 45 min. (Gedminaitė-Raudonė, 2011).

1.4. Kaimiškiosios gyvenvietės raida ir perspektyvos

MRU prof. Alvydas Baležentis (2011) teigia, kad palankiausias metas kaimo sodybų ir kraštovaizdžio formavimui buvo prieškarinis laikotarpis. Kuriant sodybas kaimo vietovėse ūkininkai rėmėsi tradicija, išmintimi ir savo asmeniškumu patyrimu. Todėl sodybos buvo kuriamos

kelioms kartoms. Pokario kaimo permainos (trėmimai, kolektyvizacija, melioracija, vienkiemiu naikinimas, gyvenviečių kūrimas) buvo priverstinės ir iš esmės pakeitė ne tik kaimo kraštovaizdį, bet ir gyvenimą. Stambios kolūkinės gyvenvietės buvo kuriamos, vykdam socialinės politikos tikslą – kaimą priartinti prie miesto.

Atkūrus nepriklausomybę atkurti ir ūkininkų ūkiai, neliko kolūkių. Poviliūnas (2003) kaimą apibrėžia kaip socialinį reiškinį, kuris turi ir kitą, t.y. subjektyviąją savo pusę. Šis autorius teigia, kad kaimas suprantamas kaip tam tikra teritorija su gamtos ir žmonijos suformuotu kraštovaizdžiu, tam tikru gyventojų skaičiumi, jų gyvenimo sąlygomis bei kokybe, vienokia ar kitokia gamybinė bei socialinės sferos objektų santaka bei atitinkamomis veiklos kryptimis, regionine kultūra ir gyvenimu. Melnikienė (2005) kaimo vietovę apibūdina, kaip teritoriją, kurioje turėtų dominuoti natūrali gamtinė aplinka, o gyventojų koncentracija būdinga turėtų būti nedidelė. Lietuvos ūkių (ekonomikos) plėtos iki 2015 metų ilgalaikėje strategijoje Lietuvos kaimo vizija numatoma, kad tai darbu, gyvenimui ir poilsiui patraukli erdvė, kurioje išplėtotą gamybinę ir socialinę infrastruktūrą, susiformavusi išsilavinusių ir iniciatyvių žmonių bendruomenė, sveika aplinka bei gražus kraštovaizdis. Lietuvos mokslininkų teigimu egzistuoja penkios kaimo tipo rūšys (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Lietuvos kaimo tipų raida XX – XXI a.

Kaimo tipas	Būdingas laikotarpis	Gyvenimo tipas	Ūkininkavimo tipas	Iniciatyvos šaltinis	Išorinės paramos tipas	Dominuojantis sinergijos šaltinis
Valakinis	XX a. 1 deš.	Grupinė gyvenvietė (kaimas)	Natūrinis, mažaprekinis	Grupinė (kaimo) valia	Nebuvo	Teritorinės bendruomenės narių savitarpio talka
Vienkiemis	XX a. 4 deš.	Vienkiemis	Prekinis, pusiaunatūrinis	Individuali veikla	Pajamų palaikymas, struktūrinė	Funkcinės bendruomenės narių kooperacija
Gyvenvietinis	XX a. 9 deš.	Grupinė gyvenvietė, nykstantys vienkiemiai	Prekinis, pusiaunatūrinis	Plano determinuota prievuolė	Transferinė parama visuomeniniam ūkiui	Legalus ir nelegalus visuomeninio ir asmeninio ūkio interesų derinimas (kvazisinergija)
Transformacinis	XX a. 10 deš. – XXI a. 1 deš.	Grupinė gyvenvietė, stichiškai regeneruojami vienkiemiai	Prekinis, socialinis	Individuali, sąlygų determinuota valia	Transferinė tikslinė parama	Nėra sinergijos dominantės
Pottransformacinis	Nuo XXI a. 2 deš.	Grupinė gyvenvietė, tiksliniai vienetai	Prekinis, gyvenimo būdo, rekreacinis	Individuali veikla	Transferinė struktūrinė Lietuvos ir ES fondų parama	Programuojamas kaimo veiklų daugiafunkciškumas

Šaltinis: Treinys, M. (2005). Lietuvos šiuolaikinio daugiafunkcinio kaimo transformacijos ir plėtos perspektyvos. Lietuvos žemės ūkio universitetas Ekonomikos katedra. Konferencijos „Kaimo plėtra 2005“ pranešimas.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) patvirtintoje Naujojoje kaimo paradigmoje pabrėžiamas kaimo vietovių konkurencingumas, vietinių gėrybių ir nepanaudotų vietinių išteklių, tarp jų ir žmogiškųjų išteklių naudojimas. Pirmiausia iškeliamas kaimo, kaip teritorinio vieneto, vaidmuo, kadangi XXI a. daugumoje išsivysčiusių šalių tiek mieste, tiek mieste vyrauja paslaugų sektorius. 5 lentelėje pateikiama požiūrio į kaimo vietoves kaita:

5 lentelė

Senasis ir naujasis požiūris į kaimo vietovę		
	Senas požiūris	Naujas požiūris
Tikslai	Palyginimas, žemės ūkio įmonių pajamos, žemės ūkio įmonių konkurencingumas	Kaimo vietovių konkurencingumas, vietinių gėrybių įvertinimas, nepanaudotų vietinių išteklių panaudojimas
Pagrindinis sektorius	Žemės ūkis	Įvairūs kaimo ekonomikos sektoriai (pvz. kaimo turizmas, amatai, informacinių ir komunikacinių technologijų pramonė ir pan.)
Pagrindiniai įrankiai	Subsidijos	Investicijos
Pagrindiniai veikėjai	Nacionalinės vyriausybės, ūkininkai	Visų lygių valdžios institucijos (tarptautinės, nacionalinės, regioninės ir vietos), įvairios vietos interesų grupės (viešasis sektorius, privatus verslas, NVO)

Šaltinis: OECD 2006.

Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto atstovai teigia, kad užsienio mokslinių tyrimų centrų parengtų kaimo raidos scenarijų analizė rodė, jog Lietuvos, kaip ir kitų Rytų Europos valstybių kaimui 2020 m. bus būdingi šie bruožai (Kuliešis, Pareigienė, 2011):

- gyventojų poreikius visiškai patenkins sava žemės ūkio produkcija;
- užimtumas žemės ūkyje toliau mažės iki ES-15 lygio;
- pajamos iš žemės ūkio veiklos artės prie ES-15 lygio, tačiau nesusilygins;
- dar liks žemės ūkio paskirties apleistų žemių;
- atsižvelgiant į ES biokuro direktyvos reikalavimus, padidės bioenergetinių augalų plotai, kurie sudarys nemažą žemės ūkio naudmenų dalį.

Apibendrinant kaimiškųjų gyvenviečių raidą ir perspektyvas, pastebima, jog Lietuvos kaimas, nuolat veikiamas įvairių reformų, vis dėlto išlaikė tik jam būdingus savitumus – regionų identitetą, tradicinį kraštovaizdį, etninę architektūrą, gyvuosius kultūros reiškinius. Tačiau šis paveldas, netinkamai prižiūrimas ir neprofesionaliai tvarkomas, gerokai sunyko. Kol kas nėra vykdoma tokia kaimo plėtros politika, jog Lietuvos kaimas išliktų savitai patrauklus, autentiškai modernus ir savo infrastruktūra patogus Lietuvos gyventojams. XXI a. propaguojamas patrauklus kaimo modelis, kurio gyventojams sudaromos vis didesne vertybe Lietuvos visuomenėje tampančios gyvenimo sąlygos: rami ir švari, sveikatai ir bendravimui palanki ir saugi aplinka gamtos prieglobstyje. Vis

svarbesne kaimo politikos sritimi tampa aplinkosauga, kaimo gyventojų gyvenimo kokybė, vietinių gėrybių ir nepanaudotų vietinių išteklių naudojimas.

1.5. Šiuolaikinė miesto ir kaimo partnerystė

Pagrindiniai kaimo plėtros veikėjai yra kaimo bendruomenių ir kitų nevyriausybinių organizacijų, savivaldybių, asociacijų bei įmonių atstovai, mokslo ir švietimo įstaigų atstovai. Jie suinteresuoti vietovės plėtra, geresnėmis gyvenimo ir darbo sąlygomis bei naudojami šios plėtros rezultatais, padeda siekti kaimo plėtros tikslų bei yra suinteresuoti rezultatais. Pastebima, kad bendrai veikiančios organizacijos turi galimybes mokytis vienos iš kitų, kartu ieškoti būdų bendroms ar susijusioms problemoms spręsti, jos įgauna didesnę jėgą, galinčią daryti įtaką valdžios institucijų sprendimams.

Kadangi atsiranda žymiai spartesnė informacijos sklaida bendradarbiaujant organizacijoms, tai didėja ir inovacinės veiklos efektyvumas. Nefas (2009) akcentuoja, kad, pavyzdžiui, mokyklos ir bendruomenės aljansas turi būti pagrįstas pagrindinių vertybių, interesų ir pasiekimų pasidalijimu. Šis autorius mano, jog abi pusės turi suprasti, kad tik stipri bendruomenė remia švietimą, todėl vietinės mokyklos, integravusios savo išteklius į bendruomenę, tampa patikimiausia garantija bendruomenės puikiai ateičiai.

Kaip teigiama Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2009) darnus vystymasis neįmanomas be plataus visuomenės dalyvavimo, ne tik sprendžiant konkrečius strategijoje nurodytus uždavinius, bet ir priimant darnaus vystymosi požiūriu svarbius įvairaus lygio sprendimus. Ypač svarbu sudaryti sąlygas plėtoti įmonių socialinę atsakomybę ir skatinti taikyti jos principus savo veikloje, kad jos svariai prisidėtų prie valstybės darnaus vystymosi, t.y. socialinės gerovės didinimo, ekonominės plėtros ir aplinkos tausojimo.

Ypatingai partnerystės reikšmė pabrėžiama „LEADER“ programos įgyvendinime. „LEADER programos patirtis: vietos partnerystės organizavimas“ (2007) teigiama, kad „*partnerystė atveria netikėtas plėtros galimybes, skatina idėjų įvairovę ir naujoves, užtikrina „brandžių“ projektų, padedančių integruoti įvairias kaimo bendruomenės grupes ir užtikrinti socialinį solidarumą, įgyvendinimą*“. Vienu iš svarbiausių kaimo plėtros veiksnių yra partnerystė tarp bendruomenių, valdžios institucijų ir verslo struktūrų, o pagrindinė veiklos kryptis – iniciatyvos „iš apačios“ skatinimas. Kaimo bendruomenės tampa aktyviu partneriu, atsakingu tiek už šių vietovių ekonomiką, tiek už socialinių uždavinių sprendimą.

ES LEADER Observatorijos atstovai pateikia partnerystės klasifikaciją, apimančią tarpusavio santykių ir bendradarbiavimo formavimą regiono lygmeniu. Pagal tai, kas inicijuoja bendradarbiavimą, yra skiriami trys partnerystės tipai:

- 1) partnerystė kuriama asmenų (dažniausiai bendruomenės „lyderių“), kurie norėtų aktyviai dalyvauti įvairiose vietos veiklose, iniciatyva;
- 2) partnerystė kuriama verslininkų arba profesinių organizacijų iniciatyva;
- 3) partnerystė kuriama vietos arba kitos valdžios, atsakingos už bendruomenės reikmių tenkinimą, iniciatyva.

Moksliniuose šaltiniuose įvairūs autoriai skirtingai pateikia partnerystės sampratą (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Partnerystės sąvokos supratimas mokslinėje literatūroje

Autorius	Partnerystės samprata
Čiūtas, R. (2008).	Partnerystę „sukuria“ patys bendradarbiaujantys subjektai, todėl ji priklauso nuo partnerių bendros veiklos įprasminimo. Kiekviena partnerystė yra unikali, nes partneriai turi įvairią veiklos patirtį, skiriasi jų poreikiai ir vertybinės orientacijos, taip pat nevienodos yra ir veiklos sąlygos.
Habermas, J. (2002).	Partnerystės praktika sustiprina kaimo bendruomenės racionalaus funkcionavimo pagrindus. Tokiu būdu visuomenės technodinaminį ir biurokratinį racionalumą papildo komunikacinis racionalumas.
(LEADER metodas..., 2006).	Partnerystė tampa kaimo vietovių darnios plėtros atspirties tašku, nes buvimas partneriu, t. y. buvimas organizacijos dalimi, sąlygoja bendro požiūrio, kuris pirmiausia vertina kaimo žmogų ir jo aplinką, suradimą ir bendros tapatybės pripažinimą.
Atkočiūnienė, V. (2002)	Partnerystė – santykiai, apimantys glaudų asmenų ir grupių, turinčių bendrų teisių ir atsakomybę, bendradarbiavimą.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis Čiūtas, R. (2008). Lietuvos kaimo dabarties išvalgos. Mano ūkis. 2008, 7. [žiūrėta 2011-04-10]. Prieiga per internetą: http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1621&z=75; Habermas, J. (2002). Modernybės filosofinis diskursas. Vilnius: Alma litera; Atkočiūnienė, V. (2002). Partnerystės nauda kaimo regioninei plėtrai.// Tarptautinės konferencijos „Regionų plėtra – 2002“ pranešimų medžiaga. ISBN 9955-09-275-0. Kaunas. Technologija, 2002.

Kadangi šiame poskyryje yra analizuojama partnerystė, tai tikslinga aprašyti partnerystės skirstymą pagal logikos tipus ir charakteristikas.

7 lentelė

Partnerystės skirstymas pagal logikos tipus ir jų charakteristikas

Partnerystės charakteristika	Valdymo partnerystė	Koordinavimo partnerystė
Tikslai ir siekiai	Gauti, pasiskirstyti ir panaudoti lėšas	Identifikuoja ir įtraukia vietos veikėjus
Dinamika ir logika	Teikia procedūras atitinkantį prašymą	Plečia plėtros bazę
Rezultatai ir laukiami poveikiai	Programos įvykdymas	Diegia ir skatina naujoves
Struktūra ir pradžia	Uždara keleto žmonių partnerystė	Idėjomis ir tematika pagrįsta pradžia

Šaltinis: Petrauskienė R., Raipa A. (2007). Partnerystės principo taikymas įgyvendinant „Naująją viešąją vadybą“. Naujoji viešoji vadyba. Kaunas: Technologija.

Valdymo partnerystės tikslas yra paskirstyti ir panaudoti lėšas. Tokia partnerystė atsiranda vykdamas programas bei projektus arba pritraukiant partnerius, kurie gali prisidėti savo lėšomis. Koordinavimo partnerystė arba vietos identiteto išsaugojimą koordinuojanti partnerystė yra orientuota į regionų gyvybingumo palaikymą ir plėtotę. Tokia partnerystė siekia sukurti socialinį

projektą. Ji remiasi mokymu ir susitelkimu, o tam reikia laiko. Tokios partnerystės tikslas – kelti piliečių sąmoningumą, keisti jų elgesį ir įtraukti kiek įmanoma daugiau žmonių (Europos Leader Observatorija, 1996).

Taigi, glaudus kaimo plėtros veikėjų, t. y. kaimo bendruomenių ir kitų nevyriausybinų organizacijų, savivaldybių, asociacijų bei įmonių atstovų, mokslo ir švietimo įstaigų atstovų bendradarbiavimas gali skatinti tinkamą kaimo plėtrai skirtos paramos įsisavinimą ir tapti pagrindiniu naujovių diegimo kaimo bendruomenėse elementu. Kaimo bendruomenių bendradarbiavimas su vietos valdžios institucijomis yra ypatingai reikšmingas abiem partneriams. Taip vietos valdžios institucijos, (dažniausiai tai yra seniūnijos) gauna informaciją apie kaimo vietovių problemas, renginius, šventes, konkursus.

2. BENDRUOMENINIS JUDĖJIMAS KAIMIŠKOSIOSE VIETOVĖSE

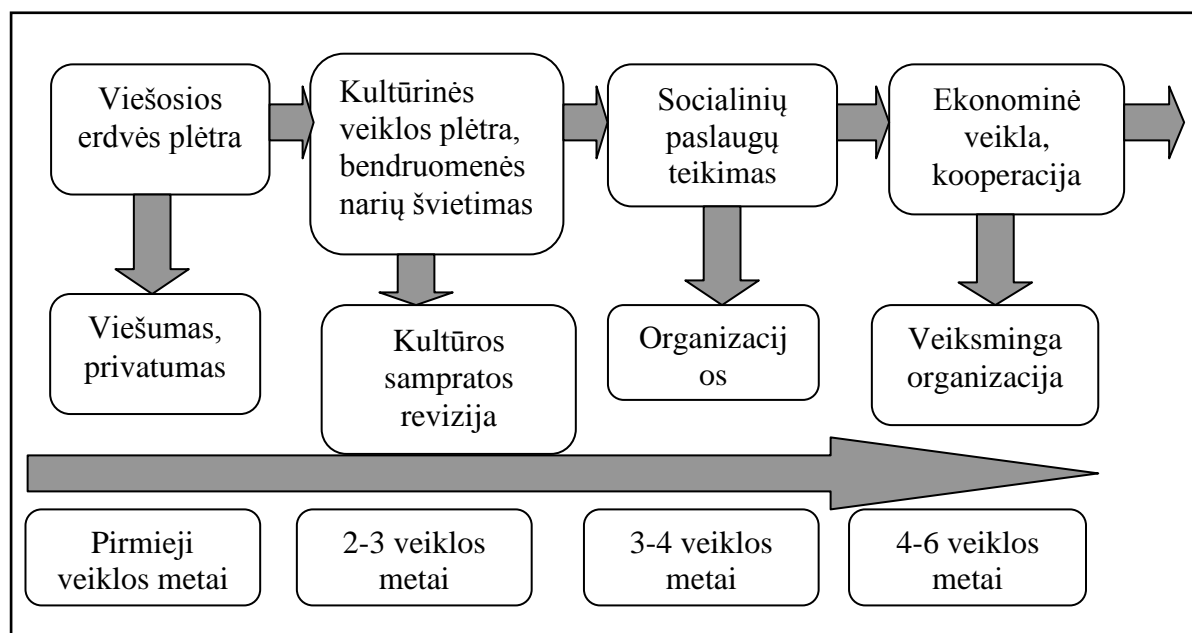
2.1. Vietos bendruomenių renesansas naujų iššūkių akivaizdoje

Lietuvių kalbos žodynas nurodo: „Bendruomenė – tai žmonių grupė, susibūrusi pagal gyvenamąją vietą ar bendrus interesus, gamybiniais ir kitais santykiais susijęs gyvenimo kolektyvas. Treinys (2005) teigia, kad dabartinio Lietuvos kaimo gyventojus į bendruomenes vienija pirmiausia poreikis spręsti būtinausius švietimo, socialinės rūpybos, sodybinių ūkių žemių dirbimo reikalus ir pan. Žukovskis (2009), aptardamas kaimo bendruomenės centro paskirtį, jį apibūdina kaip visuomeninę organizaciją, kurios veikloje dalyvauja kaimo gyventojai ir kaimo vietovėje veikiantys nariai, susieti viešaisiais poreikiais ir interesais. Poviliūnas ir Gegužienė (2007) pažymi, kad kaimo bendruomenių organizacijos pirmiausia siekia išjudinti vietos gyventojus iš kasdienės rutinos, sutelkti juos bendrai veiklai, skatina patiems ieškoti, kaip spręsti savo ekonomines, socialines, aplinkosaugos, kultūrinio gyvenimo, švietimo problemas. Pilipavičius (2008) teigia, kad kaimo bendruomenė – tai tam tikras socialinis sąveikos procesas, išplečiantis bendruomenės narių priklausomybę. Knašys (2009) akcentuoja, kad vietos bendruomenės ir Vietos veiklos grupės (VVG) siekia, jog kaimas taptų tokia vieta, kurioje ne tik gerai išplėtotas žemės ūkiu, bet ir kiti verslai, pasižyminti sveika aplinka ir išpuoselėtu kraštovaizdžiu, savita kultūra ir gera infrastruktūra. Kaimas turi būti saugus ir patrauklus patiems jo gyventojams ir svečiams, poilsiautojams bei turistams. Kaimo bendruomenės priskiriamos trečiajam sektoriui t.y. nevyriausybinėms organizacijoms, kurių pagrindiniai tikslai turėtų būti socialiniai. Matome daug pavyzdžių užsienyje ir Lietuvoje, kuomet bendruomeninės organizacijos sėkmingai sprendžia kaimo buities problemas, svarsto kultūrinio ugdymo, švietimo, laisvalaikio bei kitus aktualius tos vietovės klausimus.

Svarbiausia, kad kaimo bendruomenės ėmė iš esmės keisti savo veiklą: pradėjo organizuoti viešuosius renginius, konkursus, šventes, kaimo tvarkymo talkas, tvarkyti viešąsias kaimo erdves, rengti savo veiklos planus ir netgi pradėjo rašyti ir įgyvendinti pirmuosius projektus Europos Sąjungos paramai gauti. Organizuotesnės bendruomenės jau spėjo pasinaudoti šia parama, tvarkydamos savo bendruomenių namus, viešąsias erdves ir organizuodamos viešuosius renginius, kurie pagyvina kaimo gyventojų kasdienybę. Bendruomenės pradeda kurti bendruomenės centrus, vaikų dienos užimtumo ir amatų centrus. Poviliūnas (2008) pabrėžia, „kad bendruomenių centrų kūrimąsi paskatino noras patiems spręsti bendruomenėse kylančias problemas ir atstovauti jos interesams santykiuose su vietos valdžia“.

Anot šio autoriaus bendruomenių centrų veikla prasideda nuo veiksmų, kuriuos galime apibūdinti, kaip „viešosios erdvės stiprinimą“. Antraisiais gyvavimo metais bendruomenės centrai imasi kultūrinės ir bendruomenės narių švietimo veiklos. Trečiaisiais ir ketvirtaisiais veiklos metais

stipriausi bendruomenės centrai imasi socialinės veiklos, kuri palaipsniui pereina į ekonominę veiklą. Pradedamos teikti socialinės paslaugos: steigiami dienos centrai socialinės rizikos šeimų vaikams, pagyvenusių žmonių centrai vienišiams seneliams ir pan.

4 pav. Pagrindiniai kaimo bendruomenės centro raidos etapai
Šaltinis: Poviliūnas, A. (2008). Socialinės inovacijos kaimo plėtrai. Vilnius.

Taigi vietos bendruomenės per ilgesnį gyvavimo laikotarpį subręsta ir kitokiai veiklai: rengia projektus, kurių paskirtis – skatinti bendruomeninį verslą, teikti socialines paslaugas ir pan.. Tai yra didelis iššūkis kaimo bendruomenėms, kadangi reikalingi gebėjimai valdyti projektus, t.y. turėti visumą žinių, reikalingų norint sėkmingai suplanuoti ir įvykdyti bet kurią sudėtingesnę veiklą. Per 2004–2006 m. finansavimo laikotarpį buvo inicijuoti 445 vietos projektai, iš jų įgyvendinti 286 ne pelno ir 34 pelno projektai.

8 lentelėje pateikiame Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos LEADER kryptyje įgyvendinamų projektų 2011 – 2012 m. rugsėjo mėn. ataskaitos rodiklius.

8 lentelė

Leader metodu įgyvendinamų vietos projektų apžvalga

Laikotarpis	VVG, kurioms skirta parama strategijų įgyvendinimui	Gautų vietos projektų paraiškų skaičius, vnt.	Patvirtinta paramos suma vietos projektams (mln. Lt)	Įsisavinta vietos projektų paramos suma (mln. Lt)
2011 m. rugsėjo mėn.	51	1 230	61,597	15,084
2012 m. rugsėjo mėn.	51	2 098	163,773	85,928

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Programos „Leader“ ir žemdirbių mokymo metodikos centro pažyma dėl projektų, įgyvendinamų pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonę „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ (Planavimo būdu) ir 4 krypties „LEADER metodo įgyvendinimas“ priemonių įgyvendinimo.

(2011). [žiūrėta 2012-10-24]. Prieiga per internetą: <http://www.leaderlietuva.lt/lt/leader-lietuvoje/leader-2007-2013/leader-metodo-igyvendinimo-statistika.html>.

Lietuvos VVG sparčiai įgyvendina Vietos plėtros strategijas, pasinaudodamos ES parama. Pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos ketvirtą kryptį „LEADER“ metodo įgyvendinimas“ iš viso tam skirti 473 mln. Lt. Iš jų 378,4 mln. Lt sudarė ES lėšos, arba 6,2 proc. visų ES Programos lėšų. 2011 metų rugsėjo mėnesį buvo gauti 1 230 vietos projektai, kuriems įgyvendinti skirta apie 13 proc. ES paramos lėšų, numatytų šiai kryptčiai. 2012 metų rugsėjo mėnesį gauti 2 098 vietos projektai, kuriems paskirta apie 35 proc. ES paramos lėšų. Tai rodo, ES paramos lėšos panaudojamos labai sparčiai. Tikimasi, kad įgyvendinti projektai pagerins kaimiškujų vietovių infrastruktūrą, užtikrins būtiniausių paslaugų teikimą, suteiks galimybę bendruomenėms imtis socialinio verslo.

2.2. LEADER programos raida ir Vietos veiklos grupių (VVG) susiformavimas

Iki XX a. paskutinio dešimtmečio pradžios buvo taikomi įvairūs kaimo plėtros metodai, kuriuos galima vadinti sektoriniais. Jie pirmiausiai buvo skirti ūkininkams, jais buvo skatinami struktūriniai žemės ūkio pokyčiai. Šiuos metodus tenka apibūdinti kaip einančius „iš viršaus į apačią“, kai sprendimai dėl paramos sistemų buvo priimami nacionaliniu ar regionų lygmeniu. Tačiau po truputį naujų darbo vietų ir verslo galimybių kaimo vietovėse kūrimas paskatino taikyti į vietovę orientuotą metodą, veikiantį „iš apačios į viršų“, įtraukiantį vietos bendruomenes ir panaudojantį vietos išteklius. Pradėjus naudoti LEADER iniciatyvą, imta eksperimentuoti vietose kuriant įvairius projektus, telkiant idėjas ir išteklius, suburiant suinteresuotų asmenų grupes.

Šios programos pavadinimas reiškia ne gerai žinomą anglišką, bet jau tapusį tarptautiniu, žodį „lyderis“, kurio tiksliausias lietuviškas atitikmuo yra „vedlys“. Iš tikrųjų LEADER pavadinimas yra prancūziškų žodžių „*Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*“ (liet. – veiksmų, skatinančių kaimo ekonomikos plėtrą, tarpusavio ryšys) santrumpa (LEADER + Magazine, 2005, Nr.1). Minėtame žurnalo numerio vedamajame rašoma, kad „LEADER programa atsirado, pradėjus pirmąją struktūrinių fondų reformą (1989-1993 m.).“ 1991 m. prasidėjo pirmasis LEADER etapas, kuriame mažiau išsivysčiusiose kaimo vietovėse netrukus susikūrė 217 Vietos veiklos grupių (VVG). Tuometinis Europos Komisijos Žemės ūkio ir kaimo plėtros generalinis direktorius Jose Manuel Silva Rodriguez teigė, kad iki 1994 metų ši programa pasiekė vadinamąjį „apibendrinimo“ etapą. Į ją buvo įtrauktos tokios papildomos sritys, kaip bendradarbiavimas ir novatoriškumas. Atsirado galimybė užmegzti ryšius su daugeliu partnerių ir dalintis gerąja patirtimi. Programoje dalyvavo beveik tūkstantis VVG. Be to, buvo atsižvelgta į naujųjų Šiaurės Europos valstybių poreikius.

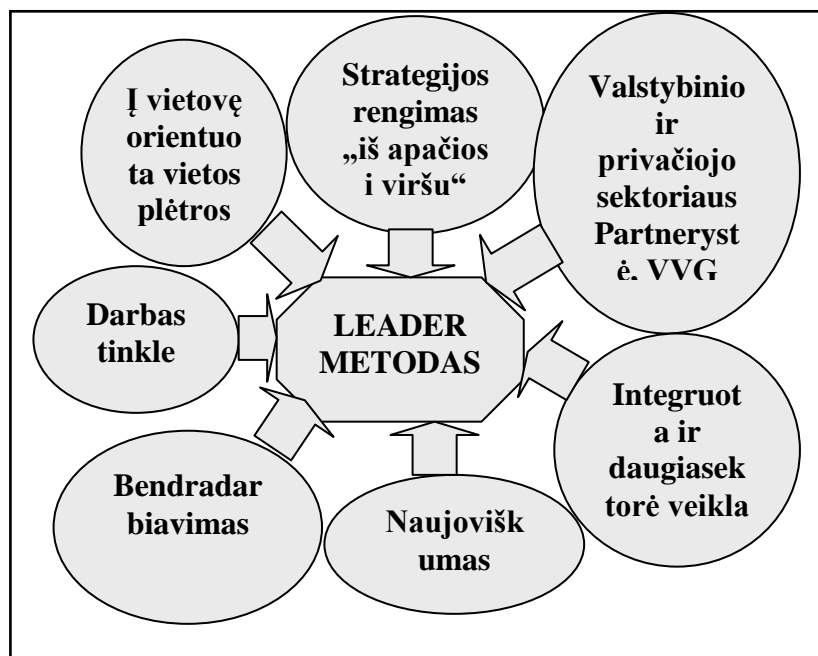
Per šį laikotarpį buvo parengta LEADER programos bandomoji iniciatyva, per kurią išbandytos naujos idėjos. Antrajame tų pačių metų minėto žurnalo numeryje ES Žemės ūkio ir kaimo plėtros komisarė Mariann Fischer Boel pažymėjo, kad LEADER programa „vaidina esminį vaidmenį, skatinant naujoves kaimo vietovėse ir atveria naujus kelius vietos plėtrai“. Toliau ji pažymi, kad „pagal LEADER programą naujove laikoma kas nors nauja konkrečiai vietai, nes pagal bandomąsias vietos strategijas galima finansuoti eksperimentinę veiklą, kuri kitaip nebūtų finansuojama“. LEADER yra viena iš keturių ES bendrijų iniciatyvų, šalia INTERREG, URBAN ir EQUAL, kuriomis siekiama išbandyti naujas metodikas ir koncepcijas, įgyvendinant svarbias priemones, bei integruoti jas į pagrindines ES programas (Lietuvos LEADER, 2004-2012). Lietuvoje LEADER iniciatyva prasidėjo 2004 m., kai mūsų valstybė tapo Europos Sąjungos nare ir atsirado galimybė pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama kaimo plėtrai.

LEADER programa skiria didelį dėmesį kaimo vietovių konkurencingumui stiprinti, panaudojant vietinius išteklius, pavyzdžiui, skatinant tradicinius amatus, puoselėjant kulinarinį paveldą ir t.t., išryškinant vietovės išskirtinumą. LEADER inicijuojamų teritorinių projektų įgyvendinimo tikslas – vietinius veikėjus ir institucijas išmokyti įvertinti supančią aplinką ir imtis bendrų veiksmų. Mokomasi tarp sektorių sukurti tokius ryšius, kad būtų gaunama maksimali pridėtinė vertė. Skatinant vietinių veikėjų ir institucijų dalyvavimą viešojoje politikoje visoms ES narėms sudaromos sąlygos kuo geriau pasinaudoti savo privalumais, drauge spręsti bendrus uždavinius, sutelktai naudotis bendros veiklos rezultatais ir bandyti pašalinti dėl administracinių kliūčių atsiradusią atskirtį (LEADER ..., 2006).

LEADER programos uždaviniai:

- 1) skatinti vietos iniciatyvas ir partnerystę, įtraukiant bendruomenės, verslo ir vietos valdžios atstovus;
- 2) telkti kaimo gyventojus ir ugdyti jų gebėjimus veikti kartu;
- 3) rengti integruotas vietos plėtros strategijas ir organizuoti jų įgyvendinimą naujais būdais, tikslingai naudojant vietos išteklius ir viešąją paramą. (Nacionalinė mokėjimo agentūra, 2008)

5 pav. pavaizduoti pagrindiniai LEADER elementai:

5 pav. Septyni pagrindiniai „Leader“ elementai

Šaltinis: Europos Komisija. „Leader“ metodas ir pagrindai. [žiūrėta 2011-10-10]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/leader/2006_lt.pdf

Įgyvendinant LEADER programą turi būti užtikrintas visų septynių elementų, kaip nedalomos visumos įgyvendinimas:

1. Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija svarbi tuo, kad šiuo metodu tikslinė politikos įgyvendinimo sritis yra nedidelė, vienalytė, socialiai nesusiskaidžiusi teritorija, dažnai siejama bendrų tradicijų, vietos ypatumų, kurioje vyrauja gyventojus siejantis bendrumo jausmas ar bendri poreikiai ir lūkesčiai.

2. Strategijos rengimas iš apačios į viršų užtikrina, kad vietos subjektai dalyvaus, priimant sprendimus dėl strategijos ir prioritetų, kuriais bus vadovaujama ši vietovė.

3. Valstybinio ir privačiojo sektoriaus partnerystė užtikrina bendradarbiavimą tarp kaimo bendruomenių per VVG, vietos valdžios ir verslo atstovų, kurie tampa pagrindiniais kaimo veikėjais diegiančiais naujoves.

4. Naujoviškumas reiškia naujos politikos formavimą, kuri gali paskatinti novatorišką veiklą bei įdiegti naujas technologijas kaimo vietovėse.

5. Integruota ir daugiasektorinė veikla reiškia, kad vietos plėtros strategijos turi aprėpti kelis sektorius, t.y. ekonomikos, socialinį, kultūros ir aplinkos.

6. Darbas tinkle yra dalijimasis gerąja patirtimi, naujovių platinimas ir patirties, įgytos vykdant vietinę kaimo plėtrą, taikymas.

7. Bendradarbiavimas apibrėžia dalinimąsi gerąja patirtimi ir naujomis idėjomis vietos ir nacionaliniu lygmeniu (LEADER...,2006).

LEADER programa, prasidėjusi, kaip jau minėta, 1991 m. plėtojosi labai sparčiai. 2010 metais jos finansavimas jau buvo teikiamas visoms 27 Europos Sąjungos šalims. Europos Komisijos duomenys rodo, kad vietos veiklos grupių vis daugėjo, o paramos buvo suteikiama daugiau.

9 lentelė

Leader įgyvendinimas ES ir finansavimas

„Leader“ iniciatyvos	Įgyvendinimo laikotarpis	Vietos veiklos grupių skaičius	Teritorija, kurioje metodas taikomas	ES finansavimas
„Leader I“	1991–1993 m.	217	367 000 km ²	442 mln. EUR
„Leader II“	1994–1999 m.	906	1 375 144 km ²	1 755 mln. EUR
„Leader+“	2000–2006 m.	893	1 577 386 km ²	2 105,1 mln. EUR

Šaltinis: Europos Komisija. „Leader“ metodas ir pagrindai. [žiūrėta 2011-10-10]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/leader/2006_lt.pdf.

Lietuvoje nuo 2004 metų antrojo pusmečio buvo pradėta įgyvendinti LEADER+ kryptis, kuri skatina ugdyti ir stiprinti vietos gyventojų gebėjimą dirbti kartu. Netrukus mūsų šalyje buvo įsteigtos pirmosios VVG ir labai sparčiai ėmė kurtis naujos kaimo bendruomenės. Buvo siekiama aktyvinti kaimo žmones, stiprinti kaimo vietovių konkurencingumą, mažinti atotrūkį tarp miesto ir kaimo (Atkočiūnienė, 2008). LEADER+ įgyvendinimui Lietuvoje 2004–2006 m. buvo skirta 9,4 mln. Lt. Parama bandomosioms integruotoms kaimo plėtros strategijoms rengti Lietuvoje pasinaudojo 27 VVG. Iš jų tik 10 VVG gavo finansavimą po 508 tūkst. litų bandomosioms strategijoms įgyvendinti. Per 2007–2013 m. ši programa iš bandomosios priemonės išaugo į visuotinį metodą, taikomas visoje šalyje.

2008 metais paskelbtoje LEADER įgyvendinimo apžvalgoje pažymėta, kad jos principai išliko tie patys, tačiau išaugo tik jų svarba ir mastai. ES valstybėms buvo suteikta galimybė pačioms pasirinkti kaimo plėtros priemones. Lietuva pasirinko LEADER programą, įgyvendinant trečios ir ketvirtos KPP (Kaimo plėtros programos) krypties priemones. Trečios krypties priemonėmis siekiama didinti kaimo gyventojų užimtumo galimybes, kurti alternatyvius jų pajamų šaltinius, gerinti gyvenimo sąlygas, t. y. fizinę kaimo infrastruktūrą, ugdyti kaimo gyventojų gebėjimus užsiimti alternatyvia veikla ir didinti savo kaimo aplinkos patrauklumą. (LEADER įgyvendinimo apžvalga, 2008). Pagal šią kryptį yra remiami viešojo pobūdžio ne pelno projektai, teikiantys visuomeninę naudą. VVG valdymo organas yra valdyba, kuri turi sprendimų priėmimo teisę ir atstovauja įvairių VVG teritorijos gyventojų interesams.

Ketvirtoji kryptis skirta LEADER metodui įgyvendinti. Šios krypties priemonės „padeda spręsti savivaldybių ir kaimo bendruomenių tarpusavio pasitikėjimo ir partnerystės ryšių, finansinių šaltinių vietos organizacijų veiklai remti, paraiškų rengimo ir projektų kūrimo patirties trūkumo, nepakankamo gebėjimo naudotis pažangiomis informacinėmis technologijomis problemas“, rašoma jau minėtoje LEADER įgyvendinimo apžvalgoje (2008).

VVG skaičius Lietuvoje nuolat didėjo. Žemės ūkio ministerijos Programos LEADER ir žemdirbių mokymo metodikos centro direktorė Lina Gumbrevičienė (2012) rašė, kad per 2001–2004 m. buvo įregistruotos tik trys VVG. Per 2004–2006 metų laikotarpį įsikūrė 35 VVG. 2007 m. jau buvo 46 VVG. Nuo 2009 metų Lietuvoje veikia 51 VVG. Pagrindinis VVG uždavinys yra parengti ir įgyvendinti integruotas vietos plėtros strategijas. Visos Lietuvos VVG šias strategijas parengė. Per 2007-2013 metus įgyvendinami vietos plėtros projektai.

Stoškus, Beržinskienė (2005) akcentuoja, kad strategijos kūrimas ir įgyvendinimas yra vienas iš sudėtingiausių procesų bet kurioje organizacijoje. Strategija apima organizacijos vizijos ir ateities uždavinių apibrėžimą, dabartinės situacijos įvertinimą, strateginių alternatyvų pasirinkimą, veiklos plano parengimą bei įgyvendinimą. Enz (2010) teigia, kad strategija taip pat gali būti suvokiama kaip modelis, sąlygojantis nuoseklių sprendimų įgyvendinimą arba kaip organizacinių veiksmų planas, kuriuo norima pasiekti ne tik trumpalaikius, bet ir pagrindinius, t.y. svarbiausius organizacijos tikslus.

Bendrus strategijos rengimo dėsningumus nagrinėjo Makštutis (2001), Mintzberg (1983), Staponkienė (2004), Vasiliauskas (2004). Strategija apibūdina pačią organizaciją ir nurodo jos veiklos pagrindines kryptis. Gerai suplanuota strategija padeda numatyti kada, kokiems veiksams ir kaip bus naudojami materialiniai ir žmogiškieji ištekliai. Mintzberg (1991), pateikdamas pagrindines strategijos tezes, nurodo jų privalumus ir trūkumus, galinčius pasireikšti atitinkamomis sąlygomis (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Pagrindinės strategijos tezės ir jų privalumai bei trūkumai

Strategijos tezės	Privalumai	Trūkumai
Strategija nurodo kryptį	Esminė strategijos mintis — nurodyti organizacijai patikimą raidos kryptį esamomis sąlygomis	Kryptis turi svarbią reikšmę, bet kartais tikslinga sumažinti greitį, sulėtinti ėjimą atidžiai žvelgiant į priekį, atkreipiant dėmesį į tai, kas vyksta šalia, kad reikiamu momentu būtų galima elgtis kitaip.
Strategija koordinuoja pastangas	Strategija padeda koordinuoti veiklą. Nesant strategijos organizacijoje įsivyrąja chaosas - vadyba traukia „vežimą“ į skirtingas puses.	Per didelis siūlomų pastangų koordinavimas lemia „grupinį mąstymą“, dėl to dažnai nepastebima naujų galimybių.
Strategija apibūdina organizaciją	Strategija bendrais bruožais apibūdina organizaciją ir parodo išskirtinius jos bruožus. Strategija ne tik padeda susidaryti bendrą supratimą apie organizaciją bet ir suteikia galimybę suvokti, kaip ji „tvarko reikalus“.	Organizacijos apibūdinimas per strategiją gali būti per daug supaprastintas iki stereotipo panaudojimo, todėl lieka nepastebėti sistemos užmojai ir sudėtingumas.
Strategija užtikrina logiką	Strategija pašalina neapibrėžtumą ir užtikrina tvarką. Šiuo požiūriu ji atitinka teoriją, supaprastinančią ir paaiškinančią pasaulį bei palengvinančią bendravimą.	Ralfas Emersonas sakė, kad „kvaila logika - tai vaiduoklis, persekiojantis netoliaregius žmones...“. Kūryba nepakenčia nuoseklumo. Kūrėjas atranda naujus reiškinių derinius, kurie lig tol buvo laikomi nesuderinamais. Kiekviena strategija, kaip ir kiekviena teorija, yra

		supaprastinmas, iškreipiantis tikrovę.	neišvengiamai
--	--	---	---------------

Šaltinis. Sudaryta autoriaus, remiantis Arimavičiūtė, M. (2005). Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.

11 lentelėje pateikiami duomenys apie VVG įgyvendinamas Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemones. Jau yra pateikti 9 tarptertitoriniai ir tarptautiniai projektai.

11 lentelė

Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonių įgyvendinimo statistika

Priemonės pavadinimas	Skirta paramos lėšų 2007-2013 m., Lt	Surinkta paraiškų, vnt.	Prašoma paramos suma, Lt	Patvirtinta paraiškų/pasirašyta sutarčių vnt.	Patvirtinta paramos suma, Lt	Išmokėta paramos suma, Lt	Išmokėta paramos suma nuo skirtų paramos lėšų 2007-2013 m., proc.
IV KRYPTIS „Leader“ metodu įgyvendinamos priemonės	473,012,206	132	450,456,097	125	449,645,683	71,363,239	15
Tarptertitorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas	14,398,176	9	921,996	3	212,204	163,723	1

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis KPP statistikos barometras. Bendra Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonių statistika. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos (2012). [žiūrėta 2012-01-09]. Prieiga per internetą: <http://www.paramakaimui.lt/component/statistika/>.

Tolimesnis kaimo plėtros vystymosi etapas numatomas 2014–2020 m. Strategijoje „Europa 2020“ siekiama, kad ES ūkis būtų pažangus ir tvarus, kad būtų užtikrintas aukštas užimtumo lygis, našumas ir socialinė sanglauda. 2020 m. Europos strategija – tai XXI amžiaus Europos socialinio rinkos ūkio vizija. Joje iškelti trys vienas kitą papildantys prioritetai:

- pažangus augimas: žiniomis ir inovacijomis pagrįsto ūkio vystymas.
- tvarus augimas: tausiau išteklius naudojančio, ekologiškesnio ir konkurencingesnio ūkio skatinimas.
- integracinis augimas: didelio užimtumo ūkio, kuriame užtikrinta socialinė ir teritorinė sanglauda, skatinimas.

Siekiant numatytų prioritetų Europos Komisija siūlo šiuos ES pagrindinius tikslus:

- padidinti 20-64 metų amžiaus gyventojų užimtumą nuo 69 proc. iki 75 proc.;
- investuoti 3 proc. BVP į MTTP, visų pirma sudarant geresnes sąlygas privačiam sektoriui investuoti į MTTP,
- parengti naują rodiklį inovacijų pažangai stebėti;

- sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, lyginant su dešimtojo dešimtmečio lygiu, bent 20 proc. (pageidautina iki 30 proc.);
- siekti, kad energijos, gaunamos iš atsinaujinančiųjų energijos išteklių, dalis būtų padidinta iki 20 proc.;
- 20 proc. padidinti energijos vartojimo efektyvumą;
- mokyklos nebaigusių asmenų dalį sumažinti nuo 15 proc. iki 10 proc.;
- padidinti 30–34 metų gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalį nuo 31 proc. iki bent 40 proc.;
- 25 proc. sumažinti europiečių, gyvenančių žemiau nacionalinės skurdo ribos, skaičių, t.y. 20 mln. žmonių išlaisvinti iš skurdo (Europos Komisija, 2010).

Dauguma Lietuvos VVG jau yra pasiruošusios skatinti kaimo plėtrą savo atstovaujame regione, palaikyti vietines žmonių iniciatyvas bei teikti paramą kaimo bendruomenių projektams ir iniciatyvoms įgyvendinti. Šios VVG jau įrodė, kad yra pasirėngusios administruoti viešosios paramos lėšas, bendradarbiaujant su kitomis visuomeninėmis nacionalinėmis ir tarptautinėmis organizacijomis. Ateityje, įgyvendinant kaimo plėtros programas, bus siekiama paspartinti struktūrinius pokyčius, didinti kaimo vietovių konkurencingumą, sumažinti išsivystymo lygio skirtumus Europoje. Manoma, kad ateityje parama turėtų būti orientuota į šeimos ūkius, jų verslą, o didesni projektai remiami mažesniu intensyvumu, negu ligi šiol, išskyrus tuos atvejus, kai stambūs projektai prisideda prie aplinkosaugos problemų sprendimo ir teikia visuomeninę naudą.

2.3. Bendruomeninio judėjimo tarptautiškumas

Dabartinėje kaimo plėtros politikoje pagrindiniu integracijos elementu yra laikoma vietovė. Galima sakyti, kad lokalizacija – tai kaimo plėtros politikos atsakas ne tik į pasikeitusią žemės ūkio sampratą ar besikeičiančius visuomenės poreikius bei lūkesčius, bet ir į globalizacijos procesus. Kaip nurodo Messely (2009), globalizacijos veikiame pasaulyje vietovės įsitraukia į „teritorinės konkurencijos“ procesą. Jos yra priverstos tarpusavyje konkuruoti dėl investicijų, gyventojų bei politinės galios.

Globalizacijos reiškinį nagrinėjantys mokslininkai pripažįsta, kad esminis jo bruožas yra nuolatiniai pokyčiai, veikiantys ekonominius, socialinius, kultūrinius, politinius valstybių gyvavimo aspektus bei jų aplinką (Giddens, 2005; Bhagat, 2006; Ligon, 2006). Šių pokyčių veikiami sparčiai kinta per šimtmečius susiformavę miestų ir kaimų vaizdai. Keičiasi ir jų bendruomenės visuomenės.

Egzistuoja nemaža skirtingų nuomonių apie šių pokyčių naudą ir žalą. Globalizacijos šalininkų teigimu, tolesnė ekonominė integracija laikui bėgant savaime išspręs visas turtinės nelygybės

problemas. Tačiau laisvosios tarptautinės prekybos, nevaržomo kapitalo judėjimo ir socialinės nelygybės sąsajas nagrinėjantys mokslininkai (Teitel, 2005; Aggarwal, 2006; Stern and Deardorff, 2006) pastebi, kad globalizacijos sukeliama dar labiau nuskurdina pačius skurdžiausius kaimo vietovių ir miestų gyventojus, didina socialinę nelygybę tiek valstybių viduje, tiek tarp valstybių.

P. Bardhan (2006) teigia, kad globalizacija net ir neturtingiausiems planetos gyventojams teikia geresnio gyvenimo galimybes, jei valdžios institucijos tinkamai derina laisvosios prekybos ir socialinės apsaugos politiką. Globalizaciją kaip teigiamą procesą, dažniausiai ekonominiu arba politinės ekonomikos aspektu vertina tokie autoriai, kaip K. Ohmae, L. Sklair, J. Rodger, J. Gray. Tarp neigiamai arba labiau neigiamai negu teigiamai vertinančių globalizaciją autorių daugiausia yra sociologai ir kultūrologai, nors pakanka ir ekonomistų, politologų bei teisininkų taip pat pakanka. Tarp jų ypač paminėtini: Z. Bauman, H. Thorn, H. Hveem, B. Deacon, E. Kapstein, B. Milanovic, P. Streeten. Kaip teigiamas, taip ir neigiamas globalizacijos puses nurodo D. Kellner, E. Dussel ir daug kitų socialinių mokslų atstovų. Gudzinevičiūtė (2009) įvardija penkias globalizacijos formas pagal sritis, kuriose ji pasireiškia. Tai ekonominė, kultūrinė, politinė, technologinė ir mokslinė globalizacija.

Analizuodami esminius pokyčius, vykstančius daugelyje pasaulio šalių, kaimo plėtros ekspertai teigia, kad tolesnė šių vietovių raida labai priklausys nuo to, kaip greitai kaimo politikoje iki šiol dominavusį funkcinį požiūrį, kuris dominuojantį vaidmenį skiria agrariniam sektoriui, pasiseks pakeisti holistine, „į vietovę orientuota“ (angl. *place-based*) kaimo politikos paradigma, leidžiančia kaimo raidos spartinimui pritaikyti regioninės politikos priemones (Gedminaitė – Raudonė, 2011).

Apžvelgsime LEADER programos įgyvendinimo patirtį įvairiose ES šalyse. Programos LEADER + įgyvendinimas atskleidė programos mastą bei jos gebėjimą apimti daugelį įvairių ekonominės veiklos sektorių ir taip išsaugoti bendruomeninį judėjimą teigia Antonis Constantinou (2008). Jis teigia, jog pagrindinis visų kaimo ekonominės plėtros veikėjų uždavinys turi būti ilgalaikis ir aplinką tausojantis ūkio augimas, darbo vietų kūrimas ir konkurencingumas. Taip pat būtina stiprinti žmogaus veiklos darną su gamta, kad būtų išsaugojamas natūralus kraštovaizdis, tausojama aplinka ir siekiama padėti išspręsti žemės ūkio produktų paklausos ir kokybės klausimą.

Pagrindinis Europos bendrijos reikalavimas – integruoti „aplinkos aspektą“ į visas Bendrijos veiklos sritis (Laurent Van Depoele, 2008). LEADER veiklos analizė rodo, kad yra daug sėkmingų iniciatyvų. Antai Ispanijoje įvykdytas projektas, įgyvendinęs pasirašytas viešbučio ir vietos maisto gamintojų bendradarbiavimo susitarimą. Atidaryta nauja žemės ūkio produktų parduotuvė. Vokietijoje aplinkos apsaugos asociacija NABU (Naturschutzbund Deutschland) nupirko 13 hektarų žemės plotą, kad galėtų kuo greičiau atkurti šios teritorijos natūralų kraštovaizdį. Parengiamieji darbai truko keletą metų, kol buvo pašalinti melioracijos grioviai ir kiti įrenginiai,

Vaida Šeizė. Kaimiškujų vietovių ekonominės ir sociokultūrinės situacijos pokyčiai: Pakruojo rajono atvejis.

galintys kliudyti atkurti šioje vietoje buvusią pelkę. Po kurio laiko į šią teritoriją sugrįžo jai būdingi varliagyviai ir paukščiai (Leader+ magazine, 2008).

Įdomų gamtos ir kultūros išteklių naudojimo pavyzdį pateikia Jungtinės Karalystės Škotijos regionas, garsėjantis daugybe mažųjų ir vidutinių įmonių, puoselėjančių tautodailę ir etnografinius amatus. Pasitelkiant ES paramos lėšas, sudarytos sąlygos plėtoti verslą, pasinaudojant tiesiogine prekyba, kuriant naujas rinkas, rengiant parodas. Vietos bendruomenės organizuoja kasmetinį renginį, kurio metu regiono menininkai ir amatininkai atveria savo studijas visuomenei ir pristato savo dirbinius. (Leader+ magazine, 2008).

Vokietijoje, Bavarijos regione įgyvendintas energijos taupymo ir alternatyvių jos šaltinių naudojimo projektas parodė, kaip galima apsaugoti aplinką ir sumažinti energijos išlaidas. Įkurtos 32 elektros jėgainės, kuriose naudojami atsinaujinantieji ir alternatyvieji energijos šaltiniai (vėjas, saulės energija ir kt. (Leader+ magazine, 2008).

Švedijoje Vesta Jotalando regionas stengiasi išsaugoti vakarinės Švedijos pakrantės kraštovaizdį. Šių vietovėse gyventojai užsiima avininkyste. Čia auginamų avių mėsa turi ryškų ypatingą skonį, kurį suteikia sūrios ir kvapnios pelkių žolės, kuriomis minta avys. Avienos gamyba padeda šioje vietovėje kurtis amatų įmonėms, naudojančios avių kailį ir vilną. (Leader+ magazine, 2007).

Darbo vietų kūrimas ir gyvenimo kokybės gerinimas kaime yra vienas iš pagrindinių Europos Bendrijos tikslų. Jungtinė Karalystė ir Vokietija pateikė puikių pavyzdžių, kaip galima pagerinti gyvenimo kokybę ir sukurti naujas darbo vietas. Vokietijoje Kelervaldi-Ederzės žemės ūkio ir miškininkystės sektoriai buvo pagrindiniai darbo vietų teikėjai vietos gyventojams, tačiau susidėvėjus čia veikusių įmonių įrangai bei pasenus gyvenciu infrastruktūrai, daugybė jaunų žmonių paliko vietovę, nematydami tolesnės veiklos perspektyvų. Pagal LEADER+ programą buvo įgyvendintas projektas, sudaręs galimybę gauti finansavimą veiklos įvairinimui, naujų įmonių kūrimui ir infrastruktūros atnaujinimui. Šių vietovės gyventojai įgyvendino daug naujų idėjų. Jie įkūrė mažųjų gyvūnų priežiūra besiverčiančią įmonę, ekologiškų statybinių medžiagų gamybos įmonę, ėmė propaguoti naujus statybos metodus, įgyvendino sveikos gyvensenos priemones, atidarė bakalėjos parduotuvę, kurioje parduodami vietos produktai. Visa tai padėjo atkurti buvusias ir įkurti naujas darbo vietas. Visa tai rodo, kad vietos bendruomenės pradėjo drąsiai diegti naujovės, ieškojo alternatyvių sprendimų ir mąstė apie ateities perspektyvas. (Leader+ magazine, 2008).

Jungtinėje Karalystėje, pasinaudojant LEADER+ programa, buvo finansuojami projektai, kuriuos įgyvendinus sukurtos ilgalaikės darbo vietos ir pagerinta gyvenimo kokybė. Vietinė VVG nusprendė paskatinti mažąsias ir mikro įmones, subsidijuojant jų veiklą. Svarbiausia buvo pasinaudoti vietovės pranašumais – čia esančiu nacionaliniu parku ir viduramžiams būdingu kraštovaizdžiu. Buvo subsidijuojamos veiklos, pagerinusios žemės naudojimą ir paskatinusios

vietinių produktų gamybą, padidinusios kaime teikiamų paslaugų įvairovę. Šio projekto dėka daug moterų galėjo sugrįžti į darbo rinką. Įgyvendintos įvairiausios verslo idėjos: įsigyta įranga įvairiems sūriams slėgti ir taip paskatinta sūrių gamyba. Nusipirkus kilnojamąją mėsos apdorojimo įrangą buvo pradėta rinkai tiekti stirniena, įkurta taikomosios dailės ir tautodailės studija bei teatro grupė. Medžio drožėja apleistas arklides pritaikė dailės dirbtuvėms ir savo dirbiniams pradėjo naudoti šioje vietovėje užaugintą medieną. Pradėta prekiauti šviežiais kepiniais, tiekiamais iš ką tik įkurtos vietinės kepyklėlės. (Leader+ magazine, 2008).

Konkurencingumo didinimas – vienas iš svarbiausių uždavinių atviroje ir globalizuotoje ekonomikoje. Kai kurių šalių regionai kuria koordinuojančius tinklus ir bendrus prekių ženklus, taip skatindami vietinio ūkio plėtrą. Belgijoje, pasinaudojus ES paramos lėšomis, buvo sukurta kooperacinė sistema, kuri leido pagerinti vietinių gamintojų ir jų produktų reklamą bei tiekimą rinkai. Kooperatyvas surenka įvairių ūkių pagamintus produktus ir, siekdamas pritraukti naujus vartotojus, šio regiono produkciją pažymi bendru prekių ženklu „Mmm...eetjesland“. Įgyvendinus bendrą produktų realizacijos ir reklamos sistemą pavyko ženkliai padidinti vartotojų skaičių. Didžiausia nauda yra tai, jog šiuos produktus gamina arba jiems žaliavą tiekia buvę ilgalaikiai bedarbiai. Šis projektas į kooperatinę struktūrą sėkmingai suvienijo 17 gamintojų.

Airijoje sukurtas regioninis prekių ženklas „Fuchsia“ vienija viso regiono gamintojus, puoselėja regiono gamtos ir kultūros paveldą. Ši iniciatyva tapo darnios regioninės plėtros strategijos pagrindu ir leido padidinti vietos produktų bei paslaugų konkurencingumą. Mažosiose Danijos salose, pasinaudojus Švedijos patirtimi, dvi Danijos VVG, sukūrė europinio masto tinklas „Europos kulinarijos paveldas“ (www.culinary-heritage.com). 27 mažose Danijos salose maisto produktus gamina apie 20 įmonių. Dauguma jų yra šeimos įmonės, užsiimančios žemės ūkio veikla, vaismedžių ir vaiskrūmių auginimu. Tinklo pagalba gamintojams sudarytos sąlygos savo produkciją parduoti vietos ūkių prekybos vietose ir specializuotose parduotuvėse.

Portugalija ir Ispanija sukūrė bendrus turizmo maršrutus neįgaliesiems ir apmokė turizmo įstaigų darbuotojus, kaip dirbti su neįgaliaisiais. Projekto tikslas buvo sukurti visiems piliečiams vienodas galimybes mėgautis turizmo teikiamomis galimybėmis. Kaip žinia, nemaža turizmo maršrutų dalis yra neprieinama neįgaliesiems, todėl šis projektas padėjo atskleisti tikrąją vietos ūkio plėtros „iš apačios į viršų“ dvasią ir sustiprinti teritorijų sanglaudą. (Leader+ magazine, 2007).

Kaip rodo šiame poskyryje pateikti bendruomeninio judėjimo gerosios patirties pavyzdžiai, kaimo vietovės, panaudodamos vietinius gamtos ir kultūros išteklius, pabrėždamos savo kultūros paveldo įvairovę ir išskirtinumą, gali plėtoti ekonominę veiklą, kuri sąlygotų didesnę pridėtinę vertę ir sukurtų naujas darbo vietas. Bendradarbiaujant įvairių šalių bendruomenėms perduodama geroji patirtis, diegiamos naujovės, skatinamas kaimo gyventojų išprusimas. Ši patirtis gali pasitarnauti, tobulinant nacionalines kaimo ekonominės ir sociokultūrinės plėtros strategijas.

3. KAIMIŠKŲJŲ VIETOVIŲ EKONOMINĖS IR SOCIOKULTŪRINĖS SITUACIJOS ANALIZĖ PAKRUOJO RAJONE

3.1. Pakruojo rajono charakteristika

Pakruojo rajonas yra Lietuvos šiaurės rytų dalyje netoli Latvijos sienos. Rajonas priklauso Šiaulių apskričiai ir ribojasi su Joniškio, Šiaulių, Radviliškio Panevėžio ir Pasvalio rajonais. Rajone yra du miestai - Pakruojo ir Linkuvos, penki miesteliai – Klovainiai, Lygumai, Pašvitinys, Rozalimas ir Žeimelis ir 374 kaimai. Trims rajono gyvenvietėms – Linkuvai, Rozalimui ir Žeimeliui – suteiktas urbanistinių centrų paveldo statusas.

Pakruojo rajonas yra žemdirbių kraštas, kurio 73 proc. gyventojų gyvena kaime (LR Statistikos departamentas). Aukštas žemės naudmenų našumas, siekiantis net 48 balus, lygumos, dideli melioruotos žemės plotai (72,4 proc.) leidžia kaimo gyventojams verstis konkurencinga žemdirbyste. Petrašiūnų ir Klovainių miestelių apylinkėse intensyviai eksploatuojami dolomito telkiniai. Dolomitinės skaldos atodangos formuoja vaizdingą, bet neįprastą Lietuvai kraštovaizdį. Dolomito skaldos karjerai tampa virsta švaraus vandens telkiniais, kurie tampa rajono gyventojų poilsio zonomis, prieglobsčiu retiems vandens paukščiams ir retoms augmenijos rūšims. Neprarastos vertingos savybės leidžia šį kraštą pritaikyti ir šiuolaikinei kaimo plėtrai. Galima pradėti gaminti ekologiškus maisto produktus, teikti poilsio, turizmo, kultūros ir gamtos pažinimo paslaugas.

Pakruojo rajonas yra sukaupęs gausų, tik šiam kraštui būdingą kultūros paveldą. Rajone yra 17 buvusių dvarų sodybų, 17 vėjo malūnų ir 24 architektūros paminklai, tarp kurių daugumą yra krašto bažnyčios. Unikalios architektūros vėjo malūnai liudija, kad tai – senas žemdirbių kraštas, rašoma Pakruojo rajono 2007–2013 m. strategijoje (2008). Vėjo malūnai įgauna naują paskirtį: Pakruojo dvaro ir Stačiūnų malūnuose įrengtos pažintinės ekspozicijos, Kalpokų ir Vaišvydžių malūnuose edukaciniais tikslais atkurtas ir lankytojams demonstruojamas malimo procesas, o Ūdekų malūne įrengta (tik šiuo metu neveikianti) viešojo maitinimo užėiga.

Pakruojo rajonas garsėja dvarų sodybomis ir juos juosiančiais parkais. Dvarai buvo vietos ūkio ir kultūros centrai, o pagrindinės jų ūkio šakos - javų auginimas ir miško paruošos. Prie buvusių dvarų sodybviečių išliko didelę estetinę vertę turintys Pakruojo, Aukštadvario, Balsių, Dovydiškio, Liesų, Pamūšio ir kt. parkai. Unikalus klasicizmo stiliaus Pakruojo dvaro kompleksas buvo kitų dvarų (Šukionių, Naujadvario, Žydmiškių, Akmenėlių, Palašmenės, Kalevų ir kt.) centras. Tai vienas vertingiausių ir didžiausių Lietuvos dvaras, įtrauktas į Lietuvos rekordų knygą kaip didžiausia paminklosauginė dvaro sodyba. Šalia dvaro rūmų iki šių dienų išliko ir angliško stiliaus parkas su tvenkinių sistema bei 1821 m. romėniško stiliaus dolomitiniu arkiniu tiltu. Pakruojo

Vaida Šeizė. Kaimiškųjų vietovių ekonominės ir sociokultūrinės situacijos pokyčiai: Pakruojo rajono atvejis.

dvaras reprezentuoja Pakruojį ir tampa vis patrauklesniu turistų traukos objektu (Pakruojo rajono 2007–2013 m. strategija, 2008).

3.2. Tyrimo metodika ir organizavimas

Atliekant empirinį tyrimą buvo taikomi tiek kiekybinio, tiek ir kokybinio tyrimo metodai. Siekiant identifikuoti Pakruojo rajono kaimiškųjų vietovių ekonominės ir sociokultūrinės situacijos pokyčius buvo atlikta Pakruojo rajono kaimo gyventojų ir bendruomenių aktyvo anketinė apklausa, o seniūnai ir kaimo plėtros ekspertai (rajono bendruomeninio judėjimo žinovai ir organizatoriai) apklausti interviu metodu.

Šiame tyrime naudotas tikslinės mikroregionizacijos metodą, kai kaimiškojo rajono teritorija suskirstoma į kelis hipotetinius mikroregionus, siekiant išryškinti jų vietinių išteklių optimalaus panaudojimo galimybes. Mikroregioninis skirstymas padeda išryškinti šių vietovių stiprybes ir galimybes, tikslingiau paskirstyti investicijas, išsaugoti ir gausinti žmogiškuosius išteklius.

Pateikiame Pakruojo rajono šešių galimų mikroregionų aprašymus:

1. Miegamasis mikroregionas – gyvenvietės, išsidėsčiusios aplink Pakruojo miestą: Petrašiūnai, Sigutėnai, Pakruojo kaimas, Noreikoniai, Jovarai, Šukionys. Šiose gyvenvietėse gražus kraštovaizdis, išlikę etnografiniam paveldui priskirti pastatai ir kiti kultūros paminklai. Daugelis gyventojų dirba mieste.

2. Naujųjų gyvenviečių mikroregioną sudaro netoli Pakruojo esančios vietovės, kurios yra patraukliausios perkantiems arba statantiems gyvenamąjį būstą: Balsiai, Žvirblonys, Mažeikoniai, Klovainių ir Rozalimo miesteliai. Pastaraisiais metais pagrindiniu jų bruožu tapo individualios sodybos. Būsto kainos čia yra aukščiausios Pakruojo rajone. Jų patrauklumą sąlygoja tai, kad šios vietovės leidžia šeimoms susikurti erdvesnę, saugesnę bei patogesnę gyvenamąją aplinką. Naujus gyventojus traukia jų rekreaciniai išteklių: išlikę natūralūs miškeliai, vandens telkiniai, švarus oras ir ramybė.

3. Pasienio mikroregioną sudaro gyvenvietės, esančios netoli Latvijos sienos: Griepėdžiai, Mikoliškis, Noreikiai, Bardiškiai ir Žeimelio miestelis. Šis mikroregionas yra geografiškai patogioje vietoje, turi neblogą kelių tinklą ir gana sėkmingai plėtoja bendradarbiavimą su Latvijos pasienio regionu. Šiose vietovėse galimas aktyvesnis turizmo populiarinimas. Vienu iš naujų patrauklių turizmo objektų galėtų tapti Žeimelio miestelis, išsaugojęs unikalią architektūrą.

4. Linkuvos mikroregionas. Linkuva – kaimiškas miestas, turintis savo trauką, todėl aplink jį esančios gyvenvietės (Triškonys, Ūdekai, Degesiai ir Guostagalis) galėtų būti plėtojamoms kaip atskiras mikroregionas. Čia galėtų įsikurti žemės ūkio produkcijos perdirbimo, statybos ir remonto, buitinio aptarnavimo įmonės.

5. Šiaulių traukos mikroregionas. Jį sudaro gyvenvietės, besiribojančios su Šiaulių rajonu: Degučiai, Mikniūnai, Pamūšis, Lygumų ir Pašvitinio miesteliai. Geografiškai šios gyvenvietės yra išsidėsčiusios arčiau Šiaulių, negu prie Pakruojo. Šio mikroregiono gyvenamieji būstai – labai patrauklūs šiauliečiams, gyvenantiems miesto daugiabučiuose namuose. Jie savaitgaliais, švenčių, o neretai ir atostogų dienomis atvyksta į įsigytas individualias valdas, vadinamus „antraisiais namais“. Nemaža vietinių gyventojų dalis dirba Šiauliuose.

6. Antrojo žiedo mikroregionas. Jį sudaro kaimai, išsidėstę didesniu negu miegamasis mikroregionas atstumu nuo Pakruojo: Gačionys, Stačiūnai, Titonys, Preičiūnai ir Rimkūnai. Šis mikroregionas kol kas dar neturi savitų, jį vienijančių bruožų. Jo gyvenvietės yra nutolusios nuo pagrindinių kelių, jose beveik nebeliko socialinių paslaugų įstaigų. Sveikatos apsaugos ir švietimo įstaigos uždarytos. Liko tik keli kaimo bendruomenių centrai ir dar veikiančios bibliotekos, kurios ir vienija kaimo gyventojus. Šiuo metu tokias gyvenvietes yra apėmęs ekonomikos sąstingis.

Tačiau antrojo žiedo mikroregioną, kaip rodo jo situacijos analizė, derėtų vadinti būsimųjų galimybių erdve. Dėl gana vertingų rekreacinių išteklių ir žymiai mažesnės negu kitose rajono vietovėse žemės bei būsto kainos čia galėtų kurtis jaunimo gyvenvietės su modernia infrastruktūra, leidžiančia naudotis atsinaujinančiais energijos ištekliais. Šiuo metu apleistuose pastatuose, juos rekonstravus, būtų galima įkurti netradicinio agrarinio ir neagrarinio verslo įmones, techninės ir meninės kūrybos bei mokslinio tyrimo centrų filialus. Paskelbus šį mikroregioną **jaunimo gyvenviečių telkiniu** ir sukūrus ambicingą, bet tikrovišką viziją, gana greitai atsirastų veiklių žmonių, kurie netruktų sukurti jo sparčios ekonominės ir sociokultūrinės plėtros strategiją. Aplinkinėse žemėse palankios sąlygos kurtis nedideliems šeimos ūkiams, kurie aprūpintų atsigaunančių vietovių gyventojus šviežiais ekologiškais maisto produktais.

Mikroregionizacijos metodas šiuo metu gana stagnaciniam ir todėl ištuštėjančiam Pakruojo rajonui leistų greitai atsikurti, pasinaudojant vietinių bendruomenių ir kitų nevyriausybinių organizacijų iniciatyva. Mikroregionų strategijų kūrimui būtų galima pritraukti iš šio krašto kilusius, tačiau dabar didžiuosiuose miestuose arba netgi užsienyje dirbančius kūrybingus ir energingus žmones.

Pakruojo rajono ekonominės ir sociokultūrinės aplinkos situacijos analizei buvo naudojami Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro parengia gyventojų ir vietos bendruomenių apklausos klausimynai. Naudojantis šiais klausimynais Kaimo plėtros tyrimų centre atliekami kaimo gyventojų struktūros bei jų ūkinės veiklos pokyčių tyrimai.

Klausimyną „Gyventojų apklausa“ (žr. 4 priedą) sudaro trys struktūrinės dalys: įvadinė, socialinių-demografinių klausimų ir diagnostinė. Įvadinėje dalyje motyvuotai paaiškinama, kas atlieka anketavimą bei ką siekiama išsiaiškinti apklausos metu, pateikiama trumpa anketos užpildymo instrukcija. Socialinių-demografinių klausimų dalis suteikia informaciją apie

respondentų lytį, amžių, gyvenamąją vietą, išsilavinimą, darbo sritį, pragyvenimo šaltinį, šeimos padėtį ir sudėtį, būstą, gyvenimo sąlygas ir kt. Diagnostinę (konstrukto) dalį sudaro klausimai, tiesiogiai susiję su kaimiškujų vietovių gyventojų ekonomine, socialine, kultūrine, visuomenine veikla. Pateiktieji klausimai – uždarojo tipo, todėl klausimyno užpildymas užima labai nedaug laiko, nes respondentams reikia tik pažymėti jų situaciją arba požiūrį atitinkantį atsakymų variantą.

Klausimyną „Vietos bendruomenių apklausa“ (žr. 5 priedą) taip pat sudaro analogiškos struktūrinės dalys. Įvadinėje dalyje buvo paaiškinamas tyrimo tikslas ir įvardijama tyrimą organizuojanti institucija. Socialinių-demografinių klausimų dalis suteikia informaciją apie respondentų lytį, amžių, išsilavinimą, padėtį darbo rinkoje, gaunamas pajamas per mėnesį vienam šeimos nariui ir pagrindinį pajamų šaltinį. Diagnostiniame (konstrukto) kintamųjų bloke pateikti klausimai suteikia informaciją apie kaimo vietovėse teikiamų paslaugų kokybę, aktualiausias ir mažiau aktualias veiklos sritis vietovėje, pageidautiną būsto tipą, gyventojų emigraciją, visuomeninę ir bendruomeninę veiklą, gyventojų skaičiaus pokytį, bedarbių skaičiaus kitimą gyvenvietėje, ūkinės veiklos įvertinimą ir gyventojų saugumą, visuomeninį transportą bei gyvenvietės perspektyvas. Klausimyno pabaigoje prašoma, kad bendruomenių aktyvo nariai pateiktų pasiūlymus, kaip reikėtų spręsti atokesnių vietovių problemas.

Kaip jau minėjome, taip pat buvo naudojamas ir kokybinis tyrimo metodas. Kokybinio tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip tiriamieji vertina kaimo vietovių dabartinę padėtį ir perspektyvas, kaip jie analizuoja ekonominių bei socialinių problemų priežastis ir kaip siūlo jas spręsti. Interviu metodu apklausti visų aštuonių seniūnijų seniūnai ir penki bendruomeninio judėjimo organizatoriai bei vertintojai. Šią trylikos respondentų grupę galima vadinti kaimo plėtros ekspertais, nes jie geriausiai žino dabartinę situaciją ir gali argumentuotai išdėstyti, kaip ši situacija susiformavo. Pokalbiai su ekspertais atskleidė, ar jie yra susitaikę su dabartine padėtimi ir mano, kad šiuo metu nėra galimybių ją pakeisti, ar vis dėlto mato naujus dabartinių problemų sprendimo būdus. Abejoms ekspertų tikslinėms grupėms buvo pateikiami skirtingi klausimai. Pasitelkiant ekspertų interviu metodą buvo siekiama išsiaiškinti Pakruojo rajono ekonominę ir sociokultūrinę situaciją, kaimo bendruomenių ūkinės veiklos galimybes, visuomeninės ir kultūrinės veiklos pokyčius.

Atliekant seniūnų apklausą buvo taikomas struktūrizuoto interviu metodas, kai kiekvienam klausimui buvo pateikti galimi atsakymai. Interviu buvo atliekamas pagal Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro parengtą interviu klausimyną „Kaimiškosios seniūnijos vaidmuo“ (žr. 6 priedą). Jame yra 43 klausimai, kurių pagalba siekiama išsiaiškinti, kaip seniūnijoje teikiamos socialinės paslaugos, kaip įvairinti ir sustiprinti ūkinę veiklą, sukurti naujas darbo vietas, koks vietos bendruomenių vaidmuo ir kt.

Kaimo plėtros organizatorių apklausai buvo taikomas nestruktūrizuoto interviu metodas, nepateikiant galimų atsakymo variantų (žr. 7 priedą), kadangi bendruomeniniame judėjime

Vaida Šeizė. Kaimiškujų vietovių ekonominės ir sociokultūrinės situacijos pokyčiai: Pakruojo rajono atvejis.

kiekvienas iš jų atlieka skirtingas funkcijas. Ekspertų buvo prašoma įvardinti aktyviausiai projektinėje veikloje dalyvaujančias rajono bendruomenes bei kliūtis, kurios trukdo bendruomenėms imtis ūkinės veiklos. Buvo siekiama išsiaiškinti, kokia ūkine veikla galėtų užsiimti vietos bendruomenės, pasitelkdamos turimus vietinius išteklius arba sukurdamos naujas perspektyvas.

Vykdamas kiekybinį tyrimą Pakruojo rajone taikyta kvotinė atranka. Jos kriterijais pasirinktos demografinės charakteristikos (amžius ir lytis) bei gyvenamoji vietovė. Kokybiniam tyrimui ekspertų imtis pasirinkta pagal tikslinę arba kriterijumi grindžiamą atranką. Tiriamųjų požymiai ir taikomi kriterijai: aktyviai dalyvauja kaimo raidos procesuose bei kuriant ir įgyvendinant bendruomenių projektus.

Kiekybinio tyrimo duomenų analizė buvo atliekama SPSS (Statistical Package for Social Sciences) statistikos programa (17 versija). Taikyti matematinės statistikos metodai: procentiniai dažniai, kaupiamasis procentinis dažnis, koreliacinė analizė. Koreliacinės analizės pagalba iširta priklausomybė tarp tam tikrų veiksnių. Duomenų analizės rezultatai pateikiami diagramose ir lentelėse. Juos apibendrinus suformuotos išvados ir rekomendacijos.

3.3. Tyrimo imtis ir tiriamieji

Kaip jau minėta įvade, kiekybiniame tyrime nuo 2011 m. lapkričio mėn. iki 2012 m. kovo mėn. apklausti 692 respondentai: 207 kaimo bendruomenių tarybų ar valdybų nariai ir 485 Pakruojo rajono kaimo gyventojai. Iš viso tyrimo metu buvo išdalinta 851 anketa. Iš jų anuliuota 10 anketų dėl nepilnai arba netvarkingai užpildytos informacijos, o 149 anketos liko neužpildytos. Tvarkingai užpildytų anketų grįžtamumas – 81,3 proc. Remiantis socialinių tyrimų metodologija galime teigti, jog apklausoje dalyvavusių respondentų skaičiaus pakanka analizei atlikti.

Kokybiniame tyrime nuo 2012 m. balandžio mėn. iki birželio mėn. apklausta 13 ekspertų, kurie buvo suskirstyti pagal dvi tikslines grupes: 8 seniūnai ir 5 bendruomeninio judėjimo žinovai ir organizatoriai: VVG „Pakruojo rajono partnerystė“ pirmininkas, rajono bendruomenių sąjungos pirmininkas, Pakruojo seniūnijos seniūno pavaduotojas ir patarėjas kaimo reikalams, akredituotas LEADER programos projektų rengimo ir konsultavimo specialistas bei pagal šią programą įgyvendinamų projektų vertintojas. (Ekspertų pareigų ir charakteristikos apibūdinimą žr. 21 priede). Pakruojo rajono savivaldybės seniūnijų seniūnai pasirinkti dėl jų turimos kompetencijos ir patirties. Seniūnijoms tenka rengti ilgalaikes plėtros programas ir spręsti svarbiausias jos teritorijoje iškilusias problemas, todėl seniūnai yra geriausiai informuoti apie kaimiškujų vietovių situaciją, joje veikiančių įmonių, įstaigų ir organizacijų problemas ir perspektyvas.

VVG „Pakruojo rajono partnerystė“ pirmininkas yra geriausiai susipažinęs su rajono bendruomenių projektine veikla, todėl jo pateikta informacija yra labai išsami. VVG įgyvendina Pakruojo rajono 2007–2013 m. kaimo plėtros strategiją. Pakruojo rajono bendruomenių sąjungos pirmininkas vadovauja visuomeninei organizacijai, kuri koordinuoja kaimo bendruomenių veiklą. Kadangi Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos IV krypties „LEADER metodo įgyvendinimas“ yra pagrindinė programa, pagal kurią yra įgyvendinami kaimo plėtros projektai visuomeninėse organizacijose, todėl projektų rengimo ir konsultavimo akredituotas specialistas bei projektų vertintojas yra geriausiai susipažinęs su vietos bendruomenių projektine veikla.

Iš viso šiame tyrime dalyvavo 705 respondentai. Tai leidžia teigti, jog surinkta informacija yra reprezentatyvi, atskleidžianti esminius dabartinės kaimo situacijos bruožus atokiame ir itin kaimiškame Lietuvos pasienio rajone.

3.4. Ekonominės ir sociokultūrinės situacijos tyrimo duomenų analizė

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti Pakruojo rajono kaimiškųjų vietovių ekonominę ir sociokultūrinę situaciją, kaimo bendruomenių ūkinės veiklos galimybes, visuomeninės ir kultūrinės veiklos pokyčius bei kaimo gyventojų dalyvavimą visuomeninėje veikloje. Surinkta informacija apie kaimo vietovėse teikiamų paslaugų kokybę, aktualiausias ir mažiau aktualias veiklos sritis, būsto tipus, gyventojų emigraciją, visuomeninę ir bendruomeninę veiklą, gyventojų skaičiaus pokyčius, bedarbių skaičiaus kitimą, gyvenvietės ūkinės veiklos vertinimą, gyventojų saugumą, visuomeninį transportą, gyvenviečių perspektyvas ir kt.

Kaip jau minėta, apklausoje dalyvavo 692 respondentai, iš kurių beveik trečdalis sudaro vietos bendruomenių aktyvas. 96,7 proc. apklaustųjų gyvena kaimiškose vietovėse. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių: iki 30 metų – 16,3 proc., 31-50 metų – 48,7 proc., vyresni kaip 50 metų – 35 proc. Toks respondentų skirstymas pagal amžių taikomas Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro organizuojamuose tyrimuose. Asmenys iki 30 metų amžiaus atstovauja tą amžiaus grupę, kurioje vyksta esminiai asmenybės formavimosi procesai: jie įgyja bendrąjį ir profesinį pasirengimą, pradeda dirbti ir įgyja darbinės veiklos įgūdžius, įsigyja būstą, sukuria šeimas, susilaukia pirmųjų palikuonių, t.y. tampa visiškai savarankiškais visuomenės nariais. 31-50 metų amžiaus asmenys gali būti traktuojami kaip aktyviausiai valstybės ūkinėje veikloje besireiškianti grupė. Jų indėlis į BVP kūrimą neabejotinai yra pats didžiausias. Jiems priklauso dauguma ūkinių ir kultūrinių naujovių, jiems tenka ir didžiausia atsakomybė, nes tenka vadovauti sudėtingiausiai veiklai. Vyresnius kaip 50 metų asmenis, žinoma, galima būtų skirstyti į dirbančius ir nebedirbančius, t.y. pensininkus, tačiau pastarųjų metų duomenų analizė rodo, kad toks skirstymas yra subjektyvus ir nebeatitinkantis naujausių visuomenės demografinės struktūros pokyčių.

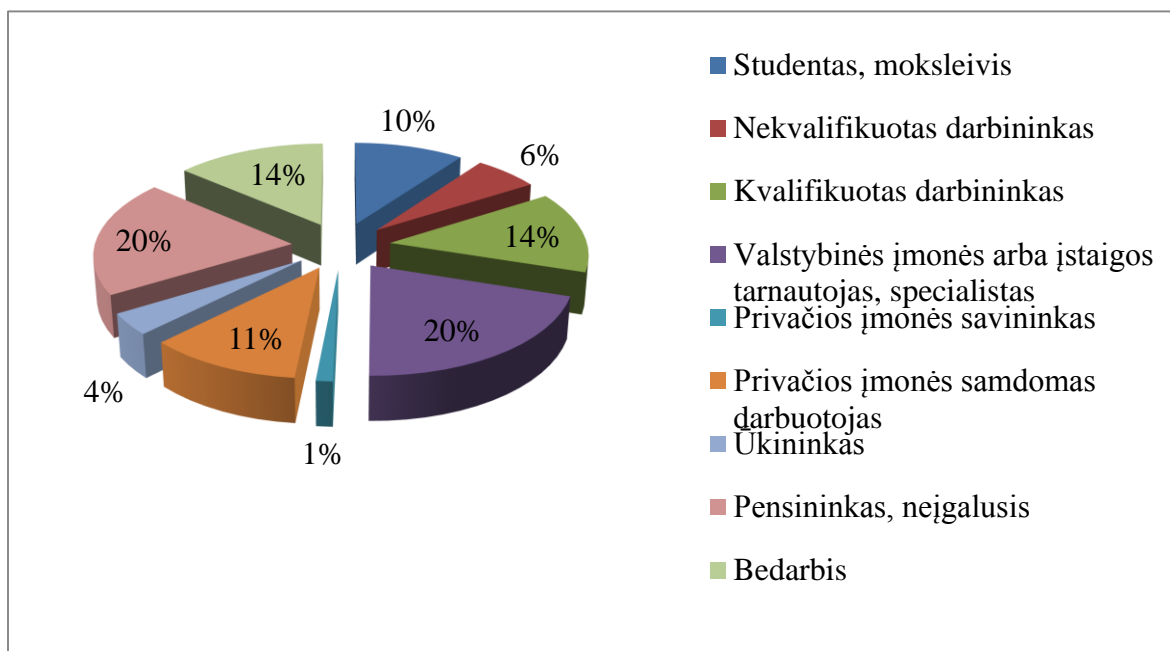
Žmogaus dalyvavimo ūkinėje ir visuomeninėje veikloje intensyvumas nebegali būti siejamas su jo kalendoriniu amžiumi. Vieni dėl įvairiausių priežasčių vos peržengę 50-ties metų ribą jaučiasi nuvargę ir nekantriai laukia, kada galės išeiti į išankstinę pensiją, kiti iš viso neįsivaizduoja savęs nedirbančiais ir ūkinėje, mokslinėje arba visuomeninėje veikloje dalyvauja net sulaukę 90-ties. Vieni dėl nesveiko gyvenimo būdo yra kamuojami įvairiausių negalių ir tampa nuolatinais pašalpų prašytojais, o kiti šiame laikotarpyje pasiekia didžiausių laimėjimų ir tampa pripažintais profesionalais.

Per du trečdalius (67 proc.) tyrime dalyvavusių sudaro moterys. Apklausti didesnį skaičių vyrų kaimo vietovėse yra labai sunku, nes dabartiniu metu daugelio jų darbo diena yra nenormuota. Jų darbovietės yra įvairiausiose Lietuvos vietovėse arba net už jos ribų. Be to, jie gana skeptiškai vertina dalyvavimą įvairiose apklausose ir neretai yra žymiai pasyvesni už moteris visuomeninėje veikloje. Tačiau daugiau kaip poros šimtų vyrų dalyvavimas šioje apklausoje yra pakankamai reikšmingas ir leidžiantis objektyviai įvertinti jų dabartinę situaciją bei požiūrį.

Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą: nebaigę bendrojo lavinimo mokyklos – 17,5 proc., su pilnu viduriniu išsilavinimu – 36,7 proc., su aukštuoju (universitetiniu ir neuniversitetiniu) išsilavinimu – 45,8 proc. 6 paveiksle pateiktas respondentų pasiskirstymas pagal padėtį darbo rinkoje Pakruojo rajone.

Daugiausiai apklausoje dalyvavo respondentai, dirbantys valstybinėse įmonėse ar įstaigose. bei pensininkai ir neįgalieji – po 20 proc. kiekvienoje grupėje. Mažiausią dalį sudaro privačių įmonių savininkai (tik 1 proc.) bei ūkininkai (4 proc.). Tačiau statistiniai duomenys rodo, kad jų dalis bendroje gyventojų struktūroje šiuo metu ir yra mažiausia. Be to, dėl užimtumo juos yra sunkiausia apklausti. Ši aplinkybė mūsų tyrime buvo iš anksto numatyta, todėl ir nekėlėme uždavinio analizuoti privačios veiklos turinio. Tai galėtų būti kitų būsimųjų tyrimų uždavinys.

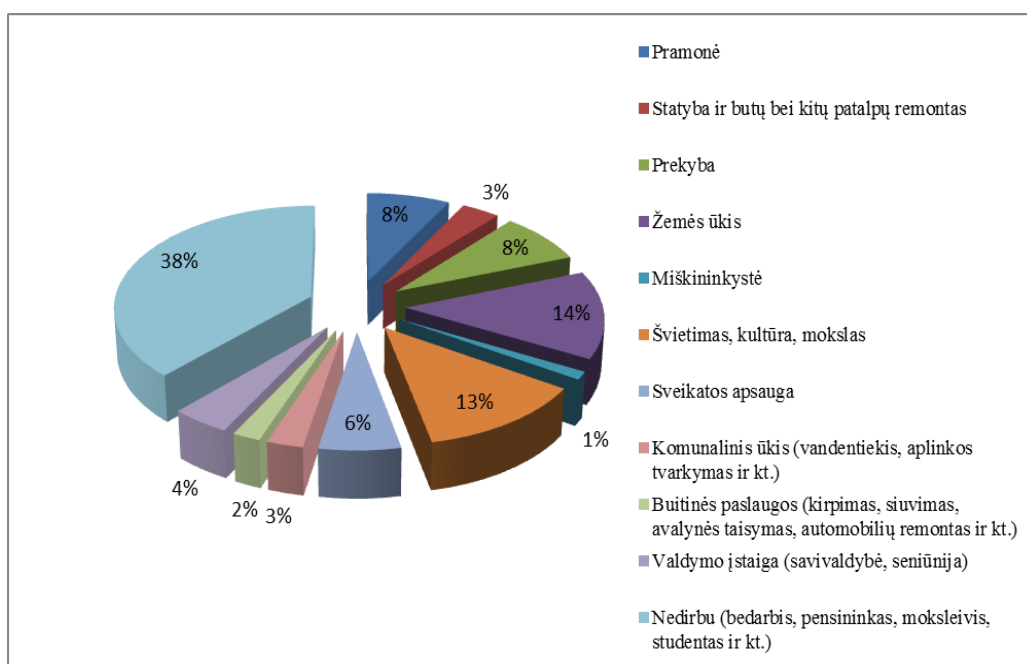
Kadangi beveik 97 proc. apklaustųjų gyvena kaimiškose vietovėse (vienkiemiuose, gyvenvietėse ir miesteliuose), todėl galima daryti išvadą, kad absoliučiai daugumai dalyvavusių kaimo problemos yra suprantamos ir artimos. Tokių respondentų nuomonė ir jų pateikti duomenys ir sudaro vertingiausią šio tyrimo medžiagos dalį, leidžiančią spręsti iškeltus uždavinius.

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal padėtį darbo rinkoje, proc.

Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad iš visų apklaustų respondentų privatų verslą turi tik 0,9 proc., t.y. kas 115-tas, o bedarbių yra 13,7 proc.- kas septintas. Jei didesnė dabartinių bedarbių dalis ryžtųsi kurti savo verslą, užimtumo problema būtų sprendžiama žymiai sparčiau. Dėmesys neturintiems darbo, o ypač ilgalaikiams bedarbiams turėtų būti žymiai didesnis, negu dabar.

Kitoje diagramoje pateikiame respondentų pasiskirstymą pagal darbo sritį:

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo sritį, proc.

Daugiausia apklausta nedirbančių kaimo gyventojų: bedarbių, pensininkų, moksleivių, studentų ir kt. – 38 proc. Dirbantys žemės ūkyje sudaro 14 proc., švietimo, kultūros ir mokslo atstovai – 13 proc., sveikatos apsaugos darbuotojai – 6 proc., komunalinio ūkio – 3 proc. Tyrimas atskleidė, kad bedarbystės mastas Pakruojo rajone yra pakankamai didelis.

Apklauskos metu buvo siekiama išsiaiškinti, koks yra respondentų **pagrindinis** pragyvenimo šaltinis bei kuri jų dalis gauna pastovias pajamas.

12 lentelė

Kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal pagrindinį pragyvenimo šaltinį mikroregionuose, proc.

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Iš viso:
Alga	40,0	50,0	57,9	41,8	61,4	52,9	52,2
Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo	2,5	1,2	0,0	3,6	1,2	4,4	1,6
Pajamos iš nuosavo žemės ūkio	7,5	9,5	1,8	16,4	2,4	11,8	5,6
Pensija, pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.)	28,8	28,5	23,7	16,4	16,9	23,5	24,9
Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje	18,7	10,8	14,8	14,5	14,5	7,4	14,3
Išlaiko kiti šeimos nariai, dirbantys užsienyje	2,5	0,0	1,8	7,3	3,6	0,0	1,4
Iš viso, proc.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Daugiau kaip pusė apklaustųjų nurodė, jog pagrindinis pragyvenimo šaltinis yra gaunama alga. Ketvirtadalis apklaustųjų gyvena iš pensijų ir pašalpų. Tyrimas atskleidė, kad pajamų iš nuosavo ne žemės ūkio verslo kaip pagrindinio pajamų šaltinio negali įvardinti nė 2 proc. apklaustųjų. Tai rodo, kad privati neagrarinė veikla kol kas plėtojama labai vangiai. Kaimo vietovėse tebevyrauja samdomas darbas daugiausiai valstybei priklausančiose įmonėse ir įstaigose. Tai yra tipiškas postsovietinio regiono bruožas: per praėjusius du nepriklausomybės dešimtmečius žmonės dar neišmoko imtis savarankiškos ūkinės veiklos. Valstybės institucijos taip pat nesirūpina jos skatinimu, tebevyrauja centralizuotas „komandinis“ ekonomikos valdymo stilius. Išryškėjo ir tai, kad per pastaruosius metus vyksta ir privataus sektoriaus stambinimas. Stambiojo verslo atstovams sudarytos palankiausios sąlygos, jiems skiriama valstybės parama, kai tuo tarpu smulkieji gamintojai vis agresyviau išstumiami iš rinkos. Mūsų tyrimas dar kartą patvirtina išvadą, kurios jau išryškintos ir kituose Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro tyrimuose: Lietuvoje formuojama ne savininkų, o samdinių visuomenė.

Visuose mikroregionuose respondentai dažniausiai nurodė, kad pagrindiniai pargyvenimo šaltiniai yra alga ir pensija arba pašalpa. Taigi nemaža dalis Pakruojo gyventojų yra valstybės arba šeimos išlaikytiniai. Mūsų tyrimo duomenys patvirtina neseniai Žemės ūkio ministerijos Programos

LEADER ir žemdirbių mokymo centro 2012 m. lapkričio 13-15 dienomis surengtos konferencijos „Socialinis verslas kaime: nauji iššūkiai ir naujos galimybės“ paskelbtą išvadą, kad bedarbių skaičius kaime auga. Žemės ūkio ministerijos lapkričio 21 d. pranešime nurodyta, kad „*nuo 2007 m. bedarbių skaičius kaime išaugo 5 kartus, o išlaikytinių – net 6 kartus. Miestuose dirbančių yra apie pusė gyventojų, o kaimo vietovėse užimtųjų – vos trečdalis. <...> Statistikos departamento duomenimis, jaunimo nedarbas 2011 m. siekė 32,9 procento, kaimo jaunimo nedarbo lygis – kone dvigubai didesnis nei miestų.*“ Toliau šiame pranešime sakoma: „*Jeigu visuomenė darbingiems asmenims nesuteikia galimybių dirbti ir pasirūpinti savimi bei savo šeima, jiems belieka emigracija arba išlaikytinių statusas. Faktas yra ir tai, kad vien žemės ūkio gamybos plėtros neužtenka kaimo gyventojų užimtumui ir socialinei gerovei užtikrinti.*“

Mūsų tyrimas parodė, kad tik labai maža dalis apklaustųjų turi nuosavą, ne žemės ūkio verslą. Pajamas iš nuosavo žemės ūkio kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį įvardino mažiau nei 6 proc. apklaustųjų. O juk šis rajonas, kaip jau minėta, yra vienas iš kaimiškiausių Lietuvoje. Čia gana derlingos žemės ir gilios žemdirbystės tradicijos. Daugiausiai užsiimančių žemės ūkiu yra *Pasienio* mikroregione (16,4 proc.). Rajone mažai jaunų ūkininkų, ryškiai mažėja šeimos ūkių skaičius. Taigi agrarinis sektorius, kaip perspektyvus pajamų šaltinis pereina į vis mažesnio skaičiaus savininkų rankas.

Kiek kitokia pajamų šaltinių struktūra išryškėjo apklausus vietos bendruomenių tarybų narius: asmenų, gaunančių pagrindines pajamas iš nuosavo ūkio yra daugiau kaip penktadalis.

13 lentelė

Bendruomenių narių pasiskirstymas pagal pagrindinį pragyvenimo šaltinį mikroregionuose, proc.

	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Antrojo žiedo	Iš viso:
Pajamos iš nuosavo žemės ūkio	9,1	8,1	17,1	6,7	18,8	20,7	12,43
Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo	4,5	2,7	0,0	0,0	0,0	3,4	1,8
Atlyginimas už samdomą darbą žemės ūkyje	6,8	5,4	2,9	10,0	6,3	13,8	6,5
Atlyginimas už samdomą darbą ne žemės ūkyje	50,0	67,6	31,4	63,3	50,0	27,7	50,7
Pensija	22,7	5,4	34,3	6,7	12,5	20,7	18,8
Pašalpos (bedarbio, už vaikus ir kt.)	0,0	0,0	11,4	0,0	0,0	10,3	3,6
Tėvų parama	2,3	2,7	0,0	3,3	0,0	0,0	1,4
Suaugusiųjų parama	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Išlaiko kiti dirbantys šeimos nariai	4,6	8,1	2,9	10,0	12,4	3,4	4,9
Iš viso, proc.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaip rodo šio tyrimo duomenys, daugiausiai pajamų iš nuosavo žemės ūkio gaunančių asmenų yra *Pasienio*, *Šiaulių traukos* ir *Antrojo žiedo* mikroregionuose. Dažniausiai nurodytas pragyvenimo šaltinis, kaip ir kaimo gyventojų apklausoje yra alga - 50,7 proc. ir pensija - 18,8 proc. Pašalpos kaip pagrindinis pajamų šaltinis nurodytos tik *Pasienio* (11,4 proc.) ir *Antrojo žiedo* (10,3 proc.) mikroregionuose.

Analizuojant pajamų pastovumo duomenis (žr. 7 priedas 2 lentelė) nustatyta, kad beveik trys ketvirtadaliai (72,4 proc.) respondentų nurodė, jog jų pajamos yra pastovios, t.y. daugiausiai alga ir pensija, pašalpos. Tyrimo duomenų analizė atskleidė labai aiškų ryšį tarp pajamų pastovumo ir respondentų amžiaus: kuo jaunesni respondentai, tuo dažniau jų pajamos yra nepastovios. Apskaičiavus chi kvadrato kriterijų nustatyta, kad požymiai statistiškai priklausomi ($p < \alpha$; $0,000 < 0,05$; chi kvadrato kriterijus $p = 0,000$, reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$). Apskaičiavus koreliacijos koeficientą, kuris yra 0,32, reiškia, kad yra silpnas, tačiau tiesioginis ryšys, t.y. didėjant gyventojų amžiui dažnėja ir pajamų pastovumas. Daugiausiai respondentų, t.y. 78,6 proc., turinčių pastovias pajamas, yra *Linkuvos* mikroregione, o nepastovias pajamas – *Pasienio* (41,1 proc.) bei *Antrojo žiedo* (42,5 proc.) mikroregionuose, kuriuose yra daugiausiai bedarbių arba neturinčių nuolatinio darbo. *Linkuvos* mikroregione dauguma apklaustųjų turi nuolatinę darbo vietą.

Respondentų gyvenimo kokybę sąlygoja ir jų šeimyninė padėtis. Tai lemia ne tik individo gyvenimo būdą, pragyvenimo lygį, bet ir jo emocinę būklę, apsisprendimą pastoviai gyventi šioje vietovėje ir kt. Tyrimo duomenys parodė, kad tarp apklaustųjų rajono gyventojų beveik 63 proc. yra sukūrę šeimas. Gana daug šeimų sudaro du asmenys, t.y. patys sutuoktiniai arba vienas iš sutuoktinių ir vaikas. Daugiau kaip penktadalis apklaustųjų neturi šeimos. Pastebėta, kad gyvenančių kartu asmenų yra tik tarp nevedusių/neištėkėjusių, bet ir tarp oficialiai išsituokusių.

14 lentelė

Kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal jų šeimos sudėtį, proc.

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Viso, vnt.	Proc.
Neturiu šeimos	23,7	31,0	37,7	30,4	21,7	33,8	145	29,9
Vyras ir žmona	16,3	19,0	17,5	33,9	20,5	14,7	87	17,9
Vyras, žmona ir vaikai	60,0	50,0	43,0	35,7	55,4	51,5	246	50,7
Su mūsų šeima gyvena	0,0	0,0	1,8	0,0	2,4	0,0	7	1,5
Iš viso, proc.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	485	100,0

Nustatyta, kad 56,3 proc. respondentų turi vaikų. Populiariausios šeimos, kuriose auga 2 vaikai (48,7 proc.), rečiau 3 vaikai (9,1 proc.), labai retai 4 vaikai (4,1), ir tik viena šeima su 5 vaikais,

gyvenanti *Naujųjų gyvenviečių* mikroregione. Daugiausiai apklaustųjų, auginančių vaikus, yra *Antrojo žiedo* mikroregione (56,2 proc.). *Pasienio* mikroregione daugiausiai apklaustųjų, neturinčių vaikų arba juos jau užauginusių.

15 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų skaičių mikroregionuose, proc.

Vaikų skaičius	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Viso, vnt	Proc.
Vienas	20,0	19,0	11,4	14,3	10,8	22,2	75	15,5
Du	27,5	23,8	34,2	23,2	28,9	16,2	133	27,4
Trys	10,0	7,1	6,2	7,1	7,2	19,1	44	9,1
Keturi	6,3	6,0	3,5	0,0	2,4	1,5	20	4,1
Penki	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0	1	0,2
Neturi	36,2	44,1	44,7	55,4	49,5	41,0	212	43,7
Iš viso, proc.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	485	100,0

Respondentų taip pat buvo klausama, kiek išlaikytinių yra šeimoje. Nustatyta, kad 43,7 proc. respondentų neturi išlaikytinių. Didžiausias ir dažniausias išlaikytinių skaičius yra 2, rečiausias 4. Kadangi išlaikytinių skaičius labai artimas vaikų skaičiui, galime daryti išvadą, kad didžioji dalis išlaikytinių yra šeimose augantys vaikai, o mažesnioji – nedirbantys šeimos nariai. Daugiausia respondentų turinčių išlaikytinių yra *Antrojo žiedo* mikroregione, kuriame yra daugiausiai respondentų auginančių vaikus. Mažiausiai - *Pasienio* ir *Linkuvos* mikroregionuose, kuriuose yra daugiausiai pensinio amžiaus respondentų.

Apklaustųjų gyvenimo kokybę lemia būsto tipas ir jo būklė, todėl respondentų buvo prašoma įvertinti savo būstą.

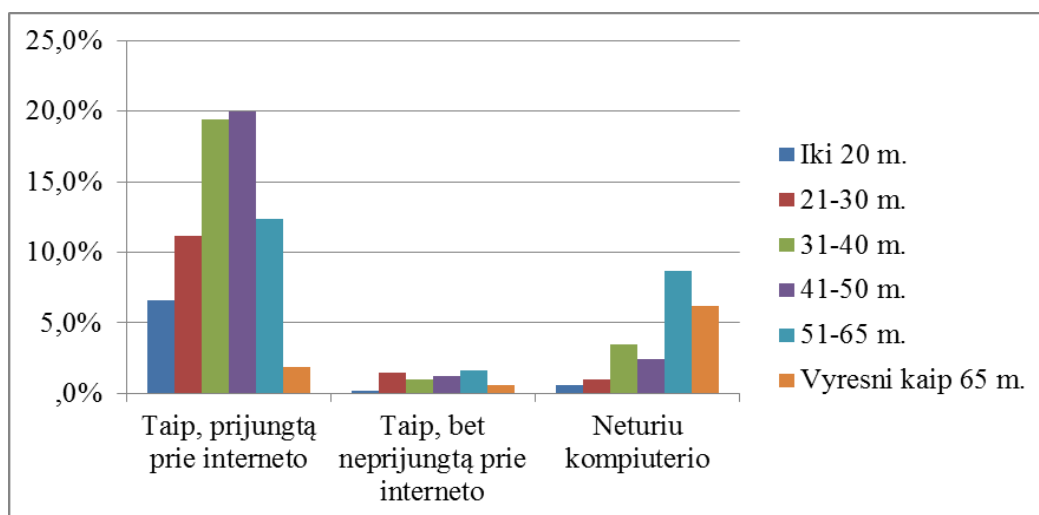
16 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamą būstą ir jo statybos metus

Gyvenamojo būsto tipas		Prieš 1-5 metus	Prieš 6-10 metų	Prieš 11-20 metų	Prieš 21-40 metų	Daugiau kaip prieš 40 metų	Viso
Daugiabučiame name	Dažnis	0	1	19	64	15	99
	Proc.	0,0	0,2	3,9	13,3	3,1	20,5
Nuosavas namas	Dažnis	2	2	43	164	70	281
	Proc.	0,4	0,4	8,9	34,0	14,5	58,4
Nuosavo namo dalis	Dažnis	0	0	1	12	6	19
	Proc.	0,0	0,0	0,2	2,5	1,2	3,9
Nuomojamas butas	Dažnis	1	2	5	6	6	20
	Proc.	0,2	0,4	1,0	1,2	1,2	4,1
Gyvenu pas tėvus (gimines)	Dažnis	0	1	7	31	24	63
	Proc.	0,0	0,2	1,5	6,4	5,0	13,1
	Viso	3	6	75	277	121	482
	Iš viso, proc.	0,6	1,2	15,6	57,5	25,1	100,0

Kaip matome, daugiau kaip pusė apklaustųjų gyvena nuosavame name, kita didesnioji apklaustųjų dalis gyvena daugiabučiuose. 13 proc. apklaustųjų gyvena pas tėvus ar kitus gimines. Net 82,6 proc. apklaustųjų gyvena namuose pastatytuose prieš 20 metų. 57,5 proc. respondentų gyvena 21–40 metų senumo namuose. Tik 17,4 proc. kaimo gyventojų gyvena ne anksčiau kaip prieš 20 metų pastatytuose namuose. Kadangi daugelio būstai yra pakankamai seni, todėl ir suprantama, kodėl didžioji dalis apklaustųjų (87,4 proc.) teigė, kad jų būstą reikia remontuoti.

Respondentų taip pat buvo klausiama apie jų turimas naujųjų informacinių technologijų ir susisiekimo priemones. Nustatyta (žr. 8 pav.), kad 71,3 proc. apklaustųjų yra apsirūpinę kompiuteriais. Taigi šis tyrimas paneigė iki šiol labai paplitusį mitą, kad kaimo gyventojai nesinaudoja kompiuteriais, jais nesidomi arba nemoka naudotis. Pastebėta, kad kompiuterių skaičiaus augimą sąlygoja spartėjanti emigracija. Kompiuteris tampa populiaria bendravimo su išvykusiais priemone. Kompiuterio neturi 22,5 proc. respondentų. Jų didžiąją dalį sudaro vyresni nei 50 metų amžiaus. 65,4 proc. gyventojų turi nuosavą automobilį, tačiau net 78,5 proc. automobilių yra daugiau kaip 10 metų senumo (žr. 18 priedas 1 pav.).

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal galimybę naudotis nuosavu kompiuteriu ir prieiga prie interneto, proc.

Bendruomenių narių buvo klausiama kokioje vietovėje jie pageidautų gyventi, jei būtų galimybė rinktis. Atsakymus sugrupavome pagal apklaustųjų amžių.

17 lentelė

Gyvenamoji vietovė, kurioje respondantai pageidautų gyventi, proc.

	Kaime, vienkiemyje	Kaimo gyvenvietėje	Nedideliame miestelyje	Mieste (ne rajono centre)	Mieste (rajono centre)	Dideliame mieste
Iki 20 m.	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0

21-30 m.	0,5	5,8	0,5	2,4	1,9	1,4
31-40 m.	5,3	3,9	7,2	0,0	0,5	0,0
41-50 m.	2,4	14,0	11,6	0,0	1,4	2,4
51-65 m.	2,4	18,4	5,3	0,5	1,9	1,4
Vyresni kaip 65 m.	1,0	6,3	0,5	0,5	0,0	0,0
Viso	11,6	48,8	25,1	3,4	5,8	5,3

Nustatyta, kad puse apklaustųjų norėtų gyventi kaimo gyvenvietėje 48,8 proc., ir tik 5,8 proc. mieste - rajono centre. 86,7 proc. apklaustųjų norėtų gyventi ramesnėse apylinkėse: kaimo vienkiemyje, kaimo gyvenvietėje arba nedideliame miestelyje. Analizuojant duomenų pasiskirstymą pagal amžių matome, kad dauguma norinčiųjų gyventi mieste yra jauno amžiaus - iki 30 metų respondentai. Vyresnio amžiaus apklaustuosius traukia ramesnė gyvenamoji aplinka.

Kaip ir tikėtasi, 96,2 proc. apklaustųjų norimą būsto tipą nurodė kaip nuosavą namą (žr. 18 priedas 2 lentelė). Tik keletą apklaustųjų, norinčių gyventi mieste, patenkintų gyvenimas dideliame daugiabučiame name. Pastaruoju metu Lietuvoje pastebimas vis stiprėjantis gyventojų (ypač jaunų šeimų) noras kurti nuosavas sodybas. Gyvenimas daugiabučiuose namuose nebetenkina daugumos miesto gyventojų. Labai populiariomis tampa vaizdingos, pamiškėse ir prie vandens telkinių esančios gyvenvietės, turinčios gerą susisiekimą su centru. Netoli miesto formuojasi vadinamieji „miegamieji“ mikroregionai, kuriuose vietos gyventojai miega ir leidžia savaitgalius, o dirba mieste.

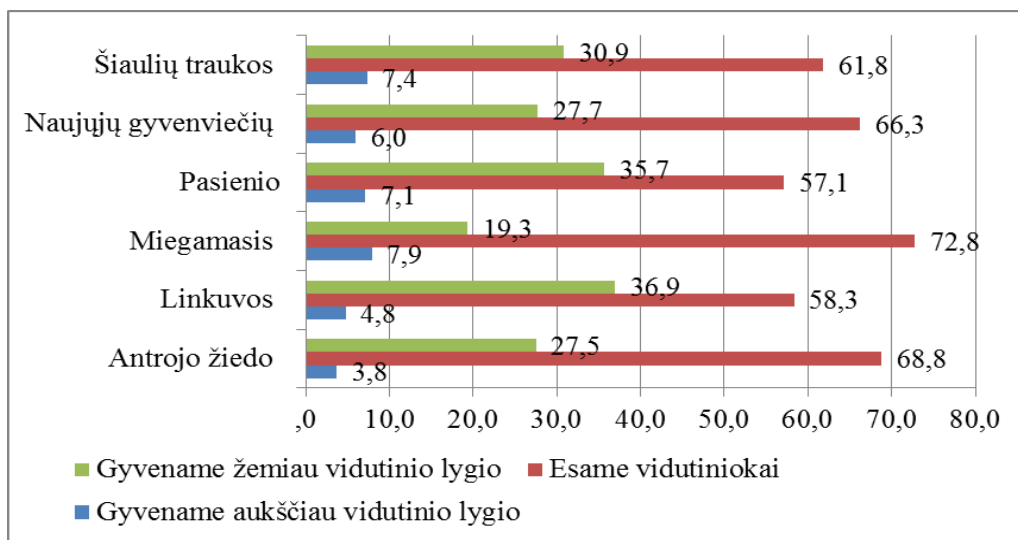
Įvertinti gyventojų materialinę padėtį padeda toks statistinis rodiklis, kaip jų gaunamos pajamos, vidutiniškai tenkančios vienam šeimos nariui per mėnesį. Tačiau taip pat labai įdomu, kaip patys apklaustieji vertina savo gyvenimo kokybę. Ženkliai skiriasi supratimas, koks pajamų kiekis, tenkantis vienam gyventojui, yra pakankamas, kokiomis paslaugomis būtina naudotis ir kokius poreikius patenkinti. Apsiribojome tik pačiu bendriausiu gyvenimo kokybės įvertinimu, pasinaudodami klasikine trijų balų sistema, kai patys respondentai save priskiria kuriai nors socialinės stratifikacijos grupei.

18 lentelė

Kaimo gyventojų materialinė padėtis pagal vidutines pajamas ir gyvenimo kokybę

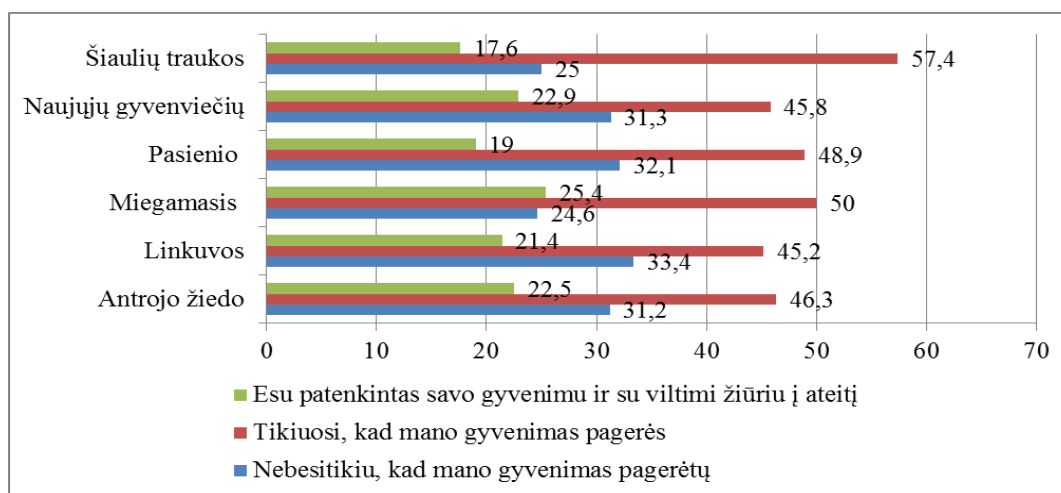
	Iki 400 Lt	401-600 Lt	601-800 Lt	801-1000 Lt	Daugiau kaip 1000 Lt	Viso, vnt	Viso proc.
Gyvename aukščiau vidutinio lygio	7	5	1	4	10	27	5,6
Esame vidutiniškai	80	98	75	53	27	333	68,7
Gyvename žemiau vidutinio lygio	43	37	29	11	5	125	25,8
Iš viso, vnt.	130	140	105	68	42	485	100,0
Iš viso, proc.	26,8	28,9	21,6	14	8,7	-	100,0

Kaip matome iš 18 lentelės ir 9 paveikslo, 77,3 proc. apklaustųjų pajamos yra nuo mažiau nei 400 Lt iki 800 Lt. Daugiausiai respondentų mano, jog yra vidutiniškai (68,7 proc.). Taip teigiančių respondentų skaičius pasiskirstė beveik po lygiai visuose regionuose. Tik 5,6 proc. teigė, kad gyvena aukščiau vidutinio lygio. Tokie respondentai daugiausiai gyvena *Miegamajame* mikroregione. Žemiau vidutinio lygio gyvena 25,8 proc. apklaustųjų, daugiausia *Linkuvos* mikroregione.

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenimo sąlygas mikroregionuose, proc.

Respondentų taip pat buvo paprašyta įvertinti savo gyvenimo perspektyvas. Gerai žinoma, kad nuo individo nusiteikimo labai priklauso ne tik jo profesinis ir visuomeninis aktyvumas, bet ir santykiai su aplinkiniais.

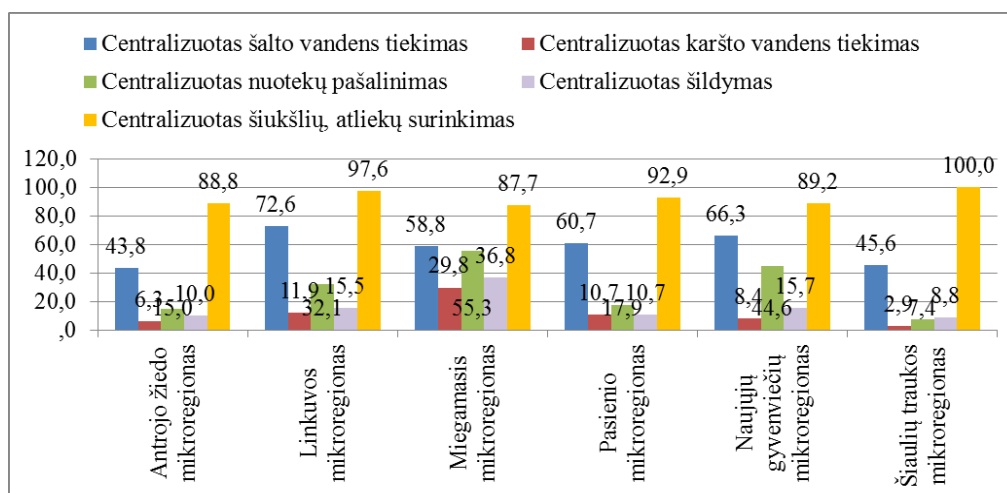

10 pav. Gyvenimo perspektyvų vertinimas mikroregionuose, proc.

70,4 proc. apklaustųjų teigiamai vertina gyvenimo perspektyvas, 21,5 proc. yra patenkinti savo gyvenimu ir su viltimi žiūri į ateitį, 48,9 proc. tikisi, kad gyvenimas pagerės. Likusieji 29,6 proc.

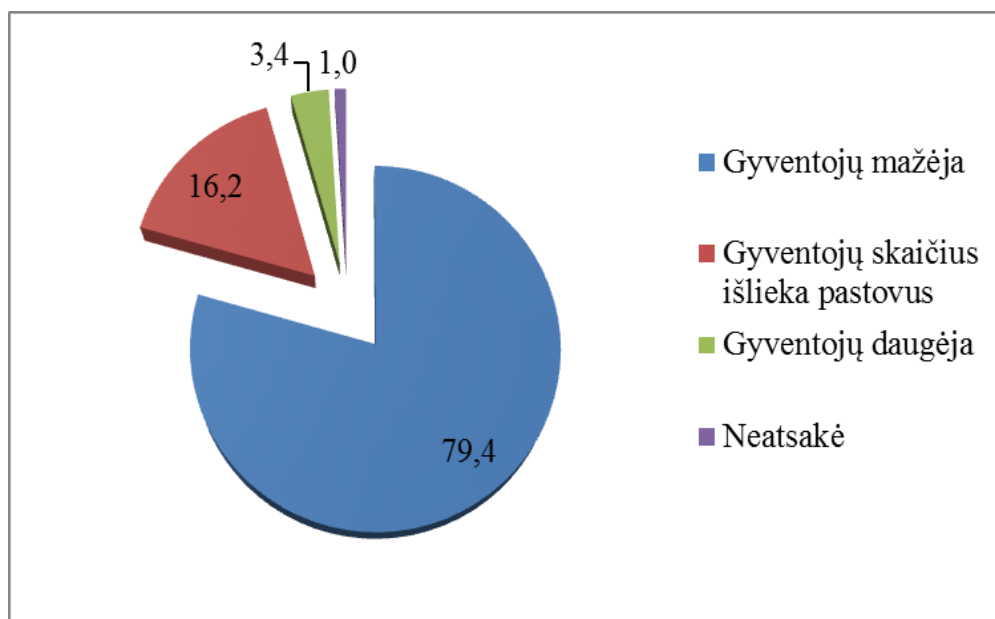
gyventojų nebesitiki, kad jų gyvenimas pagerės. Optimistiškiausi yra *Miegamojo ir Šiaulių traukos* mikroregionų gyventojai. Tuo tarpu *Linkuvos* mikroregiono gyventojai prasčiausiai vertina gyvenimo perspektyvas.

Respondentai atsakė į klausimus apie jiems tiekiamas komunalines paslaugas (žr. 11 pav.). Nustatyta, kad visuose mikroregionuose yra centralizuotas šiukšlių (atliekų) surinkimas: beveik 93 proc. respondentų teigė turintys šią paslaugą. 86 proc. respondentų nurodė, kad neturi centralizuoto karšto vandens tiekimo. Didžiausios centralizuoto karšto vandens tiekimo galimybės yra *Miegamajame* mikroregione (29,8 proc.), mažiausios - *Šiaulių traukos* mikroregione (2,9 proc.). Mažas respondentų skaičius turi centralizuotą šildymą – tik 21 proc. apklaustųjų. *Miegamajame* mikroregione šia paslauga naudojasi 36,8 proc., o *Šiaulių traukos* mikroregione - 8,8 proc. Centralizuotą nuotekų pašalinimą turi 35,3 proc. apklaustųjų. Daugiausia respondentų šia paslauga gali naudotis gyvenantys *Miegamajame* mikroregione (55,3 proc). mažiausiai - *Šiaulių traukos* mikroregione (7,4 proc.). Centralizuoto šalto vandens tiekimo paslauga naudojasi 58,8 proc. apklaustųjų. Ši paslauga panašiai prieinama visuose mikroregionuose. Taigi, daugiausiai centralizuotos komunalinės paslaugos tiekiamos yra *Miegamajame* mikroregione, mažiausiai - *Šiaulių traukos* mikroregione. Tik reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nemaža dalis nuosavų namų, esančių kaimo vietovėse, savininkų yra įsirengę individualius vandens tiekimo ir šildymo įrenginius, todėl centralizuotos šių rūšių paslaugos jiems ir nėra reikalingos. Individualių vandens tiekimo ir šildymo sistemų naudojimas dažniausiai yra žymiai pigesnis, negu centralizuotų. Jei šios sistemos yra modernios, tai jos yra ir kokybiškesnės bei ekologiškesnės. Pavyzdžiui, kai kurių namų savininkai yra įsirengę geoterminio šildymo įrangą arba pasistatę centrinio šildymo katilus, naudojančius biokuro briketus. Vanduo tokiose sodybose dažniausiai tiekiamas iš individualių artezinių gręžinių. Tačiau yra ir priešingų pavyzdžių, kai gyventojai dėl lėšų stokos arba dėl įprastų elgsenos modelių naudojasi labai primityvia vandens tiekimo ir šildymo įranga.

11 pav. Respondentų galimybė naudotis komunalinėmis paslaugomis mikroregionuose, proc.

Vertindami gyvenviečių perspektyvas daugelis apklaustųjų nėra nusiteikę optimistiškai. Beveik keturi penktadaliai (79,4 proc.) apklaustųjų teigia, kad jų gyvenvietės tuštėja. Tik maža dalelė apklaustųjų (3,4 proc.) pažymėjo, kad jų gyvenamojoje vietovėje daugėja gyventojų.

12 pav. Respondentų pasiskirstymas į klausimą pagal gyventojų skaičiaus kitimą, proc.

Nelabai guodžiantys yra respondentų atsakymai į klausimą, kurio amžiaus gyventojai sudaro daugumą, o kurios amžiaus grupės yra mažėjančios. Beveik 57 proc. apklaustųjų nurodė, kad jaunimo trūksta. Mažiausiai jaunimo yra *Šiaulių traukos* mikroregione, daugiausiai *Miegamajame* mikroregione. Daugiausiai *Linkuvos* mikroregiono respondentų pažymėjo, kad šis mikroregionas yra senstantis ir ištuštėjantis.

19 lentelė

Gyventojai sudarantys daugumą mikroregionuose, proc.

Mikroregiono pavadinimas	Vietos bendruomenių tarybų narių apklausa			Kaimo gyventojų apklausa		
	Vyresnio amžiaus	Vidurinio amžiaus (30- 50 m.)	Jauni žmonės	Įvairaus amžiaus, yra pakankamai jaunimo	Įvairaus amžiaus, bet jaunimo trūksta	Daugėja tik senyvo amžiaus žmonių
Antrojo žiedo	37,9	62,1	0,0	23,8	58,8	33,3
Linkuvos	61,4	38,6	0,0	14,3	52,4	33,3
Miegamasis	37,8	62,2	0,0	33,3	57,9	8,8
Pasienio	54,3	45,7	0,0	10,7	57,1	32,1
Naujų gyvenviečių	20,0	80,0	0,0	18,1	54,2	27,7
Šiaulių traukos	78,1	21,9	0,0	4,4	69,1	26,5
Iš viso, proc.	45,4	54,6	0	22,1	56,9	21

Vietos bendruomenių tarybų nariai nurodė, kad gyventojų daugumą sudaro vyresnio arba vidurinio amžiaus gyventojai. Labiausiai „pasenęs“ yra *Šiaulių traukos* mikroregionas, o daugiausiai jaunimo turintis yra *Miegamasis* mikroregionas.

Taip pat labai svarbus rodiklis yra darbingų gyventojų skaičius. Respondentai mano, jog darbingų gyventojų skaičius beveik nesikeičia (42,6 proc.) arba mažėja (53,5 proc.).

20 lentelė

Darbingų gyventojų skaičiaus kitimas mikroregionuose, proc.

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Iš viso:
Mažėja	56,3	54,8	28,1	67,9	50,6	63,2	53,5
Beveik nesikeičia	42,5	39,2	65,8	30,4	42,2	35,3	42,6
Daugėja	1,2	6,0	6,1	1,7	7,2	1,5	3,9
Iš viso, proc.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Daugiausiai respondentų mano, jog darbingų gyventojų skaičius didėja *Naujų gyvenviečių* mikroregione ir beveik nemažėja *Miegamajame* mikroregione.

Gyventojų skaičiaus pokyčius, o ypač jaunimo mažėjimą labiausiai lemia darbo vietų stoka. Naujos darbo vietos gali atsirasti tik tokiose vietovėse, kuriose ūkinė veikla stiprėja.

21 lentelė

Ūkinės veiklos būklė mikroregionuose, proc.

Mikroregiono pavadinimas	Kaimo gyventojų apklausa			Vietos bendruomenių tarybų narių apklausa		
	Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos	Ūkinė veikla pastovi	Ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja	Ūkinė veikla silpsta	Ūkinė veikla beveik nesikeičia	Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos
Antrojo žiedo	8,8	52,5	38,8	31,0	65,5	3,4
Linkuvos	1,2	60,7	38,1	20,5	77,3	2,3
Miegamasis	2,6	49,1	48,2	37,8	59,5	2,7
Pasienio	3,6	42,9	53,6	45,7	51,4	2,9
Patrauklus gyvenamąja vietoje	3,6	62,7	33,7	23,3	70,0	6,7
Šiaulių priemiestinis	2,9	60,3	36,8	31,3	68,8	0,0
Iš viso, proc.	3,8	54,7	41,5	31,6	65,4	3,0

60,05 proc. apklaustųjų savo gyvenviečių ūkinę veiklą įvertino kaip pastovią, o 36,5 proc. nurodė, kad ši veikla silpsta ir darbo vietų skaičius mažėja. Tyrimas atskleidė, kad rajone yra tik kelios gyvenvietės, kuriose steigiamos naujos įmonės ir daugėja darbo vietų. Respondentai nurodė,

kad stiprėjantys ūkinės veiklos židiniai yra *Antrojo žiedo* mikroregione ir *Naujų gyvenviečių* mikroregione. Labiausiai ūkinė veikla, kaip bebūtų keista, silpsta *Pasienio* mikroregione, todėl čia yra didžiausias bedarbių skaičius. Įdomus sutapimas, kad labiausiai sąstingis yra apėmęs pasienio gyvenvietes ir Rokiškio rajone (žr. www.rokiskiovg.lt).

Tyrimai atlikti Pakruojo rajone parodė, jog tik nedaugelis kaimo gyventojų dirba didesnius žemės plotus. Didžioji dalis (68,1 proc.) apklaustųjų visai neturi nuosavos žemės arba ta nuosavybė apsiriboja tik sodybiniu, ne didesniu kaip 15 arų sklypu.

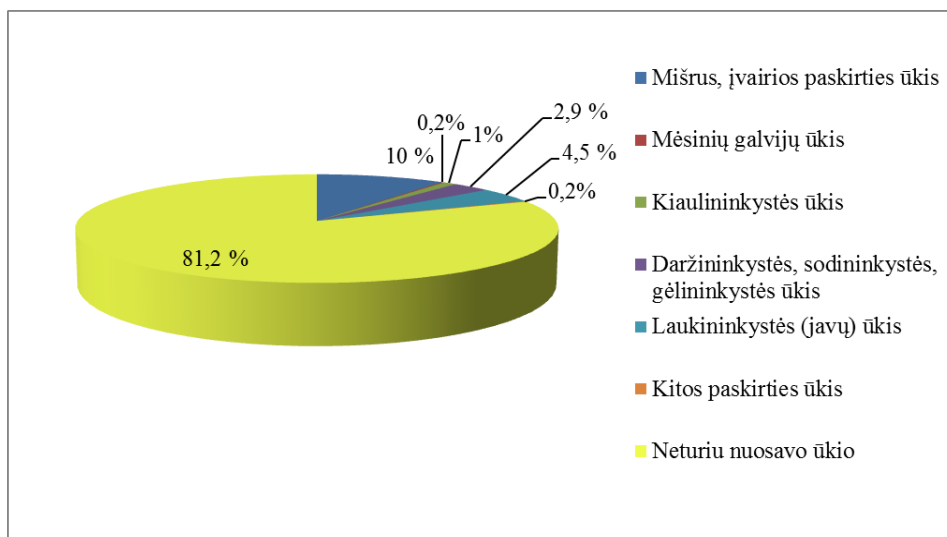
22 lentelė

Respondentų turimos nuosavos žemės dydis pagal mikroregionus, proc.

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Iš viso:
Nuosavos žemės visai neturi	23,8	21,4	43,0	21,4	37,3	25,0	53,5
Tik sodybinį plotą (iki 15 arų aplink namą)	18,8	15,5	24,6	10,7	19,3	19,1	14,6
Mažiau kaip 1 ha	2,5	2,4	5,3	5,4	2,4	1,5	2,1
1 ha	5,0	1,2	6,1	3,6	6,0	1,5	3,1
2-3 ha	25,0	41,7	14,9	23,2	20,5	19,1	15,3
4-10 ha	6,3	10,7	2,6	10,7	6,0	11,8	4,4
11-20 ha	8,8	1,2	3,5	7,1	7,2	8,8	3,6
21-50 ha	8,8	4,8	0,0	16,1	1,2	5,9	2,3
51-100 ha	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	5,9	0,7
101-200 ha	0,0	1,2	0,0	1,8	0,0	1,5	0,3
Iš viso, proc.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

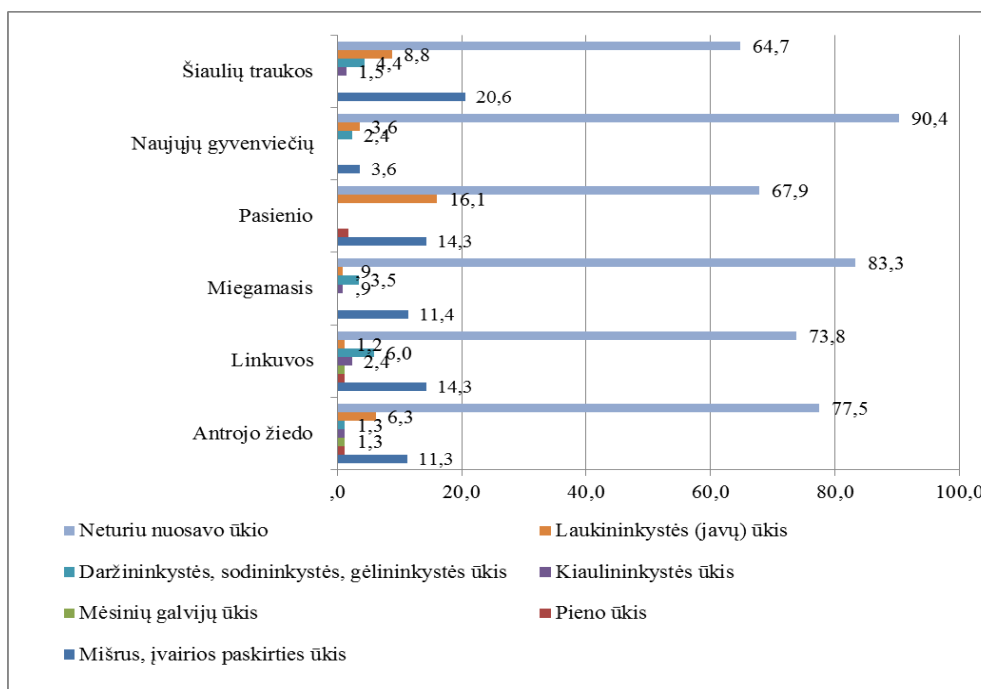
Nuosavos žemės dažniausiai neturi *Miegamojo* mikroregiono respondentai (43 proc.). 14,6 proc. visų apklaustųjų atsakė, kad turi tik sodybinį plotą aplink namą, o 22,1 proc. turi 2-3 ha žemės. Tokį nuosavos žemės plotą turinčių respondentų skaičius mikroregionuose pasiskirstė panašiai. Didesnių kaip 10 ha ploto ūkių savininkai sudarė vos 10 proc. 5 valdo didesnę nei 50 ha ūkį ir tik 2 didesni nei 100 ha..

Respondentų pasiskirstymas, atsakant į klausimą, ar jie ūkininkauja ir kokį ūkininkavimo būdą yra pasirinkę, pavaizduotas 13 pav.

13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal ūkininkavimo būdą, proc.

81,2 proc. respondentų neturi nuosavo ūkio. Ūkininkai dažniausiai turi mišrios paskirties arba laukininkystės (javų) ūkius. Tyrimas parodė, kad dauguma ūkių yra nespecializuoti.

14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal ūkininkavimo būdą mikroregionuose, proc.

Kaip jau minėta, *Pasienio* mikroregione yra daugiausiai ūkininkų. Nustatyta, kad šiame mikroregione vyrauja laukininkystės ūkiai. Mišrios paskirties ūkiu daugiausiai užsiima *Šiaulių traukos* mikroregiono ūkininkai. Mažiausiai užsiimančių žemdirbystė yra *Naujųjų gyvenviečių* mikroregione (9,6 proc.) Labiausiai šių ūkių veiklos plėtrą stabdo akivaizdžiai nepakankamas dėmesys smulkaus agrarinio verslo plėtrai kaimiškose vietovėse. Apie tai, kad priemiestinėse vietovėse galėtų sėkmingai veikti specializuoti (daržininkystės, gėlininkystės ir sodininkystės ir

pan.) ūkiai, kol kas nėra galvojama. Todėl ar reikia stebėtis, kad net tokių kaimiškujų rajonų, kaip Pakruojo parduotuvėse, matome net iš kitų valstybių atvežtas daržoves ir vaisius, mėsos ir pieno produktus.

Siekiant atskleisti Pakruojo rajono mikroregionų ekonominės plėtros ir gyvenimo kokybės gerinimo galimybes, respondentų buvo prašoma įvertinti, kurias įmones čia tikslinga įkurti. Apklausa parodė, kad šis klausimas daugumai respondentų buvo visiškai netikėtas. Gyventojai (ne tik kaime) yra pripratę, kad tokius klausimus sprendžiant, visuomenės nuomonės neklausama. Nors respondentai pripažino, kad didžiausia visų svarstomų mikrorajonų problema – nedarbas, tačiau kokios įmonės galėtų būti kuriamos, negalėjo atsakyti. Paradoksalu, kad nemaža dalis respondentų apskritai pasisakė prieš bet kurių naujų įmonių steigimą. Daugiau kaip 50 proc. nepritarė tam, kad galima įkurti amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centrus, stalių dirbtuves, statybos ir butų remonto darbų įmones, siuvyklos ir kt., nors kaip tik tokių įmonių steigimas nereikalauja didelių investicijų, tačiau leidžia sukurti daug darbo vietų vietos gyventojams.

Apklaustieji neigiamai vertino pasiūlymą kurti privačius vaikų darželius, privačias mokyklas ir net žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmones. Daugiausiai dėmesio sulaukė siūlymas plėsti kirpyklų ir pirčių tinklą, nors labai abejotina, ar tokios paslaugos yra, kaip sakoma, „pirmo būtinumo“. *Antrojo žiedo* ir *Šiaulių traukos* mikroregionuose respondentai kaip labiausiai pageidautinas pažymėjo kirpyklos paslaugas. Šiam pasiūlymui pritarė beveik 56 proc. apklaustųjų. Tuo tarpu *Miegamajame* mikrorajone dauguma šią paslaugą pažymėjo kaip esančią. *Linkuvos* ir *Miegamajame* mikroregionuose pritarė pasiūlymui steigti besimokančio jaunimo (vaikų ir paauglių) papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centrą. *Pasienio* mikroregiono daugiau kaip 53 proc. apklaustųjų teigiamai įvertino pasiūlymą steigti žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuves, nes tarp jų nemažą dalį sudarė ūkininkai, gaunantys pajamas iš nuosavo agrarinio verslo. *Naujų gyvenviečių* mikroregione, respondentų nuomone, tikslinga įkurti pirtį (68,7 proc.). (Išsamius tyrimo rezultatus žr. 9 priede).

Vietos bendruomenių aktyvistų buvo klausama, kurių veiklos sričių būtina imtis nedelsiant, o kurios nėra svarbios gyvenvietėms. Siekiant sumažinti duomenų kiekį, 23 lentelėje pateiktas bendras atsakymų variantų - „labai svarbu, būtina imtis nedelsiant“ ir „šios veiklos bus galima imtis vėliau“ pasiskirstymas, kuris parodo kurias svarbiausias veiklos sritis apskritai reikia tvarkyti, o kurios nėra tokios svarbios. (Išsamius tyrimo rezultatus žr. 10 priedas).

23 lentelė

Veiklos sričių svarba pagal mikroregionus, proc.

	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Antrojo žiedo
Gyvenvietės aplinkos sutvarkymas ir pagražinimas	64,0	81,0	86,0	67,0	69,0	91,0

Naujų sporto ir laisvalaikio centrų kūrimas	72,0	70,0	71,0	87,0	78,0	67,0
Tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklos plėtra	80,0	62,0	74,0	80,0	75,0	69,0
Vandentiekio ir kanalizacijos sistemų tvarkymas	84,0	70,0	100,0	83,0	88,0	97,0
Naujų sveikatos apsaugos įstaigų (reabilitacinių centrų, sanatorijų, polisinių ir kt.) kūrimas	43,0	24,0	34,0	43,0	34,0	45,0
Esamų pramonės, buitinio aptarnavimo, statybos įmonių plėtra	27,0	35,0	31,0	60,0	34,0	18,0
Naujų prekybos (turgaviečių, parduotuvių) ir viešojo maitinimo įmonių kūrimas	55,0	43,0	40,0	47,0	28,0	38,0

Svarbiausios sritys, už kurias pasisakė daugiau nei 70 proc. apklaustųjų, yra: vandentiekio ir kanalizacijos sistemų tvarkymas, gyvenviečių aplinkos tvarkymas, naujų sporto ir laisvalaikio centrų kūrimas, tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklos plėtra. Daugiau nei 60 proc. apklaustųjų mano, kad jų gyvenvietėse nebūtina kurti naujas prekybos ir viešojo maitinimo įmones, sveikatos apsaugos įstaigas, reabilitacijos ir poilsio centrus. Labai maža pasisakančių už tai, kad būtų plečiamos arba kuriamos naujos pramonės, buitinio aptarnavimo ir statybos įmonės.

Linkuvos mikroregionas išsiskiria tuo, kad 80 proc. apklaustųjų pasisakė už veikiančių kultūros įstaigų stiprinimą. *Pasienio* mikroregiono visi respondentai (100 proc.) vienareikšmiškai pasisakė už vandentiekio ir kanalizacijos sistemų tvarkymą. Jų nuomone šiam mikroregionui yra aktualus naujų sodininkystės ir gėlininkystės ūkių kūrimas. *Antrojo žiedo* mikroregiono gyventojai siūlo stiprinti sveikatos apsaugos įstaigas.

Apklaustieji nurodė, kuriomis iš minėtų veiklos sričių jau užsiima bendruomenė ir kurių labiausiai reikėtų imtis ateityje. Daugelis bendruomenių teigė tvarkančios ir gražinančios savo gyvenviečių aplinką. *Antrojo žiedo*, *Šiaulių traukos* ir *Miegamojo* mikroregiono bendruomenių atstovai siūlė kurti naujus sporto ir laisvalaikio centrus. *Pasienio* mikroregione siūloma plėtoti vaistažolių ir kitų vaistinės paskirties augalų auginimą, o *Linkuvos* mikroregione pageidaujama atgaivinti ir plėtoti senuosius amatus (kalvių, stalių baldžių, dailidžių, akmenškaldžių, vežimų gamintojų ir pan.) bei tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklą. (Išsamius tyrimo rezultatus žr. 20 priedas).

Tyrimas parodė, kad apklaustiesiems labiausiai rūpi pagerinti socialines ir kultūrines paslaugas. Kaip žinoma, kokybiškas tokių paslaugų tenkinimas turi didelę įtaką gyvenvietės patrauklumui. Iš gyvenviečių, kuriose nebelyka mokyklų, vaikų darželių, sveikatos priežiūros ir kultūros centrų, masiškai išsikelia jaunos šeimos. Tokios vietovės tampa nebeatrauklios potencialiems

investuotojams. Todėl kaimo gyventojų buvo paprašyta įvardinti, kurios įmonės bei įstaigos, teikiančios šias paslaugas dar veikia jų gyvenvietėse.

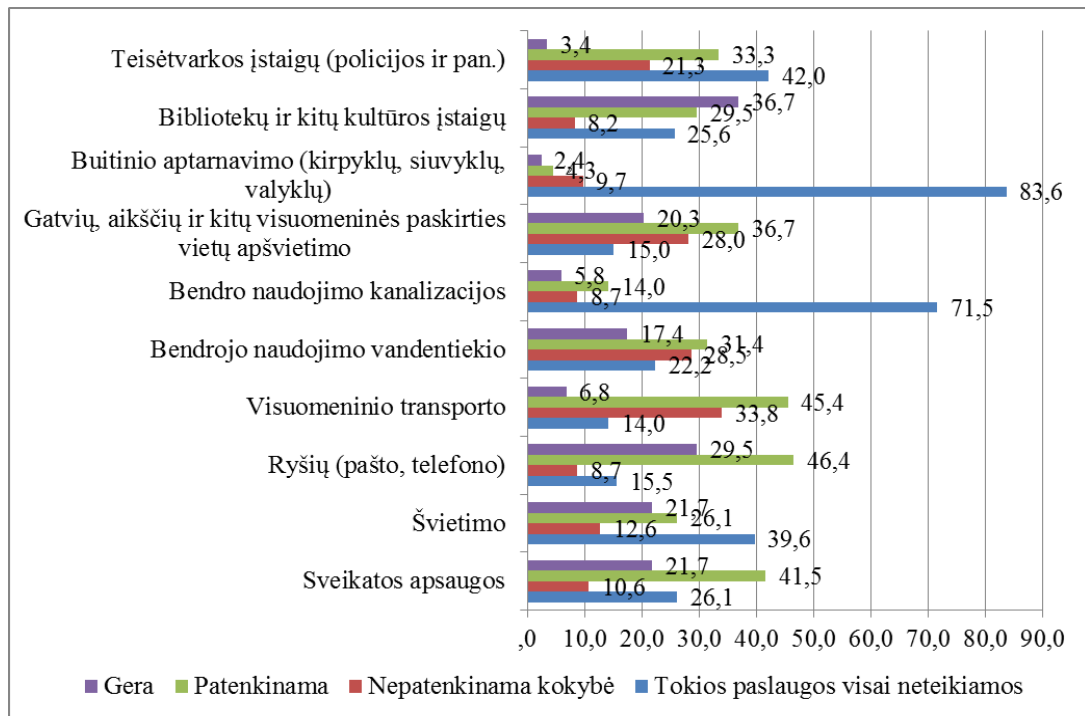
24 lentelė

Socialinių paslaugų įmonės ar įstaigos esančios mikroregionuose, proc.

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Iš viso:
Sveikatos priežiūros punktas	67,5	98,8	49,1	67,9	73,5	61,8	69,8
Bendruomenės centras, parapijos namai	66,3	92,9	36,8	64,3	83,1	64,7	68,0
Biblioteka	13,8	97,6	28,1	75,0	88,0	64,7	61,2
Stadionas	1,3	92,9	37,7	78,6	73,5	55,9	56,6
Paštas	78,8	40,5	25,4	25,0	72,3	63,2	50,9
Kultūros centras (namai)	1,3	75,0	14,9	48,2	83,1	45,6	44,7
Sporto centras (klubas, salė)	33,8	32,1	20,2	42,9	69,9	27,9	37,8
Vaikų darželis	33,8	15,5	38,6	17,9	71,1	2,9	30,0
Pagrindinė (dešimtmetė) mokykla	0,0	35,7	27,2	28,6	41,0	26,5	26,5
Pradinė mokykla	1,3	13,1	18,4	19,6	41,0	13,2	17,8
Pilna vidurinė mokykla arba gimnazija	0,0	17,9	13,2	12,5	37,3	25,0	17,6
Kirpykla	1,3	17,9	15,8	16,1	48,2	0,0	16,5
Vietinė turgavietė	8,8	19,0	16,7	14,3	10,8	22,1	15,3
Pagrindinė (aštuonmetė) mokykla	15,0	9,5	9,6	26,8	15,7	4,4	13,5
Kino teatras	32,5	2,4	0,9	1,8	2,4	0,0	6,7
Pirtis	0,0	1,2	10,5	1,8	6,0	7,4	4,5

Kaip matome iš 24 lentelėje pateiktų duomenų, pagrindinės socialinės įstaigos daugiausiai esančios įvairiuose mikroregionuose, yra sveikatos priežiūros punktas, bendruomenės centras, biblioteka, stadionas, kultūros centras. Apklausos duomenys patvirtino, kad labai daug kur uždaromi vaikų darželiai ir mokyklos, nėra kino teatro, pirties. Daugiausiai mokyklų ir vaikų darželių yra *Naujųjų gyvenviečių* mikroregione. Šis ir *Linkuvos* mikroregionai turi didžiausią socialinių paslaugų pasiūlą.

Vietos bendruomenių tarybų narių taip pat buvo paprašyta įvertinti socialinių paslaugų kokybę. Kaip matome iš 15 paveikslo, buitinio aptarnavimo ir bendro naudojimo kanalizacijos paslaugos yra beveik niekur neteikiamos. Geriausiai teikiamos ryšių (pašto, telefono) bei bibliotekų paslaugos. Daug respondentų yra nepatenkinti gatvių, aikščių ir kitų visuomenės paskirties vietų apšvietimu bei visuomeninio transporto paslaugomis. Rezultatų pasiskirstymas pagal mikroregionus pateiktas 16 priede.

15 pav. Socialinių paslaugų kokybė, proc.

Respondentai įvertino, kurias iš veiklos sričių reikia spręsti neatidėliojant. Tyrimo rezultatai pavaizduoti 25 lentelėje.

25 lentelė

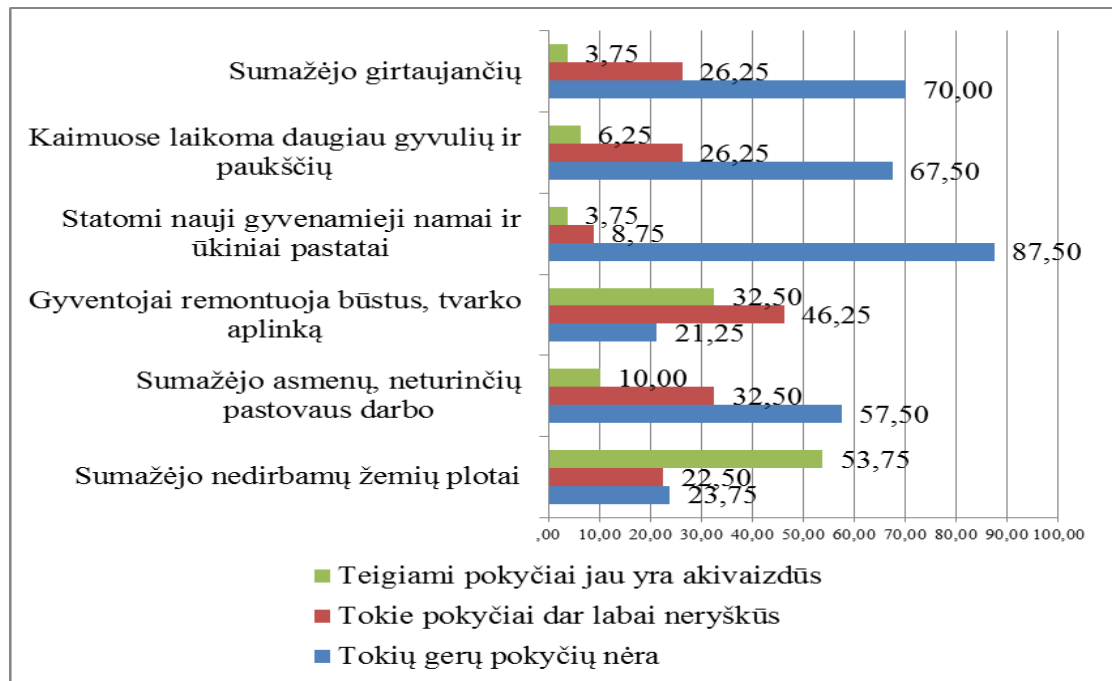
Probleminės sritys mikroregionuose, proc.

	Naujųjų gyvenviečių	Linkuvos	Antrojo žiedo	Šiaulių traukos	Miegamasis	Pasienio	Iš viso:
Sveikatos apsaugos	16,7	25,0	10,3	25,0	16,2	20,0	18,9
Švietimo	0,0	15,9	17,2	3,1	2,7	5,7	7,4
Ryšių (pašto, telefono)	0,0	4,5	3,4	3,1	5,4	8,6	4,2
Visuomeninio transporto	6,7	34,1	13,8	12,5	13,5	28,6	18,2
Bendrojo naudojimo vandentiekio	56,7	29,5	13,8	25,0	18,9	42,9	31,1
Bendrojo naudojimo kanalizacijos	50,0	29,5	34,5	50,0	43,2	22,9	38,4
Gatvių, aikščių ir kitų visuomeninės paskirties vietų apšvietimo	20,0	43,2	34,5	34,4	27,0	8,6	27,9
Buitinio aptarnavimo	43,3	38,6	20,7	21,9	18,9	28,6	28,7
Bibliotekų ir kitų kultūros įstaigų	10,0	4,5	6,9	15,6	2,7	8,6	8,1
Teisėtvarkos įstaigų	13,3	4,5	20,7	21,9	5,4	22,9	14,8

Daugiausiai respondentų teigė, kad reikia spręsti bendro naudojimo kanalizacijos ir vandentiekio problemas. Bendrojo naudojimo vandentiekio tvarkymas aktualiausias *Naujųjų gyvenviečių ir Pasienio* mikroregionams, bendrojo naudojimo kanalizacijos paslaugos - *Antrojo žiedo, Šiaulių*

traukos ir Miegamajam mikroregionams, gatvių, aikščių ir kitų visuomeninės paskirties vietų apšvietimo tvarkymas svarbiausias *Linkuvos ir Antrojo žiedo* mikroregionams. Daugiau nei 80 proc. vietos bendruomenių tarybų narių pareiškė, kad labai reikia remontuoti vietinius kelius.

Respondentų buvo klausiami apie jų pastebėtus teigiamus pokyčius ir didžiausias gyvenviečių problemas.

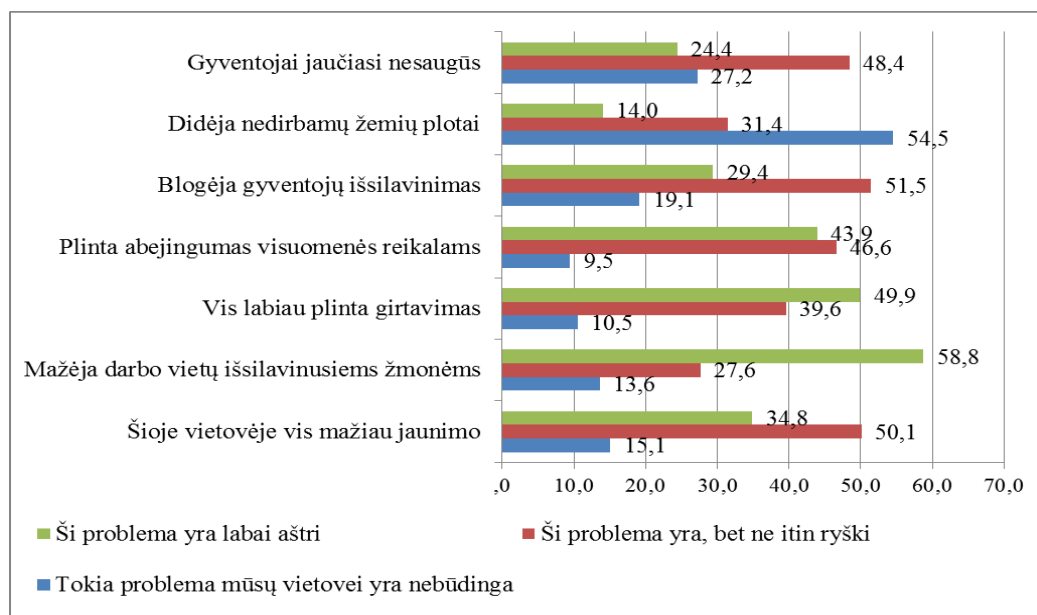

16 pav. Respondentų nuomonė apie teigiamus pokyčius Pakruojo rajone, proc.

Dauguma respondentų nurodė, kad mažėja nedirbamų žemių plotas (53,75 proc.), o gyventojai remontuoja būstus, tvarkosi sodybas (32,5 proc.). Tačiau jie nesutinka su teiginiais, kad kaimuose mažėja girtavimas, statomi nauji gyvenamieji namai ir ūkiniai pastatai arba kad gyventojai būtų pradėję plėtoti tokią įprastą ir daugiausiai pajamų duodančią veiklą, kaip gyvulininkystė. Labiausiai apie išplitusį girtavimą pažymėjo *Šiaulių traukos* mikroregiono gyventojai (76,5 proc.) Apie naujų gyvenamųjų namų ir ūkinių pastatų statybą nurodė *Antrojo žiedo* mikroregiono gyventojai, o labiausiai su šiuo teiginiu nesutiko apklaustieji iš *Šiaulių traukos* mikroregiono (91,2 proc.) Respondentai nurodė, kad labiausiai savo būstus remontuoja ir sodybų aplinką tvarko *Miegamojo* mikroregiono gyventojai, o mažiausiai jaučia šiuos pokyčius *Pasienio* mikroregionas. Šis tyrimas atskleidė, kad *Miegamasis* ir *Naujųjų gyvenviečių* mikroregionas pasižymi gerėjančia sociokultūrine aplinka, tačiau ekonominės veiklos stiprinimo čia nematyti.

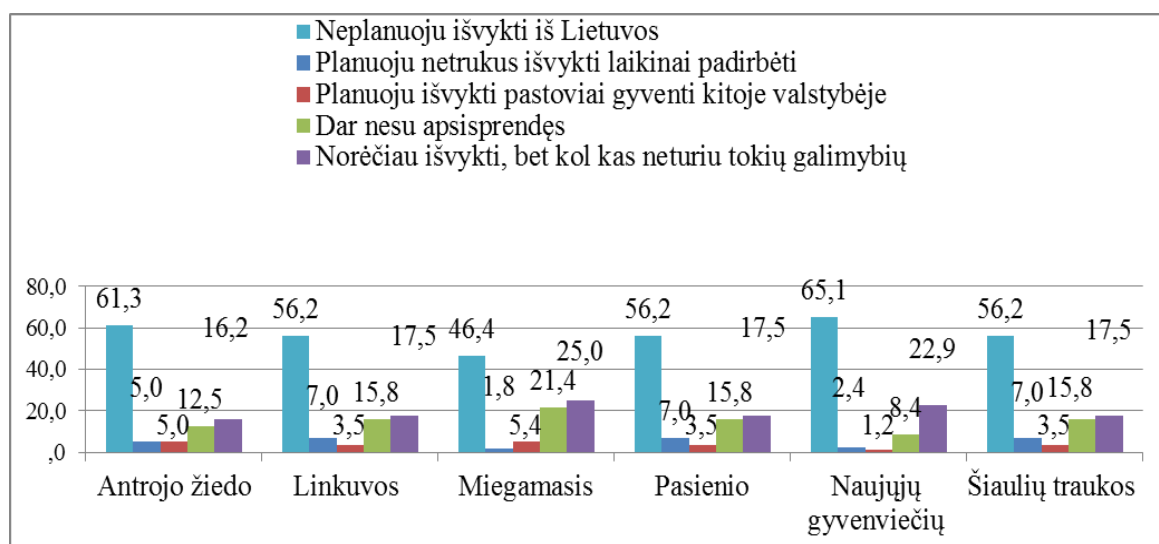
Minėdami aštriausias kaimo gyvenviečių problemas respondentai išskyrė darbo vietų mažėjimą išsilavinusiems žmonėms ir išplitusį girtavimą, kuris sąlygoja nevalyvumą ir abejingumą viskam, kas vyksta aplink. Tokie atsakymai paaiškina, kodėl mažėja ūkininkaujančių asmenų. Juk kam dirbti, jei gali užsiregistruoti Darbo biržoje ir „vegetuoti“, gaunant pašalpą

Jaunimo mažėjimo problema labiausiai jaučiama *Šiaulių traukos* mikroregione, o abejingumas visuomenės reikalams – *Pasienio* mikroregione. Šiuose mikroregionuose respondentai kaip labai skaudžią problemą išskyrė didėjančią nedarbą.

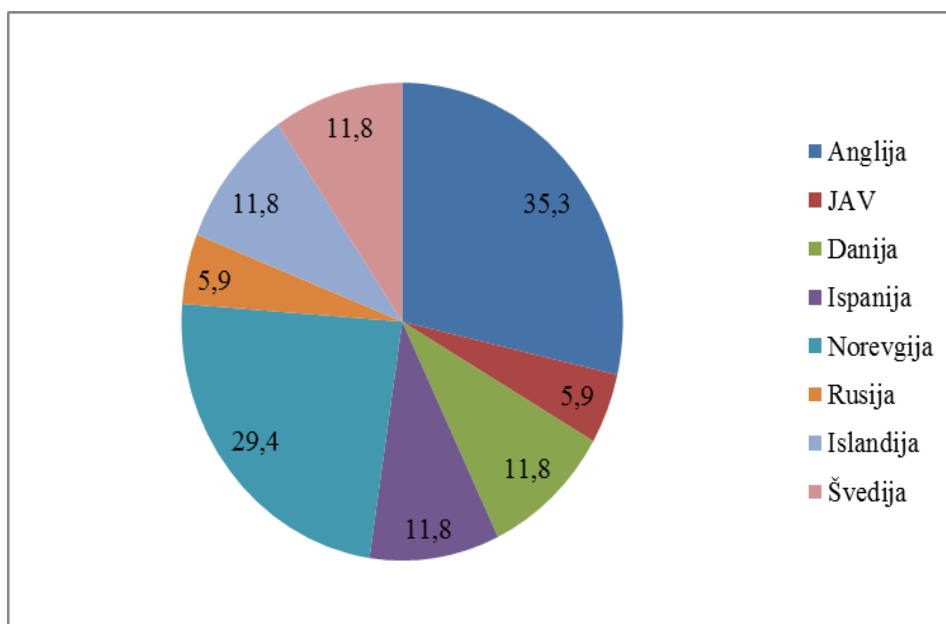
17 pav. Respondentų nuomonė apie didžiausias Pakruojo rajono problemas, proc.

Didžiausia problema yra nepakankamas užimtumas. Gana daug bedarbių yra *Pasienio* ir *Šiaulių traukos* mikroregionuose, o mažiausiai – *Naujųjų gyvenviečių* ir *Miegamajame* mikroregionuose. Nedarbo prognozės taip pat yra aukštos: 60,4 proc. apklaustųjų teigė, kad bedarbių skaičius mažai kinta, o 39,1 proc. respondentų mano, kad jis net didėja. Beveik 35 proc. respondentų pažymėjo, kad jų šeimose jau yra išvykusių dirbti į užsienį.

18 pav. Respondentai ketinantys emigruoti mikroregionuose, proc.

Didžioji dauguma respondentų, t.y. 67,2 proc. neketina išvykti iš Lietuvos. Tačiau apie emigraciją kaip ekonominių problemų sprendimo išeitį svarsto net 35,7 proc. respondentų. Daugiausiai ketinančių emigruoti yra *Miegamajame* mikroregione. Apie išvykimą laikinai ar pastoviai gyventi į kitą valstybę, daugiausia svarsto *Šiaulių traukos, Pasienio ir Antrojo žiedo* mikroregijų respondentai. Didesnioji dalis apklaustųjų ketina vykti į Angliją (35,3 proc.) ir Norvegiją (29,4 proc.). Taip pat matoma tendencija, kad į šalis, kur reikalingos vizos, t.y. JAV (5,9 proc.) ir Rusija (5,9 proc.), yra mažiausioji planuojančių vykti dalis.

19 pav. Valstybė į kurią respondentai ketina emigruoti, proc.

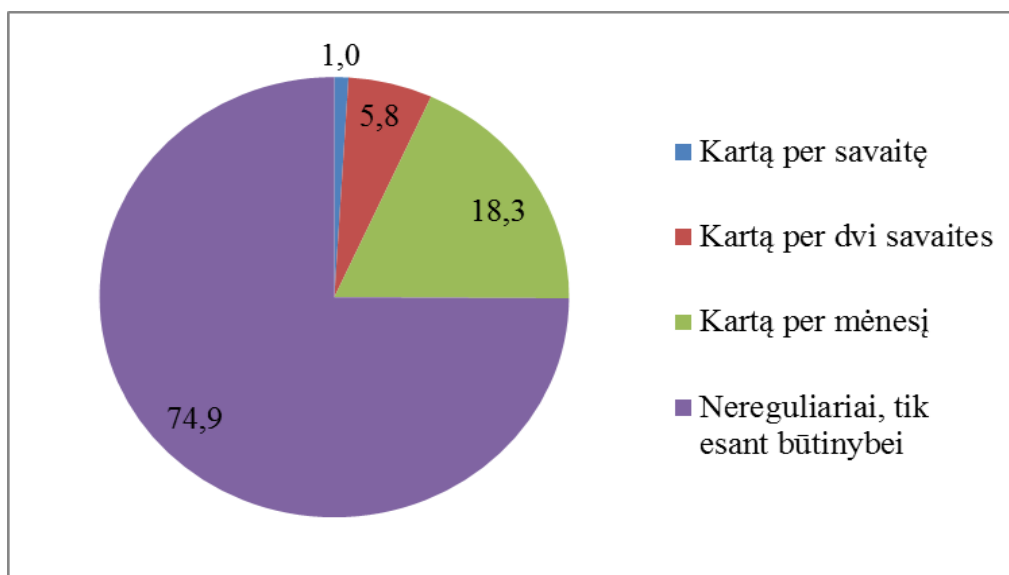
Tyrimas parodė, kad respondentų, ketinančių emigruoti, nurodytos pageidaujamos šalys sutampa su Lietuvos Statistikos departamento pateiktais duomenimis. Tokios valstybės, kaip Norvegija ir Anglija yra populiariausios ketinantiems išvykti iš Lietuvos.

Kokias ūkinės veiklos skatinimo galimybes rajono gyventojai mato savo gyvenvietėse? Kokius verslo plėtros kelius jie jau yra išbandę arba bando šiuo metu? Kokias įmones būtų galima įkurti? Tai klausimai, kurie kuo toliau tuo labiau turėtų rūpėti pačioms vietos bendruomenėms. Nuo atsakymų į šiuos klausimus priklauso šio rajono ekonomikos kilimas arba nuosmukis.

Į klausimą, ar rajono gyventojai planuoja imtis savarankiško verslo, 83,6 proc. respondentų atsakė neigiamai. Daugiausiai nesidominčių verslo plėtros galimybėmis buvo tarp respondentų, atstovaujančių *Šiaulių traukos* mikroregionui – net 90,6 proc. (žr. 12 priedas 1 pav.). Daugiausiai ketinančių užsiimti privačiu verslu yra *Pasienio ir Linkuvos* mikroregionuose. Atsakymai į šiuos klausimus verčia susimąstyti, ar mes jau tikrai įsisąmoninome, kad gyvename nebe planinėje, o rinkos visuomenėje, kad nuo mūsų pačių ekonominio aktyvumo labiausiai priklauso tiek atskiros šeimos, tiek ir visos valstybės gerovė. Vietos bendruomenių aktyvumas yra labai svarbus, kadangi

tik aktyvios ir stiprios bendruomenės gali generuoti naujas idėjas, atgaivinti senąsias (prieškario Lietuvos) ūkio tradicijas ir kultūrą, sugebėti pasinaudoti kitų bendruomenių ir net tarptautine gerąja patirtimi.

Bendruomenių tarybų narių paklausta, kaip dažnai bendruomenės nariai susirenka aptarti bendros veiklos rezultatus ir visuomeninėms problemoms spręsti.

20 pav. Susirinkimų dažnumas kaimo bendruomenėse, proc.

Beveik trys ketvirtadaliai apklaustųjų teigė, jog vietos bendruomenių nariai susirenka nereguliariai, tik esant būtinybei, o likusieji, kad ne rečiau kaip kartą per mėnesį. Paprašius įvertinti vietos bendruomenių aktyvumą, nemaža dalis gyventojų buvo linkę jų veiklą vertinti kaip patenkinamai aktyvią. Žymiai kritiškesni bendruomenių tarybų narių vertinimai.

26 lentelė

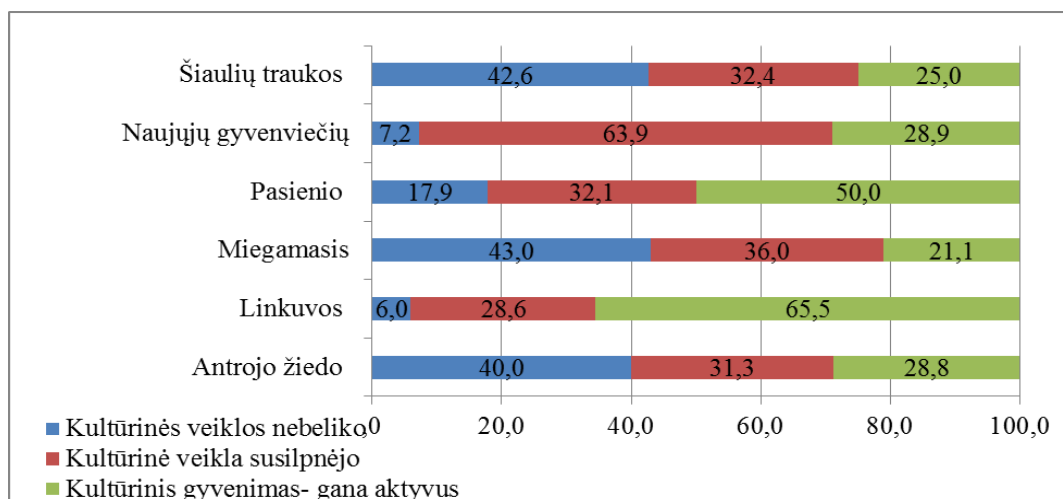
Mikroregionų bendruomenių veiklumas, proc.

Mikroregiono pavadinimas	Kaimo gyventojų apklausa			Vietos bendruomenės tarybų narių apklausa		
	Nėra vietos bendruomenės	Vietos bendruomenė neaktyvi	Veikia aktyvi vietos bendruomenė	Labai neaktyviai, tik paraginusi	Ne itin aktyviai, negausiai	Noriai, aktyviai
Antrojo žiedo	1,3	46,3	52,5	24,1	58,6	17,2
Linkuvos	0,0	16,7	83,3	38,6	61,4	0,0
Miegamasis	22,8	40,4	36,8	24,3	54,1	21,6
Pasienio	1,8	46,4	51,8	34,3	48,6	17,1
Naujųjų gyvenviečių	1,2	25,3	73,5	30,0	56,7	13,3
Šiaulių traukos	1,5	54,4	44,1	18,8	78,1	3,1
Viso	4,8	38,2	57,0	28,3	59,6	12,1

Beveik šeši iš dešimties apklaustųjų kaimo gyventojų teigė, kad jų vietos bendruomenė yra aktyvi, tačiau likusių vertinimas buvo neigiamas. Atsirado ir teigiančių, kad jokios vietos bendruomenės nėra, nors ji toje vietovėje tikrai yra įsikūrusi. Tai rodo, jog dalis gyventojų nesidomi bendruomenine veikla ir net yra linkę manyti, kad jos visai nėra. Gyventojų vertinimu aktyviausios yra *Linkuvos ir Naujųjų gyvenviečių* mikroregionų vietos bendruomenės. Bendruomenių aktyvas beveik visuose mikroregionuose akcentavo, kad gyventojų nusiteikimas dalyvauti šioje visuomeninėje veikloje yra gana menkas. Ypač kritiškai jie vertino *Linkuvos ir Šiaulių traukos* mikroregionų gyventojų aktyvumą, o aktyviausiais laikė *Miegamojo* mikroregiono gyventojus. Taigi abiejų respondentų grupių vertinimai yra gana skirtingi..

Vietos bendruomenių tarybų narių apklausa parodė (žr. 14 priedas 1 lentelė), kad aktyviausiai bendruomeninėje veikloje dalyvauja 31-50 metų ir vyresnio amžiaus žmonės. Menką jaunimo dalyvavimą bendruomenių veikloje lemia ir tai, jog kaimo vietovėse apskritai jaunimo mažėja. Nekuriant jaunimui patrauklių darbo vietų, nedidinant galimybių įsitvirtinti jaunoms šeimoms, teks vis dažniau konstatuoti, kad kaimo vietovės virsta „pensininkų kaimais“, kaip tai pastaruoju metu vis dažniau įvardijama viešosios erdvės diskusijose. Vis daugiau vietovių statistikos specialistai priskirs vadinamajai RAT (retai apgyventų teritorijų) kategorijai.

Respondentų taip pat paprašėme įvertinti kultūrinės veiklos pokyčius.

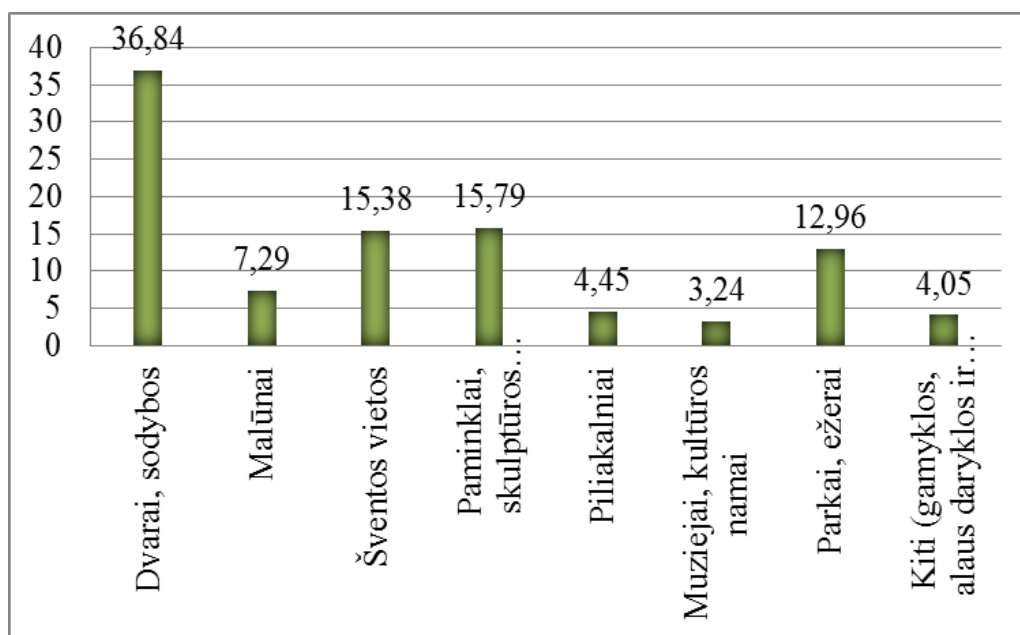

21 pav. Kultūrinės veiklos pokyčiai mikroregionuose, proc.

Miegamojo mikroregiono respondentų atsakė, kad kultūrinės veiklos nebeliko arba ji pastaruoju metu labai susilpnėjo. Panaši ir *Naujųjų gyvenviečių* mikroregiono respondentų nuomonė. Aktyviausias kultūrinis gyvenimas, respondentų nuomone yra *Linkuvos* mikroregione.

Respondentų buvo prašoma pateikti lankytinų objektų ir žymiausių žmonių sąrašus. Tokie objektai yra svarbūs visuomenei ne tik edukaciniu aspektu, bet ir kaip galintys sąlygoti kiekvieno mikroregiono patrauklumą turistams ir kai kurių verslo šakų investuotojams. Išsamus lankytinų

objektų ir žymiausių žmonių sąrašas pateiktas 19 priede. 22 paveiksle pateikiame apibendrintą šių objektų pasiskirstymą.

22 pav. Lankytini objektai Pakruojo rajone, proc.

Tarp lankytinų objektų respondentai dažniausiai nurodė dvarus ir etnografines sodybas, tačiau pažymėjo, kad didelė dalis šių objektų yra nepakankamai parengti turistams. Žymusis Pakruojo dvaras ir Poželių sodyba įvertinti kaip pakankamai paruošti objektai, o Rimkūnų kaimo dvaras ir garsiojo mokslininko T. Grotuso sodyba – kaip visiškai neparuošti.

Tarp lankytinų vietų respondentai nurodė mikroregionų centrų bažnyčias, Marijos pėdos akmenį bei Linkuvos karmelitų vienuolynas. Daug respondentų paminėjo žymių žmonių kapavietes, paminklus, skulptūras, tarp kurių dažniausiai nurodė kunigaikščio Vytauto ir kunigaikštutės Birutės paminklus. Tačiau net ir šie objektai, anot respondentų, yra nelabai paruošti turistams. Būtina skubi jų rekonstrukcija, norint juos išsaugoti ateities kartoms. Respondentai taip pat kaip lankytinas vietas minėjo ežerus, karjerus, upelius, parkus, senuosius malūnus. Visi šie objektai įvertinti kaip nelabai paruošti lankymui. Reikalingos investicijos jiems sutvarkyti ir pritaikyti visuomeninėms reikmėms.

Prie „kitų“ objektų priskirtinos alaus daryklos, skaldos gamyklos ir Saulės mūšio vieta, kurios yra pakankamai paruoštos lankymui. Pakruojo rajone yra daug lankytinų vietų, tačiau dauguma jų yra nelabai pritaikytos turistams.

Respondentai žymių žmonių išvardino taip pat labai daug, todėl visas sąrašas pateiktas 19 priede. Išskirsime daugiausia kartų minėtus žmones, tai būtų rašytojai Kazys Binkis ir Juozas Paukštelis, kraštotyrininkas Juozas Šliavas, literatūros tyrinėtojas ir kritikas Kostas Korsakas, teisininkas Jonas Noreika, fizikochemikas Teodoras Grotusas ir Lietuvos visuomenės veikėja Vilija

Blinkevičiūtė ir kiti. Pakruojo rajoną garsino ir tebegarsina ne vienas žymus žmogus, bei šis rajonas yra patrauklus lankytinomis vietomis.

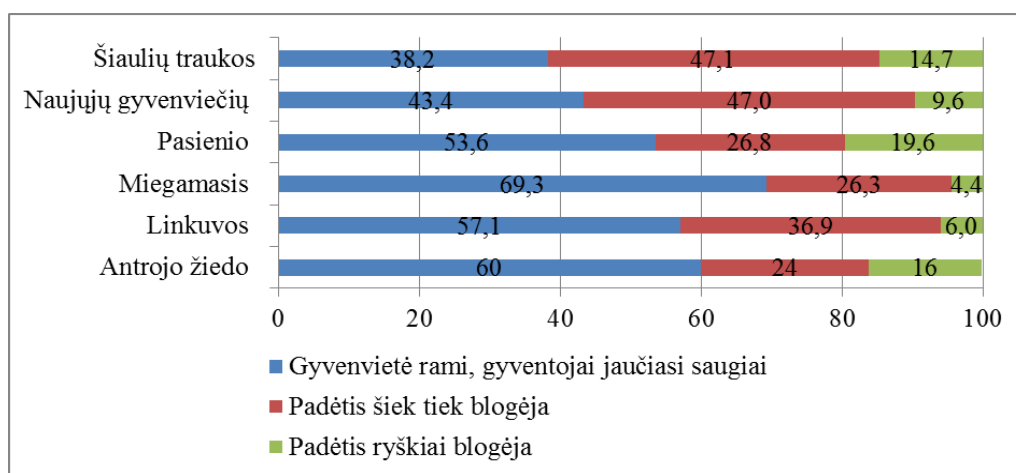
Visuomeninės veiklos vertinimus sąlygoja pačių respondentų aktyvumas, o aktyvesnė veikla būdinga jaunesniems ir labiau išsilavinusiems. Todėl sekančioje 27 lentelėje pateikta respondentų aktyvumas visuomeninėje veikloje. Lentelėje pateikta rezultatų dalyvauju, bet nelabai aktyviai ir aktyviai dalyvauju, suma.

27 lentelė

Respondentų dalyvavimas visuomeninėje veikloje, proc.

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujųjų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Iš viso:
Vietos bendruomenėje	57,5	75,0	51,8	67,9	77,6	63,2	65,5
Kultūros (meno saviveikloje ir pan.)	23,8	42,8	32,4	35,8	32,5	16,2	30,6
Sporto organizacijoje	8,8	13,1	21,1	26,8	20,5	10,3	16,8
Politinėje partijoje	11,3	13,1	14,0	7,2	4,8	8,8	9,9
Visuomeninėje nepartinėje organizacijoje	6,3	9,6	19,3	12,5	4,8	10,3	10,5
Profesinėje sąjungoje	7,6	4,8	7,0	16,1	3,6	1,5	6,8

Apklausa patvirtino, kad respondentai labai nenoriai dalyvauja bet kurioje visuomeninėje veikloje. Mažiausia jų dalis dalyvauja profsąjunginiame judėjime 6,8 proc.. Pokalbiai su respondентаis atskleidė, kad tai lemia menkas profsąjungų vaidmens suvokimas dabartinėje visuomenėje, pačių profsąjungų susiskaldymas ir gana neigiamas nemažos dalies darbdavių požiūris į profsąjungas. Nedalyvaujantys profsąjungų veikloje darbuotojai yra nepajėgūs apsiginti nuo gana dažnai pasitaikančio darbdavių piktnaudžiavimo ar net akivaizdaus įstatymų nesilaikymo. Labai mažai respondentų yra politinių partijų (9,9 proc.) ar visuomeninių nepartinių organizacijų nariai (10,5 proc.), nors dalyvavimas tokioje veikloje yra svarbiausias ir pagrindinis būdas piliečiams įsitraukti į politiką, negu vien kas keleri metai dalyvauti balsuojant per rinkimus. Tuo tarpu vis didėjantis visuomenės nepasitenkinimas valdymo institucijomis liudija ir apie labai menką gyventojų politinį išprusimą. Respondentai nurodo, jog labiausiai dalyvauja vietos bendruomenės veikloje (65,5 proc.). Apklaustos rezultatai į klausimą ar jaučiatės esąs stiprios, draugiškos bendruomenės nariu, verčia sunerinti (žr. 14 priedas 1 paveikslas). Tik 36,2 proc. respondentų mano, jog taip, likusieji 63,8 proc.- nesijaučia arba nežino ką atsakyti.

23 pav. Mikroregionų gyvenviečių saugumas mikroregionuose, proc.

56,1 proc. respondentų jaučiasi saugūs savo gyvenvietėse. 43,9 proc. teigia, kad padėtis šiek tiek blogėja arba ryškiai blogėja. Nesaugiausias *Šiaulių traukos* mikroregionas, tačiau *Pasienio* mikroregione padėtis labiausiai blogėjanti. Saugiausiai jaučiasi *Miegamojo* mikroregiono gyventojai.

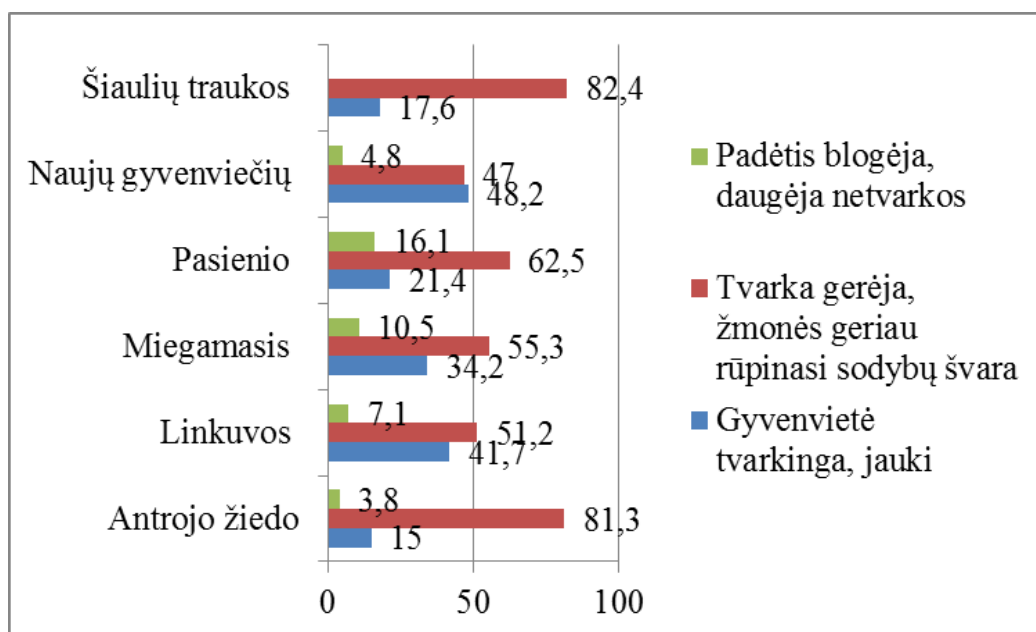
28 lentelė

Laisvi, nenaudojami pastatai mikroregionuose, proc.

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Iš viso:
Taip	75,9	60,2	56,1	89,3	62,7	88,2	72,09
Ne	24,1	39,8	43,9	10,7	37,3	11,8	27,92
Iš viso, proc.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

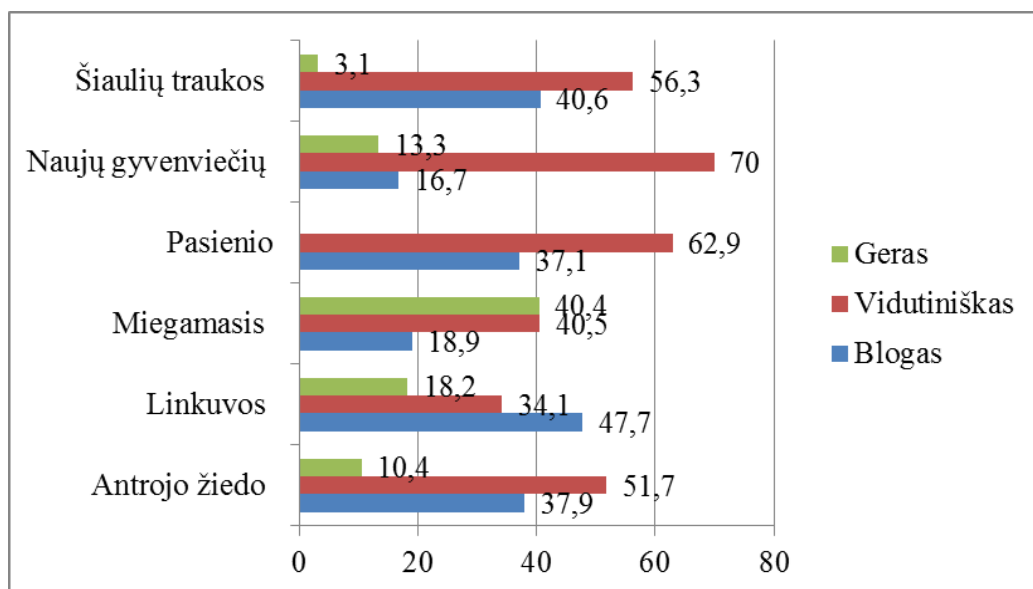
Labai svarbus faktorius yra gyvenviečių jaukumas ir tvarkingumas. Respondentų buvo paprašyta atsakyti į klausimą ar jų gyvenvietėje yra apleistų pastatų. Nustatyta, kad 72 proc. respondentų teigė, jog jų gyvenvietėje yra apleistų pastatų. Kaip matome iš 28 lentelės, daugiausiai apleistų pastatų yra *Pasienio* ir *Šiaulių traukos* mikroregionuose, mažiausiai *Miegamajame* ir *Linkuvos* mikroregionuose. Nepaisant to, kad gyvenvietėse yra apleistų pastatų, respondentai yra labai patenkinti savo gyvenviečių tvarkingumu ir jaukumu (žr. 24 pav.).

Respondentai teigia, jog gyvenvietės yra tvarkingos, jaukios, o kai kur padėtis gerėja. *Šiaulių traukos* mikroregiono respondentai yra patenkinti savo mikroregionu, neatsirado manančiųjų, jog padėtis blogėja. Taip pat mažas nepatenkintų savo gyvenvietės tvarkingumu skaičius yra *Antrojo žiedo* ir *Naujų gyvenviečių* mikroregionuose. Daugiausiai respondentų mano, jog tvarka blogėja *Pasienio* mikroregione.

24 pav. Gyvenviečių tvarkingumas ir jaukumas mikroregionuose, proc.

Nagrinėjant kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybę buvo siekiama įvertinti gyvenvietės susisiekimą su savivaldybės centru visuomeniniu transportu. Susisiekimui tenka svarbus vaidmuo, kuriant materialines vertybes, tenkinant gyventojų kasdieninius buitinius ir kultūrinius poreikius. Tyrimo rezultatai pavaizduoti 25 paveiksle.

25 pav. Gyvenviečių susisiekimas su savivaldybės centru visuomeniniu transportu mikroregionuose, proc.

11,1 proc. respondentų susisiekimą vertina gerai, 56 proc. vidutiniškai ir 32,9 proc. blogai. Vertinant visuomeninio transporto paslaugas pagal mikroregionus, matome, kad *Pasienio* mikroregione šios paslaugos vertinamos tik vidutiniškai arba blogai. Daugiausiai respondentų susisiekimą blogai įvertino *Linkuvos* mikroregione (47,7 proc.), o geriausiai, kaip ir buvo galima tikėtis, jos vertinamos *Miegamajame* mikroregione (40,5 proc.) .

Atsakant į klausimą, ar apklaustųjų gyvenvietės yra ekonomiškai perspektyvios, respondentų nuomonės pasiskirstė labai skirtingai.

29 lentelė

Gyvenviečių ekonominio perspektyvumo vertinimas, proc.

Mikroregiono pavadinimas	Kaimo gyventojų apklausa		Vietos bendruomenių tarybų narių apklausa		
	Mūsų gyvenvietė – neperspektyvi, nykstanti	Mūsų gyvenvietė – perspektyvi, auganti	Mūsų gyvenvietė perspektyvi, auganti	Gyvenvietė turėti išlikti, tačiau augimo perspektyvos nėra didelės	Ši gyvenvietė yra nykstanti, ištuštėjanti
Linkuvos	68,2	31,8	8,3	88,1	3,6
Miegamasis	37,8	62,2	21,9	71,9	6,1
Pasienio	71,4	28,6	8,9	67,9	23,2
Naujų gyvenviečių	24,1	75,9	18,1	78,3	3,6
Šiaulių traukos	78,1	21,9	5,9	79,4	14,7
Antrojo žiedo	55,2	44,8	5,0	77,5	17,5
Viso	55,8	44,2	11,4	77,2	11,5

Respondentų prognozės nėra pakankamai džiuginančios. Daugiau kaip pusė apklaustųjų kaimo gyventojų mano kad jų gyvenvietės nyksta. Dauguma likusių (44,2 proc.) pažymėjo, kad jų gyvenvietės nėra nei nykstančios, nei augančios. Apklausos metu nustatyta, kad *Pasienio ir Šiaulių traukos* mikroregionai turi daugiausiai ekonominių ir socialinių problemų, todėl juose daugiausiai respondentų savo gyvenvietes vertina kaip nykstančias. Labiausiai augantys, kaimo gyventojų nuomone, yra *Naujųjų gyvenviečių* ir *Miegamasis* mikroregionai. Panašiai gyvenviečių perspektyvas vertina ir vietos bendruomenių aktyvas. Dauguma jų tikisi, kad jų gyvenvietės yra „turėtų išlikti, tačiau augimo perspektyvos nėra didelės“. Šiuo metu gana niūriai kaimo gyvenviečių perspektyvas vertina *Pasienio* mikroregiono vietos bendruomenių atstovai, o apie didžiausias augimo perspektyvas taip pat nurodo respondentai iš *Miegamojo* ir *Naujųjų gyvenviečių* mikroregiono. Tačiau optimistiškai vertinančių ir čia tėra tik apytiksliai penktadalis.

Įvertinus mikroregionų perspektyvumą, toliau pateikiama vietos bendruomenių aktyvo nuomonė apie svarbiausius uždavinius, kuriuos reikia spręsti jų gyvenvietėse.

30 lentelė

Uždavinių svarba vietos bendruomenėms (bendruomenių tarybos nariams), proc.

Rodiklis	Patys svarbiausi	Svarbūs, bet ne svarbiausi	Nesvarbūs
Nedarbo mažinimas	79,7	15,5	4,8
Gyventojų visuomeninio aktyvumo skatinimas	62,3	34,8	2,9
Tautos tradicijų išsaugojimas	39,6	52,2	8,2
Santykių tarp bendruomenės narių gerinimas	70,0	27,1	2,9
Kaimo dorovinio paveldo išsaugojimas	38,2	50,2	11,6
Jaunimo įtvirtinimas gimtajame krašte	69,1	27,1	3,9
Bendruomenės susibūrimo vietų įkūrimas	48,8	28,0	23,2
Švietimo įstaigų (vaikų darželių, mokyklų) atkūrimas	27,5	28,0	44,4

Kultūros centrų atkūrimas arba steigimas	31,4	30,9	37,7
Gyvenvietės aplinkos tvarkymas ir puoselėjimas	58,0	38,2	3,9
Kelių, gatvių tiesimas bei priežiūra	69,1	25,6	5,3
Gyventojų saugumo stiprinimas	62,3	34,8	2,9
Gyventojų turiningo poilsio vietų steigimas ir priežiūra	27,5	56,5	15,9
Geresnių galimybių sportuoti sudarymas	36,7	51,7	11,6
Be šeiminių likusio turto (apleistų pastatų, parkų, vandens telkinių ir kt.) sutvarkymas	30,0	51,2	18,8
Sveiko gyvenimo būdo propagavimas	29,0	48,8	22,2
Religingumo ir dvasingumo skatinimas	11,6	51,7	36,7
Jaunimo noro mokytis, įgyti naują profesiją skatinimas	38,2	47,8	14,0
Gyventojų asmeninės atsakomybės skatinimas	57,0	38,2	4,8

Kadangi daugiau nei 50 proc. respondentų nė vieno uždavinio neįvardijo kaip nesvarbaus, galima teigti, kad visi paminėti uždaviniai, anot bendruomenių tarybų narių, yra daugiau ar mažiau svarbūs. Tačiau galima išskirti svarbiausius:

- 1) nedarbo mažinimas;
- 2) santykių tarp bendruomenės narių gerinimas;
- 3) jaunimo įtvirtinimas gimtajame krašte;
- 4) kelių, gatvių tiesimas bei priežiūra;
- 5) gyventojų visuomeninio aktyvumo skatinimas bei jų saugumo stiprinimas.

Visi šie uždaviniai yra labai susiję tarpusavyje. Pavyzdžiui, jei pavyktų sumažinti nedarbą, pagerėtų ir jaunimo įsitvirtinimas gimtinėje. Nedarbo mažinimas yra tiesiogiai susijęs su verslo plėtra, o pastaroji neatsiejama nuo susisiekimo galimybių. Tik į tas gyvenvietes ateina naujos investicijos, kurios yra lengviau pasiekiamos. Koks verslininkas investuos į nesaugias ir nuo gerų kelių nutolusias gyvenvietes. Todėl bendruomenių aktyvas akcentuoja, kad patys gyventojai turi būti žymiai aktyvesni, labiau rūpintis gyvenviečių patrauklumu ir saugumu.

Ryškiausiai išsiskyrė (žr. 17 priedas) gyventojų saugumo stiprinimo problema *Naujų gyvenviečių* mikroregione. *Pasienio* mikroregione svarbiausiais laikomi gyvenviečių aplinkos tvarkymas ir gyventojų asmeninės atsakomybės skatinimo uždaviniai.

Apie labai sudėtingus gyvenviečių pokyčius liudija tai, kad nemažai daliai apklaustųjų ne itin svarbūs atrodo švietimo įstaigų (vaikų darželių, mokyklų) ir kultūros centrų atkūrimo bei dvasingumo skatinimo uždaviniai. Kaip žinome, dauguma anksčiau kaime veikusių švietimo įstaigų yra uždarytos. Tačiau tokie sprendimai labai neigiamai paveikė kaimo gyvenviečių demografinę situaciją, nes iš tokių gyvenviečių išvyko jaunos šeimos. Susidarė paradoksali situacija: jei kaimo gyvenvietėje nebėra vaikų, tai ir dešimtmečius čia veikusios mokyklos atkūrimo uždavinys atrodo nebeaktualus.

Tačiau kas ateityje plėtos verslą gyvenvietėse, kuriose daugumą sudarys pensininkai, neįgalieji ir neturintieji motyvacijos ieškotis darbo? Jokia paslaptis, kad kaimo gyventojai daug kur buvo įtikinti, esą didesnė (miesto) mokyklose jų vaikai įgis geresnį išsilavinimą, todėl jie ne itin

prieštaravo, kai gerokai aptuštėjusi vietinė mokykla buvo uždaroma. Sumažėjo ir kultūros įstaigų teikiamų paslaugų poreikis. Daug kur liko tik bibliotekos, tačiau ir jose skaitytojų skaičius mažėja. Dvasingumo skatinimas vis labiau materialėjančioje visuomenėje atrodo abstraktus, paliekamas savaieigai, tarsi tai būtų tik šeimos ir asmens reikalas. Šio uždavinio nematyti nei rajonų strateginiuose planuose, nei bendruomenių dienotvarkėse.

3.5. Kaimiškujų seniūnijų seniūnų nuostatų analizė

Atliekant seniūnų interviu buvo gilinamasi, su kokiomis problemomis susiduria kaimo gyventojai, kaip būtų galima suaktyvinti vietinę ūkinę veiklą bei sukurti darbo vietas. Tyrime dalyvavo visų aštuonių Pakruojo rajono seniūnijų seniūnai.

Kaimo vietovėje veikiančios įstaigos ir jų veiklos situacija. Daugelyje seniūnijų dar veikia po kelias bibliotekas. Prasčiausia padėtis yra Guostagalio ir Rozalimo seniūnijose, kuriose liko tik po vieną biblioteką. Šios bibliotekos daugiausiai yra įsikūrusios po vienu stogu su kitomis kultūros, švietimo ir socialinėmis įstaigomis, jose galima naudotis ir nemokama interneto prieiga. Seniūnų nuomone tai prisideda prie kaimo informacinės atskirties mažinimo. Be to, emigracijos augimas sukėlė ir netikėtas pasekmes: kaimuose padaugėjo asmenų, įsigijusių kompiuterius, nes internetas leidžia palaikyti ryšius su išvykusiais artimaisiais.

Seniūnai patvirtino, jog jų administruojamose gyvenvietėse nėra kino teatro ar salės, kurioje būtų rodomi filmai. Tad pasidomėjome, ar seniūnija organizuoja ekskursijas į muziejus, teatrus ir kitus kultūros renginius. Atsakymai buvo labai skirtingi: vieni nurodė, jog seniūnijos organizuoja ekskursijas į kultūros renginius, o kiti atsakė, kad „tokių pramogų neorganizuoja“. Vienas seniūnas nurodė, jog kultūrinė veikla silpsta. Dauguma apklaustųjų siūlė stiprinti kultūros įstaigų darbą ir skatinti vietos bendruomenės imtis kultūrinės veiklos. Kadangi seniūnijos šiuo metu yra tik rajono savivaldybės administracijos padaliniais ir vykdo jos nurodymus, tai kultūrinės veiklos organizavimas nėra įvardijamas tarp seniūnijos prioritetų.

Pakruojo rajone veikiančių švietimo įstaigų liko nedaug: veikia tik 2 gimnazijos (Pakruojo ir Linkuvos), 3 vidurinės mokyklos (Žeimelio, Lygumų ir Rozalimo), penkios pagrindinės mokyklos (dvi Klovainių seniūnijoje, po vieną Linkuvoje, Pakruojyje, Pašvitinyje ir Lygumuose). Yra 3 pradinės mokyklos (Pakruojo, Rozalimo ir Lygumų), 2 mokyklos-darželiai (Klovainių seniūnijoje), 7 vaikų darželiai. Specialieji vaikų globos ir auklėjimo namai rajone yra Klovainių ir Pakruojo seniūnijose. Dauguma seniūnų apgailestauja, jog suaugusiųjų užimtumo ir švietimo centrai veikia tik Pakruojo mieste.

Apklaustieji patvirtino, jog dauguma sveikatos priežiūros įstaigų sutelkta Pakruojo seniūnijoje. Rajono centre yra įsikūrusios 6 vaistinės, 4 stomatologų kabinetai (3 privatūs ir 1 savivaldybės) poliklinika, ligoninė, pirminės sveikatos priežiūros centras, moterų konsultacija. Tik vienas

seniūnas patvirtino, kad jo seniūnijoje yra poliklinika, o 3 bendruomenės slaugytojos dirba didesniuose kaimuose, tačiau likusieji nuogaštuoja, jog kaimuose liko tik medicinos punktai, kuriuose galima gauti pirmąją pagalbą arba konsultaciją. Vaistinės šiuo metu yra įsikūrusios tik Pakruojo mieste, Linkuvoje bei Žeimelyje. Seniūnų nuomone, senyvo amžiaus kaimo gyventojams susidaro daug nepatogumų, kuomet reikia vykti keliolika ar net keliasdešimt kilometrų į gydymo įstaigą ar vaistinę“. Vienas seniūnas siūlo steigti privačias šeimos (bendrosios praktikos) gydytojo įstaigas ir privačius stomatologų kabinetus kaimiškosiose seniūnijose. Jis apgailestauja, jog kol kas šiems įstaigoms kaimo vietovės nėra patrauklios.

Pasidomėjome, kaip seniūnijos skatina sveiką gyvenimą, pavyzdžiui, gal būt organizuoja sveikos gyvensenos seminarus, šeimų mokymus ir kitus renginius. Trys seniūnai nurodė, jog seniūnijos esą „neturi galimybių užsiimti sveikos gyvensenos skatinimu“. Likusieji penki apklaustieji teigė, jog seniūnijos skatina mankštintis, organizuoja šeimoms sveiko gyvenimo būdo renginius, varžybas bei renka geriausias apylinkių sportininkus.

Seniūnai patvirtino, jog pašto paslaugos yra teikiamos visose seniūnijose. Vienas iš seniūnų teigė, jog „paštas kaime yra viena iš reikalingiausių įstaigų, kadangi gyventojai gali susimokėti mokesčius, užsisakyti laikraščius ir žurnalus bei atsiimti ar išsiųsti siuntas“. Kitas apklaustasis išreiškė nuomonę, jog „šiais informacinių technologijų laikais pašto įstaigų poreikis mažėja, tačiau kaimuose jų paslaugos vis dar aktualios“. Du seniūnai siūlė kurti mobilią pašto paslaugą. Jie teigė, jog tai būtų puiki alternatyva, leidžianti aptarnauti gyvenančius net atokiausiuose kampeliuose.

Pasidomėjome, kaip seniūnai vertina viešojo maitinimo įstaigų veiklą Pakruojo rajone. Pakruojo rajonas garsėja kaip aludarių kraštas. Seniūnų apklausa tai patvirtino, tačiau, jų nuomone, dėl aludžių gausos nėra ko džiaugtis. Rozalimo seniūnijoje veikia net trys alaus barai. Valgykla ir restoranas veikia tik Pakruojo seniūnijoje. Keli seniūnai siūlo verslininkams steigti viešojo maitinimo įstaigas kaimuose. Vienas seniūnas pažymėjo, jog veikia užsakoma banketinė salė. Guostagalio seniūnijoje nėra nė vienos viešojo maitinimo įstaigos. Taigi, kaimo vietovėse yra palankesnės verslo sąlygos alaus gamintojams ir pardavėjams nei šeimos (bendrosios praktikos) gydytojams, odontologams ar sveikatingumo centrams. Visuomeninės organizacijos galėtų pasinaudoti laisva rinkos niša, teikdamos turistų maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas, net pasinaudodamos ES struktūrinių fondų parama.

Pasidomėjome, ar seniūnijose yra laisvų, nenaudojamų (apleisvų, likusių be šeimnininko) pastatų, kuriuos visuomeninės organizacijos galėtų suremontuoti ir imtis bendruomeninės ūkinės veiklos. Visi seniūnai patvirtino, kad tokių pastatų tikrai yra. Vienas seniūnas teigė, kad šie pastatai yra nebeveikiančios pradinės mokyklos, buvę kultūros namai ir kolūkių administraciniai pastatai. Nors dauguma seniūnų mano, jog nebenaudojamus pastatus dar būtų galima panaudoti seniūnijos gyventojų reikmėms, tačiau du apklaustieji nurodė, kad tokie pastatai jau baigia visiškai sunykti ir

reikėtų daug lėšų jų remontui. Tik vienas seniūnas tvirtai pareiškė, kad „kaimo vietovėse daugėja laisvų, nenaudojamų pastatų, kuriuose būtų galima įkurti naujas įmones ar įstaigas“. Jose galima sukurti naujas darbo vietas ir teikti paslaugas kaimo gyventojams.

Įmonių ir įstaigų kūrimo galimybės kaimo vietovėse. Buvo pasidomėta, kurias įmones ir įstaigas galima įkurti kaimo vietovėse, kad atsirastų naujų darbo vietų. Dauguma seniūnų nurodė, jog veikia bibliotekos-skaityklos, o kai kur ir sporto centrai. Žeimelio seniūnijoje reikia steigti biblioteką-skaityklą, ir Lygumų seniūnijoje – sporto centrą. Dauguma seniūnų teigė, jog reikalingiausios ir galinčios sukurti naujas darbo vietas yra žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonės, statybos ir butų remonto darbų įmonės, pirtys, vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centrai, viešosios tvarkos apsaugos centrai, kirpyklos, žemės ūkio produktų parduotuvės ir turgeliai. Beveik visi seniūnai mano, jog netikslinga steigti privačias mokyklas, tačiau vienas iš jų su tokia nuomone nesutinka ir siūlo Linkuvoje įsteigti privačią mokyklą. Dauguma seniūnų mano, jog netikslinga kurti verslo informacijos centrus bei teikti vertimo paslaugas. Du seniūnai siūlo įkurti žemės ūkio remonto dirbtuves Linkuvoje ir Rozalime.

Apklausos metu buvo paprašyta įvertinti ūkinės veiklos pokyčius seniūnijose. Penki iš aštuonių apklaustųjų nurodė, kad nėra tokių gerų pokyčių, jog ūkinė veikla stiprėtų arba būtų kuriamos naujos darbo vietos. Trys seniūnai mano, jog ūkinė veikla silpsta ir darbo vietų skaičius mažėja. Vienas iš jų pažymėjo, jog „kai kurių profesijų darbininkai ir specialistai dėl silpnėjančios ūkinės veiklos yra priversti emigruoti“. Jis sako, kad pirmiausiai reikia „stabdyti“ kaimo gyventojų emigraciją.

Paprašėme įvertinti, kiek šiuo metu yra gyventojų, išvykusių uždarbiauti į užsienį, kadangi seniūnai gali geriausiai įvertinti dabartinę situaciją. Net septyni seniūnai nurodė, jog „labai daug“ gyventojų yra išvykę į kitas valstybes. Tik Žeimelio seniūnijoje, anot seniūno, išvykusių yra nedaug ir jau yra sugrįžusių iš užsienio..

Keturi seniūnai teigė, kad daugėja asmenų, neturinčių darbo arba net vengiančių dirbti, tačiau jų nuomone, tokie asmenys kol kas nekelia didelių problemų aplinkiniams. Guostagalio seniūnijoje neturinčių darbo arba vengiančių dirbti gyventojų nėra daug, tačiau jie jau kelia daug problemų kaimo vietovėje. Nė vienas iš apklaustųjų nesutinka su nuomone, jog tokių asmenų mažėja.

Seniūnų buvo paprašyta įvertinti kaimo vietovių saugumą ir jo pokyčius. Jų nuomonė šiuo klausimu pasidalijo į dvi dalis. Vieni teigė, jog kriminogeninė situacija mažai keičiasi, bet didelių problemų nėra, o kiti pažymėjo, kad nusikalstamumas auga ir gyventojai jaučiasi vis labiau nesaugūs. Net šeši seniūnai nurodė, jog daugiausiai problemų kelia šeimose neprižiūrimi paaugliai ir asmenys, piktnaudžiaujantys alkoholiu. Pakruojo ir Linkuvos seniūnijose didelių problemų kelia namuose neprižiūrimos paauglių grupės. Klovainių, Rozalimo ir Lygumų seniūnijose daug problemų kelia asocialiai besielgiančios, girtuokliaujančios, nedarnios šeimos. Linkuvos ir

Pašvitinio seniūnijose tokias problemas sukelia grįžusieji iš bausmės atlikimo vietų. Vienas seniūnas šias problemas siūlo spręsti, tampant „policijos rėmėjais“ ir kuriant „saugios kaimynystės“ grupes, kuomet kaimynai saugotų vieni kitų turtą ir sveikatą.

Apibendrinimas. Seniūnų apklausa parodė, jog ekonominė veikla Pakruojo kaimiškose seniūnijose mažai keičiasi. Kol kas beveik nekuriamos naujos darbo vietos, nors tokių galimybių būtų galima surasti. Kaimo gyventojams trūksta šeimos (bendrosios praktikos) gydytojo, privataus odontologo kabineto ar sveikatinimo centrų. Dėl vaistinių trūkumo ypač didelius nepatogumus patiria senesni gyventojai. Vietos bendruomenės galėtų ryžtingiau imtis ūkinės veiklos. Amatų centrų, stalių dirbtuvių bei reabilitacijos ir sveikos gyvensenos centrų kūrimas galėtų sąlygoti naujų darbo vietų kūrimą ir duotų daugiausia pajamų. Sąlygos bendruomeninei ūkinei veiklai kurti palankios, kadangi kaimo vietovėse yra daug nenaudojamų pastatų. Kriminogeninė situacija yra prasta: nusikalstamumas auga, o gyventojai jaučiasi vis labiau nesaugūs.

3.6. Kaimo raidos perspektyvos – bendruomeninės veiklos organizatorių akimis

Kaip jau minėta, mikroregionizacijos idėja yra neatskiriama nuo pačių gyventojų iniciatyvos, jų siekio suvokti naujas ekonominės ir sociokultūrinės raidos galimybes. Kadangi kiekybinis tyrimas parodė, jog gyventojai dar labai sunkiai suvokia kiekvieno mikroregiono viziją ir galimybes dalyvauti ją įgyvendinant, tai spręsti šią problemą galėtų į ekonominę plėtrą orientuota vietos bendruomenių veikla. Kokybinio tyrimo metu su penkiais ekspertais – rajono bendruomeninio judėjimo žinovais ir organizatoriais buvo nagrinėjamos galimybės plėtoti individualų (šeimos) ir bendruomeninį verslą, skatinti bendruomenės imtis aktyvios ekonominės veiklos, panaudojant vietinius išteklius ir ES struktūrinių fondų paramą. Trys iš penkių apklaustųjų ekspertų sutinka, kad artėja laikas, kai šios visuomeninės organizacijos bus priverstos pačios ieškoti lėšų savo veiklai. Vieno iš jų nuomone ekonominės veiklos idėjos jau svarstomos, tačiau kol kas „dar trūksta drąsos“ imtis tokio pobūdžio veiklos. Dar vienas iš apklaustųjų pažymėjo, kad kai kurios bendruomenės jau planuoja vykdyti verslo projektus. Jis teigė, kad priešingu atveju vietos bendruomenės net negalėtų išlaikyti dabar naudojamų pastatų.

Vertinant verslininkų ir vietos bendruomenių nuostatas buvo išsakytos skirtingos, neretai net viena kitai prieštaraujantys nuomonės. Vienas iš ekspertų teigė, kad „kaimo bendruomenei imtis verslo vienodomis sąlygomis, kokios yra taikomos verslo subjektams būtų sunku“, todėl „dažnai bendruomenių verslo planai tik ir lieka planais, šiek tiek plačiau susipažinus su verslo reikalavimais“. Nė vienas iš apklaustųjų negalėjo įvardinti bent kiek reikšmingesnių verslo projektų, kuriuos jau būtų įgyvendinusios rajono bendruomenės. Vienintelė verslą šiek tiek primenanti veikla yra bendruomenėms priklausančių pastatų nuoma. Bendruomenės, nuomodamos

patalpas įvairiems renginiams, padengia patalpų išlaikymo kaštus, tačiau papildomų pajamų negauna.

Tyrimo metu domėjomės, kokios konkrečios veiklos galėtų imtis vietos bendruomenės, jei gautų ES paramą, kuri atitiktų vietos (žmoniškumus, geografinius ir kt.) išteklius ir galėtų duoti pajamų bendruomenei. Vienas iš ekspertų išreiškė nuomonę, kad Pakruojo rajono kaimo gyventojai daugiausia galėtų teikti aprūpinimo kuru ir aplinkos tvarkymo paslaugas. Jis įvardino keletą bendruomeninių idėjų, kurių šios planuoja imtis: „Degesių bendruomenė norėtų kepti duoną, Mikoliškio galbūt raugtų kopūstus“. Kitas ekspertas pažymėjo, jog šis kaimiškasis rajonas palankus vaistažolių auginimo verslui. Jis taip pat teigė, kad „senstant kaimui, bendruomenės galėtų teikti paslaugas seniems, vienišiems ir turintiems negalią žmonėms“. Šis ekspertas pateikė pasiūlymus, kuriais galėtų pasinaudoti ir smulkieji ūkininkai. Jis nurodė, kad ūkininkai galėtų susikoooperuoti, perdirbti ir realizuoti savo produkciją, gaminti vietos etnografines tradicijas atitinkančius sūrius ir mėsos gaminius, daiginti ir parduoti kviečių želmenis ir t.t.

Panašią nuomonę išsakė dar vienas ekspertas, pažymėdamas, kad „perspektyvą turi tik sveikas, ekologiškas maistas, taip pat autentiško, senoviško kaimo identiteto stiprinimas, taip siekiant pritraukti kuo daugiau turistų ir t.t.“. Jo nuomone, reikėtų taikyti „laisvą nuo mokesčių“ sistemą, kad kaime galėtų būti plėtojama įvairi gamybinė veikla, duodanti pridėtinę vertę. Interviu metu įvardinta, kad kaimo bendruomenės galėtų propaguoti senuosius amatus, gaminti ir realizuoti jų dirbinius, prižiūrėti sodybas, įdirbti žemės sklypus, teikti buitines paslaugas, perdirbti žemės ūkio produkciją, t.y. gaminti paklausą turinčius maisto produktus.

Didžiausios kliūtys, trukdančios bendruomenėms imtis ekonominės veiklos, ekspertų nuomone, yra „lyderių stoka ir baimė prisiimti atsakomybę“. Ekspertai beveik vieningai teigė, kad bendruomenėse neretai trūksta bendruomeniškumo. Taip pat buvo akcentuota ne tik žmoniškųjų, bet ir materialinių išteklių, taip vadinamojo „pradinio kapitalo“ bei verslumo įgūdžių stoka. Vienas iš ekspertų siūlė mažinti „biurokratinis“ projektų įgyvendinimo reikalavimus, supaprastinti viešųjų pirkimų procedūras kaimo bendruomenėms, o bendruomenės pirmininkui ir buhalterui atlyginti veiklos administracines išlaidas. Kaip vieną iš didžiausių kliūčių jis įvardijo baimės jausmą, „kad reikės minti milžiniškus valdžios koridorius“, kad žmonės „bus apkrauti mokesčiais“, kad „šiuo laikotarpiu Lietuvoje nieko stabilaus nėra“.

Ekspertai pažymėjo, kad bendruomeninio verslo plėtrą riboja dabartinė mokesčių sistema, įvairūs sudėtingi reikalavimai ir apribojimai. Jie pažymėjo, kad nėra sukurtos verslo paramos ir skatinimo sistemos, kuri atitiktų dabartines vietos bendruomenių jėgas. Tačiau tai nereiškia, kad šių kliūčių negalima įveikti. Dabartinė bendruomenių veikla, daugiausiai apsiribojanti joms atitekusių pastatų atnaujinimu, proginių renginių organizavimu ir epizodiniu viešųjų erdvių tvarkymu, yra nepakankama. Pritaikius mikroregionizacijos idėją, vietos bendruomenės turėtų koordinuoti savo

pastangas, kurdamos mikroregiono viziją, numatydamos ilgalaikes gyvenviečių plėtotės perspektyvas. Bendruomenės gali geriausiai žinoti vietinius išteklius ir optimalaus jų panaudojimo galimybes. Dabartinis archaiškas kaimo plėtros procesų administravimas, orientuojantis tik tradicinę agrarinio sektoriaus veiklą, nebeatitinka naujų besiformuojančios žinių visuomenės reikalavimų.

Apibendrinant tyrimo rezultatus išryškėjo, kad mikroregionų organizavimo idėja turi pirmiausiai remtis turimais žmogiškaisiais ištekliais ir juos ugdyti. Ypatingai svarbu sustabdyti kaimiškųjų vietovių senėjimo procesą, surandant tokias ekonominės veiklos rūšis ir sukuriant tokią sociokultūrinę aplinką, kuri leistų jose įsitvirtinti išsilavinusiam jaunimui. Dabartiniu metu spontaniškai formuojasi naujos miesto ir kaimo partnerystės formos, kurios pasireiškia tuo, jog nemaža miestuose gyvenusių žmonių pageidauja įsikurti užmiesčio vietovėse arba įsigyti taip vadinamus „antruosius namus“ ne tik poilsiui, bet ir profesinei kūrybinei veiklai. Šie žmonės turi būti laikomi ne kažkokiais atsitiktiniais užklydėliais ar „svetimaisiais“. Jie gali sustiprinti vietos bendruomenes, formuoti jose verslo idėjas ir dalyvauti jas įgyvendinant.

Ypatingą nerimą kelią pasienio mikroregionų sąstingis. Istorinė patirtis liudija, kad šiose apylinkėse galima plėtoti energingą ūkinę ir kultūrinę veiklą, bendradarbiaujant kaimyninių valstybių verslininkams, inteligentijai, politikams, profesinėms bendrijoms, nevyriausybinėms organizacijoms. Nuo seno žinoma labai efektyvi pasienio prekyba ir bendri kultūriniai renginiai, leidžiantys geriau pažinti kaimyninės šalies etnografinį paveldą ir dabartinę situaciją, plėsti gyventojų akiratį. Tokia veikla taip pat leistų į pasienio mikroregionus pritraukti tiek vietines, tiek užsienio investicijas, ne tik plėtojant relaksacinį turizmą, bet ir steigiant naujas, netgi bendro kapitalo įmones.

IŠVADOS

Plačiaja prasme kaimo plėtros sąvoka apibrėžia kaimo ekonominius, socialinius, aplinkosauginius, etnokultūrinius pokyčius bei jų funkcionavimui būtinos infrastruktūros kūrimą arba tobulinimą. Siaurąja prasme kaimo plėtra yra netradicinio žemės ūkio ir alternatyvios žemės ūkiui ekonominės veiklos plėtojimas.

Europiniam kaimo plėtros modeliui būdingas tvaraus kaimo supratimas, daugiafunkcinis žemės ūkis ir daugiasektorinė diversifikuota ekonominė plėtra. Didelis dėmesys skiriamas kaimo paveldui, ekologiškai žemdirbystei, kaimo gyventojų gyvenimo gerovės kėlimui. Europinis kaimo plėtros modelis sąlygoja naujo požiūrio į kaimiškąsias vietas įsitvirtinimą.

Mikroregionų kūrimas padėtų rasti naujas atokaus kaimiškojo regiono plėtotės galimybes, geriau išnaudojant vietinius išteklius ir vietos bendruomenių iniciatyvas. Mikroregionai leistų ženkliai patobulinti rajonų teritorijos detaliuosius planus, numatyti perspektyvias jų specializacijos kryptis, pritraukti naujas investicijas ir atnaujinti žmogiškuosius išteklius.

Šiuo metu mikroregionų idėja svarstoma tik viename kitame rajone, kur jos teikiamas galimybes suvokia Vietos veiklos grupės (VVG), pasirengusios atnaujinti bei koreguoti anksčiau paruoštas integruotas plėtros strategijas. Literatūros analizė ir mokslinių tyrimų patirtis rodo, kad pirmiausiai šią idėją pasiūlė ir nuodugniai ją nagrinėja Rokiškio rajono VVG. Pakruojo rajone šią idėją kol kas kelia tik šio tyrimo autoriai. Kokius mikroregionus tikslinga kurti, turėtų analizuoti ir rajonų savivaldybių tarybos, išsamiai analizuodamos VVG pasiūlymus ir telkdamos išteklius būsimajai šių mikroregionų plėtotei.

Empirinis tyrimas parodė, kad didžiausia Pakruojo rajono kaimiškųjų vietovių problema yra bedarbystė, sąlygojanti jų ištuštėjimą. Kuo toliau nuo rajono centro yra nutolusi kaimo vietovė, tuo labiau joje paplitęs nedarbas. Todėl šioms vietovėms turėtų būti skiriamas didelis dėmesys, skatinant užimtumą, keliant darbuotojų kvalifikaciją bei kuriant atitinkamą sociokultūrinę aplinką išsilavinusiems žmonėms.

Empirinis tyrimas parodė, kad visuose mikroregionuose dauguma respondentų nurodė, jog pagrindinis jų pragyvenimo šaltinis yra alga arba pensija (pašalpa). Labai maža gyventojų dalis pragyvena iš privataus verslo. Dauguma apklaustųjų neturi nuosavo ūkio ar neagrarinio verslo. Ūkininkai dažniausiai turi mišrios paskirties arba laukininkystės ūkius. Ekonomikos plėtrą stabdo akivaizdžiai nepakankamas dėmesys smulkiajam verslui kaimiškose vietovėse. Tyrimas atskleidė, kad vertindami gyvenviečių perspektyvas daugelis apklaustųjų nėra nusiteikę optimistiškai. Daugiau kaip trys trečdaliai respondentų teigia, kad jų gyvenvietės tuštėja.

Kaimo vietovėse reikėtų geriau išnaudoti galimybes kurti gamybinės, buitinių ir socialinių paslaugų įmones: žemės ūkio produkcijos perdirbimo ir statybinių medžiagų įmones, žemės ūkio

inventoriaus remonto dirbtuves, besimokančio jaunimo papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo arba daugiafunkcinės paskirties centrus, kirpyklas, pirtis. Ūkinės veiklos efektyvumą gerokai lemia jos įvairovė: jei kuri nors veikla tampa nepaklausia (nors ir laikinai), patiriamus nuostolius gali kompensuoti kitos, labiau paklausios.

Tyrimas atskleidė, kad Pakruojo rajone reikia tvarkyti vandentiekio ir kanalizacijos sistemas bei gyvenviečių aplinką. Dauguma respondentų yra nepatenkinti blogu gatvių, aikščių ir kitų visuomenės paskirties vietų apšvietimu bei pastaruoju metu labai pablogėjusiomis visuomeninio transporto paslaugomis. Būtina steigti naujus sporto ir laisvalaikio centrus, plėtoti tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklą. Visuose mikrorajonuose būtina gerinti sociokultūrinės paslaugas.

Minėdami aštriausias dabartinių gyvenviečių problemas apklausos dalyviai išskyrė darbo vietų mažėjimą išsilavinusiems žmonėms ir išplitusį girtavimą, lemianį nevalyvumą ir abejingumą tiek gyvenvietės, tiek valstybės raidai. Nors vyresnio amžiaus respondentai nurodė, kad neketina išvykti iš Lietuvos, tačiau, kaip ekonominių problemų sprendimo išeitį net ir jie jau svarsto apie emigraciją.

Tyrimas parodė, kad visuomeninių ir politinių organizacijų bendradarbiavimas su kaimo gyventojais yra akivaizdžiai nepakankamas. Tik labai maža kaimo gyventojų dalis dalyvauja visuomeninėje veikloje. Labai menkas dalyvavimas profsąjunginiame judėjime, kurį sąlygoja nepakankamas profesinių sąjungų vaidmens suvokimas dabartinėje visuomenėje.

Vietos bendruomenės turėtų perorientuoti savo veiklą, sutelkdamos pastangas ekonominės plėtotos projektų rengimui, naujų darbo vietų kūrimui, gyvenvietės investicinio patrauklumo didinimui. Amatų centrų kūrimas, reabilitacijos ir sveikos gyvensenos centrų kūrimas galėtų tapti perspektyviausia ir galinčia duoti daugiausiai pajamų veikla. Tačiau tokia bendruomenių veiklos perspektyva dar tik pradėdama aptarti. Tyrimas parodė, kad bendruomenės nesiryžta imtis verslo projektų, bijodamos prisiimti atsakomybę, o taip pat dėl iniciatyvos ir verslumo stokos. Tačiau dauguma jų yra pajėgios imtis bendruomeninio verslo, nes turi sukaupusios nemažai patirties, įgyvendinat įvairius projektus ir moka juos administruoti.

Seniūnų interviu rezultatai parodė, jog kaimo gyventojams trūksta šeimos (bendrosios praktikos) gydytojo, privataus odontologo kabineto ar sveikatinimo centrų. Vaistinių trūkumas sąlygoja didelius nepatogumus kaimo gyventojams.

Vietos bendruomenės galėtų imtis įvairios ūkinės veiklos: kurti amatų centrus, stalių dirbtuves, reabilitacijos ir sveikos gyvensenos centrus. Tokia veikla būtų perspektyviausia ir duodanti pajamų. Kaimo bendruomenės, siekiančios plėtoti verslą ir užsiimti alternatyvia žemės ūkiui arba netradicine agrarine veikla, gali teikti socialines paslaugas.

Kaimo plėtros ekspertai pažymėjo, kad bendruomeninio verslo plėtrą riboja dabartinė mokesčių sistema, įvairūs sudėtingi verslo reikalavimai ir suvaržymai. Jie pažymėjo, kad nėra sukurtos verslo

paramos ir skatinimo sistemos, kuri atitiktų dabartinės vietos bendruomenių jėgas. Pritaikius mikroregionizacijos idėją, vietos bendruomenės turėtų koordinuoti savo pastangas, kurdamos mikroregiono ir jam priklausančių gyvenviečių viziją, numatydamos ilgalaikes mikroregiono plėtotos perspektyvas. Bendruomenės gali geriausiai žinoti vietinius išteklius ir optimalaus jų panaudojimo galimybes.

Šiame tyrime iškelta hipotezė, kad vietos bendruomenės galės sėkmingai plėtoti savo ekonominę veiklą, jei jos kryptys bus specializuotos, atsižvelgiant į gamtinius, finansinius ir žmonių išteklius, yra susijusi su vietovių galimos mikroregionizacijos idėja, kuri šiuo metu dar niekur nėra įgyvendinta. Jos perspektyvumą gali atskleisti nauji tyrimai. Šiuo metu išryškėjo tik tai, kad beveik kiekviename kaimiškajame rajone galėtų atsirasti šie mikroregionai: naujų gyvenviečių, perspektyvios agrarinės ir industrinės veiklos bei relaksacinės zonos. Jų teritorija ir veiklos turinys priklauso nuo vietinių išteklių ir kitų galimybių, lemiančių investicinį patrauklumą.

Tyrimo rezultatų sklaida. Šio magistrinio darbo autorė dalyvavo trijuose konferencijose:

1. Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto organizuojamoje 12-ojoje tarptautinėje studentų mokslo darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“. Pranešimo tema: „VVG veikla įgyvendinant europinį kaimo plėtros modelį; Pakruojo VVG atvejo analizė“.
2. Respublikinėje mokslinėje praktinėje konferencijoje „Lietuvos savivaldos institucijų strateginės plėtros galimybės: valdymas, turizmas, darbo rinka“, Kėdainiuose. Pranešimo tema: „Vietos bendruomenių ir savivaldos institucijų partnerystė, skatinant pozityvius ekonominius ir sociokultūrinius pokyčius kaimiškajame regione“.
3. Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Kaimo plėtros tyrimų centro organizuojamoje 5-ojoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Šiuolaikinio kaimo vizija“. Pranešimo tema: „Kaimiškojo rajono mikroregionalizacijos perspektyvos: Pakruojo rajono atvejis“.

Tyrimo rezultatai paskelbti Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto mokslo darbų leidinyje „Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos“, 2012, 3(27), p. 45–58. Straipsnio pavadinimas „Kaimiškųjų vietovių mikrorajonizacijos perspektyvos: Pakruojo rajono atvejis“. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/mokslas/mokslo-leidiniai/ekonomika-ir-vadyba-aktualijos-ir-perspektyvos/10549-ekonomika27> .

REKOMENDACIJOS

Viešojo administravimo institucijoms:

Siūlomi mikroregionai galėtų ateityje tapti ir naujais administraciniais dariniais ar net pakeisti dabar esančią visiškai neefektyvią seniūnijų sistemą. Pavyzdžiui, būtų renkamas mikroregiono viršaitis ir taryba, kurią sudarytų vietos bendruomenių aktyvas, pakeisdamas „seniūnaičius“. Mikroregionų viršaičius ir jų pavaduotojus rinktų vietovės gyventojai, kurie galėtų kartu spręsti jų problemas. Mikroregionai turėtų savo biudžetus, t.y. jiems paskirtą dalį rajono biudžeto. O kol kas siūlome mikroregionus kaip visuomeninius darinius, kurie leistų geriau panaudoti vietinius išteklius ir užtikrintų darnų vystymąsi (ekonomikos, socialinių ir aplinkosaugos procesų suderinimą). Siūlome išskirti tokius mikroregionus, kurie pasižymi specialia paskirtimi: naujų gyvenviečių, perspektyvios agrarinės veiklos, industrinis mikroregionas, relaksacinis ir turizmo traukos mikroregionas. Kai kuriuose rajonuose galėtų būti kuriami tokie specifiniai mikroregionai, kaip pasienio, miškų ir pan.

Pakruojo rajono ekonominės ir sociokultūrinės aplinkos tyrimas parodė, jog didelė problema yra tai, jog gyvenvietės tuštėja. Daugiausia gyventojų nurodė, jog trūksta jaunimo, o jo mažėjimą lemia darbo vietų stoka. Gyventojai renkasi emigraciją kaip ekonominių problemų sprendimo išeitį. Todėl būtina parengti pasiūlymus išvykusiems, kad jie sugrįžtų ir imtųsi ūkinės veiklos gimtajame krašte. Planuojančius grįžti gyventojus būtina skatinti pritraukti užsienio investicijas į Pakruojo rajoną. Pavyzdžiui, dirbantis užsienio kompanijoje kraštietis sukurtų užsienio kompanijos filialą Pakruojo rajone, taptų šios įmonės akcininku bei sukurtų naujas darbo vietas. Taip būtų mažinama bedarbiystė Pakruojo rajone ir skatinamas emigrantų sugrįžimas.

Būtina sudaryti sąlygas, jog žymiai didesnė dabartinių bedarbių dalis ryžtųsi kurti savo verslą. Tada užimtumo problema būtų sprendžiama žymiai sparčiau. Dėmesys neturintiems darbo, o ypač ilgalaikiams bedarbiams turėtų būti žymiai didesnis, nei yra šiuo metu. Tyrimai atlikti Pakruojo rajono vietovėse parodė, jog didelė dalis gyventojų neturi nuosavos žemės ploto, kuri galėtų panaudoti efektyviai ūkinei veiklai. Vietinės valdžios atstovams rekomenduojame teikti pagalbą žmonėms, kurie pageidautų tvarkyti 6 – 15 arų sklypus. Jaunoms šeimoms būtų galima suteikti 1 ha dydžio sodybinius sklypus, kurie atvertų naujas galimybes augančios kartos verslumo ir kitų labai svarbių asmenybės bruožų ugdymui. Tokiame sklype atsirastų vietos ir netradiciniams sodybos elementams: sveikos gyvensenos erdvėms (sporto ir žaidimų aikštelėms), šeimoms mini parkams, tvenkiniams ir pan. Mažieji šeimos ūkiai galėtų auginti vaismedžius ir vaiskrūmius, vaistažoles, dekoratyvinius augalus. Didesnė sodybinio sklypo erdvė leistų užsiimti smulkiuoju verslu: auginti ir pardavinėti gėles ir prieskonines daržoves, remontuoti buitinę techniką, gaminti namų apyvokos

Vaida Šeizė. Kaimiškujų vietovių ekonominės ir sociokultūrinės situacijos pokyčiai: Pakruojo rajono atvejis.

reikmenis ir kt., kaip tai, pavyzdžiui, daroma Lenkijoje. Taip kaimo gyventojai susikurtų sau ir savo artimiesiems darbo vietas arba gautų papildomų pajamų. Produktų ir prekių realizacijai būtų galima kooperuotis bei sukurti bendrą Pakruojo mikroregiono prekės ženklą.

Būtina yra skatinti vietos bendruomenes užsiimti ekonomine veikla. Dauguma organizacijų jau turi suremontuotus bendruomenės namus ir susikurtą materialinę bazę. Bendruomenės galėtų imtis socialinio verslo ir teikti socialines paslaugas pagyvenusiems, neįgalumą turintiems ir silpnos sveikatos kaimo gyventojams. Kaimo bendruomenės lengvatinėmis sąlygomis teiktų socialines paslaugas: pagyvenusių asmenų aptarnavimas, maitinimo organizavimas (kai maistas pristatomas iš kitų tarnybų), namų tvarkymas, įvairių pavedimų vykdymas (mokesčių sumokėjimas, dokumentų sutvarkymas ir kt.), kitų ūkinių darbų atlikimas.

Tyrimas parodė, jog daugelis apklaustųjų gyvena namuose, pastatytuose prieš 40 metų, todėl didžiąją dalį būstų reikia remontuoti ir atnaujinti. Būtina numatyti iš ES fondo Aplinkos ministerijos Daugiabučių namų atnaujinimo programos paramos lėšas, sukuriant naują priemonę – „Kaimo vietovėje esančių gyvenamųjų namų, priklausančių fiziniams asmenims, atnaujinimas“. Programos reikalavimuose būtų galima nurodyti, jog pastatų fasadai, statybinės medžiagos, puošybos ir kiti architektūriniai elementai būtų vieningi visoje kaimo vietovėje. Modernizuojant pastatus būtų atsižvelgiama į tradicinę kaimo architektūrą, išryškinant kiekvieno krašto savitumą.

Vietos bendruomenėms:

Teikti socialines ir kultūrinės paslaugas kaimo vietovėse. Bendruomenės siūlome kurti papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centrus, naujus sporto ir laisvalaikio centrus. Taip pat reikalinga atgaivinti senuosius amatus (kalvių, stalių baldžių, dailidžių, akmenskaldžių, vežimų gamintojų ir pan.) bei skatinti tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklą.

Būtina ieškoti ES paramos lėšų vietos kultūros paveldo pastatų rekonstrukcijai, norint palikti šį paveldą ateities kartoms. Bendruomenėms siūlome imtis atkurti lankytinus objektus: dvarus, senovines tradicines sodybas, malūnus, kitus industrinio paveldo objektus. Tyrimas parodė, kad šie objektai įvertinti kaip nelabai paruošti lankymui. Todėl reikalingos investicijos jiems sutvarkyti ir pritaikyti visuomeninėms reikmėms. Kaimo bendruomenės panaudos būdu galėtų naudotis pastatais ir teikti investicinius projektus jų rekonstrukcijai. Atnaujinti lankytini objektai būtų pritaikyti turistams ir duotų naudą bendruomenėms. Reikalingos lėšos tokioms lankytinoms vietoms, kaip ežerai, buvę karjerai, upeliai, parkai, sutvarkyti ir pritaikyti visuomeninėms reikmėms.

Siūlome skatinti kaimo bendruomenių aktyvumą, ypatingai į veiklą pritraukiant jaunimą. Tik aktyvios ir stiprios vietos bendruomenės galėtų atgaivinti senąsias kaimo tradicijas, dalintis gerąja

patirtimi ir tapti verslia bendruomene. Kultūrinę veiklą siūlome organizuoti susivienijus visoms kaimo vietovėse veikiančioms organizacijoms, kadangi tik bendra veikla ir organizuotumas paskatins gyventojų visuomeniškumą.

Verslo atstovams:

Kaimo vietovėse yra daug nenaudojamų, apleistų pastatų. Pastatuose siūlome įkurti įmonių pagrindines būstines, kurių veikla nereikalauja tiesioginio bendravimo su klientais. Tyrimas parodė, jog daugiausiai apleistų pastatų yra Pasienio ir Šiaulių traukos mikroregionuose. Šie mikroregionai yra patogioje geografinėje padėtyje ir turi gerą susisiekimą su Šiaulių ir Joniškio miestais. Įmonėse būtų galima įdarbinti išsilavinusius kaimo gyventojus.

Būtina gerinti susisiekimo paslaugas kaimo gyventojams ir suteikti galimybę tuo užsiimti smulkiesiems vietos verslininkams. Susisiekimui tenka svarbus vaidmuo, kuriant materialines vertybes, tenkinant gyventojų materialinius ir kultūrinius poreikius. Savivaldybių institucijos turėtų suteikti licencijas (leidimus) smulkiesiems verslininkams verstis keleivių pervežimu vietinio susisiekimo maršrutais. Taip būtų gerinamas susisiekimas su rajono centru bei labiau nutolusiomis vietovėmis. Tyrimas parodė, jog susisiekimas vertinamas labai blogai.

Būtina organizuoti antrinių žaliavų supirkimą gyventojams patogiose vietose, pavyzdžiui prie parduotuvių, prekybos centrų, automobilių stovėjimo aikštelėse ir kt. Reikia sudaryti galimybę gyventojams patogiose vietose surinkti įvairių rūšių atliekas, kurios gali būti perdirbtos ar kitaip panaudotos. Taip būtų mažiau teršiama aplinka, o atliekų antrinis panaudojimas duotų ekonominę naudą. Tyrimas parodė, jog kaimo gyventojai neturi kur dėti antrinių žaliavų, tokių kaip, pavyzdžiui, stiklo tara ir jos duženos, PET buteliai, makulatūra, galvaniniai elementai, nebeveikiantys elektroniniai prietaisai, aliuminės gėrimų skardinės ir kt.

LITERATŪRA

Mokslo monografijos, studijos, vadovėliai, mokslo darbų apžvalgos:

1. Agrosocialinių mokslų ir studijų raida Lietuvoje. (2006) Mečislovas Treinys (mokslinis redaktorius ir sudarytojas). Kaunas – Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
2. Aleksa, J. (1999). Ūkio, mokslo ir valstybės baruose. Vilnius: Leidykla UAB “Nirmedas”.
3. Arimavičiūtė, M. (2005). Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
4. Budrevičius, A. (2007). Prognozavimo metodai vadyboje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
5. Castells, M. (2005) Tinklaveikos visuomenės raida. (Versta iš anglų kalbos) Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“.
6. Coleman, J.S. (2005) Socialinės teorijos pagrindai. (Versta iš anglų kalbos) Vilnius: Margi raštai
7. Dijkstra, L., Ruiz, V. (2010). Refinement of the OECD regional typology: Economic Performance of Remote Rural Regions, DG Regio, European Commission, OECD.
8. Enz. C. A. (2010). Hospitality Strategic Management– Concepts and Cases (second edition). John Wiley and Sons, New Jersey.2.
9. Habermas, J. (2002). Modernybės filosofinis diskursas. Vilnius: Alma litera.
10. Jarmaliūnatė, V. (2007). Lietuvos kaimo vietovės deagrarizacijos veiksniai, rezultatai, perspektyvos. Kaunas: Akademija, Lietuvos žemės ūkio universitetas.
11. Jasaitis, J. (2008) Piliiečio pozicija. Studijų knyga. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
12. Jasaitis, J. (2010). Kaimo plėtra: teorija ir praktinių sprendimų apieška. Vieninga gyvybinė erdvė. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
13. Kaimas lūžio metais: Lietuvos žemdirbių sąjūdžio idėjų ir veiksmų dvidešimtmetis (2008). Sudarytojas prof. dr. Mečislovas Treinys. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
14. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas.
15. Kuliešis, G.; Pareigienė, L.; Naus, I. (2012) Kaimo žmogiškojo kapitalo raida. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
16. Kvainauskaitė, V., Snieška, V. (2003). Konkurencinės rinkos paklausos vertinimas ir prognozavimas: monografija. Kaunas: Technologija.
17. Lileikienė, A., Šaparnis, G., Tamošiūnas, T. (2004). Magistro darbo rengimo metodika. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidyba.
18. Makštutis, A. (2001). Strateginio valdymo principai. Klaipėda.
19. Mintzberg, H. (1991). The Structuring of Organisations. The Strategy Process. – New York: prentice Hall.
20. Maslauskaitė, A. (2008). Mokslo tiriamojo darbo metodologiniai pagrindai. Vilnius.
21. Mckie, S.(2004) Let Innovation Thrive. Intelligent Enterprise. San Mateo.
22. Mokslas, technologija ir moderni visuomenė. (2009). Leonardas Rinkevičius (ats. redaktorius). Kaunas: Technologija
23. Petrauskienė R., Raipa A. (2007). Partnerystės principo taikymas įgyvendinant „Naująją viešąją vadybą“. Naujoji viešoji vadyba. Kaunas: Technologija.
24. Poviliūnas, A. (2002). Europos Sąjungos kaimo politikos tapsmas. Žemės ūkio mokslai, Nr. 4 (priedas).
25. Poviliūnas, A. (Arūnas). (2003). Kaimo atskirties profiliai. Vilnius: Konta.
26. Socialinės inovacijos kaimo plėtrai. (2008). Arūnas Poviliūnas (ats. redaktorius) Vilnius: VU leidykla
27. Poviliūnas, A. (Antanas) (2008). Lietuvos žemės ūkio grįžimas į rinkos santykius ir ūkininkijos ekonominė raida. Monografija. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas
28. Senge, P.M. (1990).“The Leaders New Work: Building Learning Organizations“.-Sloan Management Review.
29. Stoner J. A., Freeman R. E., Gilbert D. R. (2000). *Vadyba*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
30. Šaparnienė, D. (2011). Organizacijų valdymas besikeičiančioje visuomenėje. Mokslo darbų apžvalga. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
31. Tamošiūnas, T. (2009) Darnus regionų vystymasis: Šiaulių regiono socialinės ir ekonominės plėtros sisteminis valtyrimas. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
32. Tarptautinių žodžių žodynas. 2001. Vilnius. Alma Littera.
33. Treinys, M. (2005). Daugiafunkcinio kaimo plėtra. Lietuvos kaimo raida. Vilnius: LAEI.
34. Treinys, M. (2006). Poindustrinis kaimas: mitas ar realybė. Mano ūkis, 8.

35. Treinys, M. (2002). Kaimo veiklos daugiafunkciškumas ir bendruomenių funkcijos. *Žemės ūkio mokslai*. Nr. 4 (priedas). Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
36. Vasiliauskas, A. (2004). *Strateginis valdymas*. Kaunas: Technologija.
37. Vidickienė, D.; Melnikienė, R.; Gedminaitė-Raudonė, Ž.; Ribašauskienė, E. (2012) Lietuvos regionų tipologijos kaimiškumo aspektu. *Mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
38. Vitunskienė V., Serva E. (2005). Atskleistas santykinis pranašumas Lietuvos pieno sektoriuje. Lietuvos žemės ūkio universiteto mokslo darbai „Vagos“. Nr. 68 (21).

Mokslo straipsniai

1. Aleksandravičius, A. (2010). *LEADER* metodo reikšmė stiprinant Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumą. *Ekonomikos ir vadybos fakulteto 2009 metų mokslinių tyrimų rezultatai*. Mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys Nr. 1 (6).
2. Arimavičiūtė, M., (2009). Naujosios viešosios vadybos principų taikymas kaimiškose savivaldybėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (16).
3. Atkočiūnienė, V. (2000). Lietuvos kaimo socialinė infrastruktūra; ekonominis vertinimas ir plėtra: daktaro disertacija. – Akademija: LŽŪU.
4. Atkočiūnienė, V. (2002). Partnerystės nauda kaimo regioninei plėtrai.// Tarptautinės konferencijos „Regionų plėtra – 2002“ pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija
5. Atkočiūnienė, V. (2005). Vietos veiklos grupių veiklos efektyvumo ir rezultatyvumo vertinimo metodikos ir rėmimo modelio sudarymas. *Užsakomųjų mokslinių tyrimų ataskaita*.
6. Atkočiūnienė, V. (2008). Kaimo vietovių pokyčių valdymas pagal principą „Iš apačios į viršų“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (11).
7. Atkočiūnienė, V. (2009). Kaimo vietovių konkurencingumą lemiantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (16).
8. Atkočiūnienė, V. (2010). Kaimo vietovių vystymosi scenarijai: Telšių ir Pasvalio rajonų gyventojų užimtumo didinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19).
9. Atkočiūnienė, V. (2010). Kaimo plėtros inovacijų ir pokyčių vadyba. *Metodinė padalomoji medžiaga*. Pakruojis.
10. Baležentis, A. (2008). Inovatyvumo metodiniai aspektai kaimo plėtros strateginiame valdyme. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (11).
11. Baležentis, A. (2011). Kaimo vietovių raida ir modeliai: darnaus vystymo požiūris.. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*.
12. Išoraitė, M. (2008). Lietuvos kaimo plėtros politikos tendencijos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (11).
13. Jasaitis, J. (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksiško problema. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (6).
14. Jasaitis, J. (2007) Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimas strateginio planavimo procese. // *Žemės ūkio mokslai (Agricultural Sciences)*, t.14, p. 41-47. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
15. Jasaitis, J. (2008). Šiuolaikinio lietuviško kaimo vizijos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (11).
16. Jasaitis, J. (2010). Antropologiniai atokesnių ir neuzbanizuotų vietovių raidos strateginio valdymo aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19), p. 12–22.
17. Knašys, V. (2009). Rinkomės šeimos ūkių kaimą. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (16).
18. Lazarevaitė, L, Raupelienė, A., Perkumienė, D., (2006) Šiuolaikinių kaimo plėtros idėjų pritaikymas Lietuvoje // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (6).
19. Melnikienė, R., Vidickienė, D. (2010). Visuomenės lūkesčiai dėl Lietuvos kaimo politikos krypties. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19).
20. Nefas, S. (2009). Funkcionalių vietos bendruomenių veiklą sąlygojantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (16).
21. Pilipavičius, V. (2008). Bendruomeninis verslas: dabartis ir perspektyvos. Konferencija „Lietuvos kaimo konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis“ straipsnių rinkinys. – Kaunas: LŽŪU leidykla.
22. Stoškus, S., Beržinskienė, D. (2005). *Vadyba*. Kaunas: Technologija.
23. Tamošiūnas, T. (2004). Šiaulių regiono plėtros tendencijos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 4.

24. Vidickienė, D.(2010). Perėjimo prie naujosios kaimo politikos paradigmos kliūtys Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19).
25. Žukovskis, J. (2009). Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių raida. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 19 (4).
26. Žukovskis, J. (2010). Lietuvos kaimo plėtros vizija: teisingų reglamentų sisteminio tyrimo rezultatai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19).

Internetiniai šaltiniai

1. Atkočiūnienė V., Gineitienė Z., Žiogelytė L. (2010). Regionų plėtra: žmoniškųjų išteklių potencialas. [žiūrėta 2010-05-14]. Prieiga per Ebsco duomenų bazę: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&hid=107&sid=31669f26-6970-4f81-af2b-e34816d3f92d%40sessionmgr113> .
2. Baležentis, A., Abugelytė, A. Lietuvos kaimo infrastruktūros plėtros valdymo teisės aktų sistemos analizė. Mykolo Romerio universitetas. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie žemės ūkio ministerijos. [žiūrėta 2011-10-19]. Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/12/39.pdf> .
3. Bagdzevičienė, R., Rimas, J., Venckus, A. Regionų ekonomikos plėtros strategija. [žiūrėta 2012-03-20]. Prieiga per internetą: www.lrti.lt/veikla/RP_RegEkonPlet.doc .
4. Bruneckienė, J., Kilijonienė, A. (2011). Lietuvos regionų konkurencingumo klasterinė analizė. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. Nr. 1 (25). *Research papers*. [žiūrėta 2012-02-23]. Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/25/60.pdf> .
5. Čiūtas, R. (2008). Lietuvos kaimo dabarties įžvalgos. *Mano ūkis*. 2008, 7. [žiūrėta 2011-04-10]. Prieiga per internetą: http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1621&z=75 .
6. Dzemyda, I. (2011). Regioninės plėtros vadyba. [žiūrėta 2012-02-24]. Prieiga per internetą: <http://www.scribd.com/doc/55291565/Regionin%C4%97s-pl%C4%97tros-vadyba> .
7. Europos Komisija. (2010). *2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija*. [žiūrėta: 2011-10-23]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LT_ACT_part1_v1.pdf .
8. Europos socialiniai, teisiniai, ekonominiai projektai (2008). Mokslinis tyrimas „Kaimo atnaujinimas ir plėtra Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai ir kitų EB fondų lėšomis 2007–2013 m.“ skirtas LR Žemės ūkio ministerijai. Pagal European Commission, Directorate-General for Agriculture and Rural Development. *RURAL DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN UNION STATISTICAL AND ECONOMIC INFORMATION. REPORT 2007*, November 2007. [žiūrėta 2011-11-09]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/documents/Mokslinis%20tyrimas%20kaimo%20atnaujinimas%20ir%20pletra.pdf> .
9. Europos Komisija. (2010). „Leader“ metodas ir pagrindai. [žiūrėta 2011-10-10]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/leader/2006_lt.pdf .
10. Europos LEADER Observatorija. (1996). Vietos partnerystės organizavimas, „Inovacijos kaimo vietovėse“ Šašiuvinis Nr.2. [žiūrėta 2011-10-17]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/failai/partnerystes_organizavimas.pdf .
11. Gedminaitė-Raudonė, Ž. (2011). Lietuvos regionų ekonominio dinamizmo vertinimas. *Mokslas – Lietuvos ateitis*. [žiūrėta 2011-09-29]. Prieiga per internetą: www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/download/mla.2011.073/pdf_1 .
12. Globalizacijos procesai. [žiūrėta 2009-09-20]. Prieiga per internetą: <http://distance.ktu.lt/livun/91210.html> .
13. Gudzinevičiūtė, G. (2009). *Globalizacija ir jos poveikio darniai miestų plėtrai aspektai*. [žiūrėta 2012-02-10]. Prieiga per internetą: <http://zmuida.googlepages.com/SPIRKonferencijosmedziaga.pdf> .
14. Kaimo plėtros tyrimo centras. [žiūrėta 2011-04-05]. Prieiga per internetą: <http://su.lt/smf/apie-fakulteta/struktura/centrai/kaimo-pltros-tyrim-centras> .
15. Kuliešius, G., Pareigienė, L. (2011). Lietuvos kaimo raidos tendencijos: Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. [žiūrėta 2011-11-07]. Prieiga per internetą: <http://www.laei.lt/index.php?mt=leidiniai&straipsnis=404&metai=2011> .
16. Leader įgyvendinimo apžvalga. (2008). [žiūrėta 2012-09-05]. Prieiga per internetą: www.asu.lt/file.doc?id=44763 .
17. „LEADER + Magazine“. (2007). „Leader“ programos valdymas. 2007, 8. [žiūrėta 2011-04-05]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/magazine/mag8_lt.pdf .

18. „LEADER + Magazine“.(2008). Programos „Leader“ įnašas į ekonomikos augimą ir darnų vystymąsi. 2008, 10. [žiūrėta 2011-04-05]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/magazine/mag10_lt.pdf.
19. „LEADER + Magazine“.(2008). „Leader“ programos indėlis. 2008, 9. [žiūrėta 2011-04-05]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/magazine/mag9_lt.pdf.
20. Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų skaičius metų pradžioje ir vidutinis metinis gyventojų skaičius. Požymiai: gyvenamoji vietovė, lytis. [žiūrėta 2012-01-05]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>.
21. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. [žiūrėta 2012-02-22] Prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/index.php?id=533>.
22. Melnikas, B., Smaliukienė, R. (2007). Strateginis valdymas. [žiūrėta 2011-11-06]. Prieiga per internetą: http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/Melnikas_Smaliukiene_Strateginis_valdymas.pdf.
23. Messely, L., Dessenin, J., Lauwers, L. Branding Regional Identity as a Driver for Rural Development // Paper prepared for presentation at the 113th EAAE Seminar „The Role of Knowledge, Innovation and Human Capital in Multifunctional Agriculture and Teritorial Rural Development“, 2009 December 9-11, Belgrade. [žiūrėta 2011-11-26]. Prieiga per internetą: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/57406/2/Lies%20Messely%20cover.pdf>.
24. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2009). [žiūrėta 2012-05-01]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=396083.
25. OECD (2006). The New Rural Paradigm: Policies and Governance, OECD Rural Policy Reviews, p. 159. [žiūrėta 2011-11-21]. Prieiga per internetą: http://www.unisi.it/cipas/ref/OECD_2006_Rural_Oaradigm.pdf.
26. Pakruojo rajono 2007–2013 m. kaimo plėtros strategija. (2008). [žiūrėta 2011-02-04]. Prieiga per internetą: http://www.pakruojovvg.lt/sites/default/files/doc/2007_2013_kp_strategija.pdf.
27. Poviliūnas, A., Gegužienė, V. Lietuvai reikia kaimo plėtros organizatorių. Mano ūkis, 2007/5, [žiūrėta 2010-07-10]. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/index.php?s=1270&m=1&z=>.
28. Programos „Leader“ ir žemdirbių mokymo metodikos centro pažyma dėl projektų, įgyvendinamų pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonę „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ (Planavimo būdu) ir 4 krypties „LEADER metodo įgyvendinimas“ priemonių įgyvendinimo. (2011). [žiūrėta 2012-10-24]. Prieiga per internetą: <http://www.leaderlietuva.lt/lt/leader-lietuvoje/leader-2007-2013/leader-metodo-igyvendinimo-statistika.html>.
29. Rokiškio VVG svetainė (2012). Projektas „Gyventojų struktūros ir socialiniai – ekonominiai pokyčiai Rokiškio rajono vietos veiklos grupės teritorijoje“. [žiūrėta 2012-10-23] Prieiga per internetą: <http://www.rokiskiovg.lt/index.php/home/83-tyrimas>.
30. Šileika A., Šimulienė R. (2011). Europos Sąjungos struktūrinių fondų panaudojimo Lietuvos regionuose 2005 - 2009 metais socialinė – ekonominė analizė. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. [žiūrėta 2012-02-15]. Prieiga per internetą: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/2011_1_21/sileika_simulienne.pdf.
31. Žalioji knyga. Lietuvos kaimo ateitis. (2010). Vilnius. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija ir Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. [žiūrėta 2011-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/documents/Mokslas-mokymas/ZK.pdf>.

Teisės aktai ir kiti norminiai dokumentai

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. gegužės 26 d. reglamentas (EB) Nr. 1059/2003 „Dėl bendro teritorinių statistinių vienetų klasifikatoriaus (NUTS) nustatymo“ // OL L 154. 2003, P.1.).
2. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programa. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. [žiūrėta 2011-02-04]. Prieiga per internetą. <http://www.zum.lt/lt/zemes-ukio-ministerija/kaimo-pletra/parama-pagal-2007-2013-m--programos-priemones/kaimo-pletros-2007-2013-metu-programa-ir-strategija/>.
3. Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas. 2000 m. liepos 20 d. Nr. VIII-1889 Vilnius. [žiūrėta 2012-02-15]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298580.
4. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas, 2008 Valstybės žinios, 2002, Nr. 72-3009.
5. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija. [žiūrėta 2010-08-12]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/files/Docs/Ilgalaikė/galutine040121.doc>.
6. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas, 2008 Valstybės žinios, 2002, Nr. 72-3009.

7. Nacionalinė 2007–2013 metų kaimo plėtros strategija. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. [žiūrėta 2011-02-04]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/lt/zemes-ukio-ministerija/kaimo-pletra/parama-pagal-2007-2013-m--programos-priemones/kaimo-pletros-2007-2013-metu-programa-ir-strategija/>.
8. Nacionalinė Lisabonos strategija [žiūrėta 2010-05-01]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/en/strat_prog/lisbon/.
9. Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymas, 1999. [žiūrėta 2011-05-01]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=390913.

PRIEDAI

Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų apibūdinimas

Funkcija	Apibūdinimas
Rezidentinė funkcija	<p>J. Jasaičio teigimu rezidentinė funkcija išryškina sudėtingas senųjų ir naujų gyventojų interesų suderinimo problemas bei naują požiūrį į buities kultūrą ir gyvenviečių estetiką, laisvalaikio organizavimą, prekybos ir paslaugų sistemos modernizavimą. Rezidentinė funkcija vadovaujasi pokyčiais, išreiškiančiais naujų gyvenamųjų vietovių planavimo ir būsto tobulinimo tendencijas. Visuomenė vis labiau suvokia individualių gyvenamųjų namų svarbą. Lietuvoje formuojasi nauja gyvenamojo būsto samprata, vis labiau suvokiant individualių gyvenamųjų namų ir laisvalaikui skirtų pastatų reikšmę. Vis didesnę reikšmę įgauna individualios sodybos, kurios leidžia šeimoms susikurti erdvesnę, saugesnę, patogesnę savo gyvenamąją aplinką, kurioje atsiveria didesnės galimybės betarpiškam sąlyčiui su gamta. Naujieji gyvenamieji rajonai kuriasi prie magistralinių ir vietinių kelių, nedidelių miestelių pakraščiuose, vaizdingu gamtovaizdžiu pasižyminčiose vietovėse. Stiprėja visuomenės poreikis burtis į bendruomenes, bendrijas pagal pomėgius, problemas ir gyvenimo būdą. Yra kuriama moderni gyvenviečių infrastruktūra, gyvenvietės aprūpinamos energija, centralizuotu šalto ir karšto vandens tiekimu, nuotekų pašalinimu, centralizuotu šiukšlių surinkimu.</p> <p><i>Rezidentinė funkcija</i> remiasi šiais visuomenės elgsenos pokyčiais:</p> <ul style="list-style-type: none"> • formuojasi nauja gyvenamojo būsto samprata: iš buto miesto daugiabučiame name į individualų gyvenamą namą užmiestyje; • nuosavybės vaidmens atkūrimas sudaro sąlygas ugdyti augančiąją kartą privačioje žemės valdoje; • stiprėja patirties perėmimo ir kartų dvasinio bendravimo būtinybė; • kuriasi namų statybos bendrijos, kurių narius vienija profesiniai arba verslo interesai bei gyvenimo būdas.
Daugiasektorinės ekonominės veiklos diversifikacijos funkcija	<p>Funkcija sąlygoja ne tik vienos ar kitos rūšies prekių ar paslaugos paklausos ir pasiūlos santykis, galimas vienos ar kitos veiklos pelningumas, bet ir iškyla klausimas kokią valstybę kuriame, kokią visuomenės stratifikaciją prognozuojame. Daugiasektorinės ekonominės ūkinės veiklos įvairinimas dažniausiai suprantamas, kaip ne žemės ūkio veiklos plėtra kaime. Kol kas Lietuvoje žemės ūkio politika skatina tik stambiųjų ūkių kūrimąsi, kurie planuoja valdyti 14–18 tūkst. hektarų žemės. Kai kurie tokių ūkių savininkai realiai jokios veiklos nevykdo, o tik įformina ekologiškus ūkius, tam, kad gautų ES struktūrinių fondų paramą. Kaimo plėtros tyrimų centro 2005–2006 m. atlikti tyrimai rodo, kad ekonominės veiklos diversifikaciją turėtų paskatinti būtinybė atkurti neurbanizuotų vietovių buitinio aptarnavimo sistemą. Tyrimai parodė, kad kaimiškose vietovėse jaučiamas poreikis įsteigti siuvyklas, kirpyklas, buitinių prietaisų taisyklas, transporto priemonių ir kito inventoriaus remonto dirbtuves. Atsiranda poreikis tokių paslaugų, kaip ligonių, senelių ir mažamečių vaikų priežiūra. Kiekvienos vietovės poreikius geriausiai galėtų išsiaiškinti būtent toje vietovėje veikianti kaimo bendruomenė. Anot J. Jasaičio (2007) ūkinės veiklos diversifikacija kaime leistų pagerinti kaimo žmonių gyvenimo kokybę, nes žemės ūkio veikla jau nėra pagrindinė kaimiškose vietovėse gyvenančiųjų funkcija.</p> <p><i>Daugiasektorinę ekonominę veiklos diversifikaciją dažniausiai sąlygoja politiniai ir ekonominiai pokyčiai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pereinama nuo stambiųjų įmonių prie specializuotų filialų sistemos; • pažangiausias technologijas naudojančias įmones kuriamos užmiestičiuose, kuriuose patogus susisiekimas, mažesnis oro užterštumas; • šiuolaikinės informacinės technologijos leidžia užsiimti namuose daugelio profesinės veiklos sričių veikla; • stiprėja reikalavimai aplinkosaugai; • kuriamos naujos sveikatingumo ir sporto zonos, pritaikytos tiek masiniam naudojimui, tiek pavienių individų poreikiams; • kuriamoms naujoms pramogoms gamtoje, pritaikoma infrastruktūra; • kaimo vietovėse, kaimo bendruomenių pastatuose, buvusiose dvaruose, rengiamos įmonių, organizacijų, kolektyvų ir asmeninės šventės.

<p>Relaksacijos ir reabilitacijos, optimaliai panaudojant rekreacinius išteklius, funkcija</p>	<p>Pasak M. Treinio (2005) funkcijos vertę sąlygoja viešosios gėrybės, kaip gražus kraštovaizdis, švarus oras, etnokultūros paminklai ir kt. Norint kaimo vietovėse kurti relaksacijos ir reabilitacijos objektus reikalingos nemažos lėšos, o viešųjų gėrybių išsaugojimas ir puoselėjimas taip pat pareikalauja nemažai finansinių išteklių. Kaimo plėtros tyrimų centro tyrimais pastebėta, kad kol kas panaudojama maža relaksacinių ir reabilitacinių išteklių dalis, pasigendama šiuolaikiškesnio požiūrio į kaimiškųjų objektų pažintinę vertę, jų panaudojimo idėjų. Kaimo vietovėse baigia sugriūti administraciniai ir ūkiniai pastatai, uždarytos pradinės mokyklos, neveikiantys kultūros namai, kai kuriose vietovėse netgi dvarų ansambliai griūva. Tokiose pastatuose po pastatų rekonstrukcijos anot J. Jasaičio (2006) galėtų atsirasti naujų sporto šakų bazės, sveikatingumo kompleksai, trumpalaikiai poilsio namai, vaikų ir paauglių popamokinės veiklos centrai ir kiti objektai, kuriuose būtų tenkinami šeimų ar atskirų individų poreikiai. Šiuolaikinė praktika rodo, kad tokios įstaigos neturėtų būti didžiulės, aptarnaujančios šimtus ar tūkstančius klientų. Šeimoms skirtų relaksacijos ir reabilitacijos centrų, kokiais jau yra tapusios kai kurios kaimo turizmo sodybos populiarumas yra labai padidėjęs. Ne sezono metu pigesnės jų paslaugos prieinamos ir nedideles pajamas gaunantiems vartotojams. J. Jasaičio (2007). Pastaraisiais metais kaimo bendruomenių ir vietos veiklos grupių iniciatyva prasidėjo apleistų kaimo vietovėse pastatų rekonstrukcija, panaudojant ES struktūrinių fondų paramą. Kaimo bendruomenės pasitelkusios medikus, psichologus, architektus, dizainerius ir kitus mokslo sričių atstovus galėtų plėsti relaksacinę ir reabilitacinę funkciją. Tai galėtų tapti viena iš perspektyviausių kaimo bendruomenės veiklų. Ališauskas, K. ir Jankauskienė, A., (2008) pažymi, kad svarbiausios kaimo plėtros tendencijos yra naujų įmonių ir verslų kūrimas.</p>
<p>Edukacinė (žmogaus ir gamtos vienovės atkūrimo) funkcija</p>	<p>Aprėpia visuomenės lavinimą, radikalų visuomenės išprusimo tobulinimą. Kaip pažymi J. Jasaitis (2006), norint efektyviai naudoti neurbanizuotų vietovių galimybes, realizuojant pažinimo ir lavinimo funkciją, reikėtų kardinaliai keisti požiūrį į visą švietimo sistemą. Mokymas mokykloje turėtų būti siejamas pažintinėmis programomis, aplankant kraštotyros objektus, istorijos muziejus, gamtos ir kultūros paminklus ir pažintinius objektus. J. Jasaičio teigimu, būtina atkreipti dėmesį į didėjančią visuomenės, ypač jos miestiškosios dalies nepasirengimą orientuotis aplinkoje, gamtos procesų nesuvokimą, primityvios elgsenos plitimą. Kaimo plėtros tyrimų centro 2006 m. atlikti kultūrinio išprusimo tyrimai patvirtino, kad jaunimas sunkiai orientuojasi istorijos ir literatūros žiniuose, jų žinios yra gana paviršutiniškos, nežino savo krašto žymių poetų ar rašytojų, su šiuolaikinių mokslininkų darbais nėra susipažinę.</p> <p><i>Edukacinės funkcijos svarbą neurbanizuotų vietovių kontekste išryškinantys veiksniai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • šiuolaikinio žmogaus atitrūkimas nuo gamtos; • individų elgesys liudija apie primityvius kūrybinius sugebėjimus, nesugebėjimą orientuotis gamtoje, istorinių ir literatūrinių žinių mažėjimą; • individų elgesys gamtoje yra tiesiogiai susijęs su žiaurumu individų santykiuose bei rodo mąstymo bei jausmų degradaciją.
<p>Asmenybės etnografinio ir etinio paveldo puoselėjimo (vertybinės orientacijos ugdymo) funkcija</p>	<p>Glaudžiai siejasi su kaimo etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimu bei kraštovaizdžio puoselėjimu. Etnografinio ir etinio paveldo išsaugojimo funkcijos plėtra ženkliai pasitarnauja visuomenės pilietiniam, tautiniam ir kultūriniam ugdymui. Tik lankantis istorinėse vietovėse arba lankant kultūros paveldo bei kaimo etnografinius objektus galima geriau suvokti istorijos esmę. Ši funkcija yra realizuojama per pasakojamąją tautosaką, liaudies dainas, plėtojant kraštotyrinę veiklą, savo krašto istorijos panaudojimą ugdymo sistemoje, amatų ir tradicinių kaimo verslų atkūrimą, tautos dorovinį paveldą. Kaip teigia J. Jasaitis, kad norint realizuoti šias kaimiškųjų vietovių funkcijas, gana dažnai reikia viską pradėti iš naujo, kadangi dabartinė karta, beveik nieko nežino apie netoliese gyvenančius žymius žmones. Kol kas mažai informacijos pateikiama interneto svetainėse, o prie lankytinų objektų taip pat nerandama informacijos.</p>
<p>Kraštovaizdžio apsaugos ir saugios bendruomenei aplinkos puoselėjimo funkcija</p>	<p>Aprėpia kasdieninę gyvenviečių aplinkos priežiūrą, senųjų ir šiuolaikinių aplinkos tvarkymo tradicijų derinimą rengiant gyvenviečių plėtros projektus, tvarkant parkus, įrengiant gėlynus ir kt., visuomeninės elgsenos tobulinimą ir naujų vertybių formavimą, organizuojant sodybų ir gyvenviečių tvarkymo konkursus, senųjų dvarų ir dvarviečių, nebenaudojamų, tačiau istorinę vertę turinčių gamybinių pastatų ir jų aplinkos pritaikymą šiuolaikinei paskirčiai, gyvosios ir negyvosios gamtos paminklų (unikalių medžių ir kitų augalų, slėnių, saugotinių riedulių ir pan.) priežiūrą. 2008–2009 metais Kaimo plėtros tyrimų centras sukūrė koncepciją „Vieningos gyvenvietės erdvės koncepcija“, kuri išreiškia šiuolaikinės miesto ir kaimo (skirtingo urbanizacijos lygio vietovių) partnerystės ir darnios, subalansuotos socioekonominės bei sociokultūrinės plėtros bruožus. Vadovaujantis šia koncepcija, visa valstybės teritorija yra traktuojama, kaip nedaloma visuma, kurioje siekiama išvengti ekonominės, kultūrinės ir politinės bet kurio regiono atskirties.</p>

GYVENTOJŲ APKLAUSA

(masinis anketavimas)

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras kartu su Vietos veiklos grupe (VVG) siekia išsiaiškinti, kaip būtų galima suaktyvinti vietinę ūkinę veiklą, sukurti naujas darbo vietas. Apklausos metu surinkta medžiaga padės parengti pasiūlymus, kaip gerinti gyventojų darbo ir buitines sąlygas jūsų rajone. Prašome atsakyti į VISUS klausimus. Apibraukite jums tinkančių atsakymų numerius arba įrašykite savo atsakymą.

- 1. Šią anketą užpildė:** 1. Moteris 2. Vyras
- 2. Jūsų amžius:** 1. Iki 20 m. 2. 21-30 m. 3. 31-40 m.
4. 41-50 m. 5. 51-65 m. 6. Vyresni kaip 65 m.
- 3. Jūs dirbate arba mokotės:** 1. Dirbu 2. Mokausi
3. Dirbu ir mokausi 4. Nedirbu ir nesimokau
- 4. Darbo arba mokymosi vieta:** 1. Mieste 2. Kaime 3. Nedirbu ir nesimokau
- 5. Gyvenamoji vietovė:** 1. Vienkiemis 2. Kaimo gyvenvietė
3. Miestelis 4. Miestas (ne rajono centras) 5. Miestas (rajono centras)
- 6. Išsilavinimas:** 1. Nebaigtas vidurinis 2. Bendras vidurinis (be profesijos)
3. Darbininkiškas be pilno vidurinio išsilavinimo 4. Darbininkiškas su pilnu viduriniu mokslu
5. Aukštesnysis (spec. vidurinis) arba aukštasis neuniversitetinis 6. Aukštasis universitetinis
- 7. Jūs esate:** 1. Studentas, moksleivis 2. Nekvalifikuotas darbininkas
3. Kvalifikuotas darbininkas 4. Valstybinės įmonės arba įstaigos tarnautojas, specialistas
5. Privačios įmonės savininkas 6. Privačios įmonės samdomas darbuotojas
7. Ūkininkas 8. Pensininkas, neįgalusis 9. Bedarbis
- 8. Jūsų darbo sritis** 1. Pramonė 2. Statyba ir butų bei kitų patalpų remontas
3. Prekyba 4. Žemės ūkis 5. Miškininkystė 6. Švietimas, kultūra, mokslas
7. Sveikatos apsauga 8. Komunalinis ūkis (vandentiekis, aplinkos tvarkymas ir kt.)
9. Buitinės paslaugos (kirpimas, siuvimas, avalynės taisymas, automobilių remontas ir kt.)
10. Valdymo įstaiga (savivaldybė, seniūnija)
11. Nedirbu (bedarbis, pensininkas, moksleivis, studentas ir kt.)
- 9. Pagrindinis pragyvenimo šaltinis:** 1. Alga 2. Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo
3. Pajamos iš nuosavo žemės ūkio 4. Pensija, pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.)
5. Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje 6. Išlaiko kiti šeimos nariai, dirbantys užsienyje
- 10. Ar Jūsų pajamos kas mėnesį yra pastovios?** 1. Pastovios 2. Nepastovios
- 11. Jūsų šeimyninė padėtis:** 1. Nevedęs (netekėjusi) 2. Vedęs (ištekėjusi)
3. Oficialiai išsituokęs (išsituokusi) 4. Santuoka faktiškai nutraukta, bet dar neapiforminta
5. Našlys (našlė)
- 12. Jūsų šeimos sudėtis:** 1. Neturiu šeimos 2. Vyras ir žmona
3. Vyras, žmona ir vaikai (įrašykite jų skaičių)
4. Su mūsų šeima gyvena (įrašykite kartu gyvenančius)
- 13. Išlaikytinių skaičius jūsų šeimoje (įrašykite išlaikytinių skaičių)**
- 14. Jūsų būstas:** 1. Daugiabučiame name 2. Nuosavame name

3. Nuosavo namo dalyje 4. Nuomojamas butas 5. Gyvenu pas tėvus (gimines)

15. Prieš kiek metų pastatytas namas, kuriame gyvenate?
1. Prieš 1-5 metų 2. Prieš 6-10 metų 3. Prieš 11-20 metų 4. Prieš 21-40 metų
5. Daugiau kaip prieš 40 metų

16. Ar Jūsų būstą reikia remontuoti?
1. Ne, nereikia 2. Būtų tikslinga šiek tiek parestuoti 3. Būtinai reikia remontuoti
4. Nebetikslinga remontuoti, šį pastatą jau reikia nugriauti

17. Ar savo namuose turite kompiuterį:
1. Taip, prijungtą prie interneto 2. Taip, bet neprijungtą prie interneto 3. Neturiu kompiuterio

18. Ar turite nuosavą automobilį:
1. Taip, daugiau kaip 10 metų senumo 2. Taip, pagamintą prieš 6-10 metų 3. Taip, pagamintą prieš 1-5 metus 4. Neturiu

19. Kaip vertinate savo gyvenimo sąlygas?
1. Gyvename aukščiau vidutinio lygio 2. Esame vidutiniškai 3. Gyvename žemiau vidutinio lygio

Nurodykite, ar jūsų būstui teikiamos šios paslaugos:

20. Centralizuotas šalto vandens tiekimas: 1. Taip 2. Ne
21. Centralizuotas karšto vandens tiekimas: 1. Taip 2. Ne
22. Centralizuotas nuotekų pašalinimas: 1. Taip 2. Ne
23. Centralizuotas šildymas: 1. Taip 2. Ne
24. Centralizuotas šiukšlių, atliekų surinkimas: 1. Taip 2. Ne

25. Kaip keičiasi gyventojų skaičius jūsų gyvenvietėje?
1. Gyventojų skaičius išlieka pastovus 2. Gyventojų mažėja 3. Gyventojų daugėja

26. Kurio amžiaus gyventojai sudaro daugumą jūsų gyvenvietėje?
1. Įvairaus amžiaus, yra pakankamai jaunimo 2. Įvairaus amžiaus, bet jaunimo jau trūksta
3. Daugėja tik senyvo amžiaus žmonių - gyvenvietė sensta, ištuštėja

27. Kiek turite nuosavos žemės?
1. Nuosavos žemės visai neturiu 2. Tik sodybinį sklypą (iki 15 arų aplink namą) 3. Mažiau kaip 1 ha
4. 1 ha 5. 2-3 ha 6. 4-10 ha
7. 11-20 ha 8. 21-50 ha 9. 51-100 ha
10. 101- 200 ha 11. 201-500 ha 12. Daugiau kaip 500 ha

28. Ar jūsų gyvenamoje vietovėje yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeiminko) pastatų:
1. Taip 2. Ne

Kurias įmones ar įstaigas galima įkurti jūsų gyvenvietėje? Įvertinkite naujų įmonių kūrimo galimybes trijų balų sistema: 1 – netikslinga įkurti; 2 – tikslinga įkurti; 3 – jau įkurta

Eil. Nr.	Įmonės pavadinimas	Įkūrimo vertinimas balais nuo 1 iki 3
29	Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras	
30	Automobilių remonto dirbtuvės	
31	Butinės technikos remonto dirbtuvės	
32	Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės	
33	Stalių dirbtuvės	
34	Statybos ir butų remonto darbų įmonė	
35	Kirpykla	
36	Siuvykla	
37	Pirtis	

38	Valgykla, kavinė, užkandinė	
39	Viešbutis, motelis, kaimo turizmo sodyba	
40	Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras	
41	Senelių ir neįgaliųjų globos namai	
42	Reabilitacijos ir sveikos gyvensenos centras	
43	Vietinės istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras	
44	Biblioteka – skaitykla	
45	Kultūros ir sporto centras	
46	Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos	
47	Privatus vaikų darželis	
48	Privati mokykla	
49	Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė	
50	Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus	
51	Viešosios tvarkos apsaugos centras	

52. Jeigu ūkininkaujate, kokį ūkininkavimo būdą pasirinkote?

1. Mišrus, įvairios paskirties ūkis
2. Pieno ūkis
3. Mėsinių galvijų ūkis
4. Kiaulininkystės ūkis
5. Daržininkystės, sodininkystės, gėlininkystės ūkis
6. Laukininkystės (javų) ūkis
7. Kitos paskirties ūkis (įrašykite)
8. Neturiu nuosavo ūkio

53. Jeigu ūkininkaujate, ar turite papildomą, ne žemės ūkio verslą?

1. Neūkininkauju
2. Neturiu papildomo privataus ne žemės ūkio verslo
3. Papildomai dirbu valstybinėje įmonėje, įstaigoje
4. Papilomai dirbu privačioje įmonėje samdomu darbuotoju
5. Turiu nuosavą verslo įmonę

54. Įvertinkite ūkinės veiklos būklę jūsų apylinkėse (gyvenvietėje, miestelyje):

1. Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos
2. Ūkinė veikla – pastovi
3. Ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja

Kurie teigiami pokyčiai matomi jūsų apylinkėse? Įvertinkite šiuos pokyčius trijų balų sistema: 1 – tokių gerų pokyčių nėra; 2 - tokie pokyčiai dar labai neryškūs; 3 – teigiami pokyčiai jau yra akivaizdūs.

Eil. Nr.	Teigiami pokyčiai šioje gyvenvietėje	Įvertinimas balais nuo 1 iki 3
55.	Sumažėjo nedirbamų žemių plotai	
56	Sumažėjo asmenų, neturinčių pastovaus darbo	
57	Gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką	
58	Statomi nauji gyvenamieji namai ir ūkiniai pastatai	
59	Kaimuose laikoma daugiau gyvulių ir paukščių	
60	Sumažėjo girtaujančių	

Kurios jūsų gyvenvietės problemos yra didžiausios? Įvertinkite jas trijų balų sistema:

- 1 – tokia problema mūsų vietovei yra nebūdinga; 2 – ši problema yra, bet ne itin ryški; 3 – ši problema yra labai aštri.**

Eil. Nr.	Didžiausios problemos šioje gyvenvietėje	Įvertinimas balais nuo 1 iki 3
61.	Šioje vietovėje vis mažiau jaunimo	
62	Mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms	
63	Vis labiau plinta girtavimas ir nevalyvumas	
64	Plinta abejingumas visuomenės reikalams	
65	Blogėja gyventojų išsilavinimas	

66	Didėja nedirbamų žemių plotai	
67	Gyventojai jaučiasi nesaugūs	

- 68. Ar planuojate išvykti dirbti į užsienį?**
1. Planuoju netrukus išvykti laikinai padirbėti
 2. Planuoju išvykti pastoviai gyventi kitoje valstybėje
 3. Dar nesu apsisprendęs
 4. Norėčiau išvykti, bet kol kas neturiu tokių galimybių
 5. Neplanuoju išvykti iš Lietuvos

- 69. Ar yra jūsų šeimos narių, išvykusių dirbti į užsienį?** 1. Taip 2. Ne

70. Kaip vertinate savo gyvenimo perspektyvas?

1. Nebesitikiu, kad mano gyvenimas pagerėtų
 2. Tikiuosi, kad mano gyvenimas pagerės
 3. Esu patenkintas savo gyvenimu ir su viltimi žiūriu į ateitį

71. Kiek pajamų tenka vienam Jūsų šeimos nariui vidutiniškai per mėnesį?

1. Iki 400 Lt
 2. 401-600 Lt
 3. 601-800 Lt
 4. 801-1000 Lt
 6. Daugiau kaip 1000 Lt

Įvertinkite savo dalyvavimą visuomeninėje veikloje trijų balų sistema:

1 – nedalyvauju; 2 – dalyvauju, bet nelabai aktyviai; 3 – aktyviai dalyvauju:

Eil. Nr.	Veiklos pavadinimas	Dalyvavimo įvertinimas
72	Vietos bendruomenėje	
73	Kultūros (meno saviveikloje ir pan.)	
74	Sporto organizacijoje	
75	Politinėje partijoje (įrašykite pavadinimą)	
76	Visuomeninėje nepartinėje organizacijoje	
77	Profesinėje sąjungoje	

Nurodykite ar jūsų gyvenvietėje yra šios įstaigos (įrenginiai):

Eil. Nr.	Įstaigos pavadinimas	Taip arba ne
78	Biblioteka	
79	Paštas	
80	Kino teatras	
81	Kultūros centras (namai)	
82	Sporto centras (klubas, salė)	
83	Stadionas	
84	Vaikų darželis	
85	Pradinė mokykla	
86	Pagrindinė (aštuonmetė) mokykla	
87	Pagrindinė (dešimtmetė) mokykla	
88	Pilna vidurinė mokykla arba gimnazija	
89	Vietinė turgavietė	
90	Bendruomenės centras, parapijos namai	
91	Sveikatos priežiūros punktas	
92	Kirpykla	
93	Pirtis	

94. Kaip jūsų gyvenvietėje keičiasi darbingų gyventojų skaičius?

1. Mažėja
 2. Beveik nesikeičia
 3. Daugėja

- 95. Įvertinkite savo gyvenvietės vietos bendruomenės veiklą:**
1. Nėra vietos bendruomenės
 2. Vietos bendruomenė - neaktyvi
 3. Veikia aktyvi vietos bendruomenė

- 96. Įvertinkite savo gyvenvietės kultūrinę veiklą:**
1. Kultūrinės veiklos nebeliko
 2. Kultūrinė veikla susilpnėjo
 3. Kultūrinis gyvenimas – gana aktyvus

- 97. Įvertinkite savo gyvenvietės saugumą:**
1. Gyvenvietė rami, gyventojai jaučiasi saugiai

2. Padėtis šiek tiek blogėja

3. Padėtis ryškiai blogėja

98. Įvertinkite savo gyvenvietės tvarkingumą ir jaukumą: 1. Gyvenvietė tvarkinga, jauki
2. Tvarka gerėja, žmonės geriau rūpinasi sodybų švara 3. Padėtis blogėja, daugėja netvarkos

99. Įvertinkite savo gyvenvietės perspektyvumą: 1. Mūsų gyvenvietė perspektyvi, auganti
2. Gyvenvietė turėtų išlikti, tačiau augimo perspektyvos nėra didelės
3. Ši gyvenvietė yra nykstanti, ištuštėjanti

Užpildymo vieta (rajono, miestelio, kaimo pavadinimas) :

Užpildymo data: 20... m. mėn. d.

Dėkojame už atsakymus

**VIETOS BENDRUOMENIŲ APKLAUSA
(Bendruomenių tarybų nariams)**

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų mokslinis centras kartu su Vietos veiklos grupe (VVG) siekia skatinti vietos bendruomenių veiklą, padėti joms sutelkti gyventojus patiems spręsti opiausias vietovių problemas. Rengiame pasiūlymus, kaip skatinti vietinę ūkinę veiklą, geriau panaudoti gamtos, istorijos ir kultūros vertybes šiame rajone. Jų įgyvendinimas padėtų gerinti gyvenimo sąlygas jūsų gyvenvietėje, puoselėti kraštovaizdį, išsaugoti istorijos ir kultūros paminklus, ugdyti gyventojų patriotiškumą ir visuomeniškumą. Labai prašome atsakyti į VISUS klausimus.

1. Įrašykite gyvenvietės (kaimo, miestelio) ir vietos bendruomenės pavadinimus

2. Apklausoje dalyvauja:

1. Moteris

2. Vyras

3. Jūsų amžius:

1. Iki 20 metų

2. 21-30 metų

3. 31-40 metų

4. 41-50 metų

5. 51-65 metų

6. Vyresni kaip 65 metų

4. Jūsų pagrindinis užsiėmimas:

1. Ūkininkas, žemdirbys

2. Darbininkas, dirbantis kaime, bet ne žemės ūkyje

3. Darbininkas, dirbantis mieste

4. Tarnautojas, dirbantis kaimo įstaigoje arba įmonėje

5. Tarnautojas, dirbantis mieste

6. Pensininkas, neįgalusis

7. Bedarbis

8. Studentas, moksleivis

5. Jūsų išsilavinimas:

1. Nebaigtas vidurinis

2. Bendras (pilnas) vidurinis

3. Darbininkiškas (profesinis techninis)

4. Aukštesnysis (spec. vidurinis) arba aukštasis neuniversitetinis

5. Aukštasis universitetinis

6. Pajamos per mėnesį vienam šeimos nariui (vidutiniškai):

1. Iki 400 Lt

2. 401-500 Lt

3. 501-700 Lt

4. 701-1000 Lt

5. Daugiau kaip 1000 Lt

7. Pagrindinis pajamų šaltinis Jūsų šeimai:

1. Pajamos iš nuosavo žemės ūkio

2. Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo

3. Atlyginimas už samdomą darbą žemės ūkyje

4. Atlyginimas už samdomą darbą ne žemės ūkyje

5. Pensija

6. Pašalpos (bedarbio, už vaikus ir kt.)

7. Tėvų parama

8. Suaugusių vaikų parama

9. Išlaiko kiti dirbantys šeimos nariai

Įvertinkite keturių balų sistemoje Jūsų gyvenamojoje vietovėje teikiamų paslaugų kokybę:

1 - tokios paslaugos visai neteikiamos; 2 – nepatenkinama kokybė; 3 – patenkinama; 4 – gera

Paslaugų pavadinimas	Įvertinimas balais nuo 1 iki 4
8. Sveikatos apsaugos	
9. Švietimo	
10. Ryšių (pašto, telefono)	
11. Visuomeninio transporto	
12. Bendrojo naudojimo vandentiekio	
13. Bendrojo naudojimo kanalizacijos	
14. Gatvių, aikščių ir kitų visuomeninės paskirties vietų apšvietimo	
15. Buitinio aptarnavimo (kirpyklų, siuvyklų, valyklų ir pan.)	
16. Bibliotekų ir kitų kultūros įstaigų	
17. Teisėtvarkos įstaigų (policijos ir pan.)	

18. Parašykite, kurias konkrečias (pažymėtas 8-17 nr.) paslaugų problemas Jūsų gyvenvietėje reikėtų spręsti neatidėliojant?

19. Surašykite, kurie penki svarbiausi gamtos, istorijos ir kultūros objektai yra jūsų apylinkėse. Kuriuos iš jų galima pasiūlyti aplankyti turistams? Įvertinkite jų parengimą turistams. Vertindami atsižvelkite, ar yra pakankamai informacijos apie šiuos objektus, ar sutvarkyti privažiuojimai, įrengtos aikštelės automobiliams ir vietos turistų aptarnavimui, ar teikiamos ekskursijų, maitinimo, poilsio ir kitos paslaugos: 1 – visiškai nepasirengta; 2 - nepakankamai pasirengta; 3 – pakankamas pasirengta.

Eil. Nr.	Objekto pavadinimas	Įvertinimas nuo 1 iki 3
1		
2		
3		
4		
5		

20. Kurie penki žymiausi žmonės (rašytojai, dailininkai, muzikai, mokslininkai, politikai ir kt.) yra kilę iš jūsų apylinkių arba jose gyvenę? Surašykite juos ir įvertinkite, ar yra išlikę juos primenantys pastatai, sodybų vietos, ar yra jų atminimui skirtas muziejus, memorialinis kambarys mokykloje ar kitoje įstaigoje: 1 - nieko neišliko; 2 – kai kas išliko, tačiau nepilnai sutvarkyta; 3 - jų atminimas saugomas.

Eil. Nr.	Žymaus asmens vardas ir pavardė	Įvertinimas nuo 1 iki 3
1		
2		
3		
4		
5		

Vietos bendruomenės, bendradarbiaudamos su savivaldybėmis ir verslininkais, daug kur bando pačios spręsti savo gyvenviečių problemas: tvarkyti aplinką, steigti bendruomenių centrus, kurti naujas darbo vietas. Įvertinkite trijų balų sistemoje žemiau pateikiamų veiklos sričių svarbą jūsų gyvenvietei: 1 – labai svarbu, būtina imtis nedelsiant; 2 – šios veiklos bus galima imtis vėliau; 3 – ši veikla nėra aktuali mūsų gyvenvietei.

Veiklos sritys	Įvertinimas balais
21. Gyvenvietės aplinkos sutvarkymas ir pagražinimas	
22. Naujų sporto ir laisvalaikio centrų kūrimas	
23. Naujų prekybos (turgaviečių, parduotuvių) ir viešojo maitinimo įmonių kūrimas	
24. Vandentiekio ir kanalizacijos sistemų sutvarkymas	
25. Kaimo turizmo sodybų kūrimas	
26. Turistinės paskirties objektų aplinkos sutvarkymas ir pritaikymas	
27. Veikiančių kultūros įstaigų stiprinimas	
28. Naujų kultūros įstaigų (muziejų, parodų salių ir kt.) steigimas	
29. Dabar veikiančių švietimo įstaigų veiklos plėtra	
30. Naujų švietimo ir vaikų priežiūros įstaigų kūrimas	
31. Dabar veikiančių sveikatos apsaugos įstaigų stiprinimas	
32. Naujų sveikatos apsaugos įstaigų (reabilitacinių centrų, sanatorijų, poilsinių ir kt.) kūrimas	
33. Esamų pramonės, buitinio aptarnavimo, statybos įmonių plėtra	
34. Naujų pramonės, buitinio aptarnavimo, statybos įmonių kūrimas	
35. Senųjų amatų (kalvių, stalių baldžių, dailidžių, akmenskaldžių, vežimų gamintojų ir pan.) atgaivinimas ir plėtra	
36. Tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklos plėtra	
37. Vaistažolių ir kitų vaistinės paskirties augalų auginimas	

67	Religinumo ir dvasingumo skatinimas	
68	Jaunimo noro mokytis, įgyti naują profesiją skatinimas	
69	Gyventojų asmeninės atsakomybės skatinimas	

70. Ar jūsų bendruomenės nariai dažnai susirenka?

1. Kartą per savaitę
2. Kartą per dvi savaites
3. Kartą per mėnesį
4. Nereguliariai, tik esant būtinybei

71. Ar jūsų apylinkės gyventojai noriai dalyvauja bendruomenės veikloje?

1. Labai neaktyviai, tik paraginus
2. Ne itin aktyviai, negausiai
3. Noriai, aktyviai

72. Kurio amžiaus žmonės aktyviausiai dalyvauja vietos bendruomenės veikloje?

1. Vyresnio, dažniausiai jau pensinio amžiaus
2. Vidurinio amžiaus (30-50 metų)
3. Jaunimas

73. Kaip keičiasi jūsų gyvenvietės (miestelio) gyventojų skaičius?

1. Mažėja
2. Beveik nesikeičia
3. Didėja

74. Kokio amžiaus žmonės sudaro daugumą jūsų kaime (miestelyje)?

1. Vyresnio amžiaus
2. Vidurinio amžiaus (30-50 metų)
3. Jauni žmonės

75. Bedarbių skaičius jūsų gyvenvietėje (miestelyje)

1. Bedarbių yra gana daug
2. Bedarbių skaičius – nedidelis
3. Bedarbių beveik nėra

76. Bedarbių skaičiaus kitimas jūsų gyvenvietėje (miestelyje)

1. Bedarbių daugėja
2. Bedarbių skaičius mažai keičiasi
3. Bedarbių mažėja

77. Įvertinkite ūkinės veiklos būklę jūsų gyvenvietėje (miestelyje)

1. Ūkinė veikla silpsta
2. Ūkinė veikla beveik nesikeičia
3. Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos

78. Kaip vertinate savo apylinkių gyventojų saugumą?

1. Nusikalstamumas didėja, gyventojai jaučiasi nesaugūs
2. Nusikalstamumas mažėja
3. Mūsų gyvenvietė yra gana saugi

79. Įvertinkite jūsų gyvenvietės susisiekimą su savivaldybės centru visuomeniniu transportu.

1. Blogas
2. Vidutiniškas
3. Geras

80. Įvertinkite jūsų gyvenvietės perspektyvą

1. Mūsų gyvenvietė – neperspektyvi, nykstanti
2. Mūsų gyvenvietė – perspektyvi, auganti

Pateikite pasiūlymus, kaip reikėtų spręsti atokesnių vietovių problemas, kad jos neištuštėtų:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Užpildymo data: 20... m. mėn. d.

Dėkojame už atsakymus

KAIMIŠKOSIOS SENIŪNIJOS VAIDMUO

(Seniūnų apklausa interviu metodu)

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras kartu su Vietos veiklos grupe (VVG) siekia išsiaiškinti, kaip įvairinti ir stiprinti ūkinę veiklą kaimo vietovėse, kaip sukurti naujas darbo vietas. Apklausos metu surinkta medžiaga padės parengti pasiūlymus, kaip gerinti atokesnių vietovių gyventojų darbo ir buities sąlygas. Prašome jūsų atsakyti į VISUS klausimus.

1. Ar seniūnijos teritorijoje veikia biblioteka? 1. Ne 2. Taip, veikia(įrašykite bibliotekų skaičių)

2. Ar seniūnijos teritorijoje yra kino teatras ar salė, kur rodomi kino filmai?

1. Ne 2. Taip (įrašykite tokių vietų skaičių)

3. Ar seniūnijos teritorijoje veikia įstaigos, kurioje galima nemokamai naudotis internetu?

1. Ne 2. Taip (įrašykite tokių įstaigų skaičių)

4. Ar seniūnijoje veikia paštas? 1. Ne 2. Taip (įrašykite pašto skyrių skaičių)

5. Kurios sveikatos priežiūros įstaigos veikia seniūnijoje? Įrašykite jų skaičių.

1. Poliklinika 2. Ligoninė 3. Pirminės sveikatos priežiūros centras

4. Moterų konsultacija 5. Privati šeimos (bendrosios praktikos) gydytojo įstaiga

6. Vaistinė 7. Neprivatus stomatologo kabinetas

8. Privatus stomatologo kabinetas 9. Kitos įstaigos (įrašykite).....

6. Kurios viešojo maitinimo įstaigos veikia seniūnijoje?

1. Kavinė, alaus baras 2. Valgykla 3. Restoranas

4. Alaus baras 5. Kitos įstaigos (įrašykite)

7. Kurios ugdymo įstaigos veikia seniūnijoje? Įrašykite jų skaičių.

1. Ikimokyklinio ugdymo įstaiga (vaikų darželis)

2. Mokykla-darželis 3. Pradinė mokykla 4. Pagrindinė mokykla

5. Vidurinė mokykla 6. Gimnazija 7. Specialieji vaikų globos ir auklėjimo namai

8. Suaugusiųjų (jaunimo) mokykla 9. Kitos įstaigos:

8. Ar jūsų seniūnijoje yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų:

1. Taip 2. Ne

9. Ar įmanoma šiuos pastatus panaudoti seniūnijos gyventojų reikmėms?

1. Taip 2. Ne 3. Tokių pastatų nebeturime

Kurias įmones ar įstaigas, kuriose atsirastų naujų darbo vietų, būtų galima sukurti jūsų gyvenvietėje?

Įvertinkite įkūrimo tikslingumą trijų balų sistemoje: 1 – tikslinga įkurti; 2 – netikslinga įkurti; 3 – jau įkurta.

Eil. Nr.	Įstaigos pavadinimas	Tikslingumo įvertinimas (nuo 1 iki 3)
10	Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t. t.) centras	
11	Automobilių remonto dirbtuvės	
12	Buitinės technikos remonto dirbtuvės	
13	Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės	
14	Stalių dirbtuvės	
15	Statybos ir butų remonto darbų įmonė	
16	Kirpykla	
17	Siuvykla	
18	Pirtis	
19	Valgykla, kavinė, užkandinė	
20	Viešbutis, motelis, kempingas	
21	Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras	
22	Senelių ir neįgalųjų globos namai	
23	Reabilitacijos ir sveikos gyvensenos centras	

24	Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras	
25	Biblioteka – skaitykla	
26	Kultūros ir sporto centras	
27	Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos	
28	Privatus vaikų darželis	
29	Privati mokykla	
30	Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė	
31	Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus	
32	Viešosios tvarkos apsaugos centras	

33. Ar seniūnija organizuoja ekskursijas į muziejus, teatrus ir kt.? 1. Ne 2. Taip

34. Ar organizuojami verslo mokymai (seminarai) gyventojams seniūnijos iniciatyva?

1. Ne 2. Taip

35. Kaip seniūnija skatina gyventojų sveiką gyvenseną?

1. Seniūnija neturi galimybių užsiimti sveikos gyvensenos skatinimu
2. Skatina mankštintis, organizuoja šeimoms sveiko gyvenimo būdo renginius
3. Organizuoja varžybas, renka geriausius apylinkių sportininkus
4. Kitos priemonės (įrašykite)

36. Įvertinkite, kiek šiuo metu yra išvykusių seniūnijos gyventojų uždariauti į užsienį?

1. Gana daug 2. Nedaug 3. Vos vienas kitas

37. Kiek yra grįžusių seniūnijos gyventojų iš užsienio?

1. Grįžusių beveik nėra 2. Nedaug 3. Dauguma jau grįžo

38. Kaip vertinate ūkinės veiklos pokyčius šioje seniūnijoje?

1. Ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja
2. Ūkinė veikla mažai keičiasi
3. Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos

39. Kaip vertinate šios gyvenvietės kultūrinę veiklą?

1. Kultūrinė veikla silpsta 2. Kultūrinė veikla nesikeičia 3. Kultūrinė veikla stiprėja

40. Kaip vertinate apylinkių gyventojų saugumą?

1. Nusikalstamumas auga, gyventojai jaučiasi vis labiau nesaugūs
2. Kriminogeninė situacija mažai taisosi, dar turime nemažų problemų
3. Kriminogeninė situacija mažai keičiasi, bet didelių problemų neturime
4. Kriminogeninė situacija gerėja, gyventojai jaučiasi saugesni

41. Kurios gyventojų grupės kelia daugiausia teisėsaugos problemų?

1. Grįžusieji iš bausmės atlikimo vietų
2. Namuose neprižiūrimų paauglių grupės
3. Pavieniai paaugliai ir asmenys, piktnaudžiaujantieji alkoholiu
4. Asocialiai besielgiančios, girtuokliaujančios, nedarnios šeimos

42. Ar daug seniūnijoje yra asmenų, neturinčių arba vengiančių darbo?

1. Tokių asmenų daugėja
2. Tokių asmenų nėra daug, tačiau jie kelia daug problemų
3. Tokių asmenų yra, bet jie nekelia didelių problemų aplinkiniams
4. Tokių asmenų mažėja, jų liko vos vienas kitas

43. Ar jūsų seniūnijoje stiprėja vietos bendruomenių veikla?

1. Vietos bendruomenių veikla – mažai pastebima
2. Vietos bendruomenės pradeda stiprinti savo veiklą
3. Vietos bendruomenės veikia gana energingai, jų įtaka auga

Užpildymo vieta:

Užpildymo data: 20... m. mėn. ... d.

INTERVIU KLAUSIMAI KAIMO PLĖTROS EKSPERTAMS

*(VVG pirmininkas, bendruomenių sąjungos pirmininkas, akredituotas projektų konsultantas
Leader programos klausimais, vietos projektų vertintojas, seniūno pavaduotojas kaimo reikalams)*

1. Kurios Pakruojo rajono bendruomenės yra aktyviausios projektinėje veikloje?
2. Ar bendruomenės planuoja imtis verslo projektų, kurie leistų bendruomenei gauti lėšų savo veiklai?
3. Kokios veiklos galėtų imtis kaimo bendruomenės, jei gautų ES paramą, kuri atitiktų vietos išteklius, tradicijas ir papročius bei turėtų perspektyvą ir duotų pajamų bendruomenei?
4. Įvardinkite didžiausias kliūtis, kurios trukdo vietos bendruomenei imtis ūkinės veiklos?
5. Ar VVG vietos plėtros strategijos, projektų rengime ir įgyvendinime veikia iniciatyva „iš apačios į viršų“? (Iniciatyva iš apačios į viršų“ reiškia, kuomet iniciatyvos skatinamos imtis kaimo bendruomenės ir jos įtraukiamos į VVG veiklą ir vietos plėtros strategijos įgyvendinimo procesą).

Vaikų skaičius pagal šeimos sudėtį

		Vaikų skaičius					Viso
		1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	
Neturiu šeimos	Skaičius	8	10	1	2	0	21
	Proc.	2,9	3,7	0,4	0,7	0,0	7,7
Vyras ir žmona	Skaičius	5	5	0	0	0	10
	Proc.	1,8	1,8	0,0	0,0	0,0	3,7
Vyras, žmona ir vaikai	Skaičius	62	118	43	18	1	242
	Proc.	22,7	43,2	15,8	6,6	0,4	88,6
Viso	Skaičius	75	133	44	20	1	273
	Proc.	27,5	48,7	16,1	7,3	0,4	100,0

Kaimo respondentų pasiskirstymas pagal padėtį darbo rinkoje

	Respondentų skaičius	Pasiskirstymas procentais	Kaupiamasis procentinis dažnis
Studentas, moksleivis	49	10,1	10,1
Nekvalifikuotas darbininkas	29	6,0	16,1
Kvalifikuotas darbininkas	67	13,8	29,9
Valstybinės įmonės arba įstaigos tarnautojas, specialistas	99	20,4	50,3
Privačios įmonės savininkas	6	1,2	51,5
Privačios įmonės samdomas darbuotojas	54	11,1	62,7
Ūkininkas	18	3,7	66,4
Pensininkas, neįgalusis	96	19,8	86,2
Bedarbis	67	13,8	100,0
Viso	485	100,0	

Kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą

	Respondentų skaičius	Pasiskirstymas procentais	Kaupiamasis procentinis dažnis
Vienkiemis	6	1,2	1,2
Kaimo gyvenvietė	394	81,2	82,5
Miestelis	69	14,2	96,7
Miestas (ne rajono centras)	9	1,9	98,6
Miestas (rajono centras)	7	1,4	100,0
Total	485	100,0	

1 lentelė

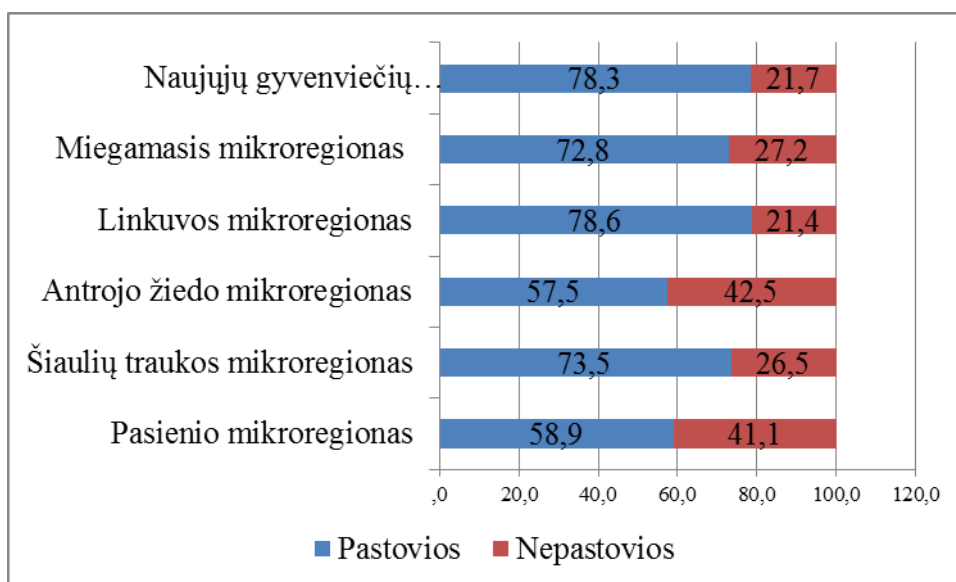
Bendruomenės tarybų narių pasiskirstymas pagal padėtį darbo rinkoje

	Respondentų skaičius	Pasiskirstymas procentais	Kaupiamasis procentinis dažnis
Ūkininkas, žemdirbys	32	15,5	15,5
Darbininkas, dirbantis kaime, bet ne žemės ūkyje	8	3,9	19,3
Darbininkas, dirbantis mieste	18	8,7	28,0
Tarnautojas, dirbantis kaimo įstaigoje arba įmonėje	54	26,1	54,1
Tarnautojas, dirbantis mieste	19	9,2	63,3
Pensininkas, neįgalusis	39	18,8	82,1
Bedarbis	28	13,5	95,7
Studentas, moksleivis	9	4,3	100,0
Viso	207	100,0	

2 lentelė

Pajamų pastovumo pasiskirstymas

	Respondentų skaičius	Pasiskirstymas procentais	Kaupiamasis procentinis dažnis
Pastovios	351	72,4	72,4
Nepastovios	134	27,6	100,0
Total	485	100,0	

1 pav. Pajamų pasiskirstymas mikroregionuose

8 PRIEDAS

1 lentelė

Pajamų pastovumas lyginat su pragyvenimo šaltiniu

	Pagrindinis pragyvenimo šaltinis						Viso
	Alga	Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo	Pajamos iš nuosavo žemės ūkio	Pensija, pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.)	Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje	Išlaiko kiti šeimos nariai, dirbantys užsienyje	
Pastovios	210	3	10	107	19	2	351
Nepastovios	43	5	17	14	50	5	134
Viso	253	8	27	121	69	7	485

2 lentelė

Pajamų pastovumas lyginant su amžiumi

	Amžius						Viso
	Iki 20 m.	21-30 m.	31-40 m.	41-50 m.	51-65 m.	Vyresni kaip 65 m.	
Pastovios	14	36	80	87	93	41	351
Nepastovios	22	30	36	28	17	1	134
Viso	36	66	116	115	110	42	485

3 lentelė

Chi kvadrato reikšmės ir koreliacijos koeficientas

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	53,508 ^a	5	,000
Likelihood Ratio	57,146	5	,000
Linear-by-Linear Association	51,912	1	,000
N of Valid Cases	485		

4 lentelė

		Amžius	Ar pajamos pastovios
Amžius	Pirsono koreliacijos koef.	1	,327**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	485	485
Ar pajamos pastovios	Pirsono koreliacijos koef.	,327**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	485	485

9 PRIEDAS

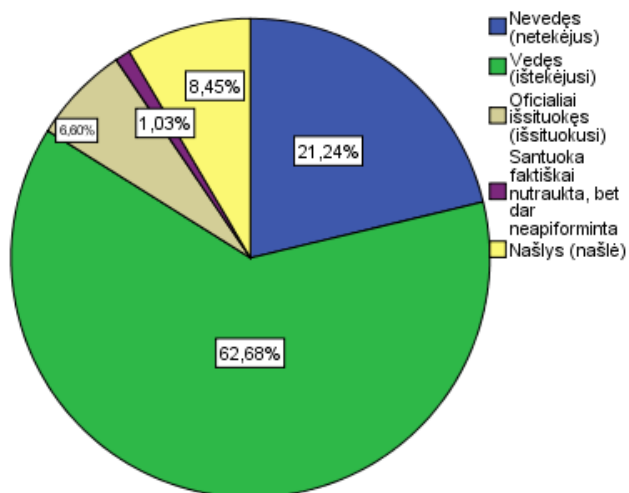
Geltonai pažymėti laukeliai rodo kuriame mikroregione, tam tikra įmonė susilaukė daugiausiai pritarimo. Raudonai pažymėti laukeliai rodo, kuri įmonė susilaukė didžiausio pritarimo kiekviename mikroregione. Pabrėžtina, kad tikslinga įkurti tik tas įmones, kurios surinko ne mažiau kaip 50 proc. respondentų balsų.

Respondentų nuomonė apie reikalingas naujas įmones, proc.

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Patrauklus gyvenamąja vietoje	Šiaulių priemiestinis
Amatų (oudžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras	27,5	36,9	16,7	21,4	30,1	19,1
Automobilių remonto dirbtuvės	35,0	40,5	33,3	37,5	59,0	54,4
Buitinės technikos remonto dirbtuvės	15,0	41,7	22,8	41,1	36,1	20,6
Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės	28,8	32,1	23,7	53,6	33,7	17,6
Stalių dirbtuvės	26,3	33,3	29,8	33,9	39,8	20,6
Statybos ir butų remonto darbų įmonė	17,5	39,3	24,6	21,4	30,1	26,5
Kirpykla	55,9	61,9	27,2	50,0	39,8	55,9
Siuvykla	25,0	34,5	21,9	46,4	31,3	25,0
Pirtis	52,9	66,7	40,4	28,6	68,7	52,9
Valgykla, kavinė, užkandinė	22,1	19,0	12,3	42,9	36,1	22,1
Viešbutis, motelis, kaimo turizmo sodyba	14,7	14,3	19,3	16,1	26,5	14,7
Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras	47,1	67,9	42,1	21,4	45,8	47,1
Senelių ir neįgaliųjų globos namai	30,9	34,5	17,5	50,0	37,3	30,9
Reabilitacijos ir sveikos gyvensenos centras	23,5	31,0	15,8	37,5	33,7	23,5
Vietinės istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras	20,6	1,2	19,3	39,3	15,7	20,6
Biblioteka- skaitykla	16,2	41,7	22,8	7,1	13,3	16,2
Kultūros ir sporto centras	44,1	34,5	30,7	23,2	34,9	44,1
Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos	10,3	9,5	12,3	42,9	14,5	10,3
Privatus vaikų darželis	29,4	17,9	20,2	8,9	14,5	29,4
Privati mokykla	1,5	11,9	9,6	10,7	6,0	1,5
Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė	35,3	40,5	26,3	8,9	44,6	35,3
Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus	20,6	48,8	16,7	46,4	39,8	20,6
Viešosios tvarkos apsaugos centras	39,7	28,6	20,2	39,3	38,6	39,7

Veiklos sričių svarba pagal mikroregionus, procentais

	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Antrojo žiedo
Gyvenvietės aplinkos sutvarkymas ir pagerinimas	64,0	81,0	86,0	67,0	69,0	91,0
Naujų sporto ir laisvalaikio centrų kūrimas	72,0	70,0	71,0	87,0	78,0	67,0
Naujų prekybos (turgaviečių, parduotuvių) ir viešojo maitinimo įmonių kūrimas	55,0	43,0	40,0	47,0	28,0	38,0
Vandentiekio ir kanalizacijos sistemų tvarkymas	84,0	70,0	100,0	83,0	88,0	97,0
Kaimo turizmo sodybų kūrimas	48,0	40,0	49,0	67,0	34,0	42,0
Turistinės paskirties objektų aplinkos sutvarkymas ir pritaikymas	55,0	51,0	42,0	63,0	50,0	45,0
Veikiančių kultūros įstaigų stiprinimas	80,0	51,0	57,0	77,0	66,0	76,0
Naujų kultūros įstaigų (muziejų, parodų salių ir kt.) steigimas	45,0	43,0	46,0	57,0	31,0	76,0
Dabar veikiančių švietimo įstaigų veiklos plėtra	55,0	54,0	40,0	57,0	38,0	63,0
Naujų švietimo ir vaikų priežiūros įstaigų kūrimas	39,0	35,0	46,0	33,0	56,0	73,0
Dabar veikiančių sveikatos apsaugos įstaigų stiprinimas	77,0	51,0	71,0	60,0	59,0	80,0
Naujų sveikatos apsaugos įstaigų (reabilitacinių centrų, sanatorijų, poliklinikų ir kt.) kūrimas	43,0	24,0	34,0	43,0	34,0	45,0
Esamų pramonės, buitinio aptarnavimo, statybos įmonių plėtra	27,0	35,0	31,0	60,0	34,0	18,0
Naujų pramonės, buitinio aptarnavimo, statybos įmonių kūrimas	43,0	38,0	46,0	60,0	44,0	25,0
Senųjų amatų (kalvių, stalių baldžių, dailidžių, akmenskaldžių, vežimų gamintojų ir pan.) atgaivinimas ir plėtra	75,0	60,0	66,0	63,0	72,0	63,0
Tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklos plėtra	80,0	62,0	74,0	80,0	75,0	69,0
Vaistažolių ir kitų vaistinės paskirties augalų auginimas	63,0	58,0	77,0	63,0	43,0	45,0
Naujų sodininkystės ir gėlininkystės ūkių kūrimas	59,0	54,0	80,0	67,0	42,0	49,0
Naujų gyvulininkystės ir paukštininkystės ūkių kūrimas	43,0	51,5	65,7	43,0	47,0	56,0
Bitininkystės plėtra	57,0	45,9	71,5	67,0	52,0	56,0
Verslo (ūkininkavimo) pagrindų mokymo kursų organizavimas	72,0	45,9	60,0	71,0	56,0	63,0

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos padėtį, proc.

1 lentelė

Kaimo gyventojų pasiskirstymas pagal šeimos padėtį ir sudėtį

	Šeimos sudėtis				Viso
	Neturiu šeimos	Vyras ir žmona	Vyras, žmona ir vaikai	Su mūsų šeima gyvena	
Nevedęs (netekėjus)	85	4	9	5	103
Vedęs (ištekėjusi)	1	79	224	0	304
Oficialiai išsituokęs (išsituokusi)	24	2	4	2	32
Santuoka faktiškai nutraukta, bet dar neapiforminta	4	1	0	0	5
Našlys (našlė)	31	1	9	0	41
Viso	145	87	246	7	485

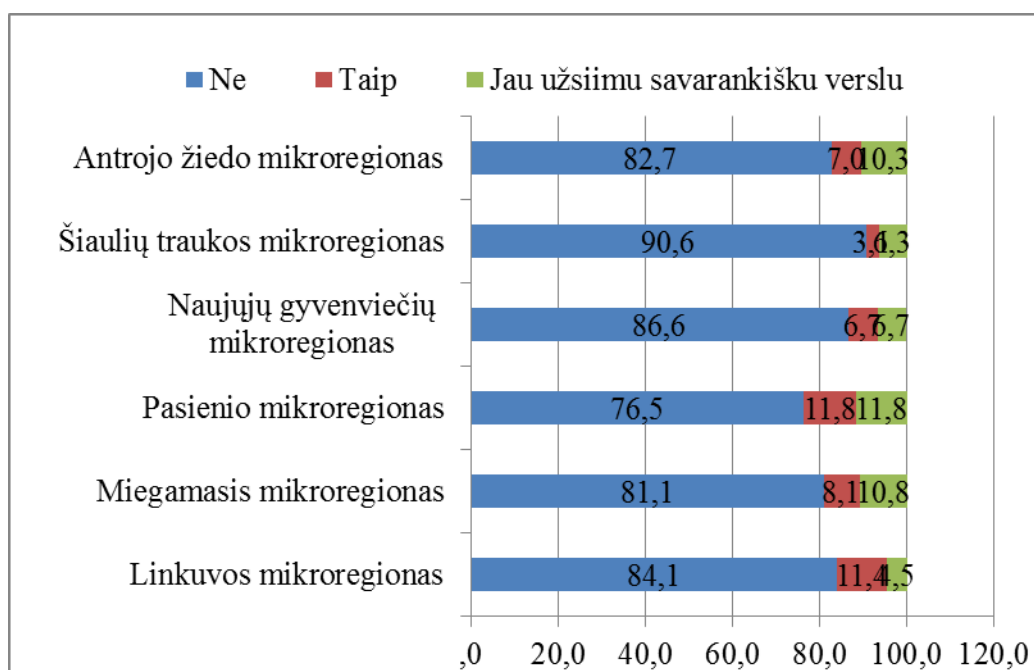
2 lentelė

Respondentai ketinantys užsiimti nuosavu verslu ar amatu

	Respondentų skaičius	Pasiskirstymas procentais	Kaupiamasis procentinis dažnis
Ne	171	83,0	83,0
Taip	17	8,3	91,3
Jau užsiimu savarankišku verslu	18	8,7	100,0
Viso	206	100,0	

Teigiami pokyčiai Pakruojo rajono mikroregionuose, proc.

	Antrojo žiedo			Linkuvos			Miegamasis			Pasienio			Naujų gyvenviečių			Šiaulių traukos		
	nera	labai neryškūs	Teigiami	Tokų gerų pokyčių nėra	Tokie pokyčiai dar labai neryškūs	Teigiami pokyčiai jau akivaizdūs	Tokų gerų pokyčių nėra	Tokie pokyčiai dar labai neryškūs	Teigiami pokyčiai jau akivaizdūs	Tokų gerų pokyčių nėra	Tokie pokyčiai dar labai neryškūs	Teigiami pokyčiai jau akivaizdūs	Tokų gerų pokyčių nėra	Tokie pokyčiai dar labai neryškūs	Teigiami pokyčiai jau akivaizdūs	Tokų gerų pokyčių nėra	Tokie pokyčiai dar labai neryškūs	Teigiami pokyčiai jau akivaizdūs
Sumažėjo nedirbamų žemių plotai	23,8	22,5	53,8	28,6	34,5	36,9	35,1	36,8	28,1	23,2	33,9	42,9	16,9	28,9	54,2	16,2	25,0	58,8
Sumažėjo asmenų, neturinčių pastovaus darbo	57,5	32,5	10,0	56,0	39,3	4,8	56,1	31,6	12,3	55,4	28,6	16,1	38,6	48,2	13,3	63,2	29,4	7,4
Gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką	21,3	46,3	32,5	13,1	59,5	27,4	7,9	50,0	42,1	23,2	39,3	37,5	14,5	54,2	31,3	14,7	45,6	39,7
Statomi nauji gyvenami namai ir ūkiniai pastatai	87,5	8,8	3,8	96,4	2,4	1,2	71,9	24,6	3,5	85,7	10,7	3,6	78,3	19,3	2,4	91,2	5,9	2,9
Kaimuose laikoma daugiau gyvulių ir paukščių	67,5	26,3	6,3	79,8	15,5	4,8	66,7	29,8	3,5	85,7	10,7	3,6	68,7	24,1	7,2	61,8	30,9	7,4
Sumažėjo girtaujančių	70,0	26,3	3,8	71,4	26,2	2,4	62,3	28,1	9,6	67,9	23,2	8,9	65,1	25,3	9,6	76,5	22,1	1,5

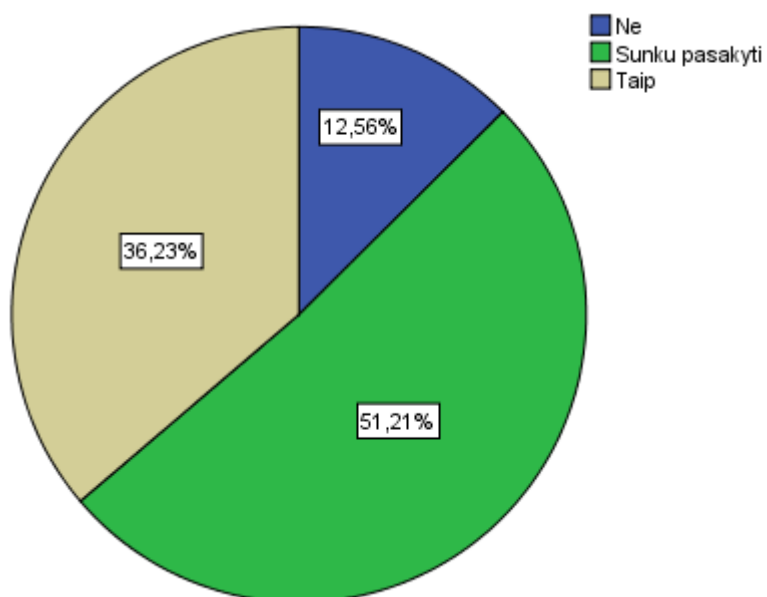
1 pav. Respondentai ketinantys užsiimti nuosavu verslu ar amatu pagal mikroregionus, proc.

Respondentų nuomonė apie didžiausias Pakruojo rajono mikroregionų problemas, proc.

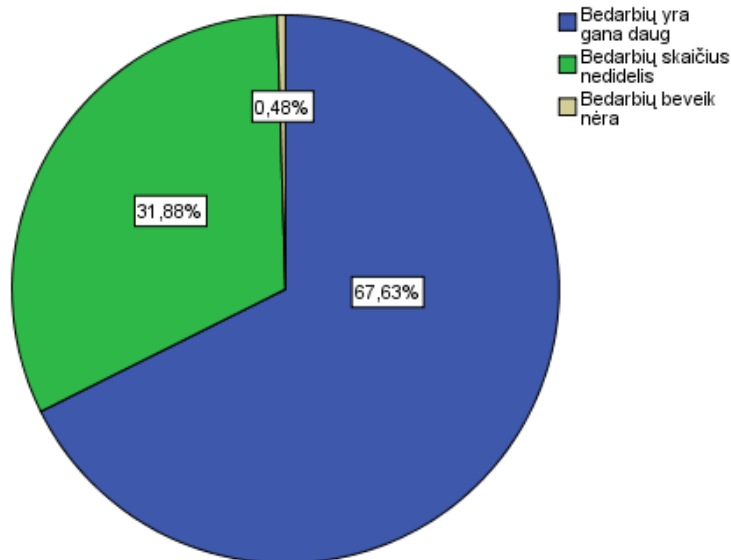
		Šioje vietovėje vis mažiau jaunimo	Mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms	Vis labiau plinta girtavimas	Plinta abejingumas visuomenės reikalams	Blogėja gyventojų išsilavinimas	Didėja nedirbamų žemių plotai	Gyventojai jaučiasi nesaugūs
Šiaulių traukos mikroregionas	Tokia problema mūsų vietovei yra nebūdinga	2,9	13,2	8,8	7,4	19,1	58,8	17,6
	Ši problema yra, bet ne itin ryški	50,0	16,2	32,4	50,0	51,5	29,4	54,4
	Ši problema yra labai aštri	47,1	70,6	58,8	42,6	29,4	10,3	29,4
Naujų gyvenviečių mikroregionas	Tokia problema mūsų vietovei yra nebūdinga	18,1	10,8	8,4	9,6	20,5	63,9	22,9
	Ši problema yra, bet ne itin ryški	33,7	26,5	49,4	43,4	54,2	24,1	47,0
	Ši problema yra labai aštri	48,2	62,7	42,2	47,0	25,3	12,0	30,1
Pasienio mikroregionas	Tokia problema mūsų vietovei yra nebūdinga	8,9	7,1	3,6	3,6	14,3	75,0	42,9
	Ši problema yra, bet ne itin ryški	42,9	12,5	28,6	39,3	58,9	17,9	32,1
	Ši problema yra labai aštri	48,2	80,4	67,9	57,1	26,8	7,1	25,0
Miegamasis mikroregionas	Tokia problema mūsų vietovei yra nebūdinga	21,1	15,8	16,7	14,9	35,1	45,6	30,7
	Ši problema yra, bet ne itin ryški	65,8	33,3	36,0	47,4	46,5	28,9	48,2
	Ši problema yra labai aštri	13,2	50,9	47,4	37,7	18,4	25,4	21,1
Antrojo žiedo mikroregionas	Tokia problema mūsų vietovei yra nebūdinga	18,8	18,8	10,0	6,3	16,3	55,0	32,5
	Ši problema yra, bet ne itin ryški	36,3	18,8	36,3	47,5	48,8	40,0	42,6
	Ši problema yra labai aštri	45,0	62,5	53,8	46,3	35,0	5,0	25,0
Linkuvos mikroregionas	Tokia problema mūsų vietovei yra nebūdinga	8,3	9,5	8,3	7,1	16,7	61,9	25,0
	Ši problema yra, bet ne itin ryški	41,7	35,7	40,5	45,2	59,5	32,1	58,3
	Ši problema yra labai aštri	50,0	54,8	51,2	47,6	23,8	6,0	16,7

Bendruomenės tarybų narių apklausos nuomonė apie gyventojų aktyvumą bendruomeninėje veikloje pagal amžių

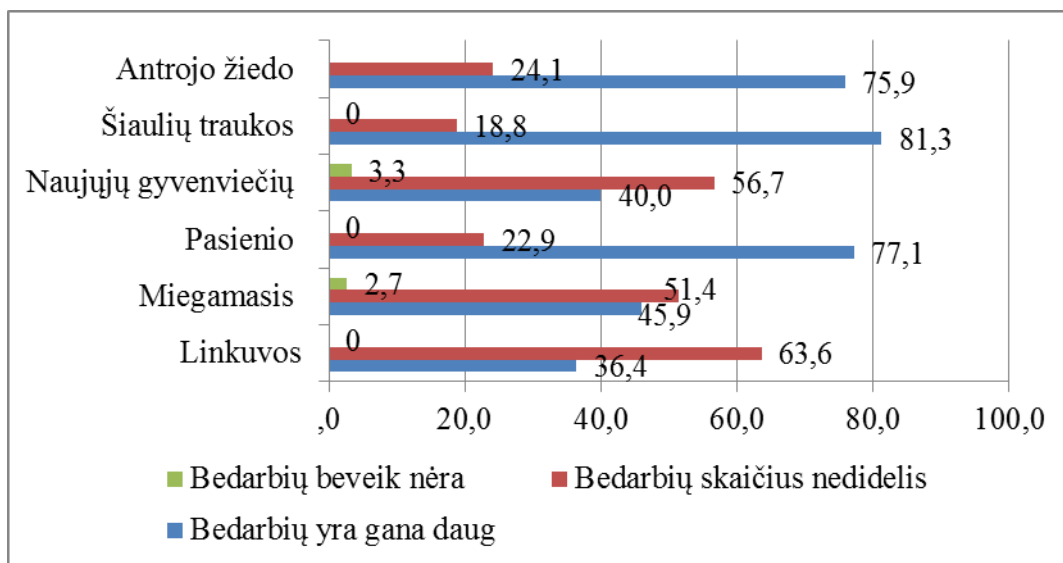
		Vyresnio, dažniausiai jau pensinio amžiaus	Vidurinio amžiaus (30-50 metų)	Jaunimas	Viso
Labai neaktyviai, tik paraginus	Respondentų pasiskirstymas	22	30	0	52
	Proc.	42,3	57,7	0,0	100,0
Ne itin aktyviai, negausiai	Respondentų pasiskirstymas	19	100	5	124
	Proc.	15,3	80,6	4,0	100,0
Noriai, aktyviai	Respondentų pasiskirstymas	3	22	6	31
	Proc.	9,7	71,0	19,4	100,0
	Viso	44	152	11	207
	Proc.	21,3	73,4	5,3	100,0

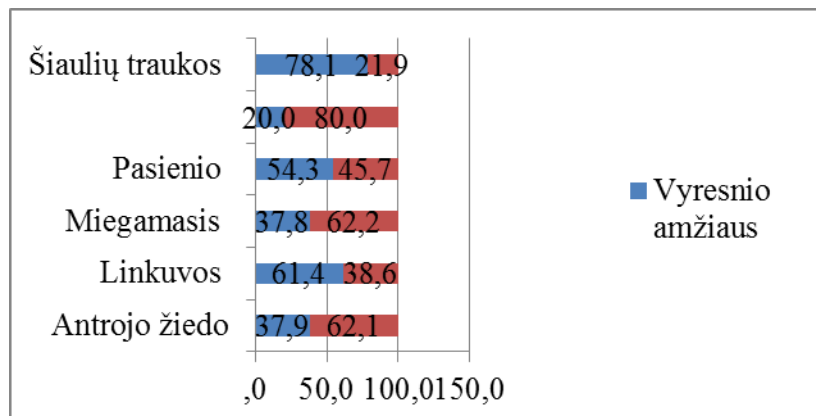
1 pav. Bendruomenės tarybų narių nuomonė apie vietos bendruomenės stiprumą, draugiškumą, proc.

1 pav. Bedarbių skaičius, proc.

2 pav. Bedarbių skaičius pagal mikroregionus, proc.

2 pav. Gyventojų sudarančių daugumą, amžius mikroregionuose (bendruomenės apklausa), proc.

Teikiamų paslaugų kokybė, proc.

Mikroregiono pavadinimas		Sveikatos apsaugos	Švietimo	Ryšių (pašto, telefono)	Visuomeninio transporto	Bendrojo naudojimo vandentiekio	Bendro naudojimo kanalizacijos	Gatvių, aikščių ir kitų visuomeninės paskirties vietų apšvietimo	Bendrojo aptarnavimo (kirpyklų, barų, kavinų, parduotuvių, etc.)	Bibliotekų ir kitų kultūros įstaigų	Teisėtvarkos įstaigų (policijos ir pan.)
Antrojo žiedo	Tokios paslaugos visai neteikiamos	20,7	41,4	20,7	13,8	24,1	75,9	24,1	89,7	13,8	55,2
	Nepatenkinama kokybė	3,4	17,2	13,8	31,0	20,7	3,4	17,2	6,9	6,9	24,1
	Patenkinama	51,7	31,0	51,7	48,3	34,5	20,7	31,0	3,4	44,8	20,7
	Gera	24,1	10,3	13,8	6,9	20,7		27,6		34,5	
Miegamojo	Tokios paslaugos visai neteikiamos	32,4	37,8	27,0	40,5	27,0	51,4	18,9	67,6	43,2	29,7
	Nepatenkinama kokybė	27,0	2,7	5,4	18,9	2,7		29,7	2,7	8,1	18,9
	Patenkinama	24,3	40,5	32,4	24,3	27,0	24,3	37,8	18,9	18,9	37,8
	Gera	16,2	18,9	35,1	16,2	43,2	24,3	13,5	10,8	29,7	13,5
Pasienio	Tokios paslaugos visai neteikiamos	34,3	48,6	14,3	14,3	5,7	65,7	2,9	82,9	45,7	25,7
	Nepatenkinama kokybė	17,1	11,4		40,0	60,0	11,4	37,1	14,3	8,6	20,0
	Patenkinama	40,0	20,0	28,6	34,3	17,1	8,6	42,9		17,1	54,3
	Gera	8,6	20,0	57,1	11,4	17,1	14,3	17,1	2,9	28,6	
Naujų gyvenviečių	Tokios paslaugos visai neteikiamos	30,0	26,7	13,3	3,3	36,7	56,7		80,0	23,3	53,3
	Nepatenkinama kokybė	6,7	6,7	3,3	53,3	23,3	20,0	40,0	10,0	3,3	20,0
	Patenkinama	33,3	26,7	43,3	43,3	23,3	6,7	36,7	6,7	20,0	23,3
	Gera	30,0	40,0	40,0		16,7	16,7	23,3	3,3	53,3	3,3
Šiaulių traukos	Tokios paslaugos visai neteikiamos	34,4	26,7	9,4	15,6	16,1	87,5	21,9	90,6	37,5	34,4
	Nepatenkinama kokybė	9,4	6,7	6,3	25,0	25,8	6,3	34,4	3,1	18,8	12,5
	Patenkinama	37,5	26,7	50,0	56,3	41,9	6,3	37,5	3,1	18,8	50,0
	Gera	18,8	40,0	34,4	3,1	16,1		6,3	3,1	25,0	3,1
Linkuvos	Tokios paslaugos visai neteikiamos	2,3	29,5	4,5	6,8	11,4	50,0	36,4	79,5		15,9
	Nepatenkinama kokybė	25,0	9,1	9,1	59,1	27,3	18,2	40,9	11,4	6,8	20,5
	Patenkinama	50,0	27,3	70,5	29,5	54,5	22,7	22,7	2,3	47,7	45,5
	Gera	22,7	34,1	15,9	4,5	6,8	9,1		6,8	45,5	18,2

Uždavinių svarba vietos bendruomenėms pagal mikroregionus, proc.

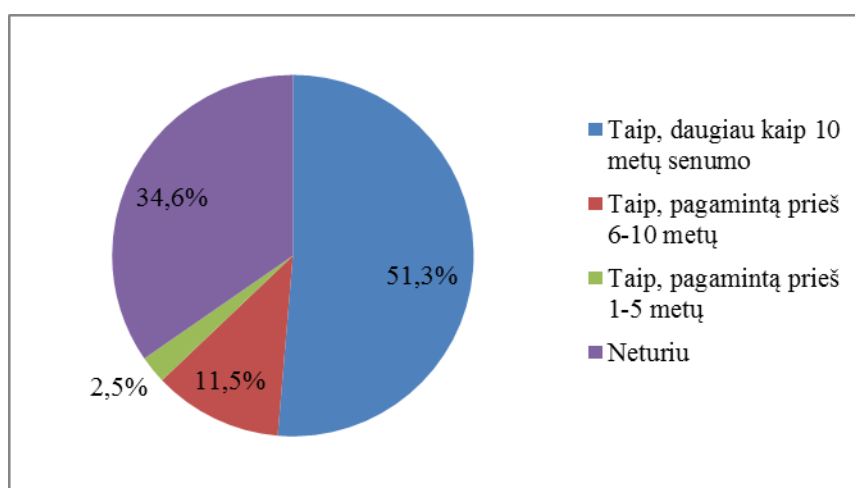
Mikroregiono pavadinimas	Uždavinių svarba vietos bendruomenėms pagal mikroregionus, proc.																				
	Nedarbo mažinimas	Gyventojų visuomeninio aktyvumo skatinimas	Tautos tradicijų išsaugojimas	Santykių tarp bendruomenės narių gerinimas	Kaimo dorovinio paveldo išsaugojimas	Jaunimo įtvirtinimas gimtajame krašte	Bendruomenės susibūrimo vietų įkūrimas	Švietimo įstaigų (vaikų darželių, mokyklų) atkūrimas	Kultūros centrų atkūrimas arba steigimas	Gyvenvietės aplinkos tvarkymas ir puoselėjimas	Kelių, gatvių tiesimas bei priežiūra	Gyventojų saugumo stiprinimas	Gyventojų turiningo poilsio vietų steigimas ir priežiūra	Geresnių galimybių sportuoti sudarymas	Be šeiminių likusio turto (apleisčių pastatų, parkų, vandens telkinių ir kt.) sutvarkymas	Sveiko gyvenimo būdo propagavimas	Religinio ir dvasingumo skatinimas	Jaunimo noro mokytis, įgyti naują profesiją skatinimas	Gyventojų asmeninės atsakomybės skatinimas		
Šiaulių traukos	Patys svarbiausi	75,0	62,5	34,4	81,3	28,1	68,8	56,3	28,1	28,1	56,3	59,4	40,6	28,1	21,9	34,4	15,6	9,4	34,4	56,3	
	Svarbūs, bet ne patys svarbiausi	18,8	28,1	56,3	15,6	50,0	28,1	28,1	34,4	43,8	40,6	31,3	56,3	56,3	65,6	53,1	68,8	50,0	50,0	37,5	
	Nesvarbūs	6,3	9,4	9,4	3,1	21,9	3,1	15,6	37,5	28,1	3,1	9,4	3,1	15,6	12,5	12,5	15,6	40,6	15,6	6,3	
Antrojo žiedo	Patys svarbiausi	79,3	58,6	37,9	72,4	34,5	58,6	41,4	37,9	41,4	58,6	82,8	69,0	13,8	37,9	24,1	27,6	3,4	31,0	44,8	
	Svarbūs, bet ne patys svarbiausi	17,2	41,4	51,7	27,6	55,2	37,9	34,5	27,6	27,6	41,4	17,2	31,0	75,9	58,6	55,2	44,8	62,1	48,3	51,7	
	Nesvarbūs	3,4		10,3		10,3	3,4	24,1	34,5	31,0				10,3	3,4	20,7	27,6	34,5	20,7	3,4	

Naujų gyvenviečių	Patys svarbiausi	83,3	66,7	43,3	70,0	53,3	86,7	53,3	16,7	33,3	60,0	60,0	76,7	56,7	50,0	43,3	36,7	16,7	50,0	73,3
	Svarbūs, bet ne svarbiausi	13,3	33,3	53,3	30,0	40,0	13,3	20,0	23,3	33,3	33,3	26,7	20,0	30,0	43,3	40,0	50,0	50,0	50,0	23,3
	Nesvarbūs	3,3		3,3		6,7		26,7	60,0	33,3	6,7	13,3	3,3	13,3	6,7	16,7	13,3	33,3		3,3
Pasienio	Patys svarbiausi	91,4	80,0	51,4	71,4	48,6	82,9	62,9	20,0	28,6	71,4	65,7	62,9	37,1	37,1	48,6	37,1	34,3	45,7	71,4
	Svarbūs, bet ne svarbiausi	5,7	17,1	45,7	20,0	45,7	14,3	20,0	31,4	34,3	28,6	31,4	34,3	34,3	34,3	48,6	37,1	31,4	45,7	25,7
	Nesvarbūs	2,9	2,9	2,9	8,6	5,7	2,9	17,1	48,6	37,1		2,9	2,9	28,6	28,6	2,9	25,7	34,3	8,6	2,9
Miegamasis	Patys svarbiausi	73,0	40,5	43,2	59,5	45,9	75,7	62,2	27,0	35,1	59,5	48,6	73,0	18,9	40,5	29,7	27,0	13,5	67,6	62,2
	Svarbūs, bet ne svarbiausi	18,9	56,8	51,4	37,8	37,8	21,6	24,3	27,0	27,0	37,8	32,4	24,3	45,9	48,6	64,9	62,2	45,9	21,6	13,5
	Nesvarbūs	8,1	2,7	5,4	2,7	16,2	2,7	13,5	45,9	37,8	2,7	18,9	2,7	35,1	10,8	5,4	10,8	40,5	10,8	21,6

Linkuvos	Patys svarbiausi	81,8	61,4	34,1	65,9	31,8	77,3	27,3	38,6	20,5	38,6	54,5	52,3	38,6	34,1	25,0	27,3	20,5	54,5	61,4
	Svarbūs, bet ne svarbiausi	13,6	34,1	59,1	29,5	61,4	13,6	34,1	25,0	31,8	45,5	27,3	36,4	45,5	54,5	43,2	56,8	38,6	38,6	34,1
	Nesvarbūs	4,5	4,5	6,8	4,5	6,8	9,1	38,6	36,4	47,7	15,9	18,2	11,4	15,9	11,4	31,8	15,9	40,9	6,8	4,5

Bedarbių skaičius ir jo kaita gyvenvietėse

		Bedarbių daugėja	Bedarbių skaičius mažai keičiasi	Bedarbių mažėja		
Bedarbių yra gana daug	Dažnis	67	73	0	140	
	Proc.	32,4	35,3	0,0	67,6	
Bedarbių skaičius nedidelis	Dažnis	14	52	0	66	
	Proc.	6,8	25,1	0,0	31,9	
Bedarbių beveik nėra	Dažnis	0	0	1	1	
	Proc.	0,0	0,0	0,5	0,5	
		Dažnis	81	125	1	207
		Proc.	39,1	60,4	0,5	100,0

1 pav. Respondentai turintys nuosavą automobilį, proc.

Būsto tipas ir vieta kurioje respondantai norėtų gyventi

		Kaime, vienkiamyje	Kaimo gyvenvietėje	Nedideliame miestelyje	Mieste (ne rajono centre)	Mieste (rajono centre)	Dideliame mieste	Viso
Nuosavas namas kaime, vienkiamyje	Dažnis	20	5	0	4	0	0	29
	Proc.	9,7	2,4	0,0	1,9	0,0	0,0	14,0
Nuosavas namas kaimo gyvenvietėje	Dažnis	1	94	6	1	0	0	102
	Proc.	0,5	45,4	2,9	0,5	0,0	0,0	49,3
Nuosavas namas nedideliame miestelyje	Dažnis	3	1	46	2	2	1	55
	Proc.	1,4	0,5	22,2	1,0	1,0	0,5	26,6
Nuosavas namas dideliame mieste	Dažnis	0	1	0	0	6	6	13
	Proc.	0,0	0,5	0,0	0,0	2,9	2,9	6,3
Nuosavas butas miesto dideliame daugiabučiame name	Dažnis	0	0	0	0	0	3	3
	Proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	1,4
Nuosavas butas 2-4 butų name	Dažnis	0	0	0	0	4	1	5
	Proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,5	2,4
Viso		24	101	52	7	12	11	207
		Proc.	11,6	48,8	25,1	3,4	5,8	100,0

Lankytini objektai ir žymiausi žmonės Pakruojo rajone

Lankomi objektai	Dažnis	Įvertinimas	proc.	Žymūs žmonės	Dažnis	proc.
Pakruojo dvaras	31	41,33	14,98	Čybas	2	2,70
Skaldos gamykla	5	6,67	2,42	Dievdirbys	1	1,35
Marijos pėdos akmuo	6	8,00	2,90	Ragulskis	4	5,41
Rozalimo šv. Mergelės Marijos bažnyčia	3	4,00	1,45	Sutkuvienė	3	4,05
J. Noreikos paminklas	2	2,67	0,97	Žėkienė	4	5,41
S. Žukauskienės paminklas	2	2,67	0,97	Bičiūnas	3	4,05
Šukionių karjeras	1	1,33	0,48	Ridikas	3	4,05
Šukionių piliakalnis	2	2,67	0,97	Gosčiūnas	2	2,70
Šukionių pušynas	1	1,33	0,48	H. Radauskas	4	5,41
Vaišvydžių malūnas	2	2,67	0,97	A. Ražauskas	4	5,41
Šv. Jono krikštytojo bažnyčia	4	5,33	1,93	S. Eidrigenčius	1	1,35
Pakruojo sinagoga	2	2,67	0,97	M. Bardauskienė	1	1,35
Pakruojo krašto muziejus Žiemgala	1	1,33	0,48	R. Čarna	1	1,35
Siauruko muziejus	3	4,00	1,45	Kazys Binkis	6	8,11
Karmelinų vienuolynas	2	2,67	0,97	J. Paukštelis	19	25,68
Sigutėnų malūnas	2	2,67	0,97	Paltanekas	1	1,35
Linkuvos šv. Mergelės Marijos bažnyčia	5	6,67	2,42	B. Stankevičius	1	1,35
Linkuvos gimnazija	1	1,33	0,48	Baceviečienė	1	1,35
J. Paukštelio muziejus, paminklas	6	8,00	2,90	Landzbergis	2	2,70
Pakalnio gimtinė	3	4,00	1,45	T. Grotusas	11	14,86
Grotuso dvaras	6	8,00	2,90	K. Gasparavičius	3	4,05
Grotuso kapavietė	1	1,33	0,48	J. Kaškelis	1	1,35
Grotuso ažuolas	3	4,00	1,45	A. Motiejūnas	1	1,35
Judiškių dvaras ir parkas	2	2,67	0,97	A. Bagdonaitė	1	1,35
Triškonių koplytstulpis	3	4,00	1,45	J. Januškevičius	1	1,35
Guostagalio parkas	4	5,33	1,93	R. Šomkaitė	1	1,35
Guostagalio ežeras	1	1,33	0,48	A. Mitė	1	1,35
Upės Mūša užtvanka	3	4,00	1,45	D. Mitaitė	1	1,35
Guostgalio vėjo malūnas	2	2,67	0,97	V. Blinkevičiūtė	10	13,51
Akmuo „Velnio krėslas“	1	1,33	0,48	J. Pakalnis	8	10,81
Ūdekų malūnas	2	2,67	0,97	V. Spudo	1	1,35
Ūdekų ežerėlis	6	8,00	2,90	Motiejūnas	1	1,35
Ūdekų laisvalaikio centras	5	6,67	2,42	Juozapaitis	4	5,41
Ūdekų gražiausios sodybos	6	8,00	2,90	M. Bajelytė	1	1,35
Ūdekų kapinės	7	9,33	3,38	J. Šliavas	16	21,62
Skulptūra „Gyvybės medis“	2	2,67	0,97	K. Dineika	3	4,05
Linkuvos vienuolynas	7	9,33	3,38	N. Gaigalaitė	3	4,05
Rimkūnų kaimo dvaras- mokykla	7	9,33	3,38	A. Gaigalas	3	4,05
Senas	1	1,33	0,48	V. Vilimas	1	1,35
Tulminių kapeliai	2	2,67	0,97	Gudjurgis	1	1,35
Tulminių kryželis	2	2,67	0,97	A. Gaigalaitė	1	1,35
Šliavo gimtinė	1	1,33	0,48	R. Vaclovas	2	2,70
Švedukalnis	1	1,33	0,48	M. Vasiliauskas	2	2,70
Stačiūnų vėjo malūnas- butinis muziejus	3	4,00	1,45	S. Blovasčiūnas	1	1,35
Stačiūnų bažnyčia	2	2,67	0,97	Petkevičiūtė	2	2,70
Stačiūnų užtvanka	1	1,33	0,48	K. Korskas	7	9,46
Titonių biblioteka	1	1,33	0,48	S. Valiulis	5	6,76
Sporto ir lasivalaikio centras	1	1,33	0,48	A. Valiulytė- Rakickienė	2	2,70
B. Petkevičaitės dvaras	2	2,67	0,97	J. Bilevičius	4	5,41
Peleniškių piliakalnis	6	8,00	2,90	A. Vainauskas	2	2,70
Žydų kapinės	3	4,00	1,45	Barklajus de tolis	3	4,05
Pašvitinio bažnyčia	3	4,00	1,45	J. Kliausis	1	1,35
Malūnas	2	2,67	0,97	J. Ivanauskaitė	1	1,35
Mikniūnių karčema	5	6,67	2,42	Alsuvjėvų šeima	2	2,70

Pamūšio dvaro parkas	6	8,00	2,90	L. Daktaravičiūtė	1	1,35
Mūšos upė	3	4,00	1,45	Tamošaitytė	1	1,35
Alsufjevo dvaro sodyba	3	4,00	1,45	Z. Dapučinskienė	1	1,35
Juodojo gandro perimvietė	1	1,33	0,48	Remeika	1	1,35
Saulės mūšio vieta	3	4,00	1,45	J. Noreika	9	12,16
Mikniūnų tvenkinys	2	2,67	0,97	Žukauskas	3	4,05
Vainiūnų koplytelė	1	1,33	0,48	E. Mieželaitis	2	2,70
Vainiūnų kapinės	1	1,33	0,48	S. Račkys	1	1,35
Binėnų pilkapis	1	1,33	0,48	K. Lederis	1	1,35
Dausiškių pilkapis	1	1,33	0,48	V. Vaitiekūnas	1	1,35
Gojelis	1	1,33	0,48	V. Tumėnienė- Petrukaitytė	1	1,35
Draugystės parkas	1	1,33	0,48	S. Ušinskas	3	4,05
Alaus darykla Jovaruose	1	1,33	0,48	K. Požėla	9	12,16
Kunigaikščio Vytauto paminklas	10	13,33	4,83	M. Čepas	3	4,05
Kunigaikštės Birutės paminklas	5	6,67	2,42	I. Lapinskas	2	2,70
Poželių sodyba	10	13,33	4,83	A. Krištopaitis	3	4,05
Čepo sodyba	2	2,67	0,97	B. Nainys	2	2,70
Bardiškių kultūros namai	1	1,33	0,48	K. Balčiūnas	1	1,35
Bardiškių biblioteka	1	1,33	0,48	J. Jurgeliūnas	1	1,35
Žeimelių sodyba	3	4,00	1,45	Grigelionis	1	1,35
D. Valantienės sodyba	1	1,33	0,48			

Reikalingos ir jau daromos veiklos sritys Pakruojo mikroregionuose, proc.

	Naujų gyvenviečių		Linkuvos		Antrio žiedo		Šiaulių traikos		Miegamasis		Pasienio		Viso proc.	Viso proc.
	Reikia	Daro	Reikia	Daro	Reikia	Daro	Reikia	Daro	Reikia	Daro	Reikia	Daro	Reikia	Daro
Gyvenvietės aplinkos sutvarkymas ir pagražinimas	10	83,3	6,8	72,7	20,7	79,3	9,4	65,6	29,7	64,9	25,7	60	17,1	71,0
Naujų sporto ir laisvalaikio centrų kūrimas	16,7	30,0	31,8	36,4	41,4	31,0	28,1	6,3	21,6	16,2	17,1	14,3	26,1	22,4
Naujų prekybos (turgaviečių, parduotuvių) ir viešojo maitinimo įmonių kūrimas	6,7	0,0	11,4	9,1	0,0	0,0	12,5	3,1	5,4	2,7	8,6	5,7	7,4	3,4
Vandentiekio ir kanalizacijos sistemų sutvarkymas	46,7	10,0	50,0	20,5	51,7	3,4	46,9	6,3	29,7	13,5	28,6	34,3	42,3	14,7
Kaimo turizmo sodybų kūrimas	10,0	0,0	4,5	2,3	10,3	3,4	3,1	0,0	10,8	5,4	5,7	5,7	7,4	2,8
Turistinės paskirties objektų aplinkos sutvarkymas ir pritaikymas	30,0	13,3	9,1	6,8	17,2	3,4	6,3	6,3	13,5	10,8	11,4	11,4	14,6	8,7
Veikiančių kultūros įstaigų stiprinimas	30,0	16,7	25,0	36,4	24,1	31,0	9,4	21,9	10,8	5,4	14,3	22,9	18,9	22,4
Naujų kultūros įstaigų (muziejų, parodų salių ir kt.) steigimas	10,0	3,3	4,5	2,3	6,9	3,4	9,4	6,3	8,1	10,8	5,7	5,7	7,4	5,3
Dabar veikiančių švietimo įstaigų veiklos plėtra	6,7	3,3	6,8	11,4	10,3	0,0	6,3	6,3	8,1	5,4	5,7	5,7	7,3	5,3
Naujų švietimo ir vaikų priežiūros įstaigų kūrimas	3,3	0,0	15,9	0,0	24,1	10,3	6,3	6,3	8,1	2,7	0,0	2,9	9,6	3,7
Dabar veikiančių sveikatos apsaugos įstaigų stiprinimas	30,0	3,3	22,7	20,5	17,2	10,3	21,9	6,3	5,4	2,7	22,9	20,0	20,0	10,5
Naujų sveikatos apsaugos įstaigų (reabilitacinių centrų, sanatorijų, poilsinių ir kt.) kūrimas	10,0	0,0	4,5	2,3	0,0	0,0	12,5	0,0	10,8	0,0	8,6	5,7	7,7	1,3
Esamų pramonės, buitinio aptarnavimo, statybos įmonių plėtra	13,3	0,0	2,3	2,3	3,4	0,0	3,1	0,0	2,7	5,4	2,9	0,0	4,6	1,3
Naujų pramonės, buitinio aptarnavimo, statybos įmonių kūrimas	10,0	0,0	11,4	2,3	0,0	0,0	6,3	0,0	5,4	2,7	0,0	8,6	5,5	2,3
Senųjų amatų (kalvių, stalių baldžių, dailidžių, akmenskaldžių, vežimų gamintojų ir pan.) atgaivinimas ir plėtra	23,3	3,3	43,2	9,1	20,7	3,4	18,8	6,3	18,9	5,4	28,6	0,0	25,6	4,6
Tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklos plėtra	20,0	10,0	52,3	2,3	6,9	3,4	12,5	0,0	13,5	16,2	28,6	5,7	22,3	6,3
Vaistžolių ir kitų vaistinės paskirties augalų auginimas	3,3	0,0	9,1	0,0	3,4	0,0	6,3	0,0	10,8	2,7	40,0	2,9	12,2	0,9
Naujų sodininkystės ir gėlininkystės ūkių kūrimas	3,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,3	0,0	16,2	8,1	28,6	0,0	9,1	1,4
Naujų gyvulininkystės ir paukštininkystės ūkių kūrimas	0,0	0,0	6,8	0,0	0,0	3,4	3,1	0,0	2,7	0,0	28,6	2,9	6,9	1,1
Bitininkystės plėtra	3,3	0,0	6,8	4,5	6,9	0,0	12,5	6,3	13,5	5,4	11,4	5,7	9,1	3,7
Verslo (ūkininkavimo) pagrindų mokymo kursų organizavimas	10,0	0,0	4,5	0,0	10,3	3,4	12,5	0,0	2,7	2,7	25,7	8,6	11,0	2,5

Ekspertų (seniūnų) ir kaimo plėtros ekspertų pareigos ir charakteristikos

Eksperto kodas	Eksperto užimamos pareigos	Eksperto charakteristika
E1	Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Pakruojo seniūnijos seniūnas	Seniūno pareigose dirba 2 m., Pakruojo rajono savivaldybės Komunalinio ūkio vyriausiasis specialistas, Vietos veiklos grupės „Pakruojo rajono partnerystė“ valdybos narys, baikerių klubo „Laisvieji vanagai“ prezidentas ir įkūrėjas.
E2	Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Klovainių seniūnijos seniūnas	Seniūno pareigose dirba 12 m., buvęs Pakruojo rajono savivaldybės tarybos narys 2003 m.
E3	Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Guostagalio seniūnijos seniūnas	Seniūno pareigose dirba nuo 2 m. Buvęs Guostagalio pagrindinės mokyklos direktorius, šiose pareigose dirbęs 19 m., Pakruojo rajono savivaldybės tarybos narys 2003 – 2004 m. Aktyviai dalyvauja Guostagalio kaimo bendruomenės veikloje ir yra šios bendruomenės tarybos narys. Taip pat yra Pakruojo rajono savivaldybės įgyvendinamo vietos projekto vadovas.
E4	Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Linkuvos seniūnijos seniūnas	Linkuvos seniūno pareigose dirba jau 14 m., Lietuvos savivaldybių seniūnijų asociacijos narys, Pakruojo savivaldybės tarybos narys 6 m., Ūdekų kaimo bendruomenės narys, Lietuvos samariečių bendrijos Pakruojo skyriaus narys, Lietuvai pagražinti draugijos Pakruojo skyriaus narys.
E5	Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Lygumų seniūnijos seniūnas	Seniūno pareigose dirba 1 m., Šiaulių universiteto magistro studijų buvęs studentas, Lygumų bendruomenės narys.
E6	Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Pašvitinio seniūnijos seniūnas	Seniūno pareigose dirba jau 6 m. Yra Pašvitinio kaimo bendruomenės tarybos narys, vietos projekto finansininkas.
E7	Pakruojo rajono savivaldybės Rozalimo seniūnijos seniūnas	Seniūno pareigose dirba jau 11 m. Rozalimo miestelio bendruomenės narys.
E8	Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Žeimelio seniūnijos seniūnas	Seniūno pareigose dirba nuo 2011 m., Žeimelio bendruomenės centro narys.
E9	Vietos veiklos grupės „Pakruojo rajono partnerystė“ pirmininkas	Pirmininko pareigose dirba 2 m., Pakruojo Suaugusiųjų ir Jaunimo Švietimo Centro vadovo pareigose dirba jau 7 m., „Rotary“ klubo narys, Leader metodu įgyvendinamų vietos projektų vertintojas.
E10	Pakruojo rajono bendruomenių sąjungos pirmininkas	Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Žemės ūkio skyriaus ekologas, Pakruojo rajono bendruomenių sąjungos pirmininkas, Mažeikių kaimo bendruomenės pirmininkas
E11	Pakruojo rajono savivaldybės Pakruojo seniūnijos seniūno pavaduotojas ir patarėjas kaimo reikalams	Pakruojo seniūnijos seniūno pavaduotojo pareigose jau 12 metai, Pakruojo seniūnijos seniūno pareigos dirbo 5 metus, Pakruojo miesto meras 5 metus, Lietuvos samariečių bendrijos Pakruojo skyriaus pirmininkas, Lietuvai pagražinti draugijos Pakruojo skyriaus pirmininkas, Vietos veiklos grupės „Pakruojo rajono partnerystė“ valdybos narys, projektų vadovas.
E12	Leader programos akredituotas projektų rengimo ir konsultavimo specialistas	Akredituotu specialistu dirba jau 4 m., VŠĮ Pakruojo verslo informacijos centro direktoriaus pareigose dirba 6 m., Pakruojo turizmo centro specialistu dirbo 3 m.
E13	Leader metodu įgyvendinamų vietos projektų vertintojas	Vietos projektų vertintojo pareigose dirba jau 4 m., Pakruojo rajono savivaldybės žemės ūkio skyriaus vedėjo pavaduotojo pareigose išdirbo 12 m., Lygumų seniūnijos seniūno pareigose dirbo 2 m., Lygumų apylinkės viršaičio pareigose dirbo 5 m., Pakruojo rajono žemės ūkio valdybos viršininko pareigose 4 m.

Kaimiškųjų vietovių mikrorajonizacijos perspektyvos: Pakruojo rajono atvejis

Vaida Šeižė

Jonas Jasaitis

Šiaulių universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojama šiuolaikinė kaimo vietovių raida, apimanti ekonominius, socialinius, politinius, kultūrinius ir aplinkosauginius pokyčius bei tendencijas, išryškėjusias pastaraisiais metais. Nagrinėjama galimybė diegti vadinamąjį europinį kaimo raidos modelį, kuriam būdinga ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių veiksmų darna, daugiafunkcinis vietinių išteklių panaudojimas ir ilgalaikė bendruomenės gerovės perspektyva. Ekonominės veiklos strategija kuriama, svarbiausiu jos tikslu laikant išsilavinusios ir aktyvios visuomenės ugdymą, puoselėjant etnografinį ir dorovinį paveldą, jaukią ir saugią aplinką, kuria galėtų naudotis ir ateities kartos. Didelis dėmesys skiriamas subalansuotam atsinaujinančių energetinių išteklių panaudojimui, ekologiškai žemdirbystei ir sveikai gyvensenai. Europinis kaimo raidos modelis yra priešingybė vadinamajam „Cairns grupės“ modeliui, kuris teikia pirmenybę agresyviems veiksams, užtikrinantiems kuo greitesnį pelno augimą, šiam tikslui panaudojant visas šiuo metu įmanomas technologijas ir priemones, tikintis, kad ateities kartos suras naujus būdus, kaip atkurti nualintus vietovių išteklius ir išgyventi.

Atliekant empirinį tyrimą buvo siekiama išanalizuoti Pakruojo rajono dabartinę ekonominę ir sociokultūrinę situaciją, atskleisti esmines šio krašto problemas ir pozityvių pokyčių galimybes. Tyrime panaudotas teritorijos tikslinės mikrorajonizacijos metodas, suskirstant ją į kelis mikrorajonus, siekiant išryškinti jų išteklių optimalaus panaudojimo galimybes. Straipsnyje pateikiami esminiai gauti tyrimo rezultatai, kurie atskleidžia dabartines kaimo vietovių problemas ir pozityvių pokyčių paieškos kryptis.

Pagrindiniai žodžiai: kaimo raida, europinis kaimo plėtros modelis, ekonominiai ir sociokultūriniai vietovių pokyčiai, mikrorajonai.

Įvadas

Išsivysčiusiose ES valstybėse nuo praėjusio šimtmečio pabaigos besiformuojantis europinis kaimo plėtros modelis keičia požiūrį į kaimiškąsias vietas. Šiose šalyse didėja susidomėjimas naujomis kaimiškųjų vietovių galimybėmis: naujų gyvenviečių planavimu, racionalių atsinaujinančių energijos šaltinių pritaikymu, rekreacinių ir edukacinių išteklių panaudojimu tinklaveiklos visuomenės išprusimo spragoms likviduoti, neagrarinio verslo plėtra. Tam tikra visuomenės dalis tarsi iš naujo atranda užmiesčio teritorijas, įvertindamos jas tiek kaip teikiančias žymiai patogesnę gyvenamąją aplinką ir sveikos gyvensenos šaltinį, tiek kaip atveriančias naujas verslo kryptis bei naujas mokslinio pažinimo sritis. Išsivysčiusiose valstybėse kaimo politikos tikslas apima žmonių gerovės, ekonomikos bei aplinkos aspektus. Šiuolaikinė kaimo plėtra jokių būdų nebeapsiriboja tik agrarinio sektoriaus modernizavimu, bet įtakoja ženklus socialinius, politinius, kultūrinius ir aplinkosauginius pokyčius, skirtus gerinti gyvenimo kokybę.

Teorinius modernios kaimo plėtros pagrindus Lietuvoje vienas iš pirmųjų ėmėsi analizuoti a.a. prof. Mečislovas Treinys, iškėlęs idėją apie daugiafunkcinio žemės ūkio formavimąsi, naujus kaimiškųjų vietovių vaidmens pokyčius bei neprekinį (viešųjų) gėrybių kūrimą. Jo tyrimai labai organiškai papildė Jono Prano Aleksos, Antano Stancevičiaus, Petro Vasinausko, Kazimiero Jasiūno ir kitų kaimiškiosios ekonomikos tyrėjų įvairiais Lietuvos istorijos laikotarpiais išsakytas apžvalgas.

Šias idėjas dabar plėtoja nemažas būrys jo buvusių bendradarbių ir pasekėjų: V. Atkočiūnienė, R. Melnikienė, D. Vidickienė, Antanas ir Arūnas Poviliūnai ir kiti tyrėjai, dirbantys Aleksandro Stulginskio universitete, Lietuvos agrarinės ekonomikos institute, Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centre bei kitose mokslo institucijose. Nuo 2005 m. į šiuolaikinių kaimo funkcijų tyrimus įsitraukė ir Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakultete įkurtas naujasis Kaimo plėtros tyrimų centras.

Tačiau kol kas daugelio kaimiškųjų vietos bendruomenių veikla daugiausiai yra orientuota į kasdieninių, anaiptol ne strateginių problemų sprendimą: visuomeninių organizacijų pastatų rekonstravimą, švenčių ir kitų masinių renginių organizavimą, viešųjų erdvių sutvarkymą ir pan. **Tyrimų problema** – kaip paskatinti vietos bendruomenių **ekonominę** veiklą – parengti ir įgyvendinti **bendruomeninius** projektus, kuriais būtų siekiama kurti naujas darbo vietas ir tobulinti kaimo gyvenviečių infrastruktūrą, pasitelkiant ES struktūrinių fondų paramą, skirtą kaimo vietovių ūkio modernizavimui. **Tyrimo hipotezė** išreiškiama prielaida, kad

kiekvienos vietovės bendruomenė tik tada galės sėkmingai plėtoti savo ekonomiką, jei ūkinės veiklos kryptys bus specializuotos, atsižvelgiant į gamtinius, geografinius ir žmonių išteklius. Tokia tyrimų kryptis Vietos veiklos grupės (VVG) iniciatyva nuo 2011 metų jau plėtojama Rokiškio rajone (žr. www.rokiskiovvg.lt). Ja yra susidomėjusios ir keleto kitų rajonų bendruomenės, tačiau kol kas nėra nei įgyvendintų projektų, nei teorinių apibendrinimų. Kadangi šie tyrimai dar tik prasidėjo, nėra išryškėjusi nei galimų mikrorajonų paskirtis, nei jų specifika skirtingose Lietuvos vietovėse, nei pati mikrorajonizacijos strategija. Tačiau akivaizdu, kad dabartinis unifikuotas neurbanizuotų bei atokesnių žemo urbanizacijos lygio vietovių valdymo modelis, akcentuojantis stambaus, neretai netgi latifundinio tradicinio agrarinio sektoriaus prioritetus, yra neefektyvus, t.y. nepadedantis įveikti dabartinio sąstingio ir net nebeapsaugantis nuo tolesnio šių vietovių nuosmukio, ekonominės ir kultūrinės atskirties didėjimo.

Tyrimo tikslas. Įvertinti dabartinę Pakruojo rajono ekonominę ir sociokultūrinę situaciją, siekiant atskleisti naujas vietinių išteklių panaudojimo kryptis, pritaikant vietovių mikrorajonizacijos idėją, įgalinančią ieškoti optimalių teritorijos specializavimo kryptių ir priemonių

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti teorinius modernios kaimo raidos aspektus, apibendrinant įvairiose ES valstybėse išryškėjančius naujus sprendimus ir netradicines alternatyvas.

2. Įvertinti Pakruojo rajono ekonominės ir sociokultūrinės aplinkos pokyčius, turinčius esminės įtakos tolesnei kaimiškųjų teritorijų raidai.

3. Pateikti pasiūlymus kaip efektyviau panaudoti vietinius išteklius vietovių ekonominiam ir sociokultūriniam gyvybingumui stiprinti.

Tyrimo naujumas išreikštas tuo, kad kaimiškojo rajono teritorija suskirstyta į šešis sąlyginius mikrorajonus ne pagal seniūnijų ribas, bet pagal panašias ekonomines - socialines sąlygas, siekiant išryškinti jų ekonominės ir kultūrinės veiklos perspektyvas, kuo efektyviau išnaudojant jų vietinius išteklius. Nuo to laiko, kai rajono VVG parengė integruotos plėtros strategiją, rajono ekonominė ir socialinė situacija jau yra gerokai pakitusi, todėl šis tyrimas leidžia atskleisti naujus duomenis apie viso rajono ir atskirų jo mikrorajonų patrauklumą investicijoms, palyginti gyvenimo kokybę, atskleisti efektyvias ekonomines plėtotes perspektyvas. Tyrimo duomenys bus naudingi Lietuvos vietos veiklos grupėms (VVG), kaimiškosioms seniūnijoms ir vietos bendruomenėms. Tokia informacija ypač aktuali Lietuvos kaimo plėtros politikos formuotojams, siekiantiems rasti efektyvesnius atokesnių, mažiau urbanizuotų vietovių ūkio skatinimo būdus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir statistinių duomenų analizė, palyginamosios analizės metodas, apžvelgiant atskirų laikotarpių LEADER programos taikymo rezultatus, gyventojų ir vietos bendruomenių aktyvo anketinė apklausa, seniūnų ir kitų kaimo plėtros ekspertų interviu.

Tyrimo imtis ir tiriamieji. Kiekybiniame tyrime nuo 2011 m. lapkričio iki 2012 m. kovo dalyvavo 692 respondentai: 207 kaimo bendruomenių tarybų ar valdybų nariai ir 485 Pakruojo rajono kaimo gyventojai. Tyrimo metu buvo išplatinta 851 anketa. 10 anketų teko pripažinti netinkamomis tolesnei analizei nes jos buvo nepilnai arba netvarkingai užpildytos. 149 anketos liko neužpildytos. Tvarkingai užpildytų anketų grįžtamumas – 81,3 proc. Remiantis socialinių tyrimų metodologija galime teigti, jog apklausoje dalyvavusių respondentų skaičiaus pakanka analizei atlikti.

Kokybiniame tyrime nuo 2012 m. balandžio iki birželio dalyvavo trylika asmenų, kurie buvo suskirstyti į dvi tikslines grupes: 8 rajono kaimiškųjų seniūnijų seniūnai ir 5 kaimo plėtros ekspertai: VVG „Pakruojo rajono partnerystė“ pirmininkas, rajono bendruomenių sąjungos pirmininkas, Pakruojo seniūnijos seniūno pavaduotojas ir patarėjas kaimo reikalams, akredituotas LEADER programos projektų rengimo ir konsultavimo specialistas bei pagal šią programą įgyvendinamų projektų vertintojas. Kiekvienai grupei buvo panaudoti skirtingi interviu klausimai. Šiame straipsnyje aptarsime tik kaimo plėtros ekspertų apklausos rezultatus, kadangi mikrorajonų ir seniūnijų ribos yra visiškai skirtingos.

Tyrimo aktualumas

Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vyko esminiai kaimo plėtros politikos bei jos finansavimo pokyčiai. 2004 m. Lietuvai įstojus į ES, atsivėrė naujos galimybės pasinaudoti jos struktūrinių fondų parama kaimo plėtrai. Vienas iš pagrindinių Lietuvos 2007–2013 m. kaimo plėtros strategijos tikslų yra didinti gyventojų užimtumą. (Nacionalinė 2007–2013 m. kaimo plėtros strategija, 2007). Labai svarbu, kad neurbanizuotos vietovės taptų žymiai patogesnėmis gyventi, dirbti ir ugdyti jaunąją kartą.

Įgyvendinant europinį kaimo plėtros modelį viena iš pagrindinių priemonių yra LEADER programa. Jos tikslas – skatinti kaimo plėtrą, stiprinant vietos valdymo institucijų, verslo ir bendruomenės partnerystę. (Lietuvos LEADER, 2004-2012). Ši vietos bendruomenių iniciatyvos dėka atsiradusi programa formavosi keliais etapais: iš pradžių ji apėmė tik kelias valstybes, kol palaipsniui išplito visose ES narėse: LEADER I

(1991–1994 m.), *LEADER* II (1995–1999 m.), *LEADER* + (2000–2006 m.) ir *LEADER* metodas (2007–2013 m.). (Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2006, 1 (6)). Lietuva, įstojusi į ES, pateko į trečiąją šios iniciatyvos bangą, kai iki numatytų programų įgyvendinimo buvo likę tik kiek daugiau nei pora metų.

Tuo laikotarpiu kaimo gyventojai ėmė gana sparčiai burtis į bendruomenines organizacijas: vietos bendruomenes ir jų asociacijas, pavadintas Vietos veiklos grupėmis (VVG). Vietos veiklos grupės sutelkia viešąjį, verslo ir nevyriausybinių sektorių, todėl svarbiausiu kaimo plėtros veiksniu tampa jų partnerystė. VVG analizuoja jos aprėpiamos vietovės gyventojų poreikius, formuluoja prioritetus ir įgyvendina integruotas vietos plėtros strategijas. J. Žukovskis (2009) teigia, kad pagrindinis Lietuvos kaimo plėtros siekis – gerinti kaime gyvenančių žmonių gyvenimo ir darbo sąlygas. Tik tada kaimas taps patrauklesniu verslui ir kaip gyvenamoji vietovė – išsilavinusiems žmonėms bei jaunimui.

Kaimo plėtros teoriniai aspektai

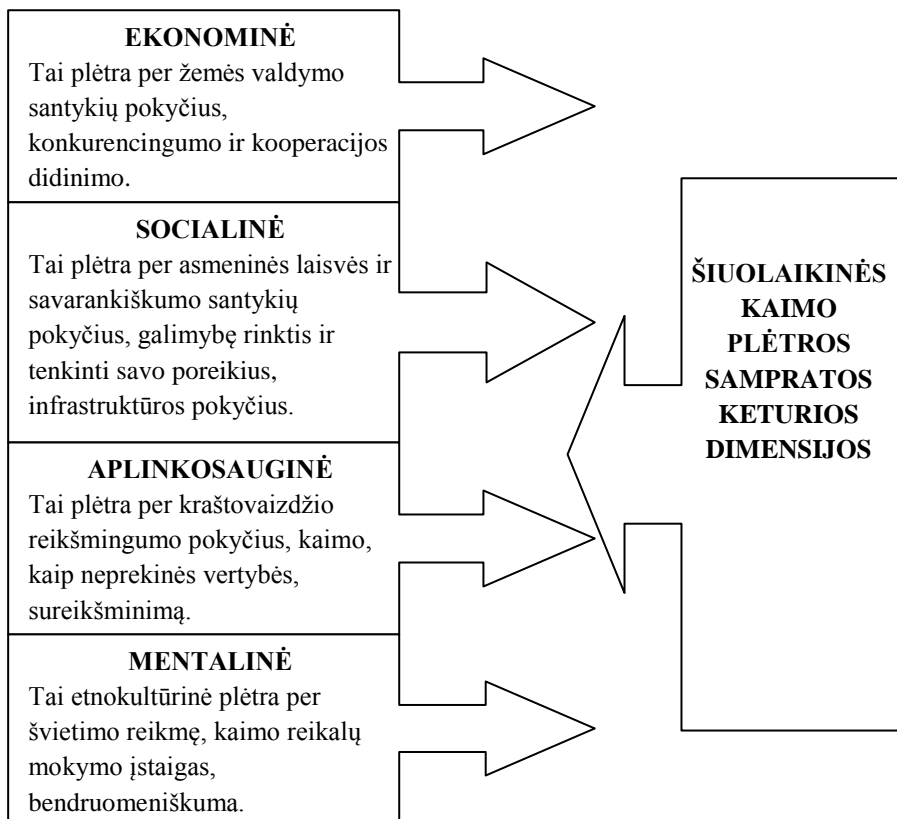
Kaimo samprata pagal europinį jo socioekonominės plėtros modelį yra iš esmės pasikeitusi ir nebeatitinka anksčiau naudoto apibrėžimo, kuris jį nusakydavo kaip priešingybę miestui. Kaip teigiama Lietuvos Respublikos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme *“kaimai yra kitos gyvenamosios vietovės, neturinčios miesto ir miestelio požymių”*. Tačiau toks įvardijimas yra abstraktus ir netarnauja socialiniam planavimui. Todėl šiuo metu siūloma vietovės skirti pagal kaimiškumo lygį į priemiesčių, t.y. esančius stambiųjų miestų traukos zonoje ir atokius regionus. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) ekspertai 2010 m. pasiūlė išskirti penkis regionus: 1) miesto regionai; 2) pusiau kaimo regionai, esantys arti miesto; 3) atokūs pusiau kaimo regionai; 4) kaimo regionai, esantys arti miesto; 5) atokūs kaimo regionai (Dijkstra, Ruiz, 2010). Taip skirstant kaimiškumas siejamas su gyventojų užimtumo specifika ir bendruomeniniu gyvenimu, nebeapsiribojant agrariniu sektoriumi.

Tradiciškai kaimiškiosios vietovės esminiu bruožu laikytas žemės ūkis lieka svarbus ekonominiu, socialiniu, kultūros ir aplinkosaugos požiūriu, tačiau šiais laikais apibrėžiant kaimiškumą būtina atsižvelgti, kad vis daugiau kaimo gyventojų yra užimti pramonės, paslaugų ir kituose sektoriuose. Šią aplinkybę akcentuoja D. Vidickienė, R. Melnikienė, Ž. Gedminaitė-Raudonė, E. Ribašauskienė, M. Treinys, V. Atkočiūnienė, J. Jasaitis ir kiti tyrėjai 2004-2011 metais paskelbtuose mokslo darbuose. Vidickienė (2010) teigia, kad diskusijose apie kaimą nuolat pabrėžiama besikeičianti žemės ūkio vieta kaimo ekonomikoje, didėjantis kaime gyvenančios darbo jėgos mobilumas, išaugusi kaimo rekreacinių išteklių reikšmė ir kaimo, kaip gyvenamosios vietos populiarumas. Tai rodo, kad ir Lietuvos kaimas sparčiai žengia į postindustrinę savo vystymosi stadiją.

Kaimo plėtros samprata mokslinėje literatūroje dažniausiai siejama su gyvenimo kokybės gerinimu, tobulinant jo ūkinę ir socialinę infrastruktūrą, tobulinant bendruomeninius ryšius, kuriant darbo vietas, puoselėjant kraštovaizdį bei etninę kultūrą. Lazarevaitė, Raupelienė, Perkumienė (2006) kaimo plėtrą įvardija, kaip tęstinį procesą, kuris susijęs su teigiamais kiekybiniais ir kokybiniais pokyčiais kaimo sistemoje. Baležentis (2008) akcentuoja, kad vienas iš pagrindinių žemės ūkio ir kaimo plėtros konkurencingumo didinimo veiksnių yra inovacijos. Autorius teigia, kad *„inovacijų diegimo stoka gali lemti ilgalaikį technologinį žemės ūkio ir kaimo plėtros atsilikimą“*. Todėl kaimo plėtros strategijose ypač svarbu numatyti inovatyvių idėjų kūrimą ir įgyvendinimą.

Ateities perspektyvos kaimo plėtros politikoje apžvelgiamos ir ES Komisijos ataskaitoje „Kaimiškojo pasaulio ateitis“, kurioje atkreiptas dėmesys į kaimų bendruomenes, išryškintos naujosios kaimo socialinės funkcijos. Pamažu išsiforminti būtinybė suformuoti specialią kaimo plėtros politiką, kurios svarbiausi uždaviniai (Jasaitis, 2006): 1) ūkinės veiklos įvairinimas ir naujų darbo vietų kūrimas; 2) kaimo fizinės ir socialinės infrastruktūros pertvarkymas, atsižvelgiant į didėjantį gyventojų, neužimtų pirminėje žemės ūkio gamyboje, skaičių ir jų specifinius poreikius; 3) kaimo gyventojų pilietinio aktyvumo ir atsakomybės ugdymas, tam pasitelkiant kaimo bendruomenes ir kitus visuomeninius darinius; 4) griežtas gamtosauginių reikalavimų laikymasis ir kraštovaizdžio puoselėjimas, išryškines ekologinio ūkininkavimo svarbą; 5) kaimo kultūrinio savitumo, jo etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimas ir puoselėjimas, į šį paveldą žiūrint kaip į galimybę įveikti postindustrinės visuomenės narių susvetimėjimą, atkurti kaimynišką piliečių bendravimą, sustiprinti bendrųjų tautos ir valstybės siekių suvokimą.

M. Treinys (2005) išskiria keturias šiuolaikines kaimo plėtros dimensijas: ekonominė, socialinė, aplinkosauginė, mentalinė.

1 pav. Šiuolaikinės kaimo plėtros sampratos keturios dimensijos
 Sudaryta remiantis: Treinys, M. (2005). Daugiafunkcinio kaimo plėtra. Lietuvos kaimo raida. Vilnius: LAEI

Suformuota šiuolaikinės kaimo plėtros samprata vadovaujasi kaimo plėtros teoriniais principais, pagal kuriuos kaimo plėtra – tai daugiatis reiškinys, kurį sudaro keturios dimensijos: ekonominė, socialinė, aplinkosauginė, mentalinė (etnokultūros). Taigi, kaimo plėtra apima daugelį veiklos sričių, kurios sudaro visumą ir padeda įgyvendinti kaimo plėtros ekonominius, socialinius, gamtos bei kultūrinius tikslus.

J. Žukovskis (2009) siūlo keturias lygiagrečias, viena kitą papildančias kaimo plėtros kryptis, kurios leistų siekti bendro rezultato – gyventojų gerovės: 1) *žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektorių konkurencingumo didinimas* – žmogiškajam kapitalui ugdyti (žinių perdavimas ir naujovių skatinimas) bei kokybiškai produkcijai gaminti; 2) *kraštovaizdžio išsaugojimas ir aplinkos gražinimas* – gamtiniais ištekliams saugoti ir gausinti, taip pat didelės gamtinės vertės ūkininkavimo ir miškininkystės sistemoms bei Europos kaimo vietovių kultūriniais kraštovaizdžiams išsaugoti; 3) *gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas ir kaimo ekonomikos įvairinimas* – vietos infrastruktūrai plėtoti, žmogiškajam kapitalui kaimo vietovėse atnaujinti, darbo vietoms kurti ir ūkinei veiklai įvairinti; 4) *vietos veiklos grupių (VVG) strategijų ruošimo rėmimas ir jų įgyvendinimas* – valdymo naujovėms diegti kaimo plėtros organizacijose, pritaikant vietinio lygmens požiūrį – „iš apačios į viršų“.

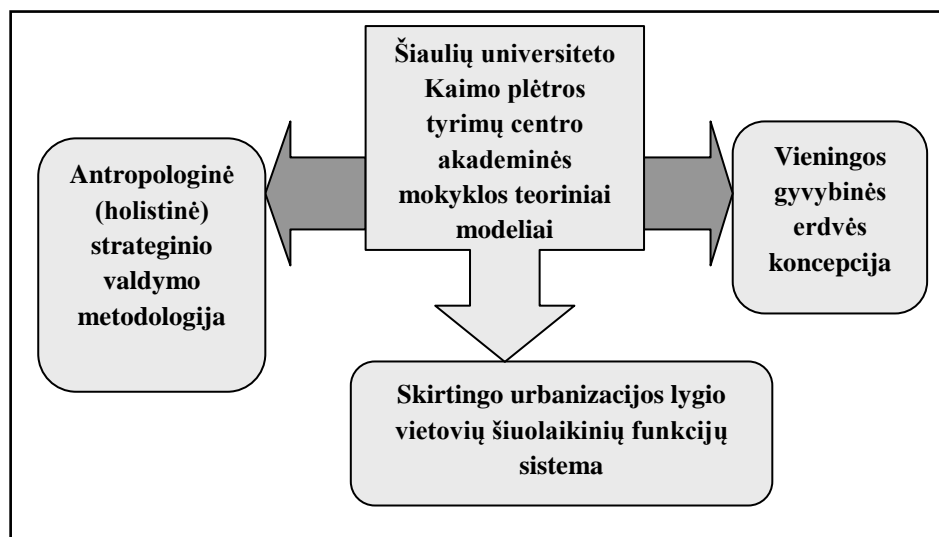
Europinio kaimo plėtros modelio samprata

Aptardamas europinį kaimo plėtros modelį, Treinys (2006) pažymi, kad konceptualūs jo bruožai yra tvarus, daugiufunkcinis žemės ūkis ir daugiasektorinė kaimo plėtra. Viena išskirtinių šio modelio ypatybių yra jo plėtotė **nedideliuose šeimos ūkiuose**, turinčiuose ilgą privačios nuosavybės raidos istoriją. Šiam modeliui būdingas dėmesys kaimo paveldui, sustiprėjusi žemdirbių ekologinė sąmonė, didėjantis maisto produktų etikos gyvulių gerovės suvokimas. Besiformuojantis europinis kaimo plėtros modelis sąlygoja naujo požiūrio į kaimiškąsias vietas įsitvirtinimą. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą atsivėrė didelės galimybės įvairiuose sektoriuose, ypač tai pastebima, žemės ūkio sektoriuje. Naujus šalies neurbanizuotų vietovių struktūros pokyčius sąlygoja žemės privatinės nuosavybės teisės atkūrimas ir Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą. Europoje vis labiau vertinamas švarus oras, saugomas kraštovaizdis, paslaugų prieinamumas ir įvairovė, socialinės atskirties mažinimo galimybės gyvenamojoje vietovėje ir kt. Lazarevaitė (2006) daugiufunkcionalumo idėjas apibūdina išryškindama dvi labai skirtingas teorines kryptis:

pirmoji kaimo plėtros teorija orientuojasi į tradicinį žemės ūkį, antroji – į kaimo vietovės funkcionalumą. Pastaroji išreiškia suderinamumo principą tarp individualaus ir bendruomeninio požiūrio į kaimo plėtrą. Lietuvoje daugiafunkcinio žemės ūkio idėjos išryškėja V. Atkočiūnienės, A. Aleksandravičiaus, A. Poviliūno ir kitų mokslininkų darbuose.

Europoje dominuoja keletas skirtingų kaimo plėtros idėjų: D. Ploeg, A. Long, ir J. Banks yra daugiafunkcinio žemės ūkio idėjos šalininkai (jų tyrimai apima Vakarų Europos šalis), o D. Terziev, M. Delgado, E. Ramos, R. Gallardo, F. Ramos yra naujos institucinės ekonomikos idėjos teoretikai, analizuojantys Centrinės ir Rytų Europos šalis (Lazarevaitė, 2006).

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centre sukurti teoriniai modeliai, kuriais vadovaujantis atliekami kaimo gyventojų struktūros bei jų ūkinės, kultūrinės ir socialinės veiklos pokyčių tyrimai, pateikiami pasiūlymai tobulinti šių vietovių strateginį valdymą

2 pav. Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro sukurti teoriniai modeliai

Sudaryta remiantis šaltiniu: Kaimo plėtros tyrimo centras. [žiūrėta 2011-04-05]. Prieiga per internetą: <http://su.lt/smf/apie-fakulteta/struktura/centrai/kaimo-pletros-tyrim-centras>.

Vadovaujantis šios mokyklos teorine paradigma, akcentuojama, kad kaimiškoji vietovė žinių visuomenėje negali būti vertinama kaip ekonomiškai neperspektyvi ir ribojanti galimybes visapusiškai pozityviai asmenybės raiškai. Strateginio valdymo procese būtina pereiti nuo industrinėje visuomenėje naudoto planavimo, grindžiamo makroekonominiais rodikliais, prie antropologinės planavimo metodologijos, kuri yra orientuota į asmenybę, jos veiklą ir gyvenimo kokybę. Vadovaujantis antropologine metodologija sudaromos prielaidos darniam vietovės vystymuisi, kuris būdingas išsivysčiusioms valstybėms. Norint pereiti prie šios metodologijos, pirmiausiai būtina atsisakyti pasenusios neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių sampratos. Ne kartą esame pabrėžę, kad jokios pažangos neįmanoma pasiekti, jei manysime, kad kaimiškoje vietovėje įmanoma plėtoti tik žemdirbystę. Išsivysčiusiose šalyse kaimo vietovė suvokiama, kaip naujų pramonės ir paslaugų įmonių kūrimo vieta. Atsiranda galimybė plėtoti ne tik netradicinę agrarinę, bet ir neagrarinę veiklą, steigti naujas darbo vietas išsilavinusiems žmonėms, pasinaudoti kaimiškosios aplinkos konkurenciniais pranašumais ir turimais išteklių, plečiant sveikatingumą, sporto bei pramogų centrus, šeimyninio poilsio zonas.

Antropologinė (holistinė) strateginio valdymo metodologija remiasi nauja kaimiškųjų vietovių vaidmens žinių visuomenėje samprata ir viešojo sektoriaus institucijų orientacija į gyventojų šiuolaikinių bazių socialinių poreikių tenkinimą. Ši metodologija leidžia strateginio valdymo procese remtis technologinių, socialinių ir humanitarinių mokslų suderinamumo principu. Strateginis planavimas, vykdomas remiantis išsamia vidaus išteklių bei išorinės situacijos analize, turi apimti šias visuomenės gyvenimo sritis: 1) būsto politika, tenkinanti visų pilietinės visuomenės sluoksnių interesus, užtikrinanti jaukią ir saugią bendruomenės aplinką; 2) ekonomikos skatinimas, remiantis pažangiausiomis technologijomis ir griežtai laikantis aplinkosaugos reikalavimų; 3) optimalių sąlygų sudarymas mokymuisi visą gyvenimą; 4) aukščiausius dorovės standartus atitinkančios vertybinės orientacijos formavimas; 5) etnografinio paveldo ir tautinės tapatybės puoselėjimas, besiremiantis pasaulinės kultūros universalijomis (Jasaitis, 2010).

Pozityvių pokyčių perspektyvų tyrimas, taikant mikrorajonizacijos metodą

Šiame tyrime naudojome tikslinės mikrorajonizacijos metodą, kai kaimiškojo rajono teritorija suskirstoma į kelis mikrorajonus, siekiant išryškinti jų vietinių išteklių optimalaus panaudojimo galimybes. Mikrorajoninis skirstymas padeda išryškinti šių vietovių stiprybes ir galimybes, tikslingiau paskirstyti investicijas, išsaugoti ir gausinti žmogiškuosius išteklius. Pakruojo rajono mikrorajonų analizei buvo naudojami Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro parengti gyventojų masinės apklausos, vietos bendruomenių aktyvo apklausos ir kaimiškųjų seniūnijų seniūnų apklausos klausimynai.

Pateikiame Pakruojo rajono šešių sąlyginių mikrorajonų aprašymus.

1. Miegamasis mikrorajonas – gyvenvietės, išsidėsčiusios aplink Pakruojo miestą: Petrašiūnai, Sigutėnai, Pakruojo kaimas, Noreikoniai, Jovarai, Šukionys. Šiose gyvenvietės pasižymi gražiu kraštovaizdžiu, išlikusiais etnografiniam paveldui priskirtiniais pastatais ir kitais kultūros paminklais. Dauguma jo gyventojų dirba mieste.

2. Naujų gyvenviečių mikrorajoną sudaro netoli Pakruojo esančios vietovės, kurios yra patraukliausios perkantiems arba statantiems gyvenamąjį būstą: Balsiai, Žvirblonys, Mažeikoniai, Klovainių ir Rozalimo miesteliai. Pastaraisiais metais pagrindiniu jų bruožu tapo individualios sodybos. Būsto kainos čia yra aukščiausios Pakruojo rajone. Jų patrauklumą sąlygoja tai, kad šios vietovės leidžia šeimoms susikurti erdvesnę, saugesnę bei patogesnę gyvenamąją aplinką. Naujus gyventojus traukia jų rekreaciniai išteklių: išlikę natūralūs miškeliai, vandens telkiniai, švarus oras ir ramybė

3. Pasienio mikrorajoną sudaro gyvenvietės, esančios netoli Latvijos sienos: Griepėdžiai, Mikoliškis, Noreikiai, Bardiškiiai ir Žeimelio miestelis. Šis mikrorajonas yra geografiškai patogioje vietoje, turi neblogą kelių tinklą ir gana sėkmingai plėtoja bendradarbiavimą su Latvijos pasienio regionu. Šiose vietovėse galimas aktyvesnis turizmo populiarinimas. Vienu iš naujų patrauklių turizmo objektų galėtų tapti Žeimelio miestelis, išsaugojęs unikalią architektūrą.

4. Linkuvos mikrorajonas. Linkuva – kaimiškas miestas, turintis savo trauką, todėl aplink jį esančios gyvenvietės (Triškonys, Ūdekai, Degasiai ir Guostagalys) galėtų būti plėtojamos kaip atskiras mikrorajonas. Čia galėtų įsikurti žemės ūkio produkcijos perdirbimo, statybos ir remonto, buitinio aptarnavimo įmonės.

5. Šiaulių traukos mikrorajonas. Jį sudaro gyvenvietės, besiribojančios su Šiaulių rajonu: Degučiai, Mikniūnai, Pamūšis, Lygumų ir Pašvitinio miesteliai. Geografiškai šios gyvenvietės yra išsidėsčiusios arčiau Šiaulių, negu prie Pakruojo. Šio mikrorajono gyvenamieji būstai – labai patrauklūs šiauliečiams, gyvenantiems miesto daugiabučiuose namuose. Jie savaitgaliais, švenčių, o neretai ir atostogų dienomis atvyksta į įsigytas individualias valdas, vadinamas „antraisiais namais“. Nemaža vietinių gyventojų dalis dirba Šiauliuose.

6. Antrojo žiedo mikrorajonas. Jį sudaro kaimai, išsidėstę didesniu negu miegamasis regionas atstumu nuo Pakruojo: Gačionys, Stačiūnai, Titonys, Preičiūnai ir Rimkūnai. Šis mikrorajonas kol kas dar neturi savitų, jį vienijančių bruožų. Jo gyvenvietės yra nutolusios nuo pagrindinių kelių, jose beveik nebeliko socialinių paslaugų įstaigų. Sveikatos apsaugos ir švietimo įstaigos uždarytos. Liko tik keli kaimo bendruomenių centrai ir dar veikiančios bibliotekos, kurios ir vienija kaimo gyventojus.

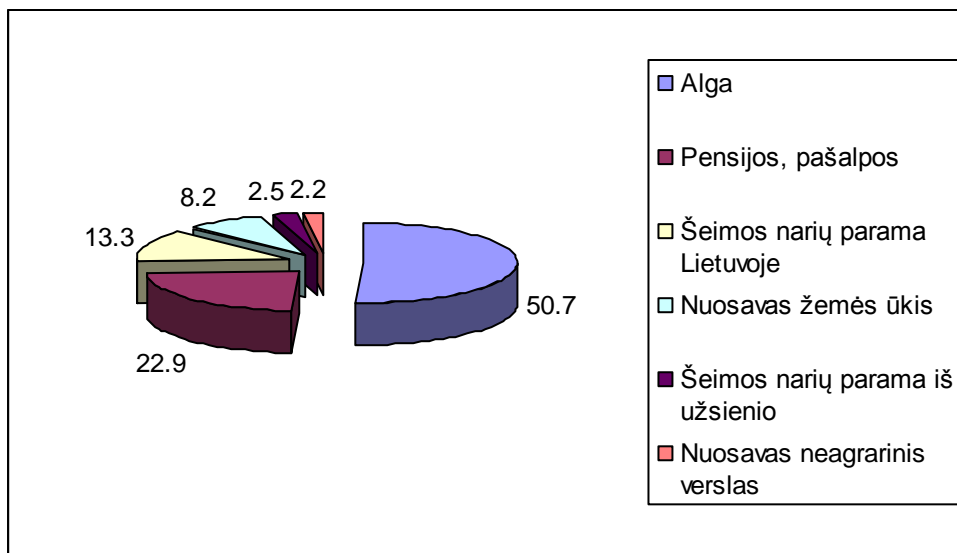
Šiuo metu tokias gyvenvietes yra apėmęs ekonomikos sąstingis. Tačiau antrojo žiedo mikrorajoną derėtų vadinti būsimųjų galimybių zona. Dėl gana vertingų rekreacinių išteklių ir žymiai mažesnės negu kitose rajono vietovėse žemės bei būsto kainos čia galėtų kurtis jaunimo gyvenvietės su modernia infrastruktūra, leidžiančia naudotis atsinaujinančiais energijos ištekliais. Šiuo metu apleistuose pastatuose, juos rekonstravus, būtų galima įkurti neagrarinio verslo įmones, techninės ir meninės kūrybos bei mokslinio tyrimo centrų filialus. Paskelbus šį mikrorajoną **jaunimo gyvenviečių telkiniu**, gana greitai atsirastų veiklių žmonių, kurie netrukutų sukurti jo sparčios ekonominės ir sociokultūrinės plėtros strategiją. Aplinkinėse žemėse palankios sąlygos kurtis nedideliems šeimos ūkiams, kurie aprūpintų atsigaujančių vietovių gyventojus šviežiais ekologiškais maisto produktais.

Mikrorajonizacijos metodas šiuo metu gana stagnaciniam ir todėl ištuštėjančiam Pakruojo rajonui leistų greitai atsikurti, pasinaudojant vietinių bendruomenių ir kitų nevyriausybinėse organizacijų iniciatyva. Mikrorajonų strategijų kūrimui būtų galima pritraukti iš šio krašto kilusius, tačiau dabar didžiuosiuose miestuose arba netgi užsienyje dirbančius kūrybingus ir energingus žmones.

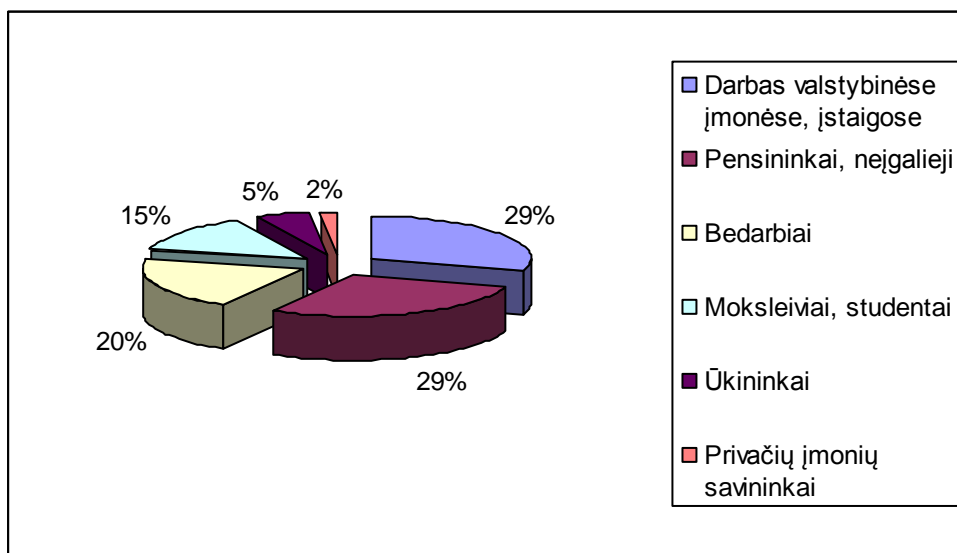
Kaimo situacija – gyventojų akimis

Kaip jau minėta, apklausoje dalyvavo 692 respondentai, tarp kurių beveik trečdalis sudaro vietos bendruomenių aktyvas. 96,7 proc. apklaustųjų gyvena kaimiškose vietovėse. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių: iki 30 metų – 16,3 proc., 31-50 metų – 48,7 proc., vyresni kaip 50 metų – 35 proc.. Per du trečdalius (67 proc.) tyrime dalyvavusių sudaro moterys. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą: nebaigę bendrojo lavinimo mokyklos – 17,5 proc., su pilnu viduriniu išsilavinimu – 36,7 proc., su aukštesniu

(universitetiniu ir neuniversitetiniu) išsilavinimu – 45,8 proc. 81 proc. respondentų neturi nuosavo ūkio. Ūkininkai dažniausiai turi mišrios paskirties arba laukininkystės (javų) ūkius. 68,6 proc. apklaustųjų savo materialinę padėtį įvardijo kaip vidutinišką, 25,8 proc. nurodė gyvenantys žemiau vidutinio lygio, t.y. skurstantys, ir tik 5,6 proc. laiko save gyvenančiais aukščiau vidutinio lygio.

3 pav. Respondentų pragyvenimo šaltiniai. Šaltinis: apklausos duomenys

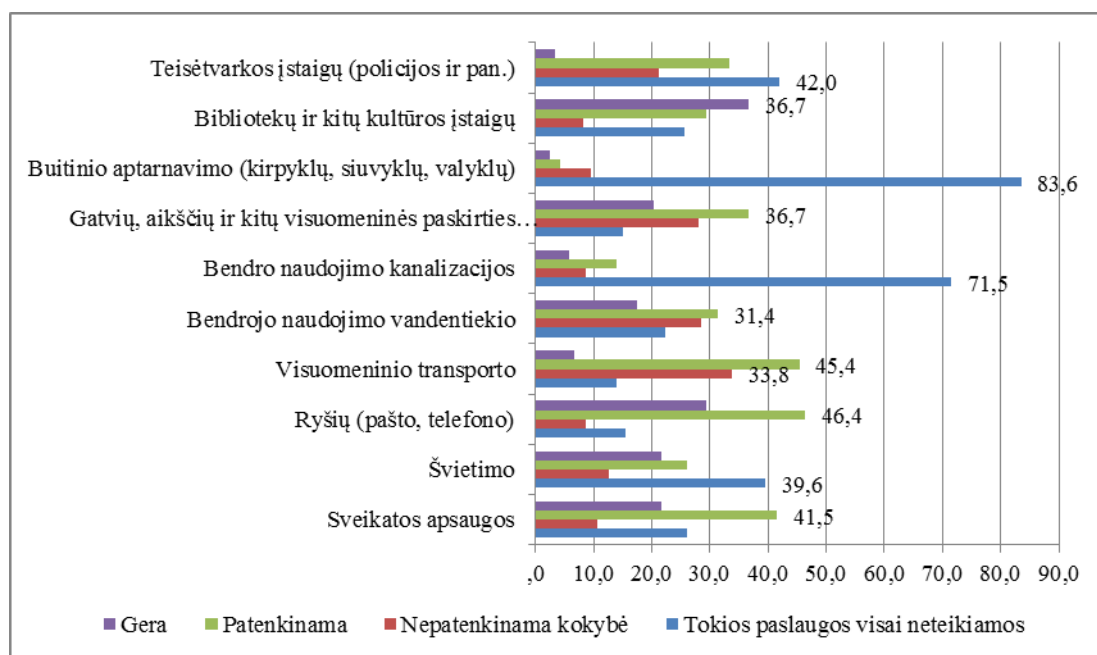
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal padėtį darbo rinkoje. Šaltinis: apklausos duomenys

Naujos darbo vietos gali atsirasti tik tokiose vietovėse, kuriose ūkinė veikla stiprėja. 60,05 proc. apklaustųjų savo gyvenviečių ūkinę veiklą įvertino kaip pastovią, o 36,4 proc. nurodė, kad ši veikla silpsta ir darbo vietų skaičius mažėja. Tyrimas atskleidė, kad rajone yra tik kelios gyvenvietės, kuriose steigiamos naujos įmonės ir daugėja darbo vietų. Respondentai nurodė, kad stiprėjantys ūkinės veiklos židiniai yra antrajame (naujų gyvenviečių) ir šeštajame (antrojo žiedo) mikrorajone. Labiausiai ūkinė veikla, kaip bebūtų keista, silpsta trečiajame (pasienio) mikrorajone, todėl čia yra didžiausias bedarbių skaičius. Įdomus sutapimas, kad labiausiai sąstingis yra apėmęs pasienio gyvenvietes iš Rokiškio rajone (žr. www.rokiskiovg.lt)

Siekiant atskleisti Pakruojo rajono mikrorajonų plėtros ir gyvenimo kokybės gerinimo galimybes, respondentų prašėme įvertinti, kurias įmones tikslinga įkurti Pakruojo rajone. Apklausa parodė, kad šis klausimas daugumai respondentų buvo visiškai netikėtas. Gyventojai (ne tik kaime) yra pripratę, kad tokius klausimus sprendžiant, visuomenės nuomonės nebuvo klausama. Nors respondentai pripažino, kad didžiausia visų svarstomų mikrorajonų problema – nedarbas, tačiau kokios įmonės galėtų būti kuriamos,

negalėjo atsakyti. Paradoksalu, kad nemaža dalis respondentų apskritai pasisakė prieš bet kurių naujų įmonių steigimą. Daugiau kaip 50 proc. nepritarė tam, kad galėtų būti įkurti amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centrai, stalių dirbtuvės, statybos ir butų remonto darbų įmonės, siuvyklos ir kt. Jie neigiamai įvertino siūlymą kurti privačius vaikų darželius, privačias mokyklas ir net žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmones. Daugiausiai dėmesio sulaukė siūlymas plėsti kirpyklų ir pirčių paslaugas. *Antrojo žiedo* ir *Šiaulių traukos* mikrorajonuose respondentai kaip labiausiai pageidautinas pažymėjo kirpyklos paslaugas. Šiam pasiūlymui pritarė beveik 56 proc. apklaustųjų. Tuo tarpu *Miegamajame* mikrorajone dauguma šių paslaugą pažymėjo kaip esančią. *Linkuvos* ir *Miegamajame* mikrorajone pritarta pasiūlymui steigti besimokančio jaunimo (vaikų ir paauglių) papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centrą. *Pasienio* mikrorajono daugiau kaip 53 proc. apklaustųjų teigiamai įvertino pasiūlymą steigti žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuves, nes tarp jų nemažą dalį sudarė ūkininkai, gaunantys pajamas iš nuosavo agrarinio verslo. *Naujų gyvenviečių* mikrorajone, respondentų nuomone, tikslinga įkurti pirtį (68,7 proc.).

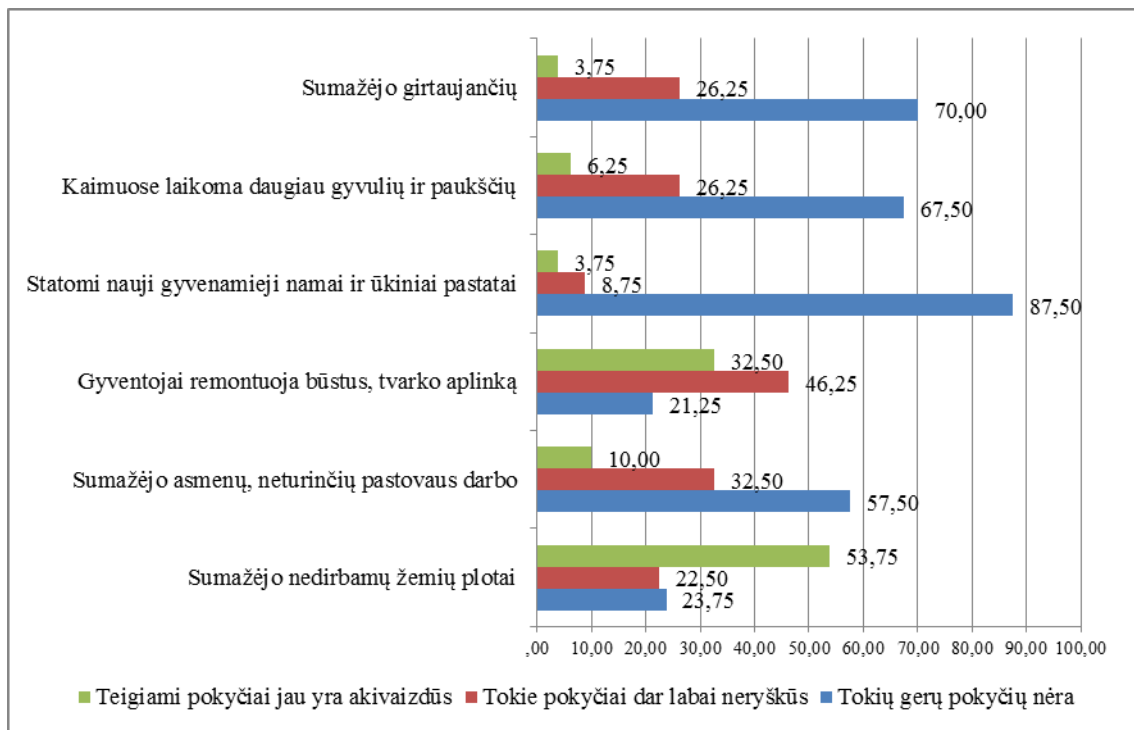
Vietos bendruomenių tarybų narių paprašėme įvertinti socialinių paslaugų kokybę (žr. 5 pav.). Kaip rodo jame pateikti duomenys buitinio aptarnavimo ir bendro naudojimo kanalizacijos paslaugos beveik niekur neteikiamos. Geriausiai įvertintos ryšių (pašto, telefono) ir bibliotekų bei kitų kultūros įstaigų paslaugos. Daug apklausoje dalyvavusių respondentų yra nepatenkinti gatvių, aikščių ir kitų visuomeninės paskirties vietų apšvietimo bei visuomeninio transporto paslaugomis. Daugiau nei 80 proc. vietos bendruomenių aktyvo narių pareiškė, kad reikia remontuoti kelius.

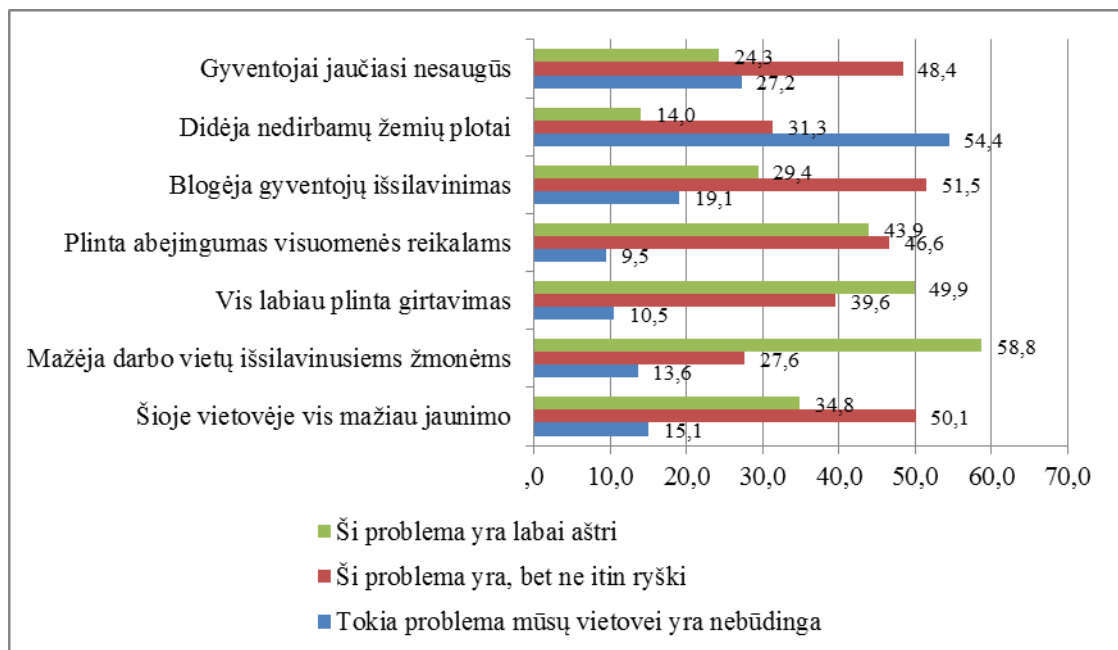
5 pav. Socialinių paslaugų kokybės įvertinimas (respondentų atsakymų pasiskirstymas procentais)
Šaltinis: apklausos duomenys

Antrojo žiedo ir *Linkuvos* mikrorajonuose apklaustieji geriausiai įvertino sveikatos apsaugos ir bibliotekų bei kitų kultūros įstaigų paslaugas. *Miegamajame* mikrorajone geriausiai teikiamos bendro naudojimo vandentiekio ir kanalizacijos paslaugos. *Antrojo žiedo* ir *Naujų gyvenviečių* mikrorajonuose nepatenkinamai įvertintas gyventojų saugumą turinčių užtikrinti institucijų darbas. *Linkuvos* gyventojai labiausiai nepatenkinti gatvių, aikščių ir kitų visuomeninės paskirties vietų apšvietimu bei visuomeninio transporto veikla.

Respondentų taip pat buvo klausiama apie jų pastebėtus teigiamus pokyčius ir didžiausias gyvenviečių problemas. Apklausos duomenys išdėstyti 6-7 pav.:

6 pav. Teigiamų pokyčių įvertinimas (atsakymų pasiskirstymas procentais)

7 pav. Didžiausios kaimo vietovių problemos (atsakymų pasiskirstymas procentais).

Dauguma respondentų nurodė, kad mažėja nedirbamų žemių plotas, o gyventojai remontuojasi būstus ir tvarko sodybas. Tačiau jie nesutinka su teiginiais, kad kaimuose mažėja girtavimas, statomi nauji gyvenamieji namai ir ūkiniai pastatai arba kad gyventojai būtų pradėję plėtoti tokią įprastą ir daugiausia pajamų duodančią veiklą, kaip gyvulininkystė. Labiausiai apie išplitusį girtavimą pažymėjo *Šiaulių traukos* mikrorajono gyventojai (76,5 proc.) Apie naujų gyvenamųjų namų ir ūkinių pastatų statybą nurodė *Antrojo žiedo* mikrorajono gyventojai, o labiausiai su šiuo teiginiu nesutiko apklaustieji iš *Šiaulių traukos* mikrorajono (91,2 proc.) Respondentai nurodė, kad labiausiai savo būstus remontuoja ir sodybų aplinką tvarko *Miegamojo* mikrorajono gyventojai, o mažiausiai jaučia šiuos pokyčius *Pasienio* mikrorajonas. Šis tyrimas atskleidė, kad *Miegamasis* ir *Naujų gyvenviečių* mikrorajonas pasižymi gerėjančia sociokultūrine aplinka, tačiau ekonominės veiklos stiprėjimo čia nematyti. aplinka.

Minėdami aštriausias kaimo gyvenviečių problemas respondentai išskyrė darbo vietų mažėjimą išsilavinusiems žmonėms ir išplitusį girtavimą, kuris sąlygoja nevalyvumą ir abejingumą viskam, kas vyksta aplink. Tik 9,5 proc. respondentų mano, kad ši prieblema jų gyvenvietei yra nebūdinga. Ar ne tokios priežastys paaiškina, kodėl mažėja ūkininkaujančių asmenų? Juk kam dirbti, jei gali užsiregistruoti Darbo biržoje ir „vegetuoti“, gaudamas pašalpą?

Jaunimo mažėjimo problema labiausiai jaučiama *Šiaulių traukos* mikrorajone, o abejingumas visuomenės reikalams – *Pasienio* mikrorajone. Šiuose mikrorajonuose respondentai kaip labai skaudžią problemą išskyrė didėjančią nedarbą. Tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad šiems mikrorajonams turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys, skatinant naujų darbo vietų kūrimą.

Respondentų taip pat paprašėme įvertinti kultūrinės veiklos pokyčius. Beveik keturi penktadaliai (79 proc.) *Miegamojo* mikrorajono respondentų atsakė, kad kultūrinės veiklos nebeliko arba ji pastaruoju metu susilpnėjo. Panaši ir *Naujų gyvenviečių* mikrorajono apklaustųjų nuomonė. Aktyviausias kultūrinis gyvenimas yra *Linkuvos* mikrorajone. Tačiau toks veiksnys labiausiai priklauso nuo pačių gyventojų aktyvumo (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Respondentų dalyvavimas visuomeninėje veikloje

	Antrojo žiedo	Linkuvos	Miegamasis	Pasienio	Naujų gyvenviečių	Šiaulių traukos	Iš viso (proc.)
Vietos bendruomenėje	57,5	75	51,8	67,9	77,6	63,2	65,5
Kultūros (meno saviveikloje ir pan.)	23,8	42,8	32,4	35,8	32,5	16,2	30,6
Sporto organizacijoje	8,8	13,1	21,1	26,8	20,5	10,3	16,8
Politinėje partijoje	11,3	13,1	14	7,2	4,8	8,8	9,9
Visuomeninėje nepartinėje organizacijoje	6,3	9,6	19,3	12,5	4,8	10,3	10,5
Profesinėje sąjungoje	7,6	4,8	7	16,1	3,6	1,5	6,8

Apklausa patvirtino, kad respondentai labai nenoriai dalyvauja bet kurioje visuomeninėje veikloje. Mažiausia jų dalis dalyvauja profsąjunginiame judėjime. Pokalbiai su respondентаis atskleidė, kad tai lemia menkas profsąjungų vaidmens suvokimas dabartinėje visuomenėje, pačių profsąjungų susiskaldymas ir gana neigiamas nemažos dalies darbdavių požiūris į profsąjungas. Nedalyvaujantys profsąjungų veikloje darbuotojai yra nepajėgūs apsiginti nuo gana dažnai pasitaikančio darbdavių piktnaudžiavimo ar net akivaizdaus įstatymų nesilaikymo. Labai mažai apklaustųjų yra politinių partijų ar visuomeninių nepartinių organizacijų nariai, nors dalyvavimas tokioje veikloje yra svarbiausias ir pagrindinis būdas piliečiams įsitraukti į politiką, negu vien kas keleri metai dalyvauti balsuojant per rinkimus. Tuo tarpu vis didėjantis visuomenės nepasitenkinimas valdymo institucijomis liudija ir apie labai menką gyventojų politinį išprusimą.

Apklauskos rezultatai į klausimą, ar jaučiatės esąs stiprios, draugiškos bendruomenės nariu, verčia sunerinti. Tik 36,2 proc. respondentų teigia, jog yra stiprios ir draugiškos bendruomenės nariu, o likusieji 63,8 proc. tokiais nesijaučia arba nežino, ką atsakyti, nes niekur nedalyvauja.

Kaimo raidos perspektyvos – bendruomeninės veiklos organizatorių akimis

Kaip jau minėta, pati mikrorajonizacijos idėja yra neatskiriama nuo pačių gyventojų iniciatyvos, jų siekio suvokti naujas ekonominės ir sociokultūrinės raidos galimybes. Kadangi kiekybinis tyrimas parodė, jog gyventojai dar labai sunkiai suvokia kiekvieno mikrorajono viziją ir galimybes dalyvauti ją įgyvendinant, tai spręsti šią problemą galėtų į ekonominę plėtrą orientuota vietos bendruomenių veikla. Kokybinio tyrimo metu su penkiais ekspertais – rajono bendruomeninio judėjimo žinovais ir organizatoriais buvo nagrinėjamos galimybės plėtoti individualų (šeimos) ir bendruomeninį verslą, skatinti bendruomenės imtis aktyvios ekonominės veiklos, panaudojant vietinius išteklius ir ES struktūrinių fondų paramą. Trys iš penkių apklaustųjų ekspertų sutinka, kad artėja laikas, kai šios visuomeninės organizacijos bus priverstos pačios

ieškoti lėšų savo veiklai. Vieno iš jų nuomone ekonominės veiklos idėja jau svarstoma, tačiau kol kas „dar trūksta drąsos“ imtis tokio pobūdžio veiklos. Dar vienas iš apklaustųjų pažymėjo, kad kai kurios bendruomenės jau planuoja vykdyti verslo projektus. Jis teigė, kad priešingu atveju vietos bendruomenės net negalėtų išlaikyti dabar naudojamų pastatų“.

Interviu metu iškilo tam tikrų prieštaravimų, vertinant verslininkų ir vietos bendruomenių nuostatas bei jų veiklos sąlygas. Vienas iš ekspertų teigė, kad „kaimo bendruomenei imtis verslo vienodomis sąlygomis, kokios yra taikomos verslo subjektams būtų sunku“, todėl „dažnai bendruomenių verslo planai tik ir lieka planais, šiek tiek plačiau susipažinus su verslo reikalavimais. Nė vienas iš apklaustųjų negalėjo įvardinti bent kiek reikšmingesnių verslo projektų, kuriuos jau būtų įgyvendinusios rajono bendruomenės. Vienintelė verslą šiek tiek primenanti veikla yra bendruomenėms priklausančių pastatų nuoma. Bendruomenės, nuomodamos patalpas renginiams, tik padengia patalpų išlaikymo kaštus.

Tyrimo metu domėjomės, kokios konkrečios veiklos galėtų imtis vietos bendruomenės, jei gautų ES paramą, kuri atitiktų vietos (žmogiškuosius, geografinius ir kt.) išteklius ir galėtų duoti pajamų bendruomenei. Vienas iš ekspertų išreiškė nuomonę, kad Pakruojo rajono kaimo gyventojai daugiausia teiktų aprūpinimo kuru ir aplinkos tvarkymo paslaugas. Jis įvardino keletą bendruomeninių idėjų, kurių šios planuoja imtis: „Degesių bendruomenė norėtų kepti duoną, Mikoliškio galbūt raugtų kopūstus“. Kitas ekspertas pažymėjo, jog šis kaimiškas rajonas palankus vaistažolių auginimo verslui. Jis taip pat teigė, kad „senstant kaimui, bendruomenės galėtų teikti paslaugas seniems, vienišiams ir turintiems negalią žmonėms“. Šis ekspertas pateikė pasiūlymus, kuriais galėtų pasinaudoti ir smulkieji ūkininkai. Jis nurodė, kad ūkininkai galėtų susikooperuoti, perdirbti ir realizuoti savo produkciją, gaminti vietos etnografines tradicijas atitinkančius sūrius ir mėsos gaminius, daiginti ir parduoti kviečių želmenis ir t.t.

Panašią nuomonę išsakė dar vienas ekspertas, pažymėdamas, kad „perspektyvą turi sveikas, ekologiškas maistas, taip pat autentiško, senoviško kaimo identiteto stiprinimas, taip siekiant pritraukti kuo daugiau turistų ir t.t.“. Jo nuomone, reikėtų taikyti „laisvą nuo mokesčių“ sistemą, kad kaime galėtų būti plėtojama įvairi gamybinė veikla, duodanti pridėtinę vertę. Interviu metu įvardintos, kokios ekonominės veiklos galėtų imtis kaimo bendruomenės galėtų imtis: propaguoti senuosius amatus, gaminti ir realizuoti jų dirbinius, prižiūrėti sodybas, įdirbti jų žemės sklypus, teikti buitines paslaugas, perdirbti žemės ūkio produkciją, t.y. gaminti paklausą turinčius maisto produktus.

Didžiausios kliūtys, trukdančios bendruomenei imtis ekonominės veiklos, ekspertų nuomone, yra lyderių stoka ir baimė prisiimti atsakomybę“. Ekspertai beveik vieningai teigė, kad bendruomenėse neretai trūksta bendruomeniškumo. Taip pat buvo akcentuota ne tik žmogiškųjų, bet ir materialinių išteklių, taip vadinamojo „pradinio kapitalo“ bei verslumo įgūdžių stoka. Vienas iš ekspertų siūlė mažinti „biurokratinius“ projektų įgyvendinimo reikalavimus, supaprastinti viešųjų pirkimų procedūras kaimo bendruomenėms, o bendruomenės pirmininkui ir buhalterui atlyginti veiklos administracines išlaidas. Kaip vieną iš didžiausių kliūčių jis įvardijo baimės jausmą, „kad reiks minti milžiniškus valdžios koridorius“, kad žmonės „bus apkrauti mokesčiais“, kad „šiuo laikotarpiu Lietuvoje nieko stabilaus nėra“.

Ekspertai pažymėjo, kad bendruomeninio verslo plėtrą riboja dabartinė mokesčių sistema, įvairūs sudėtingi verslo reikalavimai ir suvaržymai. Jie pažymėjo, kad nėra sukurtos verslo paramos ir skatinimo sistemos, kuri atitiktų dabartinės vietos bendruomenių jėgas. Tačiau tai nereiškia, kad šių kliūčių negalima įveikti. Dabartinė bendruomenių veikla, daugiausiai apsiribojanti joms atitekusių pastatų atnaujinimu, proginių renginių organizavimu ir epizodiniu viešųjų erdvių tvarkymu, yra nepakankama. Pritaikius mikrorajonizacijos idėją, vietos bendruomenės turėtų koordinuoti savo pastangas, kurdamos mikrorajono ir jam priklausančių gyvenviečių viziją, numatydamos ilgalaikes mikrorajono plėtotes perspektyvas. Bendruomenės gali geriausiai žinoti vietinius išteklius ir optimalaus jų panaudojimo galimybes. Dabartinis archaiškas kaimo plėtos procesų administravimas, orientuojantis tik tradicinę agrarinio sektoriaus veiklą, nebeatitinka naujų besiformuojančios žinių visuomenės reikalavimų.

Apibendrinant tyrimo rezultatus išryškėjo, kad mikrorajonų organizavimo idėja turi pirmiausiai remtis turimais žmogiškaisiais ištekliais ir juos ugdyti. Ypatingai svarbu sustabdyti kaimiškųjų vietovių senėjimo procesą, surandant tokias ekonominės veiklos rūšis ir sukuriant tokią sociokultūrinę aplinką, kuri leistų jose įsitvirtinti išsilavinusiam jaunimui. Dabartiniu metu spontaniškai formuojasi naujos miesto ir kaimo partnerystės formos, kurios pasireiškia tuo, jog nemaža miestuose gyvenusių žmonių pageidauja įsikurti užmiesčio vietovėse arba įsigyti taip vadinamus „antruosius namus“ ne tik poilsiui, bet ir profesinei kūrybinei veiklai. Šie žmonės turi būti laikomi ne kažkokiais atsitiktiniais užklydėliais ar „svetimaisiais“. Jie gali sustiprinti vietos bendruomenės, formuoti jose verslo idėjas ir dalyvauti jas įgyvendinant.

Ypatingą nerimą kelią pasienio mikrorajonų sąstingis. Istorinė patirtis liudija, kad šiose apylinkėse galima plėtoti energingą ūkinę ir kultūrinę veiklą, bendradarbiaujant kaimyninių valstybių verslininkams, inteligentijai, politikams, profesinėms bendrijoms, nevyriausybinėms organizacijoms. Nuo seno žinoma labai

efektyvi pasienio prekyba ir bendri kultūriniai renginiai, leidžiantys geriau pažinti kaimyninės šalies etnografinį paveldą ir dabartinę situaciją, plėsti gyventojų akiratį. Tokia veikla taip pat leistų į pasienio mikrorajonus pritraukti tiek vietines, tiek užsienio investicijas, ne tik plėtojant relaksacinį turizmą, bet ir steigiant naujas, netgi bendro kapitalo įmones.

Išvados

1. Plačiąja prasme kaimo plėtros sąvoka apibrėžia kaimo ekonominius, socialinius, aplinkosauginius ir etnokultūrinius pokyčius bei jų funkcionavimui būtinos infrastruktūros kūrimą arba tobulinimą. Siaurąja prasme kaimo plėtra yra netradicinio žemės ūkio ir alternatyvios žemės ūkiui ekonominės veiklos plėtojimas.

2. Europiniam kaimo plėtros modeliui būdingas tvaraus kaimo supratimas, daugiafunkcinis žemės ūkis ir daugiasektorinė diversifikuota ekonominė plėtra. Didelis dėmesys skiriamas kaimo paveldui, ekologiškai žemdirbystei, kaimo gyventojų gyvenimo gerovės kėlimui. Europinis kaimo plėtros modelis sąlygoja naujo požiūrio į kaimiškąsias vietas įsitvirtinimą.

3. Empirinis tyrimas parodė, kad didžiausia Pakruojo rajono kaimiškųjų vietovių problema yra bedarbystė, sąlygojanti jų ištuštėjimą. Kuo toliau nuo rajono centro yra nutolusi kaimo vietovė, tuo labiau joje paplitęs nedarbas. Todėl šioms vietovėms turėtų būti skiriamas didelis dėmesys, skatinant užimtumą, keliant darbuotojų kvalifikaciją bei kuriant atitinkamą sociokultūrinę aplinką išsilavinusiems žmonėms.

4. Mikrorajonų kūrimas padėtų rasti naujas atokaus kaimiškojo regiono plėtotės galimybes, geriau išnaudojant vietinius išteklius ir vietos bendruomenių iniciatyvas. Mikrorajonai leistų ženkliai patobulinti rajonų teritorijos detaliuosius planus, numatyti perspektyvias jų specializacijos kryptis, pritraukti naujas investicijas ir atnaujinti žmogiškuosius išteklius.

5. Šiuo metu mikrorajonų idėja svarstoma tik viename kitame rajone, kur jos teikiamas galimybes suvokia Vietos veiklos grupės (VVG), pasirengusios atnaujinti bei koreguoti anksčiau paruoštas integruotas plėtros strategijas. Literatūros analizė ir mokslinių tyrimų patirtis rodo, kad pirmiausiai šią idėją pasiūlė ir nuodugniai ją nagrinėja Rokiškio rajono VVG. Pakruojo rajone šią idėją kol kas kelia tik šio tyrimo autoriai. Kokius mikrorajonus tikslinga kurti, turėtų analizuoti ir rajonų savivaldybių tarybos, išsamiai analizuodamos VVG pasiūlymus ir telkdamos išteklius būsimajai šių mikrorajonų plėtotei.

6. Empirinis tyrimas parodė, kad visuose mikrorajonuose dauguma respondentų nurodė, jog pagrindinis jų pragyvenimo šaltinis yra alga arba pensija (pašalpa). Labai maža gyventojų dalis pragyvena iš privataus verslo. Dauguma apklaustųjų neturi nuosavo ūkio ar neagrarinio verslo. Ūkininkai dažniausiai turi mišrios paskirties arba laukininkystės ūkius. Ekonomikos plėtrą stabdo akivaizdžiai nepakankamas dėmesys smulkiajam verslui kaimiškose vietovėse. Tyrimas atskleidė, kad vertindami gyvenviečių perspektyvas daugelis apklaustųjų nėra nusiteikę optimistiškai. Daugiau kaip trys trečdaliai respondentų teigia, kad jų gyvenvietės tuštėja.

7. Kaimo vietovės yra tinkama vieta kurti gamybinės, buitinių ir socialinių paslaugų įmones: žemės ūkio produkcijos perdirbimo ir statybinių medžiagų įmones, žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuves, besimokančio jaunimo papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo arba daugiafunkcinės paskirties centrus. Tyrimas atskleidė, kad verslo plėtros galimybės yra gana didelės: kaime galima užsiimti ir ne žemės ūkio veikla, randant perspektyvią nišą gamybos arba paslaugų sektoriuje. Siektina, kad ekonominė veikla kaimo vietovėse būtų kuo įvairesnė.

8. Tyrimas atskleidė, kad Pakruojo rajone reikia tvarkyti vandentiekio ir kanalizacijos sistemas bei gyvenviečių aplinką. Dauguma respondentų yra nepatenkinti blogu gatvių, aikščių ir kitų visuomenės paskirties vietų apšvietimu bei pastaruoju metu labai pablogėjusiomis visuomeninio transporto paslaugomis. Būtina steigti naujus sporto ir laisvalaikio centrus, plėtoti tautodailininkų (tapybos, medžio drožybos, dailiosios keramikos, audimo, mezgimo ir pan.) veiklą. Visuose mikrorajonuose būtina gerinti sociokultūrinės paslaugas.

9. Minėdami aštriausias dabartinių gyvenviečių problemas apklausos dalyviai išskyrė darbo vietų mažėjimą išsilavinusiems žmonėms ir išplitusį girtavimą, lemiantį nevalyvumą ir abejingumą tiek gyvenvietės, tiek valstybės raidai. Nors vyresnio amžiaus respondentai nurodė, kad neketina išvykti iš Lietuvos, tačiau, kaip ekonominių problemų sprendimo išeitį net ir jie jau svarsto apie emigraciją.

10. Tyrimas parodė, kad visuomeninių ir politinių organizacijų bendradarbiavimas su kaimo gyventojais yra akivaizdžiai nepakankamas. Tik labai maža kaimo gyventojų dalis dalyvauja visuomeninėje veikloje. Labai menkas dalyvavimas profsąjunginiame judėjime, kurį sąlygoja nepakankamas profesinių sąjungų vaidmens suvokimas dabartinėje visuomenėje.

11. Vietos bendruomenės turėtų perorientuoti savo veiklą, sutelkdamos pastangas ekonominės plėtotės projektų rengimui, naujų darbo vietų kūrimui, gyvenvietės investicinio patrauklumo didinimui. Amatų centrų

kūrimas, reabilitacijos ir sveikos gyvensenos centrų kūrimas galėtų tapti perspektyviausia ir galinčia duoti daugiausiai pajamų veikla. Tačiau tokia bendruomenių veiklos perspektyva dar tik pradedama aptarti. Tyrimas parodė, kad bendruomenės nesiryžta imtis verslo projektų, bijodamos prisiimti atsakomybę, o taip pat dėl iniciatyvos ir verslumo stokos. Tačiau dauguma jų yra pajėgios imtis bendruomeninio verslo, nes turi sukaupusios nemažai patirties, įgyvendinat įvairius projektus ir moka juos administruoti.

12. Tyrimas (kaimo gyventojų ir vietos bendruomenių aktyvo apklausa bei interviu su ekspertais – rajono bendruomeninio judėjimo žinovais) patvirtino hipotezę, kad kiekvienos vietovės bendruomenė tik tada galės sėkmingai plėtoti savo ekonomiką, jei ūkinės veiklos kryptys bus specializuotos, atsižvelgiant į gamtinius, geografinius ir žmonių išteklius. Galime teigti, jog suformuluota prielaida buvo teisinga, kadangi kaimo vietovės plėtojimo galimybės gali atsirasti tik geriau išnaudojant vietinius išteklius, skatinant bendruomenių iniciatyvas, kuriant gamybinės, buitinių ir socialinių paslaugų įmones bei užsiimant įvairia ne žemės ūkio veikla.

Literatūra

1. Atkočiūnienė, V. (2002). Partnerystės nauda kaimo regioninei plėtrai.// Tarptautinės konferencijos „Regionų plėtra – 2002“ pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.
2. Atkočiūnienė, V. (2005). Vietos veiklos grupių veiklos efektyvumo ir rezultatyvumo vertinimo metodikos ir rėmimo modelio sudarymas. Užsakomųjų mokslinių tyrimų ataskaita.
3. Atkočiūnienė, V. (2009). Kaimo vietovių konkurencingumą lemiantys veiksniai. // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (16), p. 49-59. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
4. Atkočiūnienė, V. (2010). Kaimo plėtros inovacijų ir pokyčių vadyba. Metodinė dalomoji medžiaga. Pakruojis.
5. Atkočiūnienė, V. (2010). Kaimo vietovių vystymosi scenarijai: Telšių ir Pasvalio rajonų gyventojų užimtumo didinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19), p.206-218. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
6. Atkočiūnienė V., Vaikšnoraite R. (2012). Novatoriškų sprendimų paieškos metodai ir jų taikymas kaimiškųjų vietovių pokyčių valdymui. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas.
7. Baležentis, A. (2008). Inovatyvumo metodiniai aspektai kaimo plėtros strateginiame valdyme. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (11), p. 63-68. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
8. Dijkstra, L., Ruiz, V. (2010). Refinement of the OECD regional typology: Economic Performance of Remote Rural Regions, DG Regio, European Commission, OECD.
9. Jasaitis, J. (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksiskumo problema. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (6), 87-95 Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
10. Jasaitis, J. (2008). Šiuolaikinio lietuviško kaimo vizijos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (11), p.15-26. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
11. Jasaitis, J. (2010). Antropologiniai atokesnių ir neurbanizuotų vietovių raidos strateginio valdymo aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19), p. 12–22. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
12. Jasaitis J. (2012) Kaimiškojo rajono konkurencingumo didinimo paieškos, taikant mikroregionalizacijos idėją.// Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimo geroji patirtis, p. 62-71. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas.
13. Išoraitė, M. (2008). Lietuvos kaimo plėtros politikos tendencijos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (11), p. 99-109. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
14. Lazarevaitė L., Raupelienė A., Perkumienė, D., (2006) Šiuolaikinių kaimo plėtros idėjų pritaikymas Lietuvoje // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (6), p. 117-124. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
15. Melnikienė, R., Vidickienė, D. (2010). Visuomenės lūkesčiai dėl Lietuvos kaimo politikos krypčių. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19), p.23-33. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
16. Treinys, M. (2005). Daugiafunkcinio kaimo plėtra. // Lietuvos kaimo raida. Vilnius: LAEI.
17. Vidickienė D. et al. (2011). Lietuvos regionų tipologijos kaimiškumo aspektu. Vilnius: LAEI.
18. Vidickienė, D.(2010). Perėjimo prie naujosios kaimo politikos paradigmos kliūtys Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19), p. 137-146. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
19. Žukovskis, J. (2009). Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių raida. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 19 (4). Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
20. Žukovskis, J. (2010). Lietuvos kaimo plėtros vizija: teisinių reglamentų sisteminio tyrimo rezultatai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 3 (19), p.34-40. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla

Internetiniai šaltiniai:

21. Kaimo plėtros tyrimo centras. [žiūrėta 2011-04-05]. Prieiga per internetą: <http://su.lt/smf/apie-fakulteta/struktura/centrai/kaimo-pltros-tyrim-centras>
22. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos naujienos. (2006-2012) Prieiga per internetą: www.zum.lt
23. Lietuvos kaimo bendruomenių sąjunga (2008-2012). Prieiga per internetą: www.lkbs.lt

24. Lietuvos LEADER (2004-2012). Prieiga per internetą: <http://www.leaderlietuva.lt>
25. Lietuvos kaimo tinklo svetainė (2010-2012). Prieiga per internetą: <http://www.kaimotinklas.lt>
26. Nacionalinė 2007–2013 metų kaimo plėtros strategija. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. [žiūrėta 2011-02-04]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/lt/zemes-ukio-ministerija/kaimo-pletra/parama-pagal-2007-2013-m--programos-priemones/kaimo-pletros-2007-2013-metu-programa-ir-strategija/> .
27. Bendruomenių svetainės (2012). Prieiga per internetą: <http://www.bendruomenes.lt/static/show/svetaines-internete> [Žiūrėta: 2012.11.05]
28. Žemės ūkio ministerijos Programos LEADER ir žemdirbių mokymo metodikos centro svetainė (2011-2012). Prieiga per internetą: www.zmmc.lt
29. Rokiškio VVG svetainė (2012). Projektas „Gyventojų struktūros ir socialiniai – ekonominiai pokyčiai Rokiškio rajono vietos veiklos grupės teritorijoje“. Prieiga per internetą: <http://www.rokiskiovg.lt/index.php/home/83-tyrimas> [Žiūrėta: 2012.10.23]

Vaida Seize, Jonas Jasaitis

Perspectives of Economic Micro-Regionalization in Rural Areas: the Case Study of Pakruojis District

Summary

The paper analyzes contemporary rural development, which includes economic, social, political, cultural and environmental changes, and tendencies, appeared in these latter years. The possibility of European rural development model is discussed. This model is characterized by an understanding of sustainable rural development, multifunctional agriculture with focus on rural heritage, organic farming, a modernization of rural settlements. Long-term strategy of rural areas development is based on the modern tendencies of economics in post-industrial society and prospects for creation of educated and active society, as well as on optimal exploitation of local resources and creation of save and comfortable environment for the present and future generations. Lot of attention is paid to the sustainable use of renewable energy resources, organic agriculture and a healthy lifestyle. European rural development model is in contrast to the so-called Cairns Group model, which favors aggressive action to ensure the rapid profit growth for this purpose using all the currently available technologies and measures in the hope that future generations will find new ways to restore degraded areas and resources to survive.

The empirical study seeks to analyze current situation and perspectives of economic and socio-cultural changes in the Pakruojis district. The idea of micro-regionalization was used as a basis for our research, when the whole district area is divided into several micro-districts in order to highlight their optimal possibilities of usage. The results of research with description of the main problems in rural areas and potential prospects are presented in the article.

Keywords: rural development, European rural development model, economic and socio-cultural changes, micro-districts.